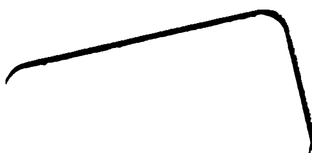

W. W. Tomek.

SBORNÍK
DĚJEPISNÝCH PRACÍ

BÝVALÝCH ŽÁKŮ

DRA. VÁCLAVA VLAD. TOMKA

VYDANÝ

NA PAMÁTKU ODCHODU JEHO Z UNIVERSITY

KLUBEM HISTORICKÝM V PRAZE.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY.
1888.

SLOVUTNÉMU PÁNU,

PANU

Dru. VÁCLAVU VLADIVOJI TOMKOVI

VĚNUJÍ

ŽÁCI.

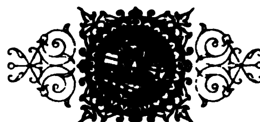
Slovutný Pane!

Pohlížíme-li na řadu spisů týkajících se dějepisu rakouského, který vždy utěšeněji a rázovitěji vystupuje v historické literatuře, zabíhá duch náš mimovolně do dob, kdy byl jste povolán na vysoké učení pražské, kde zřízena byla vůbec první stolice pro dějepis rakouský. Co tu píle bylo potřebí k obsáhnutí ohromné, dosud nespracované látky; co tu bojů přestáti s odpůrci methody i věci! A ve všem zůstal jste vítězem! Neobyčejným nadáním Svým a nezdolnou pílí překonal jste v brzku obtíže v cestu Vám kladené a dokázal vážnost a pravdivost Svého studia i Své methody.

Ale nebyl to jen dějepis rakouský, v němž jste se zdarem tak neobyčejným pracoval, nýbrž měrou ještě větší nalezl ve Vás, Slovutný Pane, dějepis vlastenecký svého vzdělavatele. Po půl téměř století shledával jste látku k dějinám českým po archivech a knihovnách rozptýlenou a převzácným důmyslem Svým vytvořil jste celou řadu výtečných prací, jež obdiv budí znalců studia historického a z nichž zvláště Dějepis Prahy — skvostná ta perla dějepisectví českého — na vždy zůstane okrasou našeho písemnictví. Vzácná svědomitost v ba-

dání, samostatnost ve stanovení pravdy historické a vzorná snaha po nestranném vylíčení jí jsou zařící hvězdy, jež pracím Vaší Slovutnosti dodávají ceny trvalé a úctu k Vašnostině vědecké činnosti pojistily na všecky časy.

Tak pohlížejí žáci k činnosti a nehynoucím zásluhám slavného učitele svého. Odstoupení s úřadu učitelského po čtyřicet let se vzornou horlivostí zastávaného užívajíce, dovolují si na počest Vašnostinu vydávati tento sborník s uctivou prosbou, abyste ráčil přijmouti jej jako upřímný projev vděčnosti a úcty.

Seznam vědeckých prací

vládního rady a universitního prof. V. V. Tomka.

1837

1. Zahynutí velikého krále Otakara. *Květy 1837.*
2. Staré příběhy města Hradce nad Labem. *Květy 1837.*
3. Bratrstva Táborského zkáza. *Květy 1837.*

1838

4. Jindřich Korytanský král český. *Květy 1838.*
5. O kralování v Čechách Jana Lucemburského. *Květy 1838.*

1839

6. Vypravování o krále Jana Českého dějích zahraničních *Čas. Č. Mus. XIII. 288.*

1840

7. Archiv český č. staré písemné památky české i moravské sebral a vydal Fr. Palacký 1840, d. I. Úvaha. *Čas. Č. Musea.*

1841

8. Příběhy města a panství Děčinského. *Čas. Č. Mus. XV. 142.*

1842

9. *Krátký všeobecný dějepis.* S předmluvou od Pavla Jos. Šafaříka Díl I. Praha 1842. 12°, str. 263.
10. Tacitus C. C. Letopisů od úmrtí Diva Augusta kn. první. Překlad. *Čas. Č. Mus. XVI. 190.*

1843

11. *Děje země české.* Díl II. Praha 1843, 12°, 339 str.
12. Pražané za Jindřicha Korutanského. *Čas. Č. Mus. XVII. 375.*

1844

13. *Kurze Gesch. Prags.* — Prag 1844.
14. *Andenken an die dritte Versammlung der teutschen Architekten zu Prag im Jahre 1844*, 8°, str. 190.
15. M. Jan Pašek z Vratu, primas Pražský † 1533. Životopis. *Čas. Č. Musea XVIII. 17.*
16. Výpisky z paměti kolleje jesuitské u sv. Klimenta v Praze (překlad). *Čas. Č. Mus. XVIII. 180. 399, 555.*
17. Kniha Starého města Pražského od r. 1310. *Čas. Č. Mus.*

1845

18. *Děje mocnářství rakouského.* Praha 1845; 12°, str. 338. 1851. 2. vyd. str. 248.
19. Zpráva o domě doktora Fausta na Nov. Městě Praž. *Čas. Č. Mus. XIX. 70. — SB. 1844. 129. — Abh. V. d. 3.*
20. Špatné kousky některých úředníků Pražských za krále Václava. *IV. Čas. Č. Mus. XIX. 76. — SB. 1844 p. 35. — Abh. VI., d. 3.*
21. Česká a německá národnost v Praze až do začátku 15. stol. *Čas. Č. Mus. XIX. 213. — SB. 1845, p. 7, 11. — Abh. V., d. 4.*
22. Paměti o školách českých za M. Mart. Bacháčka. *Čas Č. Mus. XIX. 370. — SB. 1843, 16. — Abh. V. d. 3.*
23. Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598 - 1612). *Čas. Č. Mus. XIX. 1845 604. — Abh. VI., 4. Bd.*
24. *Děje Pražské v krátkém nástinu.* Praha 1845.

1846

25. Mr. Marka Bydžovského z Florentina „Rudolphus rex Bohemiae". *Čas. Č. Mus. XX. 1. — SB. 1843 p. 16. — Abh. V. d. 3.*
26. O počtu študentů v učení Pražském ve XIV. stol. *Čas. Č. Mus. XX. 212. — SB. 1845, 18. — Abh. V. d. 4. str. 18.*
27. Příspěvky k dějepisu prvních let panování krále Jana. *Čas. Č. Mus. XX. 474.*
28. Stará svědectví o hradu Děvínu blíž Prahy. *Čas. Č. Mus. XX. 731. — SB. 1846, 30. — Abh. V., d. 4.*

1847

29. *V. Březana: Život Viléma z Rožmberka.* Praha 1847.
30. Paměti kollegiatů kolleje Karlovy. *Čas. Č. Mus. XXI. d. I. 382, 522, 622; d. II. 43, 277, 389, 499, 606.*
31. Über die Gech. des ehemaligen sog. Allerheiligen Collegiums. welches im 14. Jahrhunderte einen wichtigen Bestandtheil der Prager Universität bildete. *SB. 1847. — Abh. V., 5 str. 17.*

1848

32. *Krátká mluvnice česká pro Čechy.* V Praze. Ve skladu Kalvovského knihkupectví. 1848. 8°, (IV., 80 S.).
Totéž 5. vyd. tamtéž 1853. 12°, pag. 84.
„ 6. „ tamtéž 1855. 8°, pag. 84.
„ 7. „ B. Tempský. 1860. 8°, pag. 84.
„ 8. „ „ „ 1864. 16°, pag. 84.
„ 9. „ „ „ 1872. 12°, pag. 84.
33. *Kurzgefasste böhmische Sprachlehre für Böhmen.* Prag. Im Verlage der Calve'schen Buchhandlung 1848. kl. 8° (VI. 86 s.)
dtto. (2. Aufl.) 1849. 8°, str. 86.
„ (3. verb. und verm. Aufl.) 1855. 8°, str. VI. a 86.
„ (4. Aufl.) B. Tempský, Prag 1861. 8°, str. 86.
34. O počtu študentů akademie Karlovy v Praze v 2. pol. 16. století. *Čas. Č. Mus. XX. d. I., 172.*
35. O církevní správě strany podobojí v Čechách od r. 1415 až 1622. *Čas. Č. Mus XX. d. I., 365, 441.*
36. Slovanský sjezd. (Úvod s J. Jirečkem). *Čas. Č. Mus. XXII. d. I., 541 a 642.*

1849

37. *Děje university Pražské.* Praha 1849, I. d. 8°, 320.
38. *Gesch. der Prager Universität zur Feier der 500jährigen Gründung derselben.* Prag. 1849, 8°, 377.
39. Die Einnahme Prags durch Oldřich gegen Boleslav Chrabrý, beleuchtet aus der ältesten Topographie von Prag (Č. předn.) *Abh. V., díl 6.*
40. Příběh o dobytí Prahy od knížete Oldřicha na Boleslavovi Chrabrém r. 1004. *Čas. Č. Mus. XXIII. d. 21.*
41. Betragen der Bürger von Eger im Streite der Könige Georg und Vladislav von Böhmen mit Mathias Corvinus von Ungarn und dem päpstlichen Stuhle. *Abh. V. d. 6.*
42. Chování se měšťanů Chebských v rozepři králů Jiřího a Vladislava s papežským dvorem a Matiášem králem uherským. *Čas. Č. Mus. XXIII. d. IV., 74.*
43. Über das Alter des sog. Teynhofes (Alten Ungelts) und der vor demselben bestehenden Teynkirche. *Abh. V., d. 6.*
44. Okolí Pražské před založením Nového Města (1348). *Čas. Č. Mus. XXIII. d. III. 24.*
45. *Jana Amosa Komenského Didaktika.* Péčí V. V. T. Praha 1849.

1850

46. *Děje království českého.* 2. vyd. Praha 1850.
47. Který byl nejstarší kostel v Praze? *Čas. Č. Mus. XXIV. 351.*

1851

48. *Děje mocnářství rakouského.* Školní vydání. Praha 1851. 8°, 224.
49. Über das Leben und die Ursachen der Ermordung des Cardinals Mar-

tinuzzi (Utěšinovič), Vormundes des Johann Sigmund Zápolya und nachmals Wojwoden von Siebenbürgen. *Abh. V.*, *d. 7.*

50. Snahy domu rakouského o nabytí koruny polské v 16. stol. *Čas. Č. Mus. XXV. d. II. 102*, *d. III. 43.*

1852

51. *Děje mocnářství rakouského.* Ku potřebě na gymnasiích. Praha 1852. 8°, 177. (Přelož. do srbsk. od Matia Mesiće 1856.)
52. *Děje mocnářství rakouského.* Ku potřebě na gymnasiích a školách realných. Praha 1852. 8°, 145.
53. O panství rodu Slavníkova v Čechách. *Čas. Č. Mus. XXVI. d. IV.*, *41.*
54. Zusammenstellung der ältesten geschichtlichen Nachrichten über die königliche Stadt Beraun. (Čes. předn.) *Abh. V.*, *d. 7.*

1853

55. Spiknutí Jiřího z Lobkovic r. 1593. *Čas. Č. Mus. XXVII. 215.*
56. Snahy domu rakouského o nabytí koruny polské v XV. stol. *Čas. Č. Mus. XXVII. 744.*

1854

57. O synchronistické methodě při dějepisu rakouském. *Čas. Č. Mus. XXVIII. 375.*
58. O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matiáše (1594—1614). *Čas. Č. Mus. XXVIII. 240, 319, 580.*

1855

59. *Dějepis města Prahy.* Díl I. Praha 1855. 8°, str. 630.
60. O počátcích řádu křižovnického s červenou hvězdou v Čechách. *Arch. Pam. 1855*, *210.*
61. Újezd Svatavin na řece Sázavě. *Arch. Pam. 1855*, *320.*
62. Bestimmung der Lage und Grenze eines von der Königin Svatava, der Gemahlin Vladislavs II. von Böhmen, gegen das Ende des XI. Jahrhunderts dem Vyšehrader Domkapitel verliehenen Bezirkes (újezd) im jetzigen Časlauer Kreise. *SB. 1855, 41.* — *Abh. V. d. 9.*
63. Něco o pomezí země české za nejstarších časů až do prostředka XIII. stol. *Čas. Č. Mus. XXIX. 461.*
64. Urbář kláštera Strahovského složený r. 1410. *Arch. Pam. Díl II.*
65. O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matiáše (1594—1614). *Čas. Č Mus. XXIX. 341*, *384.*

1856

66. O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matiáše (1594—1614). *Čas. Č. Mus. XXX. d. II. 62*, *d. III. 18*, *d. IV. 112.*
67. *Geschichte der Stadt Prag.* Aus dem Böhmischen übersetzt vom Verfasser. Prag 1856.

1857

68. *Paměti újezdu Polického čili nynějších panství Polického a Broumovského až do začátku husitské války.* V Praze u J. Pospíšila 1857. 8" gr. pag. 72. *Arch. Pam. 1857. Díl II.*
69. *Alteste Nachrichten über die Herrschaften Braunau und Polits bis zur Zeit des Husitenkrieges.* Prag 1857, 8°, 91.
70. Rakouské národy v .6. a 7. stol. po Kr. *Čas. Č. Mus. XXXI. 201.*
71. O právním poměru Čech k říši německé. *Čas. Č. Mus. XXI. 484.*

1858

72. *Příruční kniha dějepisu rakouského.* Praha 1858, 8°, I. 455.
73. *Handbuch der österreichischen Geschichte.* Aus dem Böhmischen übersetzt vom Verfasser. Prag 1858, 550.
74. O starém rozdělení Čech na župy a pozdějším na kraje. *Čas. Č. Mus. XXXII. 327, 475.*

1859

75. O starém rozdělení na župy a pozdějším na kraje. *Čas. Č. Mus. XXXIII. 167.*
76. Oldřiš a Libice. III. *Arch. Pam. 1859, 97.*
77. Stavba kostela sv. Víta za cís. Karla IV. a Václava IV. *Arch. Pam. 1859, 310.*
78. Svědectví o nalezení Libušina soudu. *Čas. Č. Mus. XXXIII. 28, 102.*
79. *Die Grünberger Handschrift.* Zeugnisse über die Auffindung des „Libušin soud". Prag. Auf Kosten des Museums. 1859. 8°, str. 45.
80. Slavnostní řeč o slavnosti Schillerově v Praze (v brošuře: *Die Schillersfeier in Prag*).

1860

81. Sv. Ludmila a Čechy za jejího věku. *Čas. Č. Mus. XXXIV. 263.*
82. Weitere Mittheilungen über die älteste Gesch. einzelner Prager Häuser aus Prager Stadtbüchern des 14. und 15. Jahrhunderts *SB. 1860: II. p. 34.*
83. Menší město Pražské a spuštění jeho ve válce husitské. *Arch. Pam. 1860, díl IV.*
84. Obrana starších dějin českých proti novějším útokům spisovatelů německých. *Arch. Pam. 1860, díl IV.*
85. Náměstí Staroměstské a okolní ulice v Praze v 14. a 15. stol. *Arch. Pam. 1860, díl IV.*
86. Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském. Dle prvotních zřídel, z části posud neužitých sepsal. *Arch. Pam. 1860, díl IV.; Viz Kalendář jednoty sv.-Vítské* rok 1862. — Der Aufbau der Prager St. Veitskirche 1862. Str. 23. *V. Kalender, Jahr 1862, S. 23.*

1861

87. Helfert J. A. Frhr. v. Die sprachliche Gleichberechtigung in der Schule und deren verfassungsmässige Behandlung. Prag 1861. Úvaha. *Čas. Č. Mus.*

126. *Dějepis města Prahy.* Díl V. Praha 1881. 8°, 275.
127. *Děje mocnářství rakouského.* Ku potřebě na gymnasiích a školách realných. Praha 1852—1881. 8°. 141, 3. vyd. něm. 1853, 60, 1875; vlaš. 1855; maďar. 1856.

1882

128. *Kosmův letopis český s pokračováním kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázavského.* Praha 1882. Str. 224.
129. Zprávy o dobytí Náchoda proti Janovi Koldovi r. 1456. — *SB. 1882 p. 90.*

1884

130. *Dějepis Prahy. Díl VI.* Praha 1884.

1885

131. *Dějepis Prahy. Díl VII.* Praha 1885.
132. *Místopisné paměti města Hradce Králové.* Praha 1885. 8° 60, mapa.
133. *Děje království Českého.* V. vyd. Praha 1885. 8°, 375, 3 mapy (I. vyd. 1850, 480).

1886

134. K objasnění básně o Oldřichovi v Rukopise Kralodvorském. *Čas. Č. Mus. LX. 357.*

1888

135. *Novější dějepis rakouský od r. 1526 do 1860.* V Praze 1888. 8°, 584.

* * *

Kromě uvedených spisů a rozprav měl vl. rada p. Tomek v Královské české společnosti nauk přednášky (počtem 94), z nichž mnohé uveřejněny byly potom v Čas. Č. Musea — a ty jsou uvedeny výše — nebo jinde a ve Zprávách této společnosti jsou jen obsahem pojaty. Které byly pojaty cele do těchto zpráv nebo tiskem zvlášť vyšly, uvedeny jsou výše.

136. Über böhmische Schulzustände zur Zeit Rudolfs II., namentlich v. J. 1598 bis 1608. *SB. 1843, p. 13, 15. — Abh. V, 4.*
137. Die im XIV. Jahrhunderte beobachtete Studienordnung an der Prager Universität. *SB. 1847, p. 15. — Abh. V, 5.*
138. Einige Aufschlüsse über den Charakter, die Gesinnungsart und die Einrichtung des Hofes Kaiser Ferdinands I., wie auch über dessen Familienverhältnisse und den Zustand der einzelnen österr. Erbländer unter seiner Regierung. (Čes. předn.) *SB. 1851, p. 34. — Abh. V, 7.*

139. Über das dem Inhalte nach älteste Gedicht der Königinhofer Handschrift: Záboj, Slávoj, Luděk. (Čes. předn.) *SB. 1852, p. 45. — Abh. V, 7.*

140. Proben aus einem von ihm verfassten Abriss der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates. (Čes. předn.) *SB. 1852, p. 46. — Abh. V, 7.*

141. Über eine Seite derjenigen wichtigen Veränderungen in der Staatseinrichtung Böhmens, welche sich zur Zeit der ersten zwei mächtigen Boleslave ereigneten. (Čes. předn.) *SB. 1852 p. 1848. — Abh. V., 7.*

142. Über das Verhältniss der böhmischen Župané zu den Landesfürsten in der ältesten Periode unserer Geschichte bis zu Boleslav II. (Čes. předn.) *SB. 1852, p. 28. — Abh. V, 8.*

143. Monographie über die Vorgänge des böhmischen Landtages 1593 und das sich an dieselben knüpfende Schicksal Herrn von Lobkovic, damaligen Obersthofmeisters des Königreichs Böhmen. (v. s.) (Čes. předn.) *SB. 1853, p. 38. — Abh. V, 8.*

144. Über die wahrscheinlichen Ursachen des Streites zwischen dem Könige Wenzel I. und dessen Sohne Přemysl Otakar II. im Jahre 1248 und 1249. (Čes. předn.) *SB. 1853, p. 39. — Abh. V, 8.*

145. Partien aus einem vorbereiteten grösseren Werke einer Geschichte der Stadt Prag etc. (Čes. předn.) *SB. 1853, p. 46, 7. — Abh. V, 8.*

146. Die äusseren Begebenheiten von den letzten Jahren Boleslavs II. bis zum Regierungsantritte Přemysl Otakar I. (Česky předn.) *SB. 1854, p. 53. — Abh. V, 8.*

147. Über die historischen Verhältnisse der Geistlichkeit in Prag bis zu Ende des 12. Jahrhundertes. (Čes. předn.) *SB. 1854, p. 81. — Abh. V, 8.*

148. Über die Topographie Prags zur Zeit König Wenzels II. (Čes. předn.) *SB. 1854, p. 31; 1855, p. 38. — Abh. V, 9.*

149. Über die Begebenheiten zur Zeit der vormundschaftlichen Regierung des Margrafen Otto v. Brandenburg. (Čes. předn.) *SB. 1855, p. 39. — Abh. V, 9.*

150. Über die Schlacht zwischen dem Fürsten Vladislav I. von Böhmen und Boleslav II. von Polen im J. 1110. (Čes. předn.) *SB. 1856, p. 54. — Abh. V, 9*

151. Über den Streit zwischen Rudolf und Mathias. (Čes. předn.) *SB. 1856, p. 57. — Abh. V, 9.*

152. Über die Zerstörung des Servitenklosters am Slup in Prag durch die Husiten und Begründung der Ansicht, dass die von den meisten böhmischen Geschitsschreibern des 17. und 18. Jahrhunderts wiederholte Erzählung von der Verbrennung nichts weniger als 64 Mitglieder jenes Ordens bei dieser Gelegenheit auf unterschobenen, in den Jahren 1626 bis 1630 verfertigten Urkunden beruhe. (Česky předn.) *SB. 1857, p. 45. — Abh. V, 9.*

153. Über den Zeitraum von dem Reichskriege Kaiser Friedrichs II. gegen den Herzog Friedrich II. von Österreich bis zum Tode Přemysl Otakars II. (Čes. předn.) *SB. 1857, p. 60. — Abh. V, 10.*

154. Mittheilungen über in Prager Kleinseitner Stadtbuch aus dem 15. Jahrhunderte (beginnend mit 1403), welches über die Topographie dieses Stadttheiles, als auch sonstige Zeitverhältnisse Aufschlüsse gibt. (Čes. předn.) *SB. 1858, p. 73. — Abh. V, 10.*

155. Erklärung der alten Grenzen des Prager Bisthums, wie sie in der bei Cosmas erhaltenen Urkunde Kaiser Heinrichs IV, beschrieben werden. (Čes. předn.) *SB. 1858, p. 78. — Abh. V, 10.*

156. Baugeschichte des St. Veitdomes in Prag, und zwar die Abtheilung welche den eigentlichen Bau Karls IV. und Wenzels IV. bis zum Husitenkriege betrifft. (Čes. předn.) *SB. 1858, p. 83. — Abh. V, 10; SB. 1859, I. p. 6.*

157. Mittheilung der Notiz des P. Roman Voříšek, worin durch eine Urkunde des Bamberger Archivs v. J. 1585 der Nachweis geliefert wird, dass die Urkunden des im J. 1420 zerstörten Stieftes Nepomuk nach dem Kloster Ebrach gerettet, von dort aber 1585 an Kaiser Rudolf II. auf sein Verlangen zurückgemittelt worden sind. (Čes. předn.) *SB. 1859, I. p. 25.*

158. Topographische Beschreibung der Kleinseite zur Zeit Kaiser Karls IV. (Čes. předn.) *SB. 1860, I. p. 68.*

159. Weitere Mittheilungen über die älteste Geschichte einzelner Prager Häuser — aus den Prager Stadtbüchern der XIV. und XV. Jahrh. *SB. 1860, II. p. 34.*

160. Über die ältesten Zustände Böhmens. I. Abschnitt. (Čes. předn.) *SB. 1861, I. p. 11.*

161. Mittheilungen aus seinen detaillirten Forschungen über die Topographie der Prager Neustadt im 14. u. 15. Jahrh. (Čes. předn.) *SB. 1862, II p. 26; 1863, I. p. 32.*

162. Die ersten Zeiten der Regierung Karls IV. (Čes. předn.) *SB. 1863 II. p. 11.*

163. Die spätere Zeit der Regierung Karls IV. (Čes. předn.) *SB. 1863, II. 58.*

164. Aus der Topographie der Altstadt Prags im 14. und am Anfange des 15. Jahrh. (Čes. předn.) *SB. 1865, I. p. 56, 114, 139.*

165. O pramenech práva, kterých se užívalo při soudech městských v Praze ve 14. a na začátku 15. stol., o zákonech právních a o řádu soudním. *SB. 1869, I. 69.*

166. Über die Eintheilung der Gewerbe im XIV. und am Anfange des XV Jahrh. (Čes. předn.) *SB. 1869, I., 59.*

167. Über die Abstammung des Prager Erzbischofs Wolfram von Škvorec mit Nachweis, dass dieser Erzbischof einer mächtigen Prager Bürgerfamilie angehörte, deren Genealogie mit dem Jahre 1264 beginnt, und

welche bei Dalemil um das Jahr 1310 mit dem Namen Olbramovici bezeichnet wird. (Čes. předn.) *SB. 1870, I. 13.*

168. Über die Handelsverhältnisse Prags im 14. und am Anfange des 15. Jahrh. (Čes předn.) *SB. 1870, I. 25.*

169. Über die im 14. Jahrh. in Prag üblich gewesenen Vor- und Zunamen. (Čes. předn.) *SB. 1870, I. 48.*

170. Über die Verhältnisse der böhmischen und deutschen Nationalität in Prag im 14. und am Anfange des 15. Jahrh. — (Čes. předn.) *SB. 1870 II. 73.*

171. Über die Familie Petr Parler's, Baumeisters des Prager Domes, sowie über einige andere Prager Bürgerfamilien derselben Zeit. (Čes. předn.) *SB. 1871, I. 25.*

172. Über die päpstlichen Zehentregister der Prager Erzdiözese aus dem 14. und 15. Jahrh. als Vorrede zur beabsichtigten Herausgabe dieser Register. (Čes. předn.) *SB. 1872, II. 45.*

173. O osazování úřadů duchovních. *SB. 1873, p. 21.*

174. O některých stránkách církevního života v Praze v 14. stol. *SB. 1873, p. 158, 176.*

175. Spis z pozůstalosti Šafaříkovy: O konfessí bratří českých v nástinu. *SB. 1873, p. 342.*

176. O počátcích působení Husova v Praze. — *SB. 1874, p. 123.*

177. O příbězích pražských v nejbližší čas po smrti krále Václava. IV. *SB. 1875, p. 164.*

178. O příbězích pražských od bitvy na Žižkově až do bitvy před Vyšehradem r. 1420. — *SB. 1876, p. 122.*

179. O příbězích pražských v první čas po bitvě na Vyšehradě r. 1420. *SB. 1876, p. 171.*

180. O výpravě Pražanů a Táborů do východních Čech r. 1421 a příbězích souvislých až do sněmu čáslavského téhož roku. *SB. 1876, 251.*

181. O stavu Prahy a moci Pražanů r. 1421. *SB. 1876, p. 284.*

182. O usmrcení kněze Jana Želivského a příbězích potomních v Praze r. 1422. *SB. 1877, p. 94.*

183. O prvním vladařství Sigmunda Korybutoviče v Čechách a počátcích válek mezi Tábory a stranou pražskou. *SB. 1877, p. 206.*

184. Zápis z knih Nového města Pražského, obsahující rozhodnutí university Pražské r. 1436; o významu slova trabs — trám. *SB. 1877, p. 267.*

185. O poslední válce Žižkově r. 1424. *SB. 1877, p. 287.*

186. O druhém vladařství Sigmunda Korybutoviče v Čechách. *SB. 1877, p. 379.*

187. O poměrech mezi Čechy a Polskem během války husitské. (Viz výš.) *SB. 1878, p. XVII.*

188. O prvním poselstvu českém ku koncili basilejskému. *SB. 1878, p. XVII.*

189. O tažení Žižkově do Uher l. 1423. *SB. 1879, p. XVII.*

190. O událostech válečných při pomezí slezském v prvních létech panování Marie Theresie. *SB. 1880, p. XV.*

191. Něco o povstání selském r. 1775. *SB. 1880, p. XVII.*

192. O obsahu V. dílu dějepisu připraveného k tisku. *SB. 1880, p. XVII.*

193. O zajetí královny Barbory, manželky císaře Sigmunda, ve Znojmě r. 1437 a o příčinách jeho. *SB. 1881, p. XV.*

194. O příbězích pražských za krále Albrechta. *SB. 1881, p. XVII.*

195. O způsobu dobytí Prahy Jiřím Poděbradským r. 1440. *SB. 1881, p. XVII.*

196. O zvolení a korunování Jiřího Poděbradského. *SB. 1882, p. XVII.*

197. O nejnovějších příspěvcích k životopisu Jana Koldy z Žampachu, objevených Pervolfem. *SB. 1883, XVII.* *)

198. O zvolení Vladislava II. za krále českého.

---

*) *Čas. Č. Mus.* = Časopis Českého Musea; — *Arch. Pam.* = Archeologické Památky; — *Abh.* = Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. — *SB* = Sitzungsberichte der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften.

Nová kapitola díla Všehrdova.

Sděluje prof. dr. *Jaromír Čelakovský.*

Mistr Viktorin ze Všehrd jest v kulturních dějinách českých zjevem tak význačným a zajímavým, že každá nová zpráva, kdekoli se nám o něm a jeho působení vyskytne, musí nám býti vítána. Skutečně podařilo se nám v jednom právním rukopise z konce XVI. století, obsahujícím druhou recensi Všehrdových knih devaterých o právích země České, nalézti novou, posud neznámou kapitolu, kterou považujeme za doplněk vynikajícího tohoto díla a jež obsahujíc zajímavou obranu veřejnosti desk našich zemských může, tušíme, přispěti i k objasnění vlastních příčin, pro které r. 1497 byl Všehrd pozbaven úřadu místopísařského při těchto deskách.

Rukopis, o němž mluvíme, nalézal se kdysi v bibliotece Schönherrovské a jest chován nyní v českém archivu zemském, maje pozdější rukou připsaný nadpis: „Pravidlo království Českého na akta obsažená v devíti knihách, kdež činiti jest celého Českého království fundamentum a naučení. Létha 1653". Obsahuje, jak již řečeno, druhou redakci díla Všehrdova s registrem, jejž H. Jireček z rukopisu Ambraského z r. 1552 v novém, pečlivě uspořádaném vydání knih devaterých (v Praze 1874) otisknul, za nímž následuje nový článek, který tuto nejprve chceme otisknouti. Zní:

„O výpisích z desk kapitola II.

Vejpis z desk všech trhův, všech zápisův, věn, dílův, poručenství, zástav, zvodů, směn, odhádání všech, též i nálezův všech starých i nynějších má každému, kdož toho žádá, beze všech odporův k žádosti i k potřebě jednomu každému vydán a vypsán býti, též i majestátů, a krátce všeho, cožkolivěk ve dsky jde a do desk se klade, vpisuje nebo vchází, to jednomu každému, též všecko folkem nebo po různu, by pak kdo chtěl polovici desk nebo všecky sobě přepsati, má bez odporu každému toho žádajícímu vydáno a vypsáno býti tak, jakož se jest od starodávna a od počátku desk zachovávalo. Neb ani úředníci za své ve dsky vpisování ani páni za své nálezy nikdy sou se nestyděli ani se styděti měli, neb úředniči vpisování ve dsky i nálezův panských vynášení jdou a šla sou a jíti mají ve vší spravedlivosti, bez přimíšení všelikteraké nepravosti (a bez) ukládání, aby všickni po vejpisích desk, nálezův a práv zemských, čtouce je sobě doma nebo

v jiných soudech je ukazujíce. spravedlnost a pravdu úředníkův a soudcí zemských znáti mohli. a znajíce ukládání rozličných soudův a nálezův panských spravedlnost a pravdu, pilnost. upřímnost bez osob přijímání aby oboje chválili. Neb což na úřednících i na soudcích jest, pro čistotu soudu spravedlivého a upřímnost pravdy, desk i nálezův oni by rádi, aby nálezové jich netoliko lidem těm, mezi kterýmiž se soudy jich nalézají a vynášeni bývají. netoliko vší zemi České. netoliko koruně její. ale by to býti mohlo. rádi by, aby všemu světu pravda desk, soudův a nálezův jich známa byla. Neb čím by se šíře a prostraněji pravda a spravedlnost desk, soudů, nálezů, práv, řízení jich rozlévala, tím by větší čest, chvála i sláva jim po všem světě rostla. Neb jako slunce, kteréž všecek svět jasností svou osvěcuje a žádné poškvrny ani znamení v sobě ani v svých paprscích nemá, tak soudové. nálezové, práva, zřízení soudcí země České všecku zemi Českou spravedlností soudu, nálezů a práv jich jasností svou osvěcují. žádného přimíšení, temnosti ani proměn. aby jinému takto. jinému jinak v též při soudili, nemají. A což divnějšího jest: někdy ten oheň nebeský všeho světa oko, někdy ač ne často ale však v mnohých létech zastíněno bývá od měsíce a skrze mrknutí a proměnění své o poledni někdy světu všemu noc přivodí, za některou hodinu ale potom zase svou jasnost přijímá; ale soudové. nálezové, práva, zřízení, ustanovení soudcí země České. též po všem světě slavní a velmi znameniti. nikdy zastínění žádného ani proměnnosti netrpěli sou nikdy od počátku desk a práv zemských. Ale jest pravdy a spravedlnosti soudcí světla a slunce jasnější důvod; převěz, prosím tebe, všecky od počátku od nejprvnějších desk až do Ondřejových. co jest kde proměněno, co vzato, co zjinačeno, co jinak nalezeno po těch po všech dskách a co jinak ustanoveno neb usouzeno po všech nálezích, nic nikdy nenajdeš. než všecko pravdu, stálost, jednostejnost, rovnost nálezů bez jinačení a vší proměnnosti. A poněvadž to tak jest, že stálost, jistota, pevnost, jednostejnost spravedlnosti a pravdy soudu se nachází ve všech dskách, právích, soudích, nálezích soudcí, za právo ustanoveno jest a od počátku desk vždycky držáno bez přetržení až do dnešního dne, že sou se výpisové z desk všech věcí a zvláště všech nálezů, kteříž by se dotýkali toho, kdož jich žádá. a dsky, spravedlnosti. soudové nálezův cizích, ješto se toho nic, kdož jich žádá, nedotýče, jsou každému vždycky vydávány a mají býti beze vší odpornosti ku potřebě i k soudu městskému, neb sou dsky země České každému svobodné, pánu, vládyce, měšťenínu, dědinníku, manu i sedláku. A jakož každý toho plnou svobodu má, přijda ke dskám kázati sobě čísti v nich, co chce svého nebo cizího, trhy, zápisy, věna, spolky, díly, rozdíly, oderčení, zástavy, úmluvy, zvody, panování, odhádání, uvázání, zájmy nebo s komorníkem braní, půhony. žaloby, nálezy, práva stanná, své nebo cizí, a krátce všecko, což v nich jest psáno, kšafty, poručenství i majestáty královské i listy čižkoli nebo smlouvy k žádosti jeho nebo k potřebě dány býti mají; než úředníci nejvyšší: komorník, sudí a písař. též i místopísař a desk zemských písař, ti všickni od starodávna toho sou svobodu plnou měli, že sou sobě beze všech relátorův každý nález obecný i zvláštní i každé dsky vypsati mohli beze vší všech lidí odpornosti. A že netoliko z desk zemských, ale také z desk dvorských i z register purgkrabských výpisové

všech zápisův a vkladův mají vydávány býti. Též nálezy soudů zemských, dvorských, komorních, purgkrabských každému mají beze všech odporův vydávány a vypisovány býti. A o vejpisích desk a práv, nálezův obecných i zvláštních, ustanovení a zřízení zemských potud jest povědieno, pokudž se jest skutečně od starodávna až do dnešnieho dne zachovávalo."

— Nabízí se arci nejprve otázka, zdaliž tato zajímavá obrana veřejnosti desk a obecné známosti práva skutečně pochází z péra Všehrdova a zdali možno ji považovati za doplněk jeho hlavního díla o právech země České. Mám za to, že můžeme k otázce té se vší určitosti přisvědčiti. Nehledě k tomu, že článek ten připsán je ku knize Všehrdově, nasvědčují tomu též jiné okolnosti. Jadrný sloh, kterým je tato stať psána, připomíná živě péro Všehrdovo, zmínka v ní učiněná o „nejprvnějších deskách až do (desk) Ondřejových" rovněž tomu nasvědčuje, neboť připomenutý zde Ondřej z Tišňova byl předchůdcem Všehrdovým v úřadě místopísařském a pozdější spisovatel byl by zajisté Všehrda aneb následující místopisaře uvedl, jejichž jmény označovaly se desky trhové. Kromě toho ve Všehrdově díle (VIII. 29) je kapitola „o výpisiech z desk", která s naší druhou kapitolou o témže předmětu vniterně souvisí, jak ihned ukážeme, což vše mínění naše potvrzuje.

Náhled totiž s takovou rozhodností a výmluvností v nové kapitole hájený, že desky zemské mají býti veřejné, každému zcela přístupné, takže jeden každý může sobě dáti v nich čísti a vypsati, cokoli chce, a byť to třeba celé desky byly, a že zvláště úředníkům desk je dovoleno vypisovati desky, aby mohli poučovati jiné o starém právu, náhled ten právě v době Všehrdově, kdy vyšší stavové usilovali o sepsání zřízení zemského, aby staré právo zemské a tedy i zápisy desk zemských v mnohých kusech mohli změniti, a kdy desky staly se větším dílem přístupny toliko členům vyšších stavů, byl popírán aneb aspoň v této rozsáhlosti nebyl uznáván. [1])

„Od starodávna," jak se praví v nové kapitole, arci tomu bylo jináče. Při veřejnosti veškerého jednání na soudech a sněmích nekladeno v starší době asi žádných překážek tomu, aby jeden každý mohl seznámiti se s obsahem desk zemských, aby dal je sobě čísti i výpisy z nich zhotovovati, jakož i aby nejvyšší úředníci zemští aneb zástupci jich, kteří na vedení desk měli rozhodující vliv, dali je sobě přepisovati.

Už kniha Rožmberská praví v čl. 153.: „Ježto sě desk dokládá, tehda právo přinésti list, kak dsky svědčie, s právem-li sě jemu dostalo, nebo dsky uslyšte, s právem-li mu dáti jich užiti." [2]) V čas

[1]) Z četné literatury o našich deskách zemských buďtež aspoň uvedeny spisy Randovy: Přehled vzniku a vývinu desk hlavně v Čechách a na Moravě. V Praze 1870; Právo vlastnické §§. 32—34. V Praze 1871 a Das Eigenthumsrecht §§. 17 a 18. V Lipsku 1884 (kdež také nejúplněji novější literatura podána); Emlerovy: O zbytcích desk zemských v r. 1541 pohořelých. V Praze 1867 a Pozůstatky desk zemských 2 díly. V Praze 1870 a 1872; H. Jirečka Codex juris bohemici II. 2 a III. 2, též Časopis Č. M. 1864 str. 256; v. Maasburga Die Entwicklung des Institutes der öffentlichen Bücher in Böhmen. V Praze 1877 a Czyhlarze: Zur Geschichte des bücherlichen Besitzes im böhmisch-mährischen Landrecht. Ve Vídni 1883.

[2]) Brandlovo vydání str. 78; srv. též čl 100 a 296 na str. 59 a 109. R. 1306 na př. potvrdil král Václav III. nález soudu zemského, kterým statky Záviše z Falken-

jejího sepsání tudy dávaly se stranám výpisy z desk i četly se jim desky, kdykoli toho potřebovaly, a že zemští úředníci a soudcové činili sobě hojně výpisův z desk, s jichž obsahem bylo se jim stále seznamovati, toho dokladem jsou mnohé zachované nám památky právní ze XIV. století, jmenovitě formuláře úřadu deskového a nejstarší naše právní knihy: kniha Rožmberská a Řád práva zemského, sebrané neb sepsané zajisté úředníky zemskými neb jich zástupci v deskách s použitím materialu právního tam chovaného. Při tom arci sluší míti na paměti, že desky zemské neměly původně toho významu pro právní život obyvatelstva, jako později, neboť jak Ondřej z Dubé svědčí: „páni dřieve svých nálezóv nikdy nepřepustili ve dsky zemské klásti, nechtiec tiem haněni býti, že o jednu i túž věc, neb k tomu velmi podobnú, jiné a jiné nálezy činili“ [3]) a ustavičné užívání jich bylo také tím obmezeno, že důležitá část jich, větší desky, chovány byly v sakristii kostela Pražského a jenom v suché dny, kdy odbýván soud zemský, sou slavnostně otevírány a obecně přístupny učiněny. [4]) Platy za ohledání, čtení a vypisování desk byly ustanoveny zvláště pro dobu, kdy soud zemský nezasedal a kdy jenom menší desky byly přístupny, kdežto na soudě zemském mělo se každému bezplatně čísti, čeho potřeboval. [5])

Karel IV. proto v Majestas Carolina ustanovoval (v čl. XXVI. a XXVII.) v souhlasu s posavadní zvyklostí, že zemský písař má bydleti s deskami zemskými na hradě Pražském a že dokončené trhové desky (tabulae, quae forent super hereditatibus et causis finitis jam compositae) mají se dle starého obyčeje zapečetěné ukládati v sakristě hlavního kostela Pražského a otevírati toliko u přítomnosti nejv. úředníkův a pánů zemských. [6]) Podobně také v řádu deskovém r. 1359 pro

---

štejna byly biskupství Pražskému přisouzeny, když byl biskup Jan prokázal, „quod sentencia ipsa in tabulis terre, prout moris est, redacta fuit. ., predictarum tabularum terre judicii testimonio committendo“ (Emler Regesta II. č. 2070), a v době Karlově úředníci Pražští oznámili úředníkům kraje Hradeckého, že Petr a Mikuláš bratři z Chotec „juxta consuetudinem jure tabularum intabulauerunt“ statky své bratru Zdeňkovi, dokládajíce „unde omnes illos, qui predictos Petrum et Nicolaum citauerunt aut citabunt, ad tabulas nostras pro videnda intabulatione huiusmodi remittatis“. (Jireček Codex II. 2 str. 339.)

[3]) Srv. Jireček Codex II. 2 str. 375. Předešlá poznámka arci dokazuje, jakož i zachované zbytky desk, že tvrzení Ondřeje z Dubé nesmí se bráti doslovně.

[4]) Srv. tamže str. 129 a 399.

[5]) Dle čl 163 Officii circa tabulas terre „delentionales et videre tabulas sunt protonotarii“. (Jireček Codex II. 2 str. 280.) — Ondřej z Dubé, který ve svém „Výkladu na právo zemské České“ horlí na libovůli a bezprávné vydírání peněz na soudě zemském, kterými „právo České na svém řádu zrušeno jest“, v úvodu praví o písaři zemském, že má sám před pány čísti desky, když jeho písaři věřiti nechtejí, a že má od desk ohledáni, buď mnoho neb málo, kopu bráti a jeho písař čtyři groše; „než starým právem ot nižadné přihnané věci přede pány nemá nic bráti a čísti má, když třeba“. Od ohledání register, podle kterých v deskách se hledalo, „nemá nic dáno býti, neb to jest písařova práce, ježto béře čtyři groše“. Určitěji pronáší se v čl. 97: „Ot ohledovánie desk, ktož potřebuje obláště, ten má kopu dáti a písařóm čtyři groše. A když páni sedie ve čtyřech laviciech v plném súdě zemském, tehdy má písař dáti dsky čísti, komuž jest třeba, bez peněz, ktož se na dsky tiehne a přihnán bude.“ (Jireček Codex II 2 str. 360, 361 a 381.) Podobně ustanovuje zápis v dvorských deskách z konce XIV. stol., že se má platiti „de visione tabularum maiorum“ zemskému písaři hřivna a menšímu písaři 4 gr. (Ib. str. 354.)

[6]) Archiv Český III. str. 108 a Jireček Codex II. 2 str. 128.

Moravu vydaném výslovně předepsal, že desky moravské podle vzoru desk českých mají býti zařízeny, že tudy písař zemský s jinými úředníky má je spravovati, že trhové desky (tabulae terrae), r. 1348 založené, mají ve zvláštní truhle několika klíči uzamčené a na bezpečném místě býti chovány a jenom v čas soudu otevírány, kde pak každému má na vůli býti ponecháno, aby z nich výtahy sobě činil a se jich dovolával, tak jako vše to i v Čechách je obyčejem.[7]) Ustanovení tato netýkala se arci menších desk, zvláště knih půhonných, jež ostávaly stranám napořád přístupny (vyjmouc jedině knihy svědomí) a do kterých zapisována byla též právní jednání mimo suché dny předsevzatá, jež se v čas soudu teprve do desk trhových na pergamen přepisovala čili „ingrossovala“.[8])

V době Karla IV. nabyly desky zemské vůbec větší ustálenosti a většího významu jak pro pojišťování práv soukromých tak i veřejných všech obyvatelů, jmenovitě též tím, že nejspíše po zmaření obšírné kodifikace práva zemského zapisovány byly do nich, a to půhonných i trhových desk mnohem pravidelněji a obšírněji nálezy obecné a zvláštní, patrně za tím účelem, aby strany mohly se jich v budoucích přích dovolávati a aby soudcové zemští byli nuceni aspoň dle tohoto jimi samými stanoveného práva nové nálezy vynášeti. Páni však, kteří zasedali samojediní na soudě zemském a právo zemské za své privilegované právo považovati začali, nesli nelibě všeliké obmezování soudní své moci a už za krále Václava IV. snažili se všelijak obmeziti veřejnost desk zemských, jakož i popírati vyneseným nálezům moc praejudikatův.

Pan Ondřej z Dubé, který byl od r. 1361—1394 sudím zemským a kolem r. 1400 sepsal svůj zajímavý „Výklad na právo země České“, držel se celkem ještě toho, že větší desky mají otevírány a ohledávány býti u přítomnosti nejv. úředníkův a soudců zemských v čas zasedání soudu zemského (§. 94), že na soudě mají každému bezplatně býti čteny (§. 97) a že i výjimečně mohou mimo čas soudní otevřiny býti, kdyby toho nalehavá potřeba krále žádala. O výpisech z desk zemských praví pouze tolik (§. 104), že se mají vždy s deskami srovnávati, nechať je písaři dávají stranám na rozkázání vyšších úředníkův aneb bez vůle jich a s úředničí pečetí aneb bez ní, sice že písaři tito upadnou do

---

[7]) „quodque quolibet anno bina vice . . ipsae tabulae juxta morem Boemie aperiri et inspici seu earum apertioni et inspectioni solemniter et publice hii, qui ad notariam et cetera officia tabularum ipsarum deputati forent, presidere deberent . . et negocia illic signata permitterent pro contrahentium necessitate et utilitate extrahere sive inde probaciones negociorum suorum recipere, secundum quod cuilibet existeret opportunum, sicut in hiis omnibus et aliis circa hec dependentibus et connexis in Boemie tabulis fieri est consuetum“. (Jireček Codex II 2 str. 399. I mimo dny soudní bylo možno žádati markrabí Moravského za vklad do trhových desk aneb za výpisy z nich; avšak vklad stal se teprve, když byly desky na soudě zemském otevřeny (tamže str. 400). Srv. též knihu Tovačovskou (vydání Brandlovo) čl. 61, 88, 93, 108, 109 a 213 a knihu Drnovskou (Brandlovo vydání) str. XXXII., XXXIII., 19, 42, 43, 44 a 46.

[8]) Že se při úřadě desk zemských stále úřadovalo a soudní knihy vedly, dokazuje také nález z r. 1378, že „ktožby kolivěk na dvoře najvyššieho písaře královstvie Českého, tu kdež dsky zemské jsú, nuož svój neb meč obnažil neb vytrhl, tomu má ruka pravá uťata býti a pakli by koho až do vylitie krve ranil, že hlava má mu sťata býti“. (Jireček Codex II. 2 str. 28.)

velké pokuty.[9]) Naproti tomu ani on nebyl příznivcem dovolávání se starých nálezů na soudě zemském. Poukazuje k tomu, že prý druhdy nálezy nebyly psány do desk, míní, že „často v rovných přech páni jiné a jiné nalézají a to bývá bez jich viny, ale vinú stran“ (§§. 57 a 58) a kromě toho páni praví (§. 103), že „jsú svobodní páni, že mohú svých nálezóv stalých a v zemské dsky zapsaných přičiniti i ujieti jakožto svobodní páni“ a že „nemají psaných práv mieti, aby se nezpravovali lidé po jich nálezioch“, nýbrž že mohou podle výsledku pře tomu neb onomu dáti za právo.[10]) O právu úředníků desk činiti sobě výpisy a šířiti je se pan Ondřej nezmiňuje; avšak sám toho práva v rozsáhlé míře užil při sepisování svého výkladu.

Brzo však na to nalezli páni na soudě zemském (16. května 1410), že „výpisové z desk nemají bezděčně žádnému z lidí býti vydáváni, ale aby byly čteny desky těm, kdo za to žádají“,[11]) t. j. aby ponecháno bylo nejv. úředníkům zemským aneb snad nejv. písaři na vůli, komu chtějí neb nechtějí vydávati výpisy z desk. Nálezem tím veřejnost desk poprvé byla značně obmezena patrně za tím účelem, aby se stížilo vypisování nálezů v deskách a dovolávání se jich na soudech. A současně sepsané vypsání práv větších úředníků zemských praví také v souhlasu s tím o písaři zemském, jenž „má dsky zemské v své moci“, že má „desk, kvaternuov starých i nových, snažně chovati pod svými zámky, najviec proto, aby tajemstvie lidí dobrých pro groš nebylo vyjeveno do velikých desk otevřenie“, a že to má dále opatřiti, aby mladší čili menší úředníci kvaternův žádnému bez jeho vůle neukazovali. Kdyby nemohl sám vždy při deskách býti, má míti zástupce (místopísaře), jenžby „těch zámkuov věrně choval a písařóm jedno kvaterny od rokuov do rokuov vydal, proto aby bylo ingrossováno“.[12])

Tu již se začalo zaváděti jakési „úřední tajemství“ do úřadu desk zemských; desky přestávaly býti všem tak přístupny jako bývalo druhdy, neboť měly sice každému býti čteny, pokud se ho týkaly, avšak výpisy z nich mohli obdržeti jenom ti, kterým nejv. úředníci dali k tomu svolení.

---

[9]) Jireček Codex II. 2 str. 360, 380. 381 a 382.

[10]) Tamže str. 375 a 382.

[11]) Barones communiter invenerunt in pleno judicio.. quod illi extractus de tabulis in vim compulsorie nulli homini debent dari, sed legantur eis tabule, que desiderant et volunt audire, sicut aliis terrigenis communibus regni Bohemie. (Emler, Pozůstatky desk zemských II. str. 67.) Česky vepsán nález ten do zřízení zemského z r. 1500 čl 302 (Archiv Český V. str. 151 a Jireček Codex II 2 str. 59); Ojíř z Očedělic registroval jej „Aby výpisův z desk nedávali, než dsky mají čteny býti každému“ (Codex III. 2 str. 181); kdežto Všehrd v kn. VIII. kap. 29 (Vydání Jirečkovo str. 385) hleděl jiný smysl nálezu tomu dáti.

[12]) Jireček Codex III 2 Supplementum str. II. Pozoruhodno jest, že v té době už některé větší desky nebyly zavírány v chrámu sv. Víta, nýbrž chovány v úřadě desk zemských, neboť se praví dále (str. III): „Písař zemský, ten má dva písaře, většieho a menšieho, neb jsú dvoje dsky, většie a menšie (póhonné a menšiech zápisóv). Většie dsky mají býti uzamčité na Praze pode třmi zámky pánóv tři dřevepřečených a nikdy nemají otevřeny býti až na suché dny, když páni na súdě na plném sedie; kromě oč písař zemský s panským potazem pro potřebu na každý den dsky sobě v své moci zápisuov velikých zachová a kvaterny od rokuov do rokuov, jakž sem dřieve psal. Ale menšie dsky, póhonné a zápisuov menších do sta kop, ty mají vně býti pro potřebu lidskú na každý den.“

Na počátku válek husitských byly desky zemské přeneseny z rozkazu císaře Sigmunda na Křivoklát a když ten roku 1422 vyhořel, odneseny sou nejprve do Plzně a pak na Karlštejn; některé sou též odvezeny za hranice (do Vídně neb Prešpurka) a teprve když v únoru r. 1437 zahájeny sou opět soudy zemské, převezena většina starých desk do Prahy (dle všeho do královského dvora u Prašné brány), obnoven jest úřad desk zemských a nové kvaterny začaly se opět psáti po starém spůsobu. [13]) Při tom poměry takovou měrou změnily se, že asi nálezem z r. 1410 nikdo se nespravoval, nýbrž stranám dávány ochotně výpisy ze starých desk, též staré nálezy sou ohledávány a přepisovány, aby vše zase do starého stavu uvedeno býti mohlo, proto také platy za vypisování a ohledávání desk značně sou sníženy. [14]) Za krále Jiřího napotom vydali kolem r. 1456 tři nejv. úředníci menším úředníkům u desk jakýsi řád, z něhož je patrno, že v ten čas tito úředníci měli všechny desky v svém opatrování (kromě těch, které ostávaly na Karlštejně) a že ti z nich, kteří byli zástupci nejv. tří úředníků zemských: komorníka, sudího a písaře, měli právo „desky ohledati a přečísti", poněvadž i „písaři menší, komuž chtí, mohú kázati ve dskách čísti"; avšak měli se v tom opatrně míti, aby „jiným nic z desk nepravili, cožby bylo k újmě puožitku pana písaře najvyššího". Jestliže tedy strany předepsané taxy zaplatily, mohli jim úředníci čísti desky i dávati jim výpisy z nich, aniž bylo třeba vyžádati si svolení nejv. úředníkův. [15]) A že úředníci sami hojně užívali práva „hledati v deskách", toho dokladem jsou mnohé sbírky nálezů, jež v té době z desk a tedy v deskách byly sestavovány. [16])

Už však za krále Jiřího začala vyšší šlechta opět domáhati se toho, aby takováto veřejnost desk byla obmezena a starým nálezům platnost na soudech odňata. Když r. 1466 zvláštní stavovská komise ohledávala práva, listy a desky, pokud se svobod zemských týkají, tu shledala, že prý desky nemají otevřeny býti, jediné když páni v plném soudě sedí, že v registrech a ve dskách nemá býti vyhledáváno, aby skrze to lidé nebyli k soudům a nesnázem připravováni, a že „páni Čeští jsou tak svobodni, žeby k svým nálezuom ve dsky zemské zapsaným, jako páni svobodní, přičiniti a ujíti mohli a že se nemají psanými nálezy spravovati, než s jednostejnú pří vedle líčení za získání i zase druhému za prohrání odsúditi". [17]) Tenkráte však vyšší stavové nepřivedli takovéto požadavky ještě k platnosti, až teprve za krále

---

[13]) Srv. Palackého Dějiny III. 1. str. 409 a Slovník Naučný díl II. str. 302.

[14]) Jireček Codex III.2 str. 1 a 7; též na str. 20 nález z r. 1451 „jakož pak mnozí vyhledávají v registrách starých staré zápisy atd." Některé staré desky i po r. 1437 ostávaly na Karlštejně, jak na to doklad v Archivu Českém VII. na str. 508 k r. 1476.

[15]) Jireček Codex III.2 str. 199 sq. a 206.

[16]) Seznam jich v. v Emlerově úvodu k Pozůstatkům desk zemských str. XX. Tak na př. Albert Ojíř z Očedělic jsa soudcem zemským ještě za kr Vladislava „nálezy obecné i také stranné i jiné řády předešlé ku paměti přivodil a což rozličně onde i jinde bylo sepsáno po dskách zemských i také dvorských, to v jedny kniehy shromážďil.., aby potomní páni i jiní mladí, ješto jim práva a řádové zemští vědomi nejsú, jako starým předešlým, to čtli a s pilností rozjímali a starým v múdrosti se rovnali". (Jireček Codex III.2 str. 180.)

[17]) Archiv Český V. str. 363.

Vladislava podařilo se jim v tom jako v jiných věcech vůli svou provésti a veřejnost desk zase tak obmeziti, jak už nějaký čas za krále Václava IV. tomu bylo. Pánové strany Matyášovy, jakmile r. 1479 po smlouvě Olomúcké přijali Vladislava za krále, vedli sobě na nejbližším sněmě stížnost, že desky zemské neslušně a velmi lehce jsou chovány, úředníci větši i menši z jednoho místa na druhé a třetí je přenášejí a o ně malou pilnost mají, kdežto vedle starého práva mají písaři zemští bydleti s nimi na hradě Pražském, a při tom ty desky, které jsou napsány, mají býti chovány v sakristě kostela Pražského.[18]) Žádali tudy, aby desky více „v městské moci" nebyly, nýbrž na hradě Pražském byly chovány, kdeby každý o své potřeby svobodný přístup k nim míti mohl, a opakovali tuto žádost důrazně r. 1484 po bouřce Pražské,[19]) avšak teprve r. 1497 vymohli přes odpor Pražanův, že aspoň staré desky ukládány byly na hradě Pražském, načež r. 1512 i úřad desk zemských se všemi deskami na hrad je přenesen.[20]) Před tím však r. 1487 usnesli se na sněmu, že úředníci u desk zemských sice těm, kdo toho žádají, „mají zprávu učiniti, kterak se mají jmíti při právích a úřadech zemských neb dvorských", pokud se týče půhonů neb přísah neb jiného vedení práva; avšak že „o rozsudcích, kteréž pánuom v lavicech rozsuzovati přísluší, o tom žádnému naučení nemají dávati ani lidí na omylných troštech posazovati".[21]) V ten čas Viktorin ze Všehrd byl už úředníkem desk zemských, zastávaje nejprve úřad starosty komorničího, pak ingrossatora (jehož úkolem bylo vklady do trhových desk z kvaternů přepisovati) a od r. 1493 úřad místopísaře při nich.[22]) V postavení tomto, jak známo, sbíral sobě material ve starých i novějších deskách ku sepsání velkého díla o právích země České a také po čas úřadování svého prvních pět knih svého spisu sepsal. Tu pojednou koncem února 1497 navštívil král Vladislav Prahu a už 13. března t. r. propuštěn jest Všehrd z úřadu, při čemž král dal ve dsky zapsati, že jej rozkázal pro všetečnost trestati, které prý se tím dopustil, že obvyklou druhdy v deskách formuli „přiznal se před pány úředníky Pražskými" o své újmě bez povolení krále a nejv. úředníků změnil ve formu „přiznal se před pány úředníky desk zemských".[23]) Na nejbližším na to sněmě dne 17. května 1497 stalo se pak snesení o sepsání zřízení zemského a vyneseny některé obecné nálezy, které patrně souvisely se sesazením Všehrdovým a jež dávají tušiti, že při tom šlo o zcela jiné zájmy, nežli o změnu obvyklé formule, jak by se ze zápisu královského souditi dalo. Snesli se tu stavové, aby „úředníci menší byli sázeni hodní, dobří a zachovalí", dále aby „staré dsky nahoře zuostávaly na hradě Pražském a jestliže by jich kto potřeboval, aby úředníci s ním na huoru šli a jemu je čtli, kdybykoli potřeboval", konečně „aby úředníci menší, kteřížkoli dsky v moci mají, žádnému výpisuov z desk nevydávali bez povolení krále JMsti neb soudu zemského, neb pánuov

[18]) Archiv Český IV. str. 446.
[19]) Tamže str. 506 a 508.
[20]) Srv. Jireček Codex III. 3 str. 499 a 506.
[21]) Archiv Český IV. str. 522.
[22]) Jirečkovo vydání Všehrda str. VII. sq.
[23]) Tamže str. 535.

úředníkuov větších", proto také „aby žádný na kathedru nechodil ani se v dskách vertoval bez povolení pánuov úředníkuov větších; a kdožby kolivěk šel, aby deset kop gr. pánuom úředníkuom dal a v věži seděl tři dni".[24])

Když pak staré desky přeneseny jsou na to na hrad a vyšší šlechta dostala je takto ve svou moc, tu doufala snadněji už provésti záměry své po obmezení moci panovnické a po potlačení práv ostatních stavů, neboť dovolávání a prokazování starých nálezův a ustanovení právních v deskách obsažených stalo se velmi obtížným. Články sněmovní z r. 1497 přešly i do zřízení zemského r. 1500 tiskem vydaného společně s nálezem z r. 1410, jímž už tehdy veřejnost byla obmezována,[25]) a zřízení toto končilo nálezem, že nemá býti hýbáno od nižádného člověka bez svolení hlasu panského a rytířského tím, co páni a rytířstvo v těch knihách za právo jsou nalezli a utvrdili, neboť „panský a rytieřský stav měl jest vždycky vuoli a svobodu práv svých přičiniti aneb ujieti" a král Vladislav potvrdiv r. 1502 toto zřízení, doložil, že „tyto knihy mají na pergamen napsány býti a výpisuov z nich jináč nemají dávati, než jako z jiných desk" . . . a že nadále „na žádné obecní nálezy, jakžby se ve dskách koli vyhledati mohli, nemá se žádný proti těmto knihám táhnúti ani jich užívati".[26]) Ustanovením tím prohlášeny jsou všechny staré nálezy, jež odporovaly zřízení zemskému, za neplatné a dovolávání se jich na soudech přímo zakázáno; pouze ty nálezy, jež zřízení neodporovaly, měly podržeti ještě další platnost, avšak už dříve vypisování z desk bylo stíženo a na vůli vyšších stavů závislým učiněno.[27])

A právě do této doby spadá dokončení Všehrdova díla o právech země České, o tom „co se v zemi za právo drží a dskami, nálezy nebo obyčeji móž provedeno býti". Na díle tom pracoval Všehrd i po propuštění z úřadu a dokončil r. 1499 první jeho redakci, s kterou však jenom nejbližším přátelům se svěřil. Teprve druhou redakci, kterou v l. 1502—1508 provedl a králi Vladislavovi připsal, vydal „všem vůbec" a dopustil přepisovati dobrovolně.[28]) Příčiny tohoto

---

[24]) Archiv Český V. str. 468 a 469.

[25]) Srov. čl. 170, 247, 251 a 302 v Archivu Českém V. str. 105, 132, 133 a 151. V čl. 160, 162, 165, 167 a 168 ustanovují se platy, které se jednotlivým úředníkům za čtení desk neb výpisy z nich dávati mají; v čl. 19 pak opakuje se starý nález, že po osazení soudu zemského má nejv. písař s menšími úředníky na kathedře býti se dskami a tu má tomu, kdo při svou vede, všecko darmo čísti, co kdo v nich má zapsáno ku svému soudu a při; avšak ten, kdo při nevede a chce sobě co kázati čísti, má od toho platiti jako jiní (Archiv Český V. str. 19.)

[26]) Archiv Český V. str. 261 a 263.

[27]) Že arci zákaz ten se nedal provésti, ukazuje průběh dalších sporů stavovských. Už r 1505 zapsáno do desk, že „rozsudkové panští a vladyčtí, předešlí a potomní, ti také mají jíti před se a v své pevnosti zůstati". (Archiv Český V. str. 23.) V zřízení Ferdinandově z r. 1530 v čl. 161 sníženy platy z „vajpisuov z desk zemských, dokudž jsú dcky zemské pospolu na hradě Pražském a úředníci tu při nich sedají, totižto staré i nové" (Jireček Codex IV. 1 str. 58) a v usnešení o napravení pohořelých desk z r. 1541 v čl. VIII ustanovuje se: „Item což se pak cizích nálezuov z desk zemských pohořalých, které jsou kdo ku přem a potřebám svým před soudy všemi okazovali a na ně se táhli, dotýče, ty všecky se tímto svolením naším ke všem soudnom pokazovati zapovídají atd." (Sněmy České I. str. 526.)

[28]) Vydání Jirečkovo str. XIII., XIV. a 460.

průtahu jsou arci na snadě a poučíme se také o nich, když sobě povšimneme, kterak se ve svém díle pronáší o veřejnosti desk a o dovolávání se starých nálezů na soudech, a když místa ta srovnáme s novou kapitolou svrchu položenou.

V knize VIII. kap. 29. jednající o „výpisech z desk", jiż sepsal po sesazení svém z úřadu, vyložil nález z r. 1410 těmito slovy: „Výpisu žádného písař zemský (v druhé recensi napsal: místopísař ani menší písař desk) bezděčně a z moci. žádnému člověku nenie povinen vydávati, než kto sobě to na králi zjedná, tomu výpis má dán býti", dokládaje, že se ten nález rozumí toliko o těch výpisech, „kteříž se z desk slovo od slova dávají", a v následujícím článku doložil, že „když krále v zemi nenie, kterýž móž rozkázati, komuž chce a kdy chce výpisy kteréžkoli z desk dáti, tu moc mají páni v plném súdu mieti, všickni spolu, a jiný žádný kmet ani úředník najvyšší té moci nemají, aby tak dskami vládli.. a v každém výpisu, buď v zemi nebo ven ze země, miestopísař královstvie Českého má se jménem a titulem svým přirozeným a případným podepsati".[29]) V druhé redakci vložil ještě i do knihy IV. kap. 10 i do kn. VIII. kap. 29 nové články, že upadne v nejtěžší pokutu, kdožby vypsal neb dal výpis trhu, zápisu, nálezu neb čeho jiného z desk bez povolení královského nebo plného soudu panského.[30]) Porovnáme-li nyní tato místa knihy Všehrdovy s druhou kapitolou o „výpisích z desk", kterou jsme svrchu uveřejnili a Všehrdovi též připsali, tu arci jeví se nám jakýsi rozdíl Kdežto v knihách devaterých Všehrd učí, že úplné výpisy z desk jenom se svolením krále a když není v zemi, se svolením soudu zemského vydávány býti mají, a že tudy král neb soud vydání výpisu také odepříti může; tu tvrdí Všehrd, že výpisy z desk, též i nálezův starých i nynějších jednomu každému, kdož za to žádá, mají býti vydávány beze všech odporů, a třebas by někdo i všecky desky sobě přepsati chtěl, „neb jsou dsky země České každému svobodné, pánu, vládyce, měšťěnínu, dědinníku, manu i sedláku", a dokládá, že se to tak od starodávna a od počátku desk zachovávalo.

Odpor tento dá se vysvětliti asi okolnostmi, za kterých které články Všehrd psal. Když sněmovním snesením z roku 1497 desky dostaly se v moc vyšších stavů, tu uznával Všehrd za potřebno přiznávati toliko králi právo dávati svolení k obšírným výpisům z desk a popírati toto právo nejv. úředníkům a zvláště nejv. písaři; později však změnil stanovisko své, háje naprostou veřejnost desk zemských. Ale sotva asi kdo před shořením desk zemských r. 1541 mohl míti tak dobrou vědomost o tom, že obmezení, která za jeho času vyšší stavové v deskách zavedli, jsou novotou, jako právě nejdůkladnější znalec starých našich desk Viktorin ze Všehrd a proto zajisté nevzdalujeme se pravdy, když jemu připisujeme nový článek, kterým tak výmluvným způsobem hájil veřejnost desk, jaká bývala za dřívějších časů.

---

[29]) Tamže str. 385–387. Srovn. k tomu Archiv Český V. str. 440.
[30]) Tamže str. 385 a 386.

Ostatně i Všehrd v druhé knize první své redakce v čl. 20 mluví o dovolávání se starých nálezů na soudě způsobem, který nedobře se dá v souhlas uvésti s obmezením veřejnosti desk, které r. 1497 a 1500 nastalo. Praviť: „A jsú nálezové dvoji: jedni obecní, kteréž všickni i každý zvláště držeti mají a k tomu jsú zavázáni.. pod pokutami v těch nálezích položenými. Jiní jsú nálezové zvláštní, kteříž se toliko mezi osobami zvláštními o jich pře na súdě nalézají... Ale však i těch nálezóv zvláštních mohú všickni i jeden každý na súdu zemském i jinde v podobné při slušně k potřebám svým užívati, je na súdu okazovati, jimi své věci provoditi, též jako obecními, neb což se jednomu nalézá (jakož se před súdem často to slovo připomíná), všem se v též při nalézá, neb se ta slova v každém nálezu pokládají: Nalezli za právo.“ [31]) To opakoval Všehrd i v druhé redakci, aniž uvedl obmezení z r. 1502, že nálezy takové nemají odporovati zřízení zemskému, a v souhlasu s tím v nové kapitole o „výpisích z desk“ slovy rozhodnými hájí se právo stran dovolávati se nálezův, při čemž — ne bez ironie — dokládá se, že soudcové zemští by tomu rádi byli, aby pravda desk, soudů i nálezů jich netoliko vší zemi České, nýbrž celému světu známa byla. Slova taková rovněž sotva od koho jiného nežli od Všehrda pocházeti mohou.

Konečně o tom, že někteří úředníci desk a jmenovitě místopísař mají právo činiti sobě výpisy z desk, zmiňuje se Všehrd na dvou místech svého díla. Ve IV. knize r. 1496 sepsané v kap. 2 píše: „Dsky zemské a pečeť zemskú miestopísař v své moci má a obého chová.[32]) Žádný úředník nemá se v deskách přebierati ani čísti, než miestopísař ve velikých a menší písař v malých, anebo kterýmž by miestopísař z menších písařóv rozkázal..; neb na to jsú dsky svobodné, aby každý člověk, chudý jako bohatý, k úřadu desk přijda nebo pošle, kohož by chtěl, z desk slyšal, cožby chtěl (kromě svědomie k súdu nepřišlého), své neb čiežkoli dsky; též i nálezy i žaloby i póhony, kolikrátž by se jemu zdálo.“ [33]) V druhé redakci doplnil pak kapitolu 29 knihy VIII. „o výpisiech z desk“ tímto novým článkem: „Toho jsú však vždycky svobodu písaři od staradávna měli, že jsú sobě nálezy panské, obecnie i zvláštnie, vypisovali svobodně, aby se v svých úřadiech i jiné lidi uměli spraviti, co jest za právo a co nic.“ — A v nové kapitole „o výpisích z desk“ praví se zcela souhlasně: „Úředníci nejvyšší: komorník, sudí a písař, též i místopísař a desk zemských písař, ti všickni od starodávna toho sou svobodu plnou měli, že sou sobě beze všech relátorův každý nález obecný i zvláštní i každé dsky vypsati mohli beze vší všech lidí odporností.“ Ani toto místo nedává pochybovati o tom, že spisovatelem kapitoly této je Všehrd a ono zároveň s ostatními články osvětluje nám spor jeho s nejv. úředníky, následkem kterého byl beze všeho vyšetřování a soudu místa svého zbaven, snad i nějaký čas vězněn,

---

[31]) Tamže str. 78 a 81.

[32]) V kn. VIII kap. 11 opakoval to Všehrd: „A ty dsky veliké oboje vždycky od staradávna miestopísař v své moci jest sám mieval i já“, ale dokládá „než potom po mně jinak“. „Jest nález panský o tom“. (Tamže str. 363.)

[33]) Tamže str. 161 a 162.

a pro který dopsav knihy devatery přál sobě, aby sepsání to teprve po smrti jeho mezi lidi vyšlo „pro některých jeho nepřátel litú zlost proti němu beze všie příčiny slušné neslušně zdviženú“.[31])

Stavové vyšší, chystajíce se měniti zemské právo na úkor krále a ostatního obyvatelstva, obmezujíce proto dávání výpisův z desk a nechtějíce trpěti dovolávání se starých nálezů, nesnášeli zajisté lhostejně, když místopísař desk zemských, dle názoru jejich podřízený jim úředník, přepisoval ve starých dskách všechno, cožkoli zdálo se mu býti důležito, a když pracuje na velkém díle o právu českém mohl poskytnouti novou zbraň do rukou všech těch, kdož proti „nově vymyšlenému právu Rendlově“ dovolávali se ustanovení starého práva. Všehrd psal knihy devatery, aby jeden každý mohl v nich nalézti poučení o všech důležitých zápisech ve dskách a aby mohl se jich dovolávati na soudech i mimo soud, háje při tom zásadu, že dsky mají býti každému přístupny a známy; naproti tomu vyšší stavové hleděli dsky dostati zcela ve svou moc, aby obyvatelstvo nešlechtické nemohlo se jich dovolávati, a přáli si, aby známost starých desk mezi lidmi co možná zacházela. Oni do zřízení zemského vložili z desk jenom to, co se k účelům jich hodilo; Všehrd však snažil se spisem svým rozšířiti známost všeho, co bylo v dskách zapsáno, i toho, co vyšší šlechtě nebylo vhod. Proto byl vyšším stavům nepohodlným, proto jej osočili a o úřad připravili. Nedůležité opravy a proměny v deskách byly by mu asi rádi přehlédli; avšak neodpustili mu, že pracoval na díle, které mohlo býti překážkou jejich snah po opravě a proměně celého zřízení zemského. Z té příčiny bylo Všehrdovi brániti veřejnost desk pro každého a tím i hájiti sobě právo psáti na jich základě knihy devatery. Kdyby sesazením Všehrda z úřadu byla šlechta docílila toho, čeho sobě přála, aby jej zastrašila a překazila sepsání knih devaterých, spory stavovské za Jagaillonců byly by možná měly pro stav městský výsledek mnohem nepříznivější a my bychom dnes mnohých důležitých zápisů ze starých desk, jež se nám toliko v díle Všehrdově zachovaly, neznali. Na štěstí však práci jeho, kterou chtěl Všehrd prospěti svým krajanům a ve které se nám zachoval ryzí duch starého našeho práva, nepodařilo se vyšším stavům zmařiti. Nově nalezená pak kapitola o výpiscích z desk jest jenom novým dokladem o ušlechtilosti snah jeho a o velké důležitosti jeho díla o právích země České pro kulturní dějiny naše.

[31]) Tamže str. 364, 407, 408, 413, 417, 436 a 458.

Vlachové v Plzni v XVI. století usedlí.

(Příspěvek k dějinám renaissance v Čechách.)

Podává *Jos. Strnad.*

Královské město Plzeň honosí se až dosud četnějšími budovami slohu renaissančního, než kterékoli jiné město v Čechách. Budovy tyto dodávají zejména rozsáhlému náměstí velmi živého a malebného vzezření. Úplně zachovaných domů není již sice mnoho, utrpělyť hojné domy pozdějšími a zejména nedávnými opravami velice, byvše k neprospěchu svému znešvařeny, ale přes to vše lze buď uvnitř anebo na portalech poznati ještě stopy bývalých ladnějších forem. V Plzni v XVI. stol. a zvláště v druhé jeho polovici vzmohla se veliká chuť k stavbě nových domův, a to z příčin mnohých. Utrpělo město r. 1507 děsným požárem škody veliké, kdy většina domů v městě buď vyhořely aneb velice při tom poškozeny byly. Mimo to staré nízké a málo prostranné domy nevyhovovaly již pokročilejším požadavkům časovým. Plzeň byla dále v století XVI. hojně vyhledávána od sousedních šlechticů z blízka i z dáli, kteří se buď trvale nebo na delší dobu v městě usazovali a tu dávali si domy dle potřeb svých upravovati nebo znovu přestavěti. Podobně i mnoho erbovních zámožných rodin z jiných měst kraje Plzeňského i odjinud stěhovalo se sem, hlavně pro náboženství katolické. Tak z rodin šlechtických nacházíme zde roku 1556 vladyku Hynka Chřínovce z Chřínova, r. 1557 vl. Jana Mejtolara z Mejtalu, p. Smila Nebylovského z Drahobuze, r. 1571 uroz. pannu Kateřinu Pernšteinerku z Pernšteina, 1579 ur. pannu Zikunu z Pratndorfu, r. 1591 ur. paní Ludmilu Markvartovou z Chudenic; z rodin erbovních, z nichž mnozí brzo již mezi vladyckými rody přicházejí, nacházíme tu Linharta z Hyršova r. 1558, Jana Třeštíka z Hyršova r. 1570, Sigmunda Staška (1571) a Jana Staška (1576) z Dubnice, Magdalenu Kropáčovou z Brodějovic r. 1573, Jana Vincence Rajského z Dubnice r. 1574, M. Tomáše Zelendera z Prošovic r. 1574. Linharta Wolfa z Ploskovic r. 1576, M. Jana Kleo z Roudné 1583, M. Šimona Plachého z Třebnice 1587, Jana Kašpárka z Palatinu a četné jiné rodiny vesměs v držení domův a jiného nemovitého zboží. Rovněž i ta okolnost zasluhuje povšimnutí, že od doby té, kdy rod Habsburský za Ferdinanda I. spojil dědičné země své se zeměmi českými a uherskými v jedno a kdy v stol. XVI. Praha byla stálým

sídlem královským a nedlouho potom i sídlem císařů německých, totiž od r. 1556. byly velice živé styky panovníků s říší německou, a tu byla Plzeň nejdůležitějším městem z Prahy do Německa. i shledáváme proto často zde Ferdinanda I, Maximiliana II. i Rudolfa II., že zde na cestě do Němec aneb zase nazpět bývali hospodou. Rovněž i jiní členové rodu panujícího často zde meškávali, neméně i mnoho jiných osob vynikajících jak duchovního tak světského stavu ke dvoru do Prahy se ubírajících se tu stavovalo, pročež i to zajisté měrou nemalou působilo k tomu, že měšťané upravovali si své domy vkusněji. zejména domy do náměstí, neboť mohli pak spíše poskytnouti pohostinství různým výše uvedeným osobám v upravenějších příbytcích svých. Tento stavební ruch zmohl se velice v druhé polovici XVI. stol., jak tu a tam spoře zachované letopočty na domech tomu nasvědčují, pocházejíť z let 1565, 1572, 1575, 1584 a 1595.

Naskytá se tudíž otázka, kdo byli těmi staviteli v Plzni, kdož prováděli stavby nové ve slohu renaissančním? Byli to domácí stavitelé nebo cizí, a jestliže cizinci, odkud přišli?

Podati v řádcích následujících odpověď na to, jest úkolem této stati, při čemž přihlíženo bude více k historické části a architektonické ocenění staveb plzeňských zůstaveno povolaným odborníkům.

V dosavadních popisech Plzně neděje se nijaké zmínky o tom a jen Bernard Grueber [1]) pronesl domněnku, „že sice při stavbách Plzeňských uváděni bývají Vlachové, ale že se zdá, že tu hlavně domácí mistr byl činným". Kteří Vlachové byli by tu působili, Grueber nepraví, ani domácího mistra jménem neuvádí.

Pídíme-li se v této příčině po nějakých zprávách v knihách městských, nenacházíme v první polovici XVI. stol. žádného zápisu, který by nám byl nějakým vodítkem: ale za to v druhé polovici téhož století nacházíme tolik zápisův o celých rodinách Vlachů, trvale v Plzni usedlých, že jsme počtem jich překvapeni. Skoro všichni tito Vlachové byli držiteli domů v městě, ano i jiného nehbitého zboží.

Vyčteme nejprve jednotlivé ty osoby v pořádku tom, jak se v knihách městských vyskytují, s udáním všech zápisů čerpaných z knih chovaných v městském museu Plzeňském.

Jan de Statia (*1554—1595*). S tím setkáváme se poprvé r. 1561., kdy obec Plzeňská prodává dům někdy Doroty Těžké vedle radnice (nyní č. 290.) za 300 kop m. hotově zaplacených mistru Janovi de Statia Vlachovi s tím připomenutím, že mistr Hanuš může stavěti krov v tom stavení, aneb jakékoliv jiné stavení, ale bez ublížení a zastínění oken domu radního.[2]) Vysvítá tudíž z přídavku tohoto, že Jan de Statia si dům nově zakoupený též přestavěl a dodnes nacházíme na portále domu toho letočet 1565. Že dům ten byl přestavěn po roce 1561., lze poznati též ze summy, za jakou pak byl prodán. R. 1581. koupil jej Jiřík Krumlovský za 1030 kop. m., zvýšila se tedy cena domu toho proti roku 1561 o více než třikráte tolik. Dům tento stal se i jinak zajímavým tím, že v něm císař Rudolf II. r. 1594 byl hospodou, když se do Němec ke sněmu říšskému přes Plzeň ubíral, a brzy po

[1]) Lübke Geschichte der Renaissance in Deutschland II 108. [2]) Liber emptionum et venditionum č. 218 f. 251.

tom r. 1599, když v městech Pražských mor vypukl, přestěhoval se císař se vším dvorem do Plzně a tu plné tři čtvrti léta bydlel v zmíněném domě, a posléze i dům ten si r. 1606 zakoupil pro potřebu svou od uvedeného držitele Jiříka Krumlovského, jemuž zaplatil 2000 k. m.;[3]) až po dnes sluje dům ten domem císařským.

V témž domě bydlel i hrabě Arnošt z Mannsfeldu, když r. 1618 v listopadu dobyl města a držel je pak až do r. 1621; nyní jsou umístěny v domě tom všechny kanceláře obecní. R. 1577 koupil si Jan de Statia chalupu na předměstí Malickém za 35 k. m. R. 1579 změnil si Jan de Statia dům svůj vedle radnice za jiný dům na rohu Pražské a Saské ulice č. 77. s Vlachem Šebestianem de Mutonibus,[4]) a tento druhý dům pak podržel až do smrti své. R. 1582. koupila Magdalena manželka Jana de Statia louku za 180 kop. m.;[5]) r. 1587 koupil si Jan de Statia jinou louku za 150 k. m.[6]) R. 1590 prodal Jan de Statia chalupu na předměstí Malickém se zahradou za 115 k. m. Mikuláši Doktorovi kováři.[7])

Jan de Statia zemřel r. 1595. Závěť jeho jest ze dne 3. ledna t. r.,[8]) ze které dovídáme se jiných zajímavých podrobností. Jan de Staciis (tak je tu psán) byl synem p. Dominika de Massagnio, fary sv. Vavřince v Luganu jinak v Louvis. Závětí touto odvolává všechny své předešlé závěti, zejména onu z r. 1592 v Plzni učiněnou. (V knihách městských nepřichází a soudím, že tam nebyla vepsána, dokud Jan byl na živu.) Ustanovuje, aby byl pochován ve farním kostele sv. Vavřince v Luganu. Obci Massagnio odkazuje dluh svůj, který má u sedláře Frakulance v Luganu, začež má obec dáti sloužiti téhodně dvě mše v kostele sv. Lucie v Massagniu. Paní Lauře manželce své (tedy druhé, první byla Magdalena), dceři p. Ondřeje z Melide, odkazuje, pokud by ve stavu vdovském trvala, aby všeho statku jeho, kterýž má ve Vlaších i v Čechách i jinde, užívala; kdyby však paní Laura s druhými dědici bydleti nemohla, tedy má jí každého léta vydáno býti šest měr obilí, deset věder vína a šest korun zlata s dílem domu s nábytkem a služebníky. Dítky měl při smrti dceru Marketu čtyři léta čítající a druhé dítko, které se mělo naroditi. Oběma, bude-li druhý dědic dcera, odkazuje všechno jmění své na polovici, kdyby syn to byl, tedy má ten býti hlavním dědicem a dceři Marketě má se dostati věna 1000 korun ve zlatě. Poručníky byli ustanoveni paní Laura a M. Abundia de Staciis. Tito poručníci zřídili listem svým ze dne 20. dubna 1595. svými plnomocníky p. Jana Antonína Brocha z Campiglionu kameníka při hradě Pražském a p. Mariana de Marianis malíře, měštěnína Menšího města Pražského, aby vyupomínali na všech osobách, které by zemřelému p. Janovi čím povinny byly zůstaly, a to jak v Praze tak i v okolí, v Plzni a v okolí, tak i v markrabství moravském a končinách příslušejících.

V Plzni bylo prodáno všechno nehbité zboží Janovi de Statia patřící, totiž dům (č. 77.), dvůr, chalupa, pole a louky za 2530 k. m. Krištofovi Sumrovi r. 1598.[9])

---

[3]) Liber contractuum č. 219 f. 32. v. [4]) Lib. empt. vend. č. 215. [5]) Knihy litkupní č. 230 f. 1. [6]) Tamtéž f. 207. [7]) Tamtéž f. 284. [8]) Liber testamentorum č. 224 f. 202 a n. [9]) Libri empt. č. 217 f. 10.

A nežli jej opustíme, jest nám dlužno pokusiti se o zjištění jména stavitele radnice plzeňské.

Původní radnice nestála na místě nynější, nýbrž bývala na východní straně náměstí v století XV. Byla asi dle všeho malá, ježto bývá uváděna mezi prostředně velikými domy v městě. K roku 1490 zakoupila si obec nový dům na severní straně náměstí, tehdáž největší dům v městě, od měšťěnína Jana Kumpana. Jest to týž dům, kde až po dnes nachází se radnice. Tato nová radnice vyhořela r. 1507 a obec teprve po delším otálení odhodlala se posléze přikročiti k stavbě nové budovy radní po roce 1550. Tak nacházíme poznamenáno k r. 1554 ke dni 23. února: „Ještě se rathouz bořil.“ [10]) T. r. 17. prosince: „Jednáno s cihlářem, že by páni (radni) uvolili se vzíti od něho 100.000 cihel, byly-li by hodné a dobře vypálené; pakli by nebyly, aby jemu na hrdle zůstaly.“ [11])

L. 1555 18. března připomíná se, že voleno z rady pět osob k měření stavení s Vlachem. [12])

L. 1556 v den sv. Kateřiny poznamenal písař radní: „Pan purkmistr tehdáž Ondřej Petruželka a páni spoluradní v této nové radní světnici zasísti ráčili. Dejž Pán Buoh dar svého sv. požehnání k šťastnému a spasitedlnému zpravování.“ [13]) Jiný zajímavý zápis nacházíme k r. 1559 ke 12. prosinci: „Hans Vlach, který rathouz stavěl. Smluveno s Hanušem Vlachem vo měření stavení rathouzního, co by ještě za to dílo jemu dáno býti mělo, tak že ještě za to všecko, co by se domníval mzdy míti, má jemu dáno býti 100 kop míš. a 20 kop na lázeň.“ [14])

Konečně poslední zmínka k r. 1565 k 31. prosinci: „Jan Vlach má předělati kašnu před Lepoltem a za práci má jemu dáno býti 12 kop, potřeby dá obec.“ [15])

Vysvítá tudíž z těchto všech zápisů, že radnice nynější v pěkném renaissančním slohu provedená byla vystavěna od r. 1554 do 1556 z hruba, a že se ještě dále stavělo na ní až do r. 1559; dále že stavitelem jejím byl Vlach jménem Jan jinak Hans též Hanuš nazývaný. Srovnáme-li zápis výše uvedený k r. 1561 u Jana de Statia, kdy týž koupil dům vedle radnice, nacházíme jej taktéž v doslovu nazývaného prostě mistrem Hanušem; a rovněž i zde mluví se r. 1559 o mistru Hanušovi Vlachovi, i lze proto se domnívati, že tento mistr Hanuš a Jan de Statia by mohl býti jedna a táž osoba.

Šebestian de Mutonibus (1562—1581). Tento zakoupil si l. 1562 v městě dům na rohu Pražské a Saské ulice č. 77. za 800 tolarů. [16]) Dům ten podržel až do r. 1579, kdy jej postoupil mistru Janovi de Statia za jeho dům vedle radnice č. 299. [17]) Šebestian Vlach nepodržel dlouho druhého domu svého, nýbrž prodal jej již r. 1581 se svolením manželky své Juliany za 1030 k. m. Jiříkovi Krumlovskému. [18]) Od r. 1581 se více se Šebestianem nesetkáváme a zdá se, že se asi po roce tom z města vystěhoval.

---

[10]) Protocollum consulare č. 19. [11]) Protocollum cons. č. 19. [12]) Tamtéž. [13]) Tamtéž. [14]) Tamtéž. [15]) Tamtéž. [16]) Liber empt. vendit. č. 218. [17]) Liber empt. vendit. č. 215 f. 286. [18]) Liber empt. vend. č. 215.

Jan Merlian jinak Škarpalín (1566—1593). R. 1566 koupil Jan Vlach kamenník dům od Tobiáše Číhanského za 285 k. m.[19]) Dům tento nachází se v nynější ulici Mannsfeldské č. 103. a sluje domem Gerlachovic. V přírocích, v kterýchž Jan Vlach splácí kupní summu, jmenuje se plným jménem Jan Merlian Vlach. Na domě tomto nacházíme až po dnes na vkusném portále štítek s monogramem J. M. 1575., což se úplně shoduje s jménem Jana Merliana i s rokem, kdy on v držení toho domu byl.

R. 1582 vyměnil si dům tento za jiný a tu se nachází v zápise zase přídavek Jan Merlian jinak Škarpalín. Dům svůj vyměnil si se Zachariášem Týnským za jeho dům v Pražské ulici ležící (č. 90.)[20]) Na domě tomto až do dnes nacházíme nápisy latinský a italský spolu s monogramem a letopočtem nad portálem ve vlysu umístěnými:

Si Deus pro nobis — Quis contra nos.
Ama Dio e non fallire — Fa pur bene e lassa dire.
J. M. 1584.

Přestavěl si dle toho Jan Merlian tento nový dům, jak z letopočtu a monogramu patrno. V domě tomto nachází se dnes každému dobře známá pivnice Salzmannova.

R. 1584. koupil Jan Merlian zahradu pod kostelem Všech Svatých ležící od Anny Šumarové za 80 k. m. hotově zaplacených.[21]) Jan Merlian zemřel v Plzni r. 1593, jak se dovídáme ze závěti jeho ze dne 7. ledna t. r.[22]) Tu se zase jmenuje Jan Škarpalín měštěnín města Plzně. Do kláštera černého či dominikánského v Plzni odkazuje 100 k. m. k oltáři sv. Rocha, který dal s nebožtíkem synem svým Bartošem na svůj náklad udělati, tak aby každého ¼ léta služba boží při tom oltáři byla konána. Chudým v městě má manželka jeho Marketa vydati po jeho smrti 50 kop na sukno a plátno a na jiné milosrdné skutky. Sestře své Martě, která jest ve Vlaších, odkazuje 50 k. m.; Anně nevěstě své, která měla nebožtíka syna jeho Bartoše, též 50 k. m.; Margaretě dceři sestry své 20 k. m.; Matoušovi, bratru svému, 10 kop a všecko jemu odpouští, cožkoliv proti němu učinil; Marketě manželce své ostatní všechen statek svůj a nábytek. Co se dluhu Janovi de Statia povinného dotýče, kterýž na rathouze zapsán jest, že se připouští k jeho dobrému svědomí, aby pamatoval na ty služby a náklady, kteréž za potřebami jeho učinil a jemu něco z té summy ulevil.

S manželkou Jana Merliana paní Marketou setkáváme se ještě r. 1594, kdy se uvoluje převzíti na sebe, 301 k. m. dluhů zemřelého manžela svého zaplatiti. Ještě r. 1601 se připomíná, později pak se již s ní nesetkáváme.

Rovněž se připomíná Anna Merlianka, vdova po Bartošovi, která si r. 1590 koupila dům od Jana Munka za 365 k.[23]) R. 1606 prodala táž Anna, Talianová zvaná, dům tento za 430 k. m.[24])

Albrecht Gryson (*1581—1607*). L. 1581 koupil Albrecht Gryson Vlach a Ludmila manželka jeho dům u Litické brány při zdi městské ležící za 300 k. m. od Blažeje Kysely; při tom se vymiňuje, že Albrecht

[19]) Liber empt. vend. č. 218 f. 327. [20]) Knihy litkupní č. 230 f. 2. [21]) Tamtéž f. 68. v. [22]) Libri testamentorum č. 224 f. 157. [23]) Knihy litkupní č. 230 f. 284. [24]) Libri empt. vend. č. 219 f. 33.

řemeslem svým zednickým obchod a živnost provozovati má a jináče nic.[25]) R. 1593 splatil Albrecht poslední přiroči 20 k. m.

L. 1586 koupil Albrecht Gryson s manželkou svou jiný dům č. 143. za 730 k. m. od Petra provazníka. Poslední příroči splatil r. 1607.[26])

L. 1591 koupil Albrecht Gryson dědinu a louku, kteráž pod lipou slove, od Tobiáše Jironýsa za 150 k. m.[27])

Týž Albrecht Gryson byl též stavitelem spolu s Janem Madrinem (Vlach?) věže při dominikánském klášteře, na kterouž odkaz učinila paní Anna Haufová. L. 1603 6. července vypláceno oběma stavitelům po dokonání stavby ještě 597 kop 30 gr. m. Činí se tu zmínka ještě o třetím jejich společníku, který však již roku toho byl zemřelý, totiž o Marku Soldatovi, jehož vdově Marketě oba druzí společníci Gryson a Madrin dali ze summy té 120 k. m.[28])

Další zprávy o Grysonovi chybějí a nelze říci, zda v Plzni i na dále pobyl, aneb se odtud vystěhoval; nepodařilo se mně dalších zmínek v knihách současných se dopíditi.

Matouš Merlian (*1582—1598*) bratr Jana Merliana. S tím setkáváme se poprvé r. 1582. Nachází se totiž v pozůstalosti bývalé rodiny Stehlíků z Čeňkova a Treustädtu výkres pérem jakési kamenné desky, která sestává ze znaku a z nápisu. Ve štítě spatřujeme vztyčeného lva s vyplazeným jazykem a v obou rozích písmena: **M. M.** Dole pod štítem pak čteme nápis:

Mathaus Merlian Vlach
teno kus zdy wdielal
za przigem. 1582.

Kde by deska se znakem a nápisem tím bývala, ve výkresu zmíněném se nepřipomíná, a tak lze se domnívati, že to jest asi z nějaké veřejné stavby, snad z hradeb městských. R. 1583 koupil Matouš Merlian Vlach s manželkou svou Alžbětou nárožní dům č. 162. od Tobiáše Třešťika z Hyršova za 600 k. m.[29]) T. l. koupil od Alexia řezníka zahradu za městem za 108 k. m.[30]) L. 1593 zastával úřad dozorce nad zadním špitálem na předměstí Pražském spolu s Matoušem Haufem.

T. l. odkazal mu bratr jeho Jan Merlian v závěti své 10 k. m., ač o něm připomenul, že se k němu podivně choval. L. 1598 odebral se Matouš Merlian z Plzně na čas a ustanovil tu správcem všeho statku ujce svého Ondřeje Luga z Lugana až do svého návratu.[31]) Avšak M. Merlian zemřel ještě téhož léta, jak se dovídáme ze závěti jeho ze dne 24. července.[32]) Všecken statek svůj odkázal svým třem synům: knězi Augustinovi Merlianovi, archidiakonu a kanovníku Nitranskému staršímu a Janovi nejmladšímu synu. O prostředním synu Blažejovi praví otec v závětu, že neví, zdali živ či mrtev; ale ustanovuje, kdyby se vrátil, aby i jemu s bratřími dán byl rovný díl. A skutečně Blažej,

---

[25]) Libri empt. vend. č. 215 f. 341. [26]) Libri empt. vend. č. 230 f. 168. [27]) Liber empt. vend. č. 216 f. 22. [28]) Kniha sirotčí č. 35 poslední list. [29]) Knihy litkupní č. 230 f. [illegible] [30]) Tamtéž f. 16 v. [31]) Libri divisionum č. 227 f. 319 v. [32]) Libri testamentorum č. 224 f. 227 v.

dozvěděv se snad o smrti otcově, vrátil se do Plzně, a setkáváme se tu s ním r. 1599, kdy prodal spolu s bratrem svým Janem zabradu pod sv. Mikulášem za 190 k. m. a zaplatili z této summy dluh otce svého, kterým byl povinen Ondřeji Lakovi (snad Lugovi?)[33])

T. l. prodal Jan Merlian dům po otci zděděný Jobovi Kotvovi a Evě manželce za 800 k. m. a tu přijal l. 1601 19. ledna Blažej na díl svůj dědičný 212 k. 30 gr. a ještě t. l. 22. října opětně 200 k. m.[34])

V dalších létech již se s bratřími těmito nesetkáváme, a zdá se, že se též z Plzně odstěhovali.

Jan Baptista (*1585—1599*). L. 1585 koupil Jan Baptista Vlach dům od Jana Rondlesa za 198 k. m. Zavdal 30 k. a poslední příročí 15 k. splatil l. 1597.[35])

L. 1590 koupil jiný dům od sirotků Špornarovských za 150 k. m. v ulici Sedláčkově č. 189. V příročích po 15 kopách určených jmenuje se manželka jeho Mariana, která složila poslední příročí l. 1599.[36])

L. 1591 koupil Jan Baptista třetí dům vedle kláštera bosáckého ležící od Jiříka Fuga za 500 k. m. Zavdal 120 k. m. a v příročích po 20 k. splácel zbytek.[37]) Dům tento však brzy, totiž r. 1593., za tutéž cenu prodal Martinovi Titrichovi. Jak ze splácení příročí těchto zřejmo, zemřel Jan Baptista někdy před r. 1599, neboť se toho léta jmenuje manželka jeho Mariana vdovou,[38]) a ježto se r. 1602 nazývá Marianou Keklšteinovou, lze souditi, že se provdala za druhého muže.

Jan Baptista zůstavil při smrti své jediného syna, ještě nezletilého Adama, kterému matka jeho l. 1609 postupuje dědictví otcovské.[39]) Adam Baptista připomíná se v Plzni ještě r. 1622, kdy s manželkou svou Voršilou zakoupil si dědinu za 62 k. m. od Adama Pařila.[40])

Jan Messa (*1587—1617*) týž uvádí se poprvé l. 1582, kdy Anna, manželka Jana Messa Vlacha, měštěnína Plzeňského, odkazuje před smrtí svou manželu svému dědinu po otci zděděnou; nepodařilo se mně dosud zjistiti, či dcerou Anna byla.[41])

L. 1587 koupil Jan Messa Vlach dům na náměstí ležící č. 205. od Jana Kropáče jakožto poručnika na místě sirotků po zemřelém Zikmundovi Kropáčovi z Krymlova, měštěnínu Starého města Pražského, za 400 k. m.[42]) L. 1601 koupil Jan Messa s druhou manželkou svou Zuzanou dvůr Berounský v předměstí Litickém ležící od Adama Otmara za 180 k. m., který již l. 1602 úplně zaplatil.[43])

Jan Messa zemřel l. 1617, nezůstaviv žádných dítek, a dům jeho prodán l. 1621 od poručníků zřízených za 360 k. m. Janu Vermonovi.[44])

Jan Marie (též *Honz Marie* psán) (*1584—1600*). L. 1584. koupil Jan Marie Vlach zedník dům od Jiříka Leptiho Vozerovského za 200 k. m. č. 249.[45]) L. 1587 prodal Jan Marie týž dům za 205 k. Kateřině Sekyrové[46]) a koupil si ještě t. l. dům od Tomáše Mantinského v nynější Veleslavínově ulici č. 14. za 230 k. m., jejž v příročích po 15 k. m. teprve l. 1600 úplně zaplatil.[47])

---

[33]) Libri empt. vend. č. 217 f. 39 v. [34]) Tamtéž f. 47. [35]) Knihy litkupní č. 230 f. 145. [36]) Tamtéž f. 269. [37]) Tamtéž f. 303. [38]) Libri empt. vend. č. 216 f. 80. [39]) Libri divisionum et transactionum č. 228 f. 59. [40]) Libri empt. vend. č. 219 f. 293. [41]) Libri testam. č. 224 f. 80. [42]) Knihy litkupní č. 230 f. 186. [43]) Libri empt. vend. č. 217 f. 111. [44]) Libri contractuum č. 219 f. 275. [45]) Knihy litkupní č. 230 f. 65. [46]) Tamtéž f. 187 v. [47]) Tamtéž f. 201.

L. 1599. koupil Jan Marie s manželkou svou Marianou zahradu od Jana Merliana pod sv. Mikulášem ležící za 190 k. m.[48] Další zprávy mně o něm chybějí a zdá se, že se na nějaký čas z města vzdálil; jen náhodou našel jsem zmínku o něm r. 1613, kdy se připomíná, že byl Jan Marie Vlach dlužen 200 k m. jinému měštěnínu.[49]

Jan Roskont (*1599—1610*). L. 1599 koupil Jan Roskont Vlach s manželkou svou Marketou dům od Matěje konváře za 250 k. m. Zavdal 20 k., pak 40 k. a poslední příroči po 18 k. splatil l. 1610.[50] L. 1600 pojistil Jan Roskont na tomto domě svém 120 kop sirotkům zemřelého Marka Vlacha, Ondřejovi a Anně, kteréž peníze jemu odevzdal Lukáš Strádal.

Anton de Statia (*1602—1631*). L. 1602 29 listopadu přijat byl Anton de Statia za souseda do obce.[51]

L. 1603 koupil Anton de Statia Vlach dům za 1200 k. m. vedle radnice na náměstí ležící č. 2. od kolleje řádu jesuitského, kterémuž jej odkázal měštěnín plzeňský Tobiáš Reginovec. Hned složil 600 k a v přírocích po 150 k. doplatil l. 1608.[52] L. 1606 koupil Anton d. S. s manželkou svou Kateřinou dvůr na Škvrňském předměstí od Jana Krištofa Krocina z Drahobejle za 235 k. m.[53]

L. 1610 koupil jiný dvůr na Litickém předměstí od poručníků zemřelé Justiny Wolfingarové za 300 k. m.[54]

L. 1614 koupili též manželé Anton a Kateřina nárožní dům ležící mezi domy Jana Mincara z Proudníka a Anny Krumlovské za 600 k. m od Adama Zahrádky.[55]

L. 1616 koupili též manželé kus dědinky za 53 k. m. od Jana Ježka;[56] l. 1617 louku od Jana Kuncle z Ploskovic za 325 k. m.[57] T. l. 1614 koupili dědinku a loučku za 80 k. m. od Jana Ježka;[58] l. 1622 od sirotků po témž zemřelém Ježkovi dědinu za 150 k. m.[59] L. 1627 koupil Anton de Statia louku od Jindřicha Skribonia za 300 k. m.[60]

Skoupil tudíž Anton de Statia od r. 1603—1627 dva domy, dva dvory a dvě louky a dědiny za 3243 kopy m., z čehož lze poznati, že byl na tu dobu velmi zámožným.

S první manželkou svou Kateřinou měl jediného syna Matěje a když Kateřina jemu zemřela někdy po roce 1622, oženil se po druhé s dcerou měštěnína Jana Roznera, Ludmilou, kteráž se poprvé r. 1628 jmenuje jeho manželkou.[61]

Anton de Statia zemřel r. 1631 a manželce jeho Ludmile dostal se podílem dům r. 1614 zakoupený a synu Matějovi dům druhý vedle radnice.[62] Rovněž i o druhé nemovitosti se stalo podělení mezi oběma.

Pavel Roskont (*1609—16[illegible]*). Ten přijat byl do města l. 1609 3. května.[63] Ještě téhož roku koupil s manželkou svou Ludmilou dům od Jana Krištofa Krocina z Drahobejle za 250 k. m. Zavdal 60 k. a v přírocích po 20 k. splácel ostatek a poslední příroči zaplatil r. 1612.

[48] Libri empt. č. 217 f. 38 v. [49] Libri testam. č. 225 f. 50. [50] Libri empt. č. 217 f. 44. [51] Rejstřík osob k městu přijatých č. 48. [52] Libri empt. vend. č. 217 f. 179 v. [53] Libri empt. v. č. 219 f. 25. [54] Tamtéž f. 102 v. [55] Libri empt. č. 219 f. 136. [56] Tamtéž f. 216. [57] Tamtéž f. 232. [58] Tamtéž f. 248. [59] Tamtéž f. 305. [60] Tamtéž f. 373 v. [61] Libri divis. mass. č. 228 f. 248. [62] Tamtéž f. 276. [63] Rejstřík os. k m. př. č. 48.

při splácení přířočí r. 1611 uvádí se již v zápise Ludmila manželka jeho vdovou, dle čeho tedy Pavel buď toho roku aneb již dříve zemřel.[64])

Petr Czikin (*1604—1617*). Týž přijat za souseda do města l. 1604 13. prosince,[65]) roku následujícího 1605 koupil si Petr Czikin Vlach s manželkou svou Dorotou dům ležící mezi domy Kašpara Roznera a Kašpara Laurinta malíře od Purkarta Rudolfa za 170 k. m.; poslední přířočí splatil roku 1617.[66]) Jiných zpráv jsem se o něm nedopídil.

Jan Marie Dragin (*1603—1620*). Týž přijat za souseda do města l. 1603 21. února [67]) R. 1605 koupil Jan Marie Dragin s Marketou manželkou svou chmelnici u Lochotína ležící od Jana Kučery za 100 k. m.[68])

L. 1606 koupil Jan M. Dragin louku za 200 kop.[69])

L. 1612 koupili Jan a Marketa manželka jeho louku za 55 k. na Malickém předměstí,[70]) léta následujícího 1613 dědinu na Lochotíně ležící za 100 k. od Krištofa Jakuba z Jakšenova.[71])

L. 1614 koupili též manželé chmelnici od Adama Zahrádky za Malickou branou ležící v lukách za 140 k. m.[72])

L. 1617 koupili dědinu od Jana Lode za 120 k.[73])

L. 1620 koupil Jan Dragin dědinu od Jiříka Kuby za 45 k m.[74]) Toť poslední zápis. Který dům v městě a od které doby držel, nepodařilo se mně na ten čas zjistiti.

Fridrich del Winci (*1604—1606*). L. 1604 26. března přijat do obce za souseda Fridrich del Winci zedník[75]) a ještě t. léta koupil si Fridrich Winš (tak jej totiž od té doby stále nacházíme v knihách městských psaného) s manželkou svou Kateřinou dům od kněze Kašpara Arsenia z Radbuzy, kanovníka při kostele Pražském, za 135 k., ležící mezi domy Anny Arnoldýnové z Hyršova a Jana Monsdorfera.[76])

L. 1606 koupil Fridrich Winš dědinu na Mitrwaldě ležící za 80 k.[77])

Jiných zápisův jsem o něm více neshledal; ale tolik se ještě dovídáme, že Fridrich Winš zemřel někdy před r. 1622, nepozůstaviv dítek a dle všeho asi manželka jeho též již dříve byla zemřela, neboť r. 1622 spadl všechen majetek jeho na obec jakožto odúmrť a obec ještě t. r. prodala dům Winšův, jak se připomíná, již zpustlý, za 100 k. Janovi Hartmannovi.[78])

Mimo tyto uvedené Vlachy činí se ještě zmínka o *Marku Soldatovi Vlachovi*, který před r. 1600 zemřel a zanechal vdovu Marketu s dvěma dítkami Ondřejem a Annou; k ruce těmto sirotkům složil Lukáš Stradal 120 kop r. 1600, které k sobě přijal Jan Roskont a pojistil peníze tyto na domě svém (viz výše). Bylať se totiž vdova po Markovi Marketa provdala za Jana Roskonta brzy po roce 1600; připomínáť se aspoň l. 1603 již jeho manželkou. Marek Soldat byl též společníkem při stavbě věže při klášteře dominikánském, jejíhož dostavění se však nedočkal. A když l. 1603. bylo stavitelům Albrechtu Grysonovi a Janovi Madrinovi vyplaceno po dokončení stavby 597 kop 30 gr., postoupili

[64]) Libri empt. č. 217 f. 158 v. [65]) Rejstřík č. 43. [66]) Libri empt. č. 217 f. 3. [67]) Rejstřík č. 43. [68]) Libri empt. č. 219 f. 14. [69]) Libri empt. č. 219 f. 22. [70]) Tamtéž f. 101 v. [71]) Tamtéž f. 152. [72]) Tamtéž f. 185. [73]) Tamtéž f. 248. [74]) Tamtéž f. 263 v. [75]) Rejstřík č. 43. [76]) Libri empt č. 217 f. [77]) Libri empt. č. 219 f. 20 v. [78]) Tamtéž f. 326.

oba tito stavitelé třetímu společníku svému Markovi Soldatovi z toho 120 kop, a poněvadž on již byl zemřel, vyplaceny byly peníze ty Marketě Roskontové druhdy manželce jeho ještě téhož roku.[79])

Z těchto patnácti výše vypsaných osob nacházíme u třinácti z nich v knihách městských skoro vždy přídavek Vlach, pouze u dvou z nich jsem toho nenašel, totiž u Pavla Roskonta a Jana Marie Dragina; leč dle jmen soudím, že i oni jsou původu vlaského. Podobně i Jan Madrin spolustavitel věže při klášteře dominikánském r. 1603. připomenutý jménem svým k cizímu ukazuje původu; avšak v knihách městských nikde jsem se s ním nesetkal a nemohu proto ničeho více o něm pověděti. Rovněž ještě i jiná dvě jména po roce 1600. k původu vlaskému se zdají ukazovati, jsou to Lak a Laurint.

L. 1600 přijat byl do obce za souseda *Bartoloměj Lak* kamenník, aby řemeslem svým obci posluhoval.[80])

Ten koupil si s manželkou svou Barborou dům za 220 k. v Malé ulici. Ještě r. 1613 se připomíná v závěti jedné jakožto svědek, později pak jsem se s ním více nesetkal.

Jiný Lak připomíná se r. 1599, kdy Jan Merlian při prodeji zahrady pod sv. Mikulášem praví, že prodává zahradu tu z příčiny dluhu otce svého Matouše Merliana povinného někdy *Andresovi Lakovi.*[81]) Ze slůvka „někdy“ jest patrno, že Andres Lak byl r. 1599 již též zemřelý. Zde bezděky se mi vnucuje domněnka, není-li tento Andres Lak z r. 1599 táž osoba, jako Ondřej Lug z Luganu uvedený r. 1598 u Matouše Merliana jakožto ujec jeho, a nemáme-li tu podobné přeměny jména Lug v Lak, jako již dříve měli jsme jméno del Winci ve Winš změněno. Pak bychom měli i ve jméně Bartoloměje Laka vlastně Bart. Luga (snad příbuzného Ondřejova).

Rovněž i na původ vlaský poukazuje jméno *Kašpara Laurinta* malíře. Ten se usadil v Plzni l. 1602. zakoupiv si tu téhož léta s manželkou svou Dorotou dům od Jana Mincara z Proudníka za 750 k. m. Při koupi zavdal 50 k. a v příročích po 25 k. splácel ostatek. Ve všech těch příročích od r. 1603 až do 1615 stále se uvádí; r. 1617 splácí příroči Anna Laurintová (snad dcera aneb druhá manželka jeho?), která se r. 1621 provdala za Ondřeje Mestla, a oba manželé tito splácejí další příroči za dům až poslední zaplatili r. 1628.[82]) Jiných bližších a podrobnějších zpráv jsem o Laurintovi neshledal.

Ze všech těchto výše uvedených zpráv, jež vesměs vzaty jsou ze současných knih městských a tudíž zajisté spolehlivé, vysvítá nade vši pochybnost, že velmi četné rodiny Vlachů v druhé polovici XVI. století v Plzni bydlely. Dovídáme se i ze zpráv těch aspoň o některých Vlaších, z které krajiny Italie pocházeli. Jmenuje se u M. Jana de Statia i strýce jeho Ant. de Statia zřejmě Lugano jejich rodištěm, podobně i Ondřej Lug odtudž pocházel. Dle všeho oba Merlianové Jan a Matouš též byli asi z téže krajiny; tedy ze severních končin Milánska pocházeli mnozí z nich, a o druhých lze se domnívati, že bezpochyby severní Italie byla jejich vlastí.

[79]) Kniha sirotčí č. 35. [80]) Rejstřík č. 43. [81]) Lib. empt. č. 217 f. 39 v. [82]) Libri empt. č. 217 f. 154 v.

Že zejména v Plzni se tak rádi Vlachové osazovali, lze si vysvětliti z toho, že Plzeň jakožto město katolické nečinilo jim v přijetí jich do města žádných překážek v ohledu náboženském, jako by jim náboženství jich katolické v jiných městech českých vyznání vesměs pod obojí bývalo jistě nemalou překážkou. Seznáváme dále ze zpráv uvedených, že mezi Vlachy těmi určitě připomínají se zednici a kamennici, a o jiných máme přímé zprávy, že v Plzni stavby prováděli, jako M. Jan de Statia, Albrecht Gryson, Jan Merlian, Jan Marie, Fridrich del Winci, Matouš Merlian, Marek Soldat a Bartoloměj Lak.

Nebude tudíž nezajímavo, vyčisti stručně stavby Plzeňské, na kterých dosud více méně patrně ještě spatřujeme zachované zbytky renaissance.[83])

Úplně zachovalá jest dosud radnice, vysoká, třípatrová budova se stopami sotva již znatelnými bývalých figuralních sgrafit. Poutá nás tu přízemek kamennou rustikou až do prvního patra obložený, pěkné profilování oken; mohutná římsa s architravem a vlysem odděluje štíty od hlavní façady. Spodní část štítů tvoří ještě jedno patro, kdež nyní hodiny umístěny jsou; část tato jest rozčlánkována jednoduchými římskodorskými pilastry, nad kterýmiž kolem celé budovy probíhá opětně římsa s architravem a vlysem. Sedlová střecha s řadou bohatě zdobených komínů s vížkou zakončuje stavbu. Jest si přáti, aby obec Plzeňská nelitovala nákladu a dala radnici v původní bohatosti její obnoviti; potřebujeť její zevnějšek již citelně opravy podobné.

Více méně zachovalou façadu spatřujeme na domě č. 105. na náměstí. Štíty uchovaly domy č. 106. a 206. na náměstí a č. 208. v ulici Divadelní; štíty již pozměněné jsou na náměstí na domech č. 136. a 137. Zachované vnitřní části nacházíme v domech č. 87. v Pražské ulici u masných krámů s částí zachovaných arkad; na bývalé arkady ukazuje též dům v Divadelní ulici č. 228., rovněž i zadní část domu v ulici Mannsfeldově č. 103. sem patří.

Domy tyto v jiných částech svých pozdějšími opravami mnoho jsou zbarokovány.

Velice hojné portaly zbyly ze všeho ještě mnohým domům, kteréž lze rozděliti v několik druhů.

Portaly rustou zdobené s architravem, vlysem a římsou, dům na náměstí č. 136. Ve vlysu nachází se český nápis dvouřádkový:

Spraw Pane cesty me att we gmenu twem kraczym a — Anděl twug swaty att mne prowazy 1595.

Pane prowed mne u sprawedlnosti twe pro nepřately — me sprawug przed obliczegem swym czestu mau.

Ve štítě uprostřed vlysu spatřuje se hlava a krk páva (?) v pravo hledícího s písmenami L K — Z L, což by ukazovalo na paní Ludmilu Kašpárkovou z Lovče, kteráž byla držitelkou toho domu tehdáž.

Portaly rustou zdobené s pasovou římsou a s výše již uvedeným nápisem latinským a italským (viz Jana Merliana) se štítem, v němž vztyčený lev v pravo hledící se spatřuje, jsou na domě v Pražské ulici č. 90. a v téže ulici na domě rožním č. 77. se zachovaným ná-

[83]) V následujících popisech jednotlivých zvláštností domů Plzeňských byli mně nápomocni pp. J. Škorpil, architekt a ředitel průmyslového musea v Plzni, a J. Kubeš, architekt a professor při c. k. průmyslové škole, začež oběma upřímné díky vzdávám.

písem latinským, distichem to, kdež však v pentametru poslední tři stopy chybějí, ale dle smyslu se doplniti dají:

Tempore felici multi numerantur amici,
Si fortuna perit, nul(l)us amic(us erit).

Portaly s římskodorskými sloupy, s architravem a vlysem, v němž triglyfy a různými emblemy zdobené metopy se nalézají, jsou na domech č. 204. na západní straně náměstí s letopočtem 1572 a v Pražské ulici nad vodárnou dům č. 84.

Portaly s polosloupy s římsovím jako u předešlých, jen že ve vlysu jest ornament renaissanční plasticky sekaný, má dům na náměstí č. 135.

Portaly s pilastry s architravem, vlysem ornamentálně zdobeným a s římsou mají domy č. 103. v ulici Mannsfeldově a č. 228. v ulici Divadelní.

Portaly bez pilastrů s architravem, vlysem ornamentálně zdobeným a s římsou, mají domy č. 95. na náměstí a č. 82. (s letopočtem 1608) a č. 90. v Pražské ulici.

Jiné podobné portaly jsou, jak i letopočty na nich ukazují, již jen více méně podařené pozdější napodobení, tak na náměstí č. 97., 98., a 232., dále v Saské ulici č. 35., v Sedláčkově ulici č. 267, ve Školní ulici č. 163. a posléze na náměstí č. 6. a 94.

I ještě později v II. polovici XVII. stol. a i v XVIII. stol. nacházíme hojně, tam že štít, onde zase portal provedeny byly pod vlivem těchto vzorů ze století XVI.

Bohužel vzalo též v době novější několik domů za své, a to na náměstí, které byly též provedeny v XVI. stol. v ušlechtilé renaissanci, jako bývalá městská škola, jinak štift, pak tak zvaný dům německý, a podobně i jiné ustoupivše novým činžovním nevkusným domům.

Vpravíme-li se v duchu v tehdejší královské město Plzeň, kdy tolik nových domů hrdě pnulo se do výšky, kdy zejména i radnice celá svými sgrafity na sebe především zraky poutala, zajisté že nabudeme přesvědčení, že tehdejší Plzeň se svým velikým náměstím musila mocným dojmem působiti na příchozího.

Posléze budiž dovoleno ještě na jednu okolnosť poukázati. Prohlížeje svého času urbář bývalého panství Kacerovského, patřícího známému p. Florianovi Griespekovi z Griespeka a na Kacerově, z r. 1554. pocházející, našel jsem při popise zámku Kacerovského, jenž jest proveden kolem r. 1550. v nádherném slohu vlaské renaissance, zmínku následovní: „Také jsou při témž zámku maštale staré a též staré stavení, v němž nyní Vlaši zedníci svůj byt mají.“ Máme tu přímou zmínku, že zámek stavěn též od stavitelů vlaských. Dle toho lze se domnívati, že i hojně jinde Vlachové byli u nás tehdáž zaměstnáni.

Z toho všeho tedy vysvítá, že jako v Praze při stavbách Belvederu a letohrádku Hvězdy, tak i jinde působili stavitelé z Italie, hlavně severní, pocházející. Nelze ovšem popírati, že se jeví na stavbách těchto někdy zvláštnosti, kterých bychom marně hledali na stavbách italských, ale to lze si vyložiti tím, že se přizpůsobovali umělci vlaští potřebám krajin severních; to však rozřešiti, přísluší znalcům našich památek stavitelských, což aby brzy se stalo, již v zájmu čestného účastnění se našeho v duševní práci té, jest si vřele přáti, a nečekati, aby zase cizinec popsal a ocenil nám stavby a památky, jimiž se rádi honosíme.

Starší majestat Domažlických na Chody.

Podává prof. *Bohumil Štrer.*

Mezi městem Domažlicemi a pomezním horstvem zachovala se za známými příčinami až do 17. stol. svobodná, selská obec, z jedenácti chodovských osad se skládající, jakožto jeden ze skrovných a nepatrných zbytků svobodného kdysi veškerého obyvatelstva České země. Ač v různých dobách různým osobám od komory královské, k níž podle královských měst a jiných statků komorních náležela, byla zastavována, ačkoliv od zástavních držitelů všelijak byla ve svých svobodách potvrzených i také pouze obvyklých zkracována, přece taková privilegia i jiné obyčeje její zůstávaly povšechně a aspoň zásadně dlouhou dobu v platnosti. Pokud se z privilegií za takých příležitostí potvrzených neb obnovených dočísti lze, přestávalo utiskování dosti často opětované, bylo-li právě jaké, obyčejně a to po delší a starší dobu nejvíce na vymáhání větších platů. Z tohoto částečně neodvislého stavu Chodů těžili nemalou měrou i obyvatelé nedalekého král. města Domažlic značnými výhodami před jinými městy. Zámek totiž, k němuž Chodové příslušeli a z něhož spravováni byli, vývojem zvláštních poměrů stál ve zdech jich města, a tudíž děly se k nim z tolika vesnic, na tu dobu dosti lidnatých a proti jiným, těžce poddaným, selským vsem mnohem zámožnějších, časté docházky za rozmanitými potřebami. Chodové dostavovali se k soudům vždy po čtyřech nedělích na hradě drženým a zde při tom i mnohé jiné věci soukromé s městskými obyvateli si pořizovali. Avšak i z jiných příčin bylo městu toto jejich postavení k velikému užitku. Domažlice ležíce těsně na pomezí a při dvou, za těch dob živých a znamenitých cestách do Bavor, byly zároveň průvozným a tržním místem na zboží rozmanitého druhu nejen sousedících obou zemí, než i krajin vzdálenějších. Jest pochopitelno, že Chodové, nemajíce jiné vrchnosti mimo korunu a majíce na vůli vybrati si ke svým trhům bližší nebo kterákoli odlehlejší a menší tržní městečka vrchnostenská jako Horšovský Týn, Kdyň, Ronšperk a j., raději a častěji, byť i ne vždy, jezdili na trhy do Domažlic, různý dobytek doháněli, neb rozmanité plodiny, peří, med, vosk atd. donášeli, při kteréž příležitosti řemeslné výrobky, pokud jich doma dostati nemohli, a jiné věci a potřeby své za stržené peníze si kupovali. Neméně těžili Domažlice z hojného vývozu bílého a ječného piva „na království“,

které oblibeno jsouc i za hranicemi pilně přes pomezí do Bavor vyváženo bylo, jak v Chodovských registrech i jinde jest na mnoha místech poznamenáno. Chodové nejen pro dobrotu, nýbrž i pro blízkost hojné zásoby jak „k šenku tak k vlastnímu trunku“ si ho pořizovali, nejsouce poutáni k žádným určitým pivovárům cizím a svých vlastních nemajíce. Též volnější osazování se Chodů, zvláště řemeslně vycvičených, mladších synků a vdávání dcer působilo na vzrůst městského obyvatelstva zamožnějšího a pod. více. Teprve v 16. stol., když se něco před tím Chodové v držení pánů ze Švamberka dostali, změnil se stav věcí ve velký neprospěch nejen Chodů, nýbrž i Domažlických samých ve všech uvedených i jiných příčinách.

Průběh četných zástav Chodů v 15. stol. až do správy jich skrze pány Švamberky nelze z nedostatku souvislých zpráv zcela určitě stanoviti. Pangerl opíraje se o jistá platební registra Švamberská domníval se, že řečení páni obdrželi zámek Domažlický s Chody okolo r. 1509., kdy totiž ona registra počínají. [1]) Na základě opisů některých listin, jichž se nám do ruky dostalo, pojednati můžeme aspoň přibližně nejen o době, nýbrž i o způsobu, kterým byla témuž rodu správa Chodů předána. Jisto jest, že v druhé polovici 15. stol. Chodové měnili dosti často své pány, zůstávajíce nepřetržitě v zástavě, z níž vytrženi býti nemohli pro zchudnutí koruny, způsobené zápisy Sigmundovými a válkami husitskými a neméně anarchií, v níž země Česká i později na dlouhou ještě dobu setrvávala. Víme určitě z četných známek, že od doby krále Jiřího až do l. 1572 nikdy vyplaceni nebyli, a že zůstávali skoro stále v držení osob příbuzenstvím k sobě více méně blízkých. Dle výpovědi komorního soudu 5. března 1570 zastavil je král v neznámé době za 4000 zl. uher. [2]) bezpochyby svým svakům Lvovi z Rožmitála, nejvyššímu hofmistru království Českého, a jeho bratrů Protivovi. Domněnku tuto potvrzuje s dostatek dobrá vůle na zámek Domažlický, kterouž dala Marketa z Rožmitála, dcera Protivova, svému manželovi Henrychu ze Švamberka l. 1496, a do kteréž u výtahu vloženo jest ještě několik jiných podobných smluv na týž zámek s Chody. [3]) V nejprvnější z těchto cessí právě se jmenují oba bratři Rožmitálové držiteli hradu skrze udělení téhož krále a také v zmíněné sumě 4000 zl. uher. Dle následující hned dobré vůle postoupil Protiva svému bratrovi Lvovi díl, jenž mu na hradě náležel, tak že pan Lev sám byl v držení zápisu Chodovského. [4]) V kterém roce panování krále Jiřího zástava Chodů byla učiněna zmíněným pánům, není nám známo. Teprve ku konci vlády téhož krále l. 1470 oba páni Lev i Protiva z Rožmitála uvádějí se zřejmě držiteli hradu v listu, jímž král Domazlické napomíná dne 10. března, aby proti držiteli hradu

[1]) Pangerl, Die Choden zu Taus pag. 16.

[2]) V knize pamět. snes. obec. z l. 1881 fol. 270 (při městě).

[3]) V opise králov...listu z l. 1509., jejž mi p. prof. Dr. Jos. Emler laskavě opatřil a zaslal.

[4]) Hned v úvodě se praví „na listy a majestaty krále Jiřího slavné paměti“, a dále při vypočítávání všech cessí hradu se týkajících nejdříve se uvádí „list s majestatem hlavní na pergameně od slavné paměti krále Jiřího za 4000 zl. uher. na zámek domažlického úřadu i s jeho příslušenstvím“, a „ten list a zápis svědčí dobré paměti uroz. panu Protivovi z Rožmitála, otci mému milému, a panu Lvovi, strejci mému milému“.

panu Lvovi z Rožmitála ničeho nepodnikali. Zmínka se v něm činí též o Protivovi, „abyste toho bez vuole jeho a bratra jeho nečinili", ač list svědčí přímo panu Lvovi samému.[5]) Bezpochyby že jim tu dobu i Domažlice s Augustianským klášterem, jehož se toto královské napomenutí také dotýká, jakožto zboží jim oběma zástavou postoupeného. náležely. Aspoň několik dní později 15. června 1470 nařizuje král Jiří Domažlickým, aby vedle jiných věrných k Budějovicům vytáhli, a nedává místa jich námitce, „že by chtěli o to obeslati Lva z Rožmitála". „Avšak viete, žeť jsme my pán váš a vedle našeho rozkázánie měli ste sě zachovati; a viemť to, žeť by jmenovaný Lev ani urozený Protiva proti tomu nebyli." Dle toho dobře považovati můžeme oba bratry zástavními pány vedle hradu a kláštera také města Domažlic, avšak není nemožno, že již tehdy pouze Lev sám se uvázal v toto celé zboží ve smyslu nahoře již zmíněné dobré vůle Protivovy na jeho díl.[6]) Léta 1471 dne 6. března smluveno bylo příměří mezi Rackem ze Švamberka, purkrabím domažlickým a městem Domažlicemi

[5]) V arch. domažlickém, otištěn v Palackého Arch. Č. V. 233. V témž listě se praví, že se uvázali v holý zámek, a že všichni užitkové k tomu zámku jsou zahubeni". Zdaž se tím míní pouze hrad bez Chodů a důchodů z nich i z jich území plynoucích, nelze určiti. ač se zdá takové rozdělení pravdě nepodobným, soudíc, že v majestatu krále Jiřího dokládá se „s příslušenstvím", dílem též dle summy a dokladů starších, v nichž Chodové od hradu nebyli oddělováni, dílem z poměrů Chodů ku hradu, od něhož za tou příčinou těžko by je bylo odstraniti, a stalo-li se tak, nemohl stav takový dlouho trvati.

[6]) Česk. Arch. V. 305. V předešlém královském listu Domažlickým ze dne 10. března děje se zmínka o několika dřívějších držitelích hradu, z nichž je však výslovně jmenován pouze Ješek z Rozkovic, týž bezpochyby, který také Jiřího volil králem a později často v památkách vystupuje. Také vládl klášterem domažlickým jako oba bratři Rožmitálové, a jest dle toho dosti pravdě podobno, že jako oni měl i on město v zástavě. O toto vše se opírajíce, mohli bychom i Racka (odkud?) a Jana Caltu z Kamenné Hory považovati za starší, snad nedávné zástavní pány hradu, poněvadž se připomínají pány města Domažlic. Byloť těžko rozdílnými zástavami to dvé oddělovati pro jisté patrné vzájemnosti, které trvaly mezi městem a hradem a Chody. Zajisté Matyáš, písař na Rabštejně, v listě ze dne 23. prosince 1467 radě Domažlické (Arch. Č. IV. 232—3) o dům a spravedlnost svých dětí v městě dokládá, „žeť jsem byl u nebožce pana Racka a po něm u nebožce pana Calty dobré paměti pánuov tehdáž našich i mých, kteříž to město držíce od královy milosti spravovali". Že tu jde o Jana Caltu z Kamenné Hory a na Rabštejně (Arch. Č. V. 275), vysvítá z dodavku, že byl písařem na Rabštejně, v jehož držení se uvázal Burian z Gutštejna, jenž vykonával poručenství sirotků a zboží Jana Calty po jeho smrti. (Arch. Č. IV. 111—114) Poněvadž týž Matyáš někdy sloužil řečeným pánům již v Domažlicích, považovati jej můžeme za písaře neb jiného úředníka jmenovaných pánů na hradě Chodovském. Jan Calta, ač katolík, byl až do své smrti (někdy před r. 1465) horlivým stoupencem krále Jiřího a dosti možná, že se smrtí jeho souvisela i změna osob v zástavě Domažlic i hradu. Pro důležitost pomezní polohy tohoto města, králi jinak příchylného, i hradu Domažlického v kraji plzeňském, největší části králi nepřátelském, nemohlo tomuto býti lhostejno, kdo vládl obojím tím statkem korunním. Právě tehdáž l. 1465 počala proti králi boj Jednota Zelenohorská, a v touž skoro dobu 1467 vzplanulo proti němu nemálo nebezpečné za tehdejších poměrů nepřátelství bavorské. Byl-li Jan Calta do své smrti pánem na Domažlicích, po mínění našem nemohl král Jiří z těchto příčin zanechati města ani hradu v rukách Buriana z Gutštejna, jakožto poručníka dětí a statků jeho, jenž též vedle jiných ze stranníka králova se stal jedním z hlavních odpůrců jeho (Arch. Č. IV. 140), jako zase nemohl míti spolehlivějších přátel nad své vlastní svaky pány z Rožmitála. Dle toho může spadati počátek zástavy Rožmitálské do blízka l. 1465 až 1467, kterou domněnku, jako co s ní tuto souvisí, určitějšími zprávami doplniti a doložiti bude.

s jedné a mezi Dobrohostem z Ronšperka a na Týně Horšovském, jakožto odpůrcem krále Jiřího ve spolku s bratrem jeho Břeňkem z Ronšperka a na Hlohové, Bohuslavem ze Švamberka a s obcí Plzeňskou s druhé strany; trvati mělo až do sv. Jakuba. Z tohoto poměru purkrabí Domažlického ke straně královské vysvítá, že nejen město, jak se připomíná, nýbrž též hrad byly v rukách osob králi přátelských a tudíž Lva z Rožmitála. [7])

Již uvedený opis listiny, p. prof. drem. J. Emlerem nám zapůjčený, vykazuje další dobrou vůli pana Lva z Rožmitála na zámek Domažlický, danou Zdeňkovi ze Šternberka a synům jeho, vesměs odpovědným nepřátelům krále Jiřího, a hned po té dotýkáno jest se listu hlavního na pergameně s majestatem královským, jímž král Vladislav dává povolení Lvovi z Rožmitála na prodej zboží úřadu domažlického i se zápisem, na to kdysi učiněným, Zdeňkovi ze Šternberka a jeho synům. Poněvadž obé, dobrá vůle i prodej uvedeny jsou bez datum, a vedle toho běží tu o osoby nepřátelské jak králi Jiřímu tak i Vladislavovi, lze dobu i poměry, za jakých se tato změna osobní v zástavě stala, jen poněkud a nejistě objasniti. Král Jiří zemřel 22. března 1471. Po smrti jeho na dalším držení hradu panu Lvovi zajisté tolik nezáleželo, držel jej zajisté a to s obtížemi jen k vůli králi, svaku svému, aby důležité a pevné na bavorském pomezí město a hrad nedostaly se do rukou nepřátelských. Nebyla by mu také bývala další zástava v rozbouřených poměrech, které neulevily ani při počátku panování krále Vladislava, jsouc odlehlá a v kraji odpůrci téměř přeplněném, k velikému užitku, i kdyby nějakých obětí nežádala a škod nepřinášela. Jest tudíž pravděpodobno, že brzy po smrti krále Jiřího byla od něho vydána zmíněná dobrá vůle Zdeňkovi ze Šternberka, ačkoli dotčené povolení krále Vladislava ku prodeji zápisu, jak tušiti lze, sotva mohlo býti opatřeno pro pana Zdeňka, jenž i proti témuž králi stále až do své smrti (4 prosince 1476) v nepřátelství zůstával, straně uherskému králi Matiášovi. [8]) Tedy teprve po smrti tohoto pána za obnoveného pokoje v zemi, a když se synové Zdeňkovi vrátili ku poslušenství krále Vladislava, jim koupě a panu Lvovi prodej zápisu chodovského bezpochyby dodatečně byl tímto králem stvrzen, ač již za pana Zdeňka Chodové ve správě této rodiny se nalézali. V příměří Lva z Rožmitála s Janem z Rožmberka, několik měsíců po smrti krále Jiřího a po volbě Vladislavově smluveném v úterý před sv. Havlem 1471, značí se ovšem pan Lev přídavkem vysloveným pouze „a v městě Domažlicích“, nikoli na hradě Domažlickém aneb aspoň na Domažlicích, ač se při tom jinak vesměs zámky páně Lvovy vypočítávají, [9]) z čehož by se dalo mysliti, že skutečně byl již v době tohoto příměří pouze v držení města, předav krátce před tím Chody panu Zdeňkovi. Něco určitějšího však nelze z místa tohoto vyvoditi. [10]) Jinak rok 1572 i 1573 hodí

[7]) Arch. Č. V 242.
[8]) Palacký Děj. Č. V. sv. 1. str. 129, též Tomek, Děj. Prahy VII. 374.
[9]) Arch. Památ. V. 813. Arch. Č. III. 532 „se svými zámky Rožmitálem, Blatnou, [illegible] s městem Domažlicemi a s hradem [illegible] i [illegible].“
[10]) Pokládáme [illegible] dle Švamberského příměří [illegible] 1472 pana Lva za držitele [illegible] Domažlic [illegible] místa v listu [illegible] pana k Domažlickým se dne [illegible] března 14[illegible], kdež se praví, že oba

se dobře k této změně; neboť v nich bylo pilné jednání konáno na skončení sporu o trůn český, a byla také naděje, že Zdeněk svého odporu proti Vladislavovi zanechá, při čemž královna Johanna i pan Lev dosti zřejmě svým vlivem prostředkovali. Též neznámým způsobem buď již Zděnek, aneb teprve jeho synové měli rovněž ve své moci město Domažlice. Ačkoliv jednak dle dobré vůle napřed uvedené, jednak dědictvím měla zástava po smrti Zdeňkově spadnouti na jeho syny Jaroslava a Zdeslava,[11]) přece v památkách se nám jeví pouze Zdeslav pánem na Domažlicích i na Chodech, bezpochyby smlouvou soukromou o to mezi braty učiněnou. Neboť ne docela za rok po smrti Zdeňkově l. 1477 dne 11. listopadu Hynek ze Švamberka a Dobrohost z Ronšperka a na Týně, ač trvali posud s jinými v kraji plzeňském v nepřátelství proti králi Vladislavovi a pomáhali uherskému králi Matyášovi, píší Bohuslavovi ze Švamberka z ležení u Veselé, kde se sbírali vedením jeho a s povolením krále Vladislava proti pověstnému Rackovi Kocovskému k Horaždějovicům, aby promluvil „se panem Zdeslavem, ať by při nás Choduov nechal“.[12]) Z jiného listu téhož Zdeslava ze Šternberka ze dne 18. března 1478 purkmistru, radě i obci města Domažlic v příčině utiskování strany pod jednou seznáváme, že město Domažlice bylo v zástavě již pana Zdeňka nebo teprve obou bratří již od některé doby. Neboť Zdeslav v téže náboženské příčině již dříve psal Domažlickým, „žádaje, nébrž i proše, abyšte takové věci svévolně nepočínali, a že se oni ve všech věcech v městě věrně a právě k vám zachovávají a s vámi všecko trpie“, a že těm, kteří pod jednou přijímají, přikázal, „aby se žádným obyčejem z města nehýbali, leč je mocí vyženete“, a provází své napomenutí přísnou pohrůžkou, co vše s dostatek ukazuje, že i město bylo poddáno témuž pánu; neboť pan Zdeslav ujímá se v listě tomto jedné části měšťanů a sousedů Domažlických.[13])

---

bratří z Rožmitála „se uvázali v holý zámek, a že všichni užitkové k tomu zámku jsou zahubeni“, kterýmiž užitky se mají snad mysliti Chodové a platy z nich vycházející. Dle toho oddělení Chodů od hradu a města, stalo-li se kdy, by bylo učiněno již do této doby l. 1470 a ještě za krále Jiřího zmíněnou dobrou vůlí pana Lva. Avšak domněnku tuto dosti vyvracejí okolnosti již napřed vyslovené, neméně i příměří učiněné dne 6. března 1471 od purkrabí domažlického, úředníka to královského nad Chody ve spolku s Domažlickými, z čehož poznáváme, že ještě později nejvyšší úředník chodovský stranil králi, a Chodové byli v držení osoby králi blízké. Mohlo by se tudíž toto místo jen vztahovati ku platům z Chodů vycházejícím, a při těch jest pochybno, že by královský úředník, maje je sbírati, směl je odváděti muži, jemuž na jiných stranách velká část jmění, pokud bylo lze, byla pobrána, a tím méně pravdě podobno, že by pan Zdeněk v těch poměrech nějakých nejistých užitků se chtěl ujmouti.

[11]) Jiný syn Zdeňkův, Jan ze Šternberka, zemřel nedávno před svým otcem (Palacký, Děj. Č. V. sv. 1. pozn. 102).

[12]) Arch. Č. VI. 158.

[13]) Tamtéž IV. 234—5. Souvisí-li se změnou touto i částečná změna úředníků hradských, neumíme říci. Za živobytí ještě pana Zdeňka připomíná se purkrabím v Domažlicích Jindřich z Krásného Dvora vedle Henzla z Omrtalu, hejtmana již dříve jako takého jmenovaného, dle listu jich obou datovaného v Domažlicích 28. ledna 1475. Janovi z Veselé, služebníku knížat bavorských, nikoliv již Racek ze Švamberka, jenž l. 1471. ještě byl purkrabím. (Arch. Č. I. 336.) Jindřich z Krásného Dvora byl bezpochyby v Domažlicích, neboť se uvozuje též v příměří Racka, purkrabího, s Dobrohostem na Týně 1471 jakožto oprávce vedle měštěnína Sigmunda při straně domažlické. Byl bezpochyby syn Jindřicha z Kr. Dv., zemřelého

Mezi rokem 1478—1480 koupí přejala Chody od Jaroslava a Zdeslava ze Šternberka paní Kateřina z Pecky, vdova po Protivovi z Rožmitála, již napřed vzpomenutém též držiteli města i úřadu Domažlického, jenž zemřel l. 1473 neb 1474, ku kterémuž trhu opět král Vladislav, jakožto nejvyšší vlastník zámku, přivolil listem zvláštním pod pečetí královskou, při čemž paní Kateřině přirazil k původní summě ještě 500 zlatých uherských, kteréž zajisté dříve vyplatila komoře.[14]) Kateřina z Pecky byla l. 1480 v držení Chodů; neboť ve svém dlužním listu na 250 kop, svědčícím Petrovi Ebrzvínovi z Hradiště a datovaném téhož léta, o sobě praví „na Domažlicích".[15]) Při své smrti l. 1484[16]) odkázala s povolením královským zápis úřadu domažlického své dceři Marketě z Rožmitála, vdané za Henrycha ze Švamberka, nejmladšího syna známého odpůrce krále Jiřího Bohuslava ze Švamberka,[17]) od kteréž doby zůstával rod Švamberků nepřetržitě ve správě Chodů až do l. 1572. Marketa zemřela l. 1496 na Boru, nezanechavši svému manželu žádných potomků. Před smrtí, téhož léta 1496 v úterý na den sv. Panny Lucie neboli 13. prosince, dala Marketa, tehdy již snad smrtelně ochuravělá, dobrou vůli, zpečetěnou několika osobami vyšších stavů, na všecky uvedené zápisy a dobré vůle na zámek Domažlický s Chody svému manželu a dětem, „které by měl s manželkou svou vlastní", vyminivši si, aby „kamkolivěk a komukolivěk na záduší a jinam ty nadepsané listy aneb statek svrchupsaný dá a odkáže" atd., ten statek nadepsaný obrácen a skutečně vydán byl.[18]) Hned následujícího dne po vydání této dobré vůle, dne 14. prosince, učinila Marketa kšaft neboli poslední vůli, v kteréž celou summu zápisnou na Chodech, vzrostlou povědomým již způsobem na 4500 zl. uher., odkázala ve smyslu dobré vůle před tím Henrychovi učiněné po smrti jeho a jeho děti na stavbu a zařízení špitálu sv. Jana Křt. v Plzni.[19]) Dle dobré vůle a tohoto kšaftu Marketina měl tedy zůstati v držení Chodů nejen manžel její Jindřich, nýbrž i děti jeho, kdyžby v druhé manželství vstoupil, a teprve po vymření

---

l. 1445, jenž před tím koupil od Jana z Měrunic zboží manské v Novém Sedle za 450 kop; nedoplatek 150 kop zapravil Fremut z Kr. Dv., poručník jeho děti a jeho bratr. (Arch. Č. III. 533.)

[14]) Opis listu krále Vladislava z l. 1509.; Sedláček, Hrady a Zámky V. 105.

[15]) Strnad, Regesta listin šlecht na Plzeňsku v Hist. Sbor. II. str. 15. Měla-li Kateřina též město Domažlice, není jisto, však podle uvedeného místa není to nemožno, ač-li se měšťané tehdáž sami nevyplatili, což učinili za toho krále několikráte.

[16]) Nauč. Slovník díl IV. str. 1253.

[17]) Obsah kšaftu toho jest v listě krále Vladislava z l. 1509. Kateřina byla dcera Vaňka z Pecky (kraj Jičín.). Svému manželovi Protivě z Rožmitála vzdala hrad Pecku, a on také l. 1468 jeví se majetníkem téhož hradu i Semil, při čemž vyminila 3000 kop gr. sobě a 3000 kop gr. pro své děti. Po smrti Protivově, když Lev z Rožmitála ujal se Pecky, jakožto statku po svém bratru, domáhala se celé summy 6000 kop gr. proti Lvovi, jenž hájil smlouvy mezi manžely učiněné, dle níž též komorní soud rozhodl. Kateřina zůstavila bezpochyby jedinou tuto dceru Marketu. (Arch. Č. IV. 287. Sedláček Hrady a Zámky V. 105.)

[18]) V listě krále Vladislava z l. 1509. Tuto svobodnou vůli pečetmi potvrdili Zdeněk ze Švamberka a na Rokycanech, Děpold z Lobkovic a na Dobříši; rytířové Oldřich Smrčka z Mnichu, Liška Jan z Šentálu, Zdebor z Přičin, purkrabí na Boru, a Jiřík z Vidršperka a v Suměři.

[19]) Kšaft v král. potvrzení jeho l. 1512 v archivu Plzeňském; viz též Strnad, Paměti Šimona Plachého z Třeb. str. 32—33.

potomstva Jindřichova aneb v případné bezdětnosti jeho po smrti jeho měla poslední vůle nabyti právní platnosti a summa k účelu kšaftem určenému býti obrácena.

Jindřich přežil jediný svého otce Bohuslava ze Švamberka, který také opatřil sobě a svému rodu zápis na královský zámek Zvíkov a zboží k němu příslušné a zemřel l. 1490. Z ostatních synů Bohuslavových zůstavil mužské dědice pouze nejstarší, Hynek (zemř. 1489) s manželkou Kunhutou, dcerou Zdeňka ze Šternberka.[20]) Poněvadž se připomínají dílčí cedule rozdělili se Švamberkové o pozůstalé veškeré jmění rodové aspoň co do správy a požívání jeho. Jindřich sám ujal se zápisného zboží Švamberského Zvíkova s klášterem Milevským a vedle jiného jmění též po manželce svého zápisného zámku Domažlického s Chody. Jiné jmění, zvláště Bor zanechal svým bratrovcům. Jindřich jmenuje se dne 14. srpna 1499 „na Zvíkově“ a jest majitelem nějakého městiště v Domažlicích, z čehož soudíme, že měl stále Chody ve své moci.[21]) Správu jich však bezpochyby vedl nejstarší bratrovec jeho, Krištof.

Poněvadž správa obou hradů, Zvíkova a Domažlického, pro vzdálenost jich od sebe byla mu nepohodlna a nemohla proto prospěšně vedena býti, k Boru však zámek Chodovský, s ním v téže straně Čech a dosti blízko položený se dobře hodil, postoupil Henrych v sobotu po sv. Tiburcí l. 1506 úřad domažlický se vším příslušenstvím a s některými jmenovanými vesnicemi v jiných stranách bratrovcům svým Bohuslavovi a Janovi ze Švamberka směnou za tvrz Holešice s poplužím a příslušenstvím a za díly, jichž se jim na zápisném zboží zvíkovském dostalo. Smlouva tato měla trvati, dokud by nebyl vyplacen jeden nebo druhý z obou zápisných zámků, což kdyby se stalo, má zase každý v držení svého vejíti podle dílčích cedulí, které mezi sebou učinili.[22]) Kryštof, nejstarší ze synů Hynkových a z jmenovaných bratří, byl bezpochyby již od některé doby při svém strýci Jindřichovi, zůstávaje v požívání svých po otci připadlých dílů, neboť l. 1509 jmenuje se též „na Zvíkově“,[23]) tak že ostatní dva jeho bratří byli v držení tehdy také Boru a jiných statků s tím spojených.

Bohuslav a Jan ze Švamberka nemohli považovati správu Chodů za příliš jistou a zabezpečenou, jakožto posud králem nepotvrzenou, též naproti bezdětnosti Jindřichově, jehož osoby se pouze týkala, a naproti též posud nestvrzené poslední vůli Markety z Rožmitála, první manželky Henrychovy,[24]) v příčině špitálu plzeňského. Lze se domnívati, že jak Henrych, tak rada města Plzně pilně se u krále ucházeli o potvrzení svých listů od Markety z Rožmitála v témž roce a v téže záležitosti jim vydaných, kteréž však od l. 1496 do 1509 zůstávaly

---

[20]) Balbín, Misc. dec. II. lib. II. tab. geneal. pars II.; Palacký, Děj. Č. V. pozn. 124.

[21]) Strnad, Regesta etc. v Hist. Sbor. II. 16. Poroučí Jindřich v témž listě držiteli domku na zmíněném městišti, Vítu Cáhlovskému, aby z něho platu (t. j. k městu) žádného nedával, podle čehož míníme, že to byl jeden ze dvou domů počítaných ku hradu a pod právo chodovské, jak to skutečně později při hradě nalézáme.

[22]) Vklad do desk zem. l. 1573. N. 61. C. 15.

[23]) List krále Vladislava z l. 1509.

[24]) Balbín, Miscell. etc. (jako dříve).

nevyřízeny. Teprve tohoto roku Krištof ze Švamberka a na Zvíkově, jménem strýce svého Jindřicha tomuto svědčící všecky listy a dobré vůle svrchu zmíněné předloživ králi Vladislavovi, dosáhl potvrzení královského při dobré vůli Marketině Henrychovi učiněné a mimo něho též „pro dědice a budúcí“ Jindřichovy. Tím opatřen jest oběma bratřím, kteří již rodinnou smlouvou Chody drželi, a po případě po nich i Krištofovi spolehlivý majetek na zámku Domažlickém. Královský list pak jim o tuž věc vydaný končí výminkou: „jestliže by on Henrych neb jeho dědicové a budúci z těch zápisův, v té dobré vůli jmenovaných, některý z nich anebo všechny ztratili, „že proto my i budúcí naši králové Čeští, kdybychom ten zámek, domažlický úřad, vyplatiti chtěli, máme a povinni jsme již psanému Henrychovi neb jeho dědicóm a budúcím tu sumu v těch zápisech, v tu dobrú vůli vepsaných dáti a plniti; a kdybychom tak učinili, tehdy on Henrych aneb jeho dědicové a budúci přijmouce od nás tu sumu mají nám toho zámku, úřadu domažlického, aneb našim budúcím králóm Českým postúpiti a tento list i s jmenovanou dobrou vůli vrátiti beze vší odpornosti.“ [25]) Listem tímto datovaným v Praze v úterý po hodu Božího Těla (12. června) l. 1509 nejen potvrzena správa Chodů Henrychovi ze Švamberka, nýbrž v bezdětnosti jeho tehdáž pravděpodobné rozšířena a vztažena jest i na jeho bratrance jakožto nejbližší příbuzné a tudíž dědice. Teprve potom l. 1512 dne 14. září potvrdil král Vladislav Plzeňským kšaft Markety z Rožmitála na založení špitálu v jich městě,[26]) v kteréž době o zmíněnou summu bylo bezpochyby jednání mezi městem Plzní a panem Henrychem ukončeno. neznámo však, za kterých podmínek a zdali a jaké povinnosti Henrych a jeho strýcové ku špitálu Plzeňskému přejali. Jiným listem datovaným v Budíně v pátek po sv. Ambroži (8. dubna) 1513 obnovil král Vladislav témuž Jindřichovi, k němuž stále i přes zmíněnou změnu l. 1506 učiněnou zápis Chodů se vztahoval, list snad nových 500 zl. uher., jež k prvním summám před několika lety byly připsány a o něž list se jemu byl ztratil, čímž zástavní summa byla počítána v obnosu 5000 zl. uherských, později také připomínaných.[27]) Po bezdětné smrti Jindřicha ze Švamberka 16. května 1523 připadlo Krištofovi mimo hrad Švamberk a jiné statky zcela zástavní právo na Zvíkov a na zboží kláštera Milevského, později i s hradem Zvíkovem za Maxmiliána II l. 1574 a 1575 rodu Švamberskému od komory odprodané. Týž dříve l. 1519 koupil od Václava Zmrzlíka

[25]) Opis král. listu z l. 1509.

[26]) Strnad, Regesta etc. v programu real. gymn. v Plzni z l. 1880 čís. 63.

[27]) Opis král listu z l. 1513. Nalézá se též u p. prof. Dra. Emlera. Míní-li se ztraceným listem potvrzeni nějakých nových 500 zl. uher aneb těch, jež paní Kateřina z Pecky zapravila, říci nemůžeme, ač prvnějšímu, jak se zdá, svědčí slova „k prvním summám před několika léty“. Ani soudcové komorního soudu l. 1570 bezpochyby na základě předložených listin nedovedli nic určitého v té věci vyhledati. Zajisté ve výpovědi své l 1570 v outerý po sv. Jiljí mezi Albrechtem Bruknarem z Bruckštejna, prokuratorem a zástupcem císařským ve výplatě Chodů, a panem Petrem ze Švamberka dotýkají se summy zástavní krále Jiřího ve 4000 zl., i krále Vladislava v obnosu 5000 zl., na konec však ustanovují k vyplacení summu 4500 zl (D. Z. v reg. bílých obesl. nález. fol. 399. dle knihy pamět. snes. fol. 270.; Emler [Arch. Pam. VIII. pag 275] udává obnos 5000 zl., Pangerl 4500 zl. Die Choden pag. 16—17. a pozn. 50.)

ze Svojšína Orlík a též označen jest prvním ze Švamberků držitelem panství Bechyňského podle zprávy komorníkovy o něm r. 1601 a též podle náhrobního nápisu v kostele kláštera Bechyňského. Dle téhož náhrobního nápisu zemřel l. 1534 v úterý oktav sv. Tří králův. Z ostatních jeho bratří zemřel Zdeněk již l. 1495 a Volf 1505 (u Balbína Miscell. l. 1508), Bohuslav pak l. 1512, vesměs bez potomstva. Zbýval tudíž vedle Krištofa ještě pouze Jan, jenž po smrti bratra svého Bohuslava sám vládl Borem a dle dobré vůle strýce svého Henrycha z r. 1506 a listu krále Vladislava z r. 1509 měl též zámek Domažlický s Chody.[28])

Páni ze Švamberka, synové Janovi, jak bylo naznačeno, vládnouce mimo jiné též v západních stranách Čech starodávným svým rozsáhlým zbožím borským, koupí nabyli ku konci prvé pol. 16. stol. nedalekého panství Ronšperského, které také mimo to mezilo bezprostředně s Chody.[29]) I počínali si „na království" tak, jakoby při valné nepravdě podobnosti opětné aneb aspoň brzké výplaty Chodovska korunou až přes příliš zadluženou si chtěli celé území již navždy připojiti a tak upraviti, aby se od jiných poddaných jejich v ničem nelišilo.[30]) Odtud plynulo ku konci první a na začátku druhé pol. 16. stol. to stálé překrucování a škodné vykládání privilegií Chodů, ještě více potlačování a rušení jich pouze obvyklých svobod a obyčejů, i stálé dobíhání ku komoře a k soudům, ve kterých ovšem při tehdejším odporném hnětení selského lidu vyššími stavy Chodové podlehli. Z rozepří těch více než dostatečně vyzírá, že prospěch za poměrů dřívějších Domažlickým z Chodů vycházející namnoze teď obracován byl k sídlu švamberskému, dílem k městu Ronšperku, dílem přímo k důchodu panskému. Stíženi nebyli tudíž pouze Chodové, nýbrž i Domažličtí, kteří dosti patrně jim z té příčiny byli podporou, chtíce dosíci ne-li úplného vyvazení Chodův, aspoň navrácení poměrův obyčejných za předešlých zástav jim méně škodlivých. Konečně dosáhli více: Chodové se sami vyplatili l. 1572 se svolením císaře Maxmiliána II., avšak již brzo po smrti tohoto šlechetného panovníka l. 1579 uvedeni jsou majestatem císaře Rudolfa II. opět v závislost a to samých Domažlic na dobu neurčitou, l. 1585 pak na dobu šedesáti let novým a více objemným majestatem téhož panovníka, jehož obsah jakož i postup dosažení jest již čtenářstvu celkem znám odjinud.[31]) Veliká, na tu dobu takměř neobyčejná summa, v jaké se správy Chodů ujali, důkladně dosvědčuje, jak znamenitou měrou se jich osudy Chodů dotýkaly, a zevrubně udané

[28]) Arch. Pam. III. 216; D. Z. kn. trh. Černý 2 F. 1. dle Arch. Pam. VI. str. 68. a 284. pozn. 4., Arch. Pam. II. 359. a VII. 449, 450.

[29]) Ronšperk koupili Petr, Bartoloměj a Jan ze Švamberka, synové Jana, bratra Krištofova, od Albrechta z Gutštejna v sobotu den sv. Žofie l. 1547. (D. Z. kv. 1. X. 21. v Rybičkových dodavcích v Arch. Pam. III. 286.)

[30]) Páni Švamberkové i na ostatních zástavních korunních statcích po příkladě jiných šlechtických rodin ukládali na lid rozmanitá břemena jen u poddaných lidí vrchnostenských obyčejná, tak jmenovitě Bohuslav ze Švamberka, syn Krištofův, okolo roku 1544 na zápisném komorním statku Zvíkovském (Zoubek, Utužování poddanství atd. v Arch. Pam. VI. 88; tamtéž také o utiskování Chodů skrze Petra ze Švamberka, mimo to viz Emler: Domažlice a Chodové tamtéž VIII. 273 etc., též Pangerl, Die Choden).

[31]) Emler, Domažlice a Chodové v Arch Pam. VIII. 275, Pangerl, Die Choden zu Taus 35. a násl.

jednotlivosti v majestatu tom jakož i právo, jaké později důsledkem z něho sobě vyvozovali, vysvětlují, proč s takým úsilím o ně proti jiným pracovali, a oč jim nejvíce šlo.

Avšak přišli jsme ku poznání, že Domažličtí nutkáni jsouce zástavou Chodův, obzvláště těžce cítěnou za neblahých poměrů v Čechách, a používajíce vhodné příležitosti za nastalého na okamžik příznivého obratu ve správě zemské, již o půl století dříve počali na příslušných místech činiti nějaké rozhodnější kroky o Chody, zastavené pánům ze Švamberka. Svědčí o tom privilegium, které vydáno jest městu v době panování krále Ludvíka, a kteréž za pomoci ještě jiných různých, byť i skrovných zpráv budeme moci poněkud objasniti, nahlédajíce zároveň poněkud do tehdejšího nespořádaného stavu země České. V knížce nadepsané: „Privilegia města Domažlic i některé Chodův“, obsahující českou sbírku privilegií městem dosažených do l. 1525 a pořízenou z rozkazu městské rady písařem Řehořem Rokytským l. 1527,[32]) nalézá se mezi jinými na předposledním místě jedno, kteréž jest nazýváno jako všecky ostatní majestatem, a kterýmž se městu uděluje jakési právo k výplatě a zástavě Chodů trvale a jaksi pro každou dobu pojištěné. Jest dáno toto privilegium, proti pozdějším dvěma majestatům jinak velmi krátké a stručné, na hradě Pražském l 1523 ve čtvrtek den sv. Řehoře neboli 12. března, a jeho celkový obsah s doslovným nadpisem: „Krále Ludvíka Majestat první[33]) na Chody“ tuto naznačujeme: Král Ludvík povoluje prosbě obce domažlické a dává jí po komoře přední právo, aby mohla „zámek Domažlický a úřad k němu příslušný s Chody, s horami, s lesy, s mýty i se vším jiným k tomu příslušenstvím“ vyplatiti ze zástavy nejen držitelů nynějších, nýbrž i kterýchkoli pozdějších. Po složení summy zápisné Domažličtí mají moc postoupeného zámku se ujmouti, jej držeti a z něho všecky užitky míti. K témuž má právo každý, komužby obec domažlická tento list dobrou vůlí předala. Královské komoře jest vyminěna výplata pro každou dobu.

Mimo čas, v němž zmíněný majestat byl vydán, nenalézáme nikdy v pozdějších dobách v žádné ze zachovaných památek městských ani nejmenší stopy, že by ho Domažličtí někdy byli užili. A přece je k tomu jak znamenité prostředky, jimiž obec později vládla, tak i příčiny od držitelů hradu často zavdávané nezřídka povzbuzovaly. Nepotkáváme se s ním také ani v seznamu všelikých obecních listin, jenž učiněn byl za pochopitelným účelem bezpochyby po bitvě na Bílé Hoře,[34]) ani ve výčtu městských privilegií potvrzených císařem Ferdinandem II. a též Ferdinandem III.[35]) Nicméně čteme mezi uve-

[32]) Knížečka jest majetkem důst. p. děkana K. Hájka v Domažlicích a jím laskavě mně byla zapůjčena. V zadu má dodatek: Descripta sunt haec omnia et interpretata ad mandatum vigilantissimi Magistratus et Tribuni plebis huiusce urbis Thustae per Gregorium Rokycanum eiusdem urbis Scribam. Anno Christo Incarnato unico omnium nostrum Satisfactore optimo etc. 1527. Die Quinta. Ante Annunciationem Virginis matris.

[33]) Attribut „první“ vztahuje se k počtu majestatů vůbec, týmž králem městu udělených, jichž bylo dvé; týmž způsobem číslována jsou též všecka privilegia od předešlých králů udělená.

[34]) Kniha snes. obec. pamětní fol. 13.

[35]) Zapůjčena od paní Leokadie Florianové v Domažlicích.

denými v těchto potvrzeních staršími i novějšími listy též majestat císaře Rudolfa II., daný Domažlickým na Chody l. 1585, ačkoli jim byli Chodové již pro účastenství jejich ve zpouře l. 1618 odňati a nové vrchnosti v stálé, před tím nebývalé poddanství vydáni. Podobně v žádostech Domažličanů o Chody podaných císaři Rudolfovi II. l. 1579, jichž se nám dvé rozdílných opisů do rukou dostalo,[36]) nenalézáme žádné ani nejmenší zmínky o majestatě Ludvikově, ač se v nich též dotýkají mnohých i jinak zajímavých věcí, jimiž mínili nejlepší a nejbližší nároky své na udělení sobě zmíněného statku královského odůvodniti a panovníka ku příznivému vyplnění své prosby nakloniti. A přece odvolání se na privilegium krále Ludvíka, ač obsahem svým dotýká se pouze výplaty z cizí zástavy, s dostatek by bylo převážilo všecky ty věci, o něž se opírali, a patrně bylo by nejvydatnější zbraní a nejúčinnějším prostředkem proti všem těm, kteří o totéž pracovali, avšak zápisu proti privilegiu domažlickému dosti zabezpečeného neměli.[37]) Ano majestat krále Ludvíka byl jediným důvodem, pro který zástava Chodů, stáli-li by o ni za každou cenu byla by musila na ně přenesena a jim udělena býti. Ani r. 1556 a potom v následujících letech při jednání ve při chodovské, tehdáž po delší době opět počatém, není nejmenší zprávy o nějakém právu domažlickém, kdežto připomíná se při této příležitosti jiné právo výplaty králem Vladislavem II. a sice rodu Roupovskému udělené, jehožto týmž rodem postoupeného v té době chtěl užiti Jan mladší z Lobkovic a na Týně Horšovském.[38]) Mimo to podobně a ještě více, nepřihlížíme-li ani k listům, jež Švamberkové měli v rukách, obzvláště k listu krále Vladislava z l. 1509., přímo rodu Švamberskému svědčícímu, činí toto milostivé udělení královské pochybným ještě jiná velice závažná okolnost, která dotčenému privilegium Domažlických převelkou měrou, ano rozhodně odporuje, a o kterou, jak se podobá, všecko úsilí Domažlických o Chody s úspěchem se minulo a na dlouhou ještě dobu v niveč obrátilo. Jest to podmínka uvedená v jednom ze zápisných listů krále Vladislava II., již také napřed dotčeném, kterou týž král strýci a bratřím Hendrychovi, Krištofovi, Bohuslavovi, Janovi, pánům ze Švamberka, rozmanité zástavy a zápisy jednak rozšířil, jednak znova potvrdil. Četli jsme ji při výpovědi v rozepři královské komory s panem Petrem ze Švamberka o prodej Chodů.[39]) Dovolávajíc se téhož listu daného králem Vladislavem řečeným pánům doslovně uvádí konec jeho: „jestliže by Jeho Milosť neb budoucí králové čeští neb osoby duchovní zboží zápisná, kteráž drží, vyplatíc buď z omylu neb jinému kolivěk zastaviti ráčili, že to žádné moci a pevnosti míti nemusí, než to zase těm pánům bratřím z Švamberka neb dědicům v těch sumách, v kterých

[36]) Jeden v knize pamět. snes. obec. v zadu mezi jinými listinami, druhý zapůjčen od paní Leokadie Florianové v Domažlicích.

[37]) Ani královský list l. 1509. Švamberkům udělený nebyl s to naproti obsahu domažlického privilegia, aby jim Chody ve správě udržel.

[38]) Pangerl, Die Ch. zu T. p. g. 18. pozn. 53.

[39]) Učiněna byla při komorním soudě l. 1570. v úterý po sv. Jiljí neboli 5. září a vypsána bezpochyby za příčinou prodeje Chodů městu 21. května 1620 z register bílých obeslaných nálezových téhož soudu fol. 399. Výpis její jest v knize pamět. snes. obec. fol. 270. a 271.

by to jinému zastaviti se chtělo, zase k jejich držení a užívání má zastaveno býti." Z té příčiny také radové komory „pana Petra ze Švamberka jakožto syna a dědice někdy dotčeného pana Jana ze Švamberka při té výmince zůstaviti ráčí".[40])

Slova tato přímo nezavadila o Chody, poněvadž zde všeobecně mluví o všelikém zápisném zboží Švamberky drženém. Patrně se v něm nacházela i část „království" Chody domažlickými osazená a obývaná, a na Chody rovněž ona slova se vztahovala, poněvadž privilegium toto vydáno bylo, když nejen Jindřichovi, nýbrž i strýcům jeho něco před tím l. 1509 správa Chodů byla stvrzena. Ze znění a smyslu jejich poznati lze, že pánům ze Švamberka bylo králem Vladislavem již dříve v téže věci uděleno skoro vše to. co se pozdějším majestatem krále Ludvíka Domažlickým byť jinými slovy připovídalo. V obou královských listech jest vyhrazeno koruně právo výplaty v kterékoliv době. V jednom z nich přiznává se pro případ nutné zástavy Chodů přední právo takové pánům ze Švamberka a jich potomkům před každým jiným, jenž by stejnou summu nabízel. Ale totéž dává se Domažlickým důsledkem z naznačeného práva výplaty plynoucím. Domažlickým zajisté uděleno jest v jich listu právo, aby sami, o své ujmě, kdykoli by chtěli a mohli, Chody v kterékoli době a z rukou kteréhokoli držitele vyplatiti směli v případě, že by koruna toho učiniti nemohla, složí-li totiž summu, v které zápis byl učiněn. Tudíž mohli se Domažličtí domáhati tohoto svého práva a usilovati jeho užiti i proti pánům ze Švamberka, dosavadním správcům dotčené části království, a je po složení zápisných peněz nutiti, aby jim Chody postoupili. A přece byli Švamberkové dle svého listu po koruně neboli královské komoře prvními a jedinými oprávněnými držiteli tohoto korunního území a nemohli z této državy nikým jiným, než opět královskou komorou vyloučeni býti, což státi se mohlo zase jen s vyhrazenou jim zástavou pro každou následující dobu. Toto právo jejich také v pozdějších dobách bylo uznáno a zvláště r. 1570 na základě zmíněných dokladů a listin, neumenšené a neztenčené nálezem soudním, ač pro ně tehdy jinak co do výsledku nepříznivým, znova potvrzeno. Přihlédajíce k této jednostejnosti co do účelu obsahu obou listin a tudíž i k sporu z toho plynoucímu, poněvadž dvou rozdílných stran se týkalo, rovněž k staršímu původu listiny pánů ze Švamberka proti privilegiu domažlickému, k jejímuž zrušení na základě původních listin již sotva se mohlo při-

[40]) Ze závěrku tohoto jest vidno, že jest zde činiti s jiným privilegiem, než které pochází z l. 1509 (viz závěrek téhož napřed vyslovený). Týkajíc se všeobecně a všech zápisných statků švamberských mělo učiniti nemožným mezi jiným všeliké vybavení též Chodů z jich rukou, z čehož jest patrno, jak páni Švamberkové, užívajíce vhodných příležitostí, své zápisy novými listy královskými pevněji zaručiti si hleděli, tak že se nemusili dřívějších ani dovolávati. Z této příčiny, dle znění konce, a že se ho páni Švamberkové dovolávali, domníváme se, že toto jinak v celku nám neznámé privilegium bylo jim buď týž čas jako svrchu uvedené l. 1509 aneb krátce po tom dáno, tedy někdy mezi l. 1509—1512, v kterémž posledně jmenovaném roce Bohuslav v závěrečném dodatku privilegia též připomínaný zemřel. Před r. 1509 dáno býti nemohlo, poněvadž nejsou uvedeni ostatní bratří před tím zemřelí, kterých by najisto nebylo opominuto, a mimo to zápis na Chody, Jindřichovi manželkou jeho předaný, nebyl mu ještě před r. 1509 králem stvrzen, tím méně jeho strýcům.

kročiti, a k odvolání jejímu ani vhodné příčiny ani dobrovolné vůle u Švamberků nebylo, jakož i majíce na mysli, že ještě po roce 1523 zástava Chodů trvala dále při témž rodě nepřetržitě až do l. 1572, ve kterém roce podle skutečnosti sice Chodové, dle jména však královská komora zápis vyplatila, čímž vůli lidumilného panovníka aspoň formě práva, pánům Švamberkům daného, dosti bylo učiněno, neméně přihlížejíce k opětnému potvrzení téhož práva švamberského nálezem soudním l. 1570, jakož i ke všemu tomu, co bylo napřed řečeno: nebylo by lze ujíti pochybnostem stran pravosti dotčeného privilegia domažlického, kdyby jisté známky a okolnosti o jiném nepoučovaly.

Naše privilegium nalézá se ve sbírce od osoby úřední na rozkaz rady domažlické učiněné. Jest mezi jinými privilegiemi, jak se dle data jejího podobá, vesměs od krále Ferdinanda I. při volbě a korunování jeho na království České potvrzenými a za tou příčinou bezpochyby v českou sbírku pojatými. Též doba, v níž majestat tento od krále vyšel, a osoby a poměry, které ten čas v české zemi vládly, ale obzvláště kroky, které Domažličtí téhož roku 1623 na dosažení Chodů a jich území činí, to vše nasvědčuje nejen možnosti, nýbrž i jistotě skutečného kdysi tohoto obdarování královského.

Setkáváme se zde zajisté s nějakým již starším pokusem Domažlických vyplatiti Chody, když při neblahých poměrech v zemi jiné naděje ani pomoci nebylo, se své strany ze zástavy švamberské a připoutati je k sobě užší a pokud možná bezpečnější i příznivější vlastní zástavou. Neboť prosbě opatrných purkmistra, konšelů i vší obce král vyhovuje. Zdá se, že protiprávné nakládání s Chody a ubližování jim proti jich svobodám, panovníky slavně stvrzeným, se strany pánů ze Švamberka a důsledně z něho vyplývající dílem citelné poškozování, dílem aspoň ohrožování zájmů a prospěchů domažlických, založených na dlouholetých poměrech a zvycích, dělo se značnou měrou již hned při počátku 16. století, byť ne snad v té rozsáhlosti a s takovým úsilím a bezohlednosti, s jakou je shledáváme v onom neutěšeném a odpuzujícím boji právním v době pozdější a napřed vytčené. Aspoň založeni register právě v roku 1509, ve kterém Chodové rodu Švamberskému byli králem stvrzeni, zdá se nasvědčovati, že umínili si dosavadní správcové z chodovského území co nejvíce těžiti. Příčiny byly tedy aspoň částečně tytéž, jaké jsme nahoře uvedli, a vedle nich snad i jiné.

Bylať zajisté krátce než majestat byl vydán, za nepřítomnosti a nedospělosti krále Ludvíka při moci a ve správě v Čechách strana, jež nedbajíc tak o pořádek v zemi spíše si hleděla svého prospěchu a své odpůrce, kteří usilovali o pokoj a řád v zemi a o sesílení moci královské, násilně od účastenství ve věcech zemských vzdalovala a jinak utlačovala. Švamberkové dle souvěkých zpráv patřili ke straně všemocného tehdáž nejvyššího purkrabí Zdeňka Lva z Rožmitála a mohli tudíž bez překážek a domluvy, jindy aspoň shora obvyklé, dovoliti si bezprávné rušení všelikého starodávného stavu Chodův. [11]) Týkalo

[11]) Nepřihlížíme-li k příbuzenství od l. 1496 již úmrtím Markety z Rožmitála roztrženému, jakož i že v bojích tehdejších namnoze šlo o města, vysvítá tento poměr Švamberků k panující straně ještě z jiných známek L. 1514 Švamberkové

se to Chodů jakožto části lidu selského, který bez toho i všude jinde přetížen jsa břemeny, tehdáž za panováni slabých obou panovníků Jagellonských snad největšími, a vydán jsa bezměrné libovůli svých vrchností, nikde zastánců nenacházel. Možno si pomysliti, že Chodové se svými stížnostmi a odpory proti libovolnému a nezákonnému nakládáni pochodili ne-li hůře, jistě aspoň podobně jako jejich potomci v stejných příčinách proti týmž pánům, ač-li vůbec v takovém neutěšeném stavu země, selskému lidu nepříznivém, se odvážili k nějakému rozhodnému kroku na příslušných místech, kdež právě mocné a rozhodující osoby dovolovaly si ve věcech daleko důležitějších zákony a řád beztrestně rušiti. Za tehdejších zmatků a bezvládí dost možná, že odbyly se nejen venku mimo město, nýbrž na hradě a v městě Domažlicích mnohé vzájemné a důtklivé výčitky i bouřlivé výjevy, mezi pány a jich úředníky s jedné a mezi Chody a jich zástupci, rychtářem a konšely s druhé strany, v kterých Domažličtí tajně i také dosti otevřeně stranu potlačovaných podporovali.[42])

Působiti na Chody bezprostředně radou městskou a sobě blízkými je považovati bylo Domažlickým vždy možno. Zasedalť zhusta ve sboru Chodských konšelů některý vážený měštěnin Domažlický, nezřídka i některý přísežný městský jakožto rychtář Chodovský.[43])

Zástava Chodů stěžovala postavení Domažlických v nejedné příčině a nutila je vyhledávati změnu dosavadních poměrů na Chodech. V pamětním spise l. 1522 králi podaném touží si města do vyšších stavů z rozličných příčin, částečně v úvodě již naznačených, totiž na zkracování svobod i práv městských soudem zemským; že se městům vkročuje do živnosti skrze šlechtu, že poddaní, kteří ve svých potřebách ku královským městům hledí, jsou pronásledováni atd.[44]) Lze tušiti, že i Domažličti na pana Jana ze Švamberka stran Chodů podobné stíž-

---

jsou při panu Lvovi vedle jiných na postranním sjezdě jeho stoupenců v Sedlčanech a podobně l 1516. (Script. rr. Boh. III. 359. a 404. Strana Lvova l. 1522 odporovala jmenováni nejvyšším kancléřem jiné osoby, než byl Krištof ze Švamberka (Pal. Děj. Č. V. 2. str. 408) atd

[42]) Že již v dřívějších dobách Domažličti odpírali v mnohém držitelům hradu, vysvitá ze stížného listu krále Jiřího k Domažlickým u pana Lva z Rožm., kde se praví: „kterak byste některé vězně zjímané a jiné věci k ruce své bez vuole jeho obraceli“ .. atd.

[43]) Bylo to zvykem, ne-li dříve, od doby, kdy si Chodové sami vlastní rychtu v 15. stol. zakoupili, ač se tak díti mohlo již také v dřívějších dobách, kdy urození majitelé výsadní rychty, pokud sami neseděli v městě, vykonávání práva asi za peníze měšťanům propůjčovali, neb jimi se občasně zastupovati dávali, ano snad již i když králové ještě chodovské rychtáře ustanovovali. Byly to většinou osoby z města velice zámožné, mužové z nejpřednějších měštěninův domažlických, kteří se nedlouho potom stali často i primasy. Později objevuje se několikráte, že rychtář chodovský, jinak městský příslušník, ve věcech čistě chodovských s ostatními chodovskými konšely působí, ano i vůdčí osobou v jich jednání jest. Právě l. 1523 jmenuje se Jan Stříbrný, měštěnin domažlický, chodovským rychtářem v dodatku záduší v knize testamentní z l 1506, při známce C. 19. ke dni 18. května. Také v knize příjmů a vydání na r. 1523 čte se při sobotě před sv. Marketou, neboli 10. července o panu Zik Topeničkovi: „když on Zikmund byl chodovským rychtářem, 30 grošů“. Ze souvislosti celé věty patrno, že Z Topenička ten úřad zastával mimo část l. 1523 v roce 1522, v kterémž roce jest též městským konšelem (záduší C. 15.); taktéž při obnově úřadu konšelského 24. května 1523 jest též v radě, nikoliv však Jan Stříbrný, toho roku rychtář chodovský.

[44]) Palacký, Děj. Č. V. sv. 2. str. 420.

nosti měli. Mimo to vznikalo tou dobou obci veliké nepohodlí, časté rušení obecného pořádku, ano i vážné nebezpečí tím, že Chodovský hrad, sídlo úřadu a střediště správy Chodů v městě a mezi zdmi Domažlických umístěný, s Chody v ruce cizí, tehdáž i nepřátelské vrchnosti přišel, čímž přirozeně samosprávě obce značná ujma se dála nejen za panujících v zemi rozbrojů, nýbrž i za porovnání mezi stavy, jež několikráte jakž takž, však nikoli s upřímností bylo učiněno. Obzvláště bylo se míti na pozoru proti všemocnému stavu panskému ke třetímu ne vždy, také nemnoho šetrnému, jenž v té době o právo jeho ještě nedosti zabezpečené zřejmě ukládal. Vznikaly tedy v těchto dobách dosti vážné obavy o neodvislost městské správy, jež by pro delší trvání zástavy za těch poměrů ztracena býti mohla. Beztoho již se zástavou Chodů aneb jiným způsobem stali se Domažličtí povinnými Švamberským pánům, jakožto držitelům hradu neboli úřadu domažlického, platem 52 kop gr. miš., kterýž bezpochyby jim i s Chody byl zastaven, a který oni v době, o níž jednáme, jiné osobě z neznámých příčin zadali.[45]) Město i v tomto platu musilo dosti těžce nésti částečné vynětí sebe z královské komory a obávati se, aby při nespořádaných poměrech, ochuzení komory a při zneuznávaném namnoze ještě vyššími stavy právním postavení měst královských tato povinnost k pánům Švamberkům, neb k těm, jimž by ji předali, se neustálila, a oni při ní nebyli necháni. Dále byli Domažličtí dle pozdějších známek jako Chodové povinni stříci a opatrovati část hranic a pomezních stezek. Poněvadž se to týkalo území „na království" neb chodovského, a obrana jeho nejvíce z hradu byla řízena, nebyla vyloučena možnost v tehdejším stavu při dosavadní zástavě, aby tato povinnost zemská nepromĕnila se v nějakou služebnost k rodu švamberskému, aneb aby město při možné za tou příčinou vzdorovitosti nebylo vydáno častému a přehnanému obviňování při radách královských.

Podle toho, co bylo naznačeno, sotva jest se domýšleti, že by dlouho trvající zadaná správa neb i možné odcizení „království" komoře v rozvaděném poměru stavů k sobě a při tehdejším úpadku královské moci i z ní vyplývající poměrně značné slabosti měst královských proti oběma vyšším stavům nepůsobila současně škodlivě na samostatné postavení města aneb neměla v zápětí uvolnění neb i dokonalého roztržení ještě jiných svazků města s Chody, již od drahně let utvrzených.

Tyto a podobné příčiny přivedly domažlickou radu k pevnému úmyslu vší silou pracovati, aby nejen Chodové ze zástavy švamberské byli vyproštěni, nýbrž aby byly zaopatřeny a ustáleny takové poměry,

---

[45]) V knize příjmů a vydání na r. 1523 (u důstoj. p. děkana K. Hájka) čteme při sobotě před sv. Filipem a Jakubem t. j. 30 dubna, že odevzdána jest od města „panu Mikuláši Branišovskému, purkrabímu, s písařem hradským před sv. Vitališem hromničná summa 52 kop. miš. k ruce panu Buškovi (Sedleckému z Oujezdce?) kterou sumu má od pana Švamberka v zástavě". Ve sbírce privilegií a jiných věcí chodovských (též na děkanství), l. 1573 za příčinou výplaty Chodů pořízené, nazývá se týž plat a táž summa výslovně Chodovskou a povinna byla tedy ještě v této době l. 1573 městem ke hradu a bezpochyby až do l. 1579. Jest v obnosu 26 kop českých neboli 52 kop miš a označuje se jako část berně celé, 80 kop gr. českých obnášející a dříve do komory odváděné. Dle slov téže sbírky platili ji Domažličtí dříve při sv Martině, ale pro jinou berni téže doby povinnou protáhli prý ji do Hromnic. (Viz k tomu: Emler, Bernictví Č. v Arch. P. VIII. 26. a IX, l. 1873.)

kterými by každá jiná zástava Chodů než městu Domažlicům na věčné časy byla vyloučena, aneb alespoň aby byl zamezen každý stav Chodovska městu škodlivý neb jinak nepříjemný. Měšťané dali se přes značné náklady k tomu vyžadované lehko pohnouti ještě z ohledů jiných. Nejen škody posavadní mohly býti takovou zástavou jim zaručenou zamezeny, vážné i liché obavy rozptýleny, nýbrž i rozličný a nemalý užitek po příkladě dosavadních pánů obráceny na prospěch a k dobru obce. Ač zástava tímto způsobem získaná nemusila býti stálou a trvalou, jak poučuje další obsah královské této milosti, ježto mohla vždy výplatou skrze korunu učiněnou zase vyzdvižena a Chodové od města ku královské komoře opět navráceni býti, přece na tu dobu a v těch poměrech koruny státi se to sotva mohlo. I když se k takové výplatě přistoupilo, byla přece vždycky tímto privilegiem městu daným v rukou magistratu domažlického moc i právo brániti „na království" nepříznivému a městu škodlivému hospodářství, jaké bylo za Švamberků. Tímto způsobem mohl týž také zájmy a prospěch domažlického obyvatelstva jednotlivě i celého města vůbec na této straně pro každou dobu ostříhati a chrániti, nedopouštěje zde dle uznané potřeby panství jiného kromě svého a komory. Prostředků k tomu zajisté bylo s dostatek; byloť hospodářství obce na tu dobu dobré a musilo v pokojnějších poněkud časích a v příznivých okolnostech, v jakých se tehdáž město svou polohou na pomezí nalézalo, ke skvělému stavu vésti. Město také v následujících krátce na to dobách i něco pozdějších zaopatřilo sobě četnými a důležitými koupěmi mnohé rozsáhlé a vzdělané državy v okolí a jiné užitečné věci přes mnohé nehody, které je mezitím stihly, sobě pořídilo. [16]) Summa půl páta neb pěti tisíc zlatých dala se bez značných obtíží sehnati dílem z nějakého přebytku, dílem půjčkou mezi měšťany způsobenou neb i jinde dovolanou, která z užitků dosti brzo mohla býti umořena.

Dle těchto výše uvedených zpráv náležely Domažlice před rokem 1523 podle jiných královských měst k odpůrcům strany pana Zdeňka Lva z Rožmitála, jenž města dosti citelně odpuzoval a k protivníkům doháněl. V každém však i jiném případě všeliká snaha Domažličanů ve věcech chodovských, bylo-li s jich strany vůbec o to pracováno, nemohla nijakým způsobem úspěchuv dojíti již pro stranické postavení pánů ze Švamberka k tomuto muži dlouho v Čechách takměř neobmezeně vládnoucímu. Zatím l. 1522 a 1523 stala se ve věcech českých patrná změna. Král Ludvík dal se konečně některou částí stavů českých i svými rádci z ciziny poslými pohnouti a odebral se do Čech, aby všeliké nepořádky při správě a spory stavův uklidil a takto zmatené poměry v zemi poněkud upravil, obzvláště pak aby pozvedl pokleslou moc královskou. Počátek učiněn byl šťastně, stavové byli unaveni dlouholetými svízeli, jež z bezvládí vyplývaly, a byli ochotni k narovnání. Odtud mohla města doufati v nápravu mnohých křivd jim před tím činěných. Král byl l. 1522 korunován, a brzo po té

[16]) Domažlice přes neblahé poměry, v jakých města tou dobou byla, zakoupily r. 1524 zboží Herštejnské, již l. 1525 vymohly si na králi Ludvíkovi právo vkladu do desk majetku do jisté summy získaného; téhož roku koupily nedalekou ves Spáňov atd.

oznámeno po zvláštních osobách všem městům královským, že všech nesnází budou zbavena, a že jich stížnostem bude vyhověno; 22. listopadu téhož roku slíbena na sněmě králi ku pomoci veliká berně, aby nejen dluhy královské byly zaplaceny, nýbrž aby zámky a důchody ku koruně mohly býti navráceny. Pokud které listy byly vydány králi i zemi nepořádné a škodlivé, ochotou hlučného, panovníku a obnovení pořádku v zemi nakloněného sněmu 7. února 1523 jsou zrušeny. Tyto úspěchy jsou dovršeny svržením dosavadní vlády městům nepříznivé a uvedením v ni osob jiných, které již dříve pracovaly, aby v zemi řád opět byl obnoven, stavům ostatním aby nebylo ubližováno a královská moc aby byla sesílena. Dalo se tudíž od nich očekávati totéž tím více, když k vládě se dostaly. Tak mohli i Domažličtí nyní pevně doufati, že jak nesnáze jejich vůbec tak zvláště pro ně naléhavá záležitost chodovská jim příznivě se ukončí. K tomu strana páně Lvova a tudíž také bezpochyby páni Švamberkové upadli u krále v nemilost, král sám již před tím prohlásil, že chce usilovati o postoupení sobě zámků a důchodů královských, a také některé jsou již vráceny, o jiné rozhodně jest jednáno [47]) I mohlo se očekávati, že chodovské území bude mezi prvními královskými statky, o něž nová správa pečovati bude. Zatím se však velmi nepříznivě poměry pro Domažlické utvářely při této věci, jakož i v jiných hned v zápětí po učiněném šťastném počátku. Sněmovníkům šlo nejvíce o zřízení zemské a o otázku náboženskou, král v úmyslu svém na navrácení svých statků potkal se u panstva s odporem, ježto před složením summ zápisných v té věci povoliti nechtělo. Prostředků peněžitých však nebylo po ruce. Daň sice již l. 1522 hojná jest povolena, ale vybírání její jest odloženo na rok následující 1523, a také věděti se nemohlo, jak ochotně bude sbírána, stačí-li mimo výlohy dvoru při velikých jeho nedostatcích nejvýš potřebné k záplatě dluhů královských, i též aby vyváděny byly zápisné statky a zastavené důchody. Též neumenšené, spíše zostřené spory mezi stranami v zemi neslibovaly skvělejší budoucnosti ani dlouhého trvání nové vlády, a tudíž ani že tato dosti upřímně míněnou vůli svou ve všech naléhavých věcech provede. K tomu král 16. března 1523 z Prahy a ze země odcestoval,[48]) a tím první podnět jest dán k reakci brzo potom nastouplé.

Naše privilegium má datum 12. března, bylo tudíž vydáno krátce a pouze 4 dny před odjezdem královým. Uvažujíce všecky uvedené okolnosti můžeme se domnívati, že Domažličané vidouce podle jiných měst takové odklady ve svých tužbách do daleké a velice nejisté budoucnosti a také značnou pochybnost majíce v jich vyplnění, chtěli míti aspoň příznivé vyřízení záležitosti chodovské a královským slovem zaručené. A poněvadž koruna sama peněz na výplatu neměla, ani naděje nebylo, že by jich tak brzo nabyla, ustanovili při ochotné nové správě usilovně dožadovati se toho, aby si Chody za korunu sami vyplatiti a zárukou sobě na všecky budoucí časy a pro každý stav země pojistiti směli. V pozdní již době, ač-li pro jisté případy napřed vše nebylo připravováno, Domažličtí ucházeli se u krále žádostí, jejíž obsahu

---

[47]) Palacký Děj. Č. V. 2. 420–439.
[48]) Palacký Děj. Č. V. 420—439.

toto královské darování lze považovati přiměřenou a přisvědčující odpovědí.

Nová královská správa, starajíc se o sesílení moci panovnické a přejíc tudíž třetímu stavu, dala se mnohými zřejmými ohledy k městu se své strany přesvědčiti o prospěchu koruny, jenž by jí vycházel v tehdejších poměrech země z udělení zástavy Domažlickým, a o nutnosti zabezpečiti jim ji pro budoucnost a pro každou nahodilou tíseň peněžitou komory, pro niž by zástava Chodů byla nutna. Přihlíželo se zajisté též ke společné povinnosti Chodů a Domažlic, jakožto města pomezního v příčině hlídky a obrany hranic. Řečeným spojením dosíci se mohlo potřebného sestředění i dokonalejšího vykonávání té věci, kteréž jistě nebylo možno při kyselostech mezi městem a držiteli Chodů a při sporech nastalých z rozmanitých pohnutek. Ve středu města byl hrad Chodovský, jinak též královský. Město samo bylo polohou při hranicích a pro válečné nebezpečí na tu dobu a při tehdejším umění vojenském velmi pevné i tudíž stále důležité. Chodům bylo město nejen středem správy, nýbrž i útočištěm ve válce. V případě takovém byli Domažlice a Chodové nejvíce na sebe odkázáni. Nepřihlížejíc však ani k Chodům, kteří jakožto pomezní strážníci stále byli i při pokleslém významu pomezního hvozdu v této době ještě dosti znamenitým činitelem v těchto stranách, a jichž podřízení komoře a tudíž přímo králi za příčinou bezpečnosti hranic posud, ne-li potřebným, jistě výhodným se jevilo, bylo zde činiti s Chodovskem, jakožto s dosti rozsáhlým statkem královským, jenž při posavadním stavu hlavně dlouhou zástavou na vždy mohl býti, jak dle určitých příkladů báti se bylo, odcizen na značnou ujmu důchodu královského. To nebezpečí však hrozilo jen při zástavě panské. V zástavě však domažlické, zůstávala-li při nich sebe déle, nalézal se ve všech těch ohledech pod přímým dohledem královým a správou královské komory, k níž Domažlice jakožto město královské a podobně Chodové jakožto statek královský náleželi.

Též jednalo se o prospěch stavu třetího, jehož zkvétáním mohutněla ztenčená moc královská. Právě zmíněný obrat ve věcech zemských způsoben jest velkou měrou též skrze městský stav. Mělať koruna v něm proti přemocné šlechtě přirozenou oporu; z městského obyvatelstva vyplýval zvýšený plat ku komoře. Mohli tudíž Domažličtí ve své ponížené prosbě jako jindy později při téže příležitosti toužiti as podobně: „že kdyby správa taková nad Chody mimo město Domažlice poručena byla, že by znamenité zouření i také pustnutí zámku pomezního a hraničného města Domažlic přijíti musilo, tak že bychom my věrní Vaší (C.) M poddaní netoliko hraničných míst, pokud nám svěřeno . . . . jest, tak s dostatkem opatrovati, ale ani berní a platnov . . . . spravovati nemohli."

Zdali nová správa mimo tyto pohnutky udělením to učinila též pro sněmovní snesení ze dne 7. února 1523 a zdali tudíž svolení stavů spolu působilo a vztahovalo-li se ono snesení též v tuto záležitost aneb bylo-li též důsledkem nemilosti, v kterou páni Švamberkové s celou stranou u krále upadli, nelze s určitostí říci. Možná též, že smlouva dohodnutá s panovníkem měla býti odložena na pozdější dobu, a že bylo Domažlickým zůstaveno, aby si své dobré vyhledávali

na základě dosaženého práva jinou cestou zákonitou. Domažličtí mohli se toho domnívati dle dobré vůle Marketiny, že zástava Chodů vztahuje se pouze k osobě Jindřicha Zvíkovského a jeho přímým potomkům, jenž dva měsíce před vydáním tohoto majestátu také zemřel nezanechav potomstva žádného. Domažličtí pokládali tudíž bezpochyby oprávněnou zástavu za skončenu, v kterémž případě jejich privilegium mělo nabyti právní platnosti, a oni jeho směli užiti. Též mohli očekávati, že Plzeňští domáhati se budou konečného vyplnění poslední vůle Markety z Rožmitála a žádati vyplacení summy k založení zmíněného špitálu, k němuž ovšem do té doby ani později nepřišlo.

Brzo po tomto úmrtí Henrychově 16. ledna Domažlice, majíce udělené takto privilegium v ruce, nenechaly tehdejšího držitele zámku pana Jana ze Švamberka dlouho v pokojném držení Chodů. Spěch, s jakým v té věci hned po té jednají, ukazuje dosti na naléhavé pro ně poměry na Chodech, jakož i vědomí, že obrat příznivý dlouho asi nepotrvá; také rychlé vyhledávání peněžitých prostředků svědčí o velikých nadějích, s jakými v šťastný výsledek pohlíželi. Bohužel při nedostatku podrobnějších zpráv uspokojiti se nám jest pouze kusými a proto nedostatečnými daty, vzatými z register příjmů a vydání na r. 1523., a nejsme tudíž s to, abychom celý průběh soudní rozepře, kteráž brzo potom byla vedena, vylíčili. Dle těchto register víme, že jsou v Domažlicích konšelé nově sazeni novými úředníky pražskými Jakubem z Vřesovic a na Valči, podkomořím, a Janem Hlavsou z Liboslavě, hofrychtéřem, dne 24. května 1523 neboli 10 neděl po vydání dotčeného majestatu. V době této obnovy úřadu, jež nastala málo dní po smrti Jindřichově, Václav Pixa, primas neboli starší tehdáž volený, v předešlých obdobích několikaletý konšel městský a rychtář chodovský, nebyl v Domažlicích „pro pilné přes pole odjetí“; byl tehdáž v Uhrách „pracuje s některými pány za obecními potřebami“. Jaké to byly obecní příčiny, není udáno. Avšak tušiti lze, že mimo jiné též a snad obzvláště bylo pracováno při královském dvoře v Budíně o Chody, a že se tam zmíněný starosta za Chodovskou záležitosti hned brzy po vydání majestatu odebral. Krátce před 10. červencem dva vyslaní, mezi nimi Zikmund Topenička, před tím bývalý rychtář Chodovský, vyjeli do Prahy „se zvěřinou pro poctu“, aby vymohli při menších deskách obeslání pana ze Švamberka. Při tom měli zajeti na Tábor a tam jednati „o půjčku na Chody“.[49]) Že počátek před pražskými úředníky učiněn šťastně. a že Domažličti nadáli se příznivého pro sebe výsledku soudního jednání, vysvitá z dalších záznamů. Již okolo 29. srpna poslala rada buď za příčinou spěchu neb neochoty Táborských do jich města nového posla, „aby půjčku učinili na výplatu Choduov nebo odpověď dali“. Mezi tím některý den krátce před 1. srpnem vyslán byl již posel ke Švamberkovi na Bor s listem obeslacím o Chody od pánův úředníkův pražských menších desk. Okolo téhož času teprve a snad s týmž listem vrátili se vyslaní z Prahy, když tam pobyli 18 dní. Projednávání rozepře samé před soudem počalo se okolo soboty 26. září. Na počátku

---

[49]) Tři položky vydání při 10. červenci neboli v sobotu před sv. Marketou. V místech nahoře uvedených zdrželi se některou dobu, neboť při sobotě 18. července zaznamenáno 10 kop na stravu týmž vyslaným.

totiž týdne před touto sobotou jelo do Prahy k obeslání pana Švamberka nové poselstvo tři osob, mezi nimiž vedle zmíněného Topeníčka byl též primas; při nich pak vyslán byl též posel, jenž obeslací list na Bor nesl „svědomí dáti, že list puohonný panu Švamberkovi donesl". Páni zdrželi se v Praze při soudě, avšak též za jinými příčinami, za kterými byli povoláni od Pražan, celé 4 neděle. Nová jízda dvou osob do Prahy za touž záležitostí chodovskou vedle jiných příčin byla podniknuta příští rok 1524 okolo 20. února a na počátku téhodne před 21. květnem v téže věci vyjelo nové poselstvo čtvrté a poslední, kteréž za touž příčinou v Praze zdrževši se po 6 dní, s prohlášeným asi nálezem soudním se domů navrátilo.

Jaký pro Domažlice výsledek rozepře této byl, domysliti si jest snadno z toho, že Chodové i dále zůstávali při rodě Švamberském, kdybychom ani nepřihlíželi ku maličké poznámce, která svědčí dosti o nepříznivé výpovědi soudní, a která jest vyznačena v téže knize příjmů a vydání při sobotě 2. července 1524: „za dva štuky kmentu, kterýž jest dán panu podkomořímu, jedno za práci, kterúž o Chodů vyplacení vedl, ač on toho za práci vzíti nechtiel, než aby ostrožné bylo; ale páni to obé v tom, což mu prve dáno, z milosti pojali, a ti štukové svatohavelní, dáno za nie 5 kop."

Také než soud ke konci byl přiveden a krátce než vynesen byl nález, vyjednávali již Domažličtí od března 1524 o koupi Osvračína a zboží Heršteinského.[50])

Přese všecky již uvedené okolnosti, pro něž by vznikati mohly některé pochyby o pravosti privilegia domažlického, ze soudní této rozepře vysvitá dosti zřejmě, že bylo obci Domažlické králem skutečně dáno. Neboť bez něho a bez práva jim propůjčeného nebyla by se mohla obec nikdy odvážiti soudu s odpůrcem o jiné, starší privilegium se opírajícím. Že by bylo město samo upustilo od dalšího domáhání se nového svého práva a soudní cesty proti pánům Švamberkům v záležitosti chodovské zanechalo, poněvadž se mu pojednou koupě statků v jiných stranách vyskytla, sotva lze připustiti hledíc ku poměrům nahoře vylíčeným, k nesnázím a ku peněžitým, třeba neznámým obětem, s kterými jistě bylo spojeno udělení tohoto práva, neméně k velikým na tu dobu útratám, které obci vzešly soudním processem z té příčiny vedeným, a které již výše 60 kop gr. dostoupily. Byla tudíž pře úplně provedena. Ačkoli nám není znám obsah vydaného nálezu, mnoho asi od závěrku nálezu soudního z l. 1570 se nelišil. Domažlická obec i přes toto právo se značným nákladem získané byla

[50]) Viz v téže knize příjmů a vyd. na r. 1523. Ač již hranice Osvračínské byly shlédnuty a několik neděl za příčinou tržení o ten statek bylo jednáno, přece z dotčených koupí uskutečněna je pouze druhá. Domažlice koupily od Břetislava Švihovského z Risenberka a na Rábí panství Herštejnské, sestávající z pustého zámku Herštejna s dvorem poplužním a předhradím, ze vsi Ouboče, Všepoděl, Němčic a Oprechtic; mimo to příslušely k témuž zboží Ouňovice, ves s tvrzí a dvůr popl. a některé pusté vsi a dvory, jako Bachtlikov, Košenice, Vlkanov a Prudice. Koupě byla učiněna l. 1524, jak z odpovědí Pražan k Domažlickým vysvitá stran poselství ku králi o vložení její do desek zemských ze dne 31. srpna 1524 (u p. děkana K. Hájka). L. 1549 po stavovské vzpouře totéž panství zabrané prodáno od komory královské za 900 kop gr č. Šebest. Markvartovi z Hrádku, purkrabí karlštejnskému. D. Z. G. B. 17 a Bílé 8. F. 8.

tedy ve svých nárocích odmítnuta a tudíž na ten čas obmyslů svých co do Chodovska i tímto opatřeným sobě prostředkem provésti nemohla. Bylo dle toho také do budoucnosti vůbec málo naděje, že by jim kdy něčeho dosáhla proti rodu Švamberskému a jich mocnějšímu právu, poněvadž staršímu, kteréž nad to ještě tehdáž l. 1524 pro budoucnost opětným potvrzením skrze zmíněný nález soudní bylo sesíleno.

Nebyl tudíž majestat Domažlickým v tomto případě nic platen. Nicméně jak z obsahu a původu sbírky, v níž se nalézá, souditi možno, dali si jej přece Domažlice při nastolení nového krále a nové dynastie vedle jiných věcí též potvrditi. Neboť v případě, že by rod Švamberský vyhasl,[51]) a Chodsko jinému někomu zastaveno býti mělo, mohli se svým právem vystoupiti a správy nad Chody pomocí jeho se dožadovati. Zůstával tedy řečený majestat v rukou Domažličanů stále při své důležitosti aspoň pro časy budoucí, byť i daleko pošinuté. Také pojetí jeho ve sbírku všech privilegií do l. 1527 dosažených svědčí, jak se zdá, o tom, že se i přes tento neúspěch vzdáti nechtěli pro doby pozdější. Proč ho neužívalo město proti rodu Švamberskému v dobách pozdějších, jest tedy pochopitelno z výsledku rozepře už doličené.

Zbývá ještě pověděti, proč se práva svého Domažličtí ve svých žádostech o Chody nedovolávali l. 1579, a proč jeho neshledáváme mezi privilegiemi městskými později několikráte potvrzovanými? V první příčině zajisté sotva by jim bylo mocným důvodem, poněvadž šlo též o rod Švamberský, jenž tehdáž stále kvetl. Možno však, že město domáhajíc se správy Chodův a opomíjejíc právě k vůli rodu Švamberskému dovolávati se svého práva proti němu ovšem malomocného, jinak přece mezi jinými listy v té věci potřebnými i svůj list majestatní předložilo neb o něm mluvilo. Avšak také jest možno, ano pravděpodobno, že se Domažličtí již ani výsadou svou vykázati nemohli, poněvadž listu neměli. Pro tuto domněnku zbývá nám pouze l. 1547, ve kterém mohli skutečně pozbyti jeho v trestu pro účast města ve zpouře stavů proti králi Ferdinandovi I. Panovník tento bezpochyby chtěje odměniti věrnost pánův ze Švamberka nemálo starostlivých o trvalou zástavu Chodů a částečně snad i pánů z Roupova,[52]) z privilegií, Domažlicemi podle jiných provinilých měst odevzdaných, řečeného majestatu těmto věrným pánům k vůli a snad i na jich žádost městu již nevrátil, a takto zápis švamberský před pozdějšími možnými nároky Domažličanů pojistil. Trh učiněný l. 1547 skrze Švamberky o statek Ronšperský s Chody souvislý, jakož i týž rok počínající, důtklivější, poněvadž bezpečnější rušení práv chodovských i opětované pokusy, z Chodů co nejvíce těžiti, ano z nich zneenáhla lid poddaný učiniti, této domněnce při nejmenším aspoň neodporuje. To také potvrzuje in margine majestatu v pozdější něco době připsané poznamenání „nemáme", jak se i na některých jiných privilegiích již uvedené sbírky podobně shledává.

[51]) Na jakou dobu vyplývala zástava z práva výplaty rodu Roupovskému, z pojednání Pangerlova zřejmě nevysvítá; předáno jsouc Janu z Lobkovic a na Týně, bylo králem Ferdinandem potvrzeno jen do jednoho života 29. srpna 1549. (Pangerl, Die Choden pozn. 53.)

[52]) Pangerl, Die Choden pag. 18.

Jakého byl Komenský náboženství.

Sepsal *Fr. J. Zoubek.*

V dvaciti dvou řádcích, jimiž Balbinova Bohemia docta (1778. II., 314) poctila Komenského činnosti spisovatelské, o snažení jeho náboženském pronáší se současný učený jesuita: „Velmi mnoho spisů vydal, avšak pranic, co by čelilo proti církvi katolické. Ano čtoucímu spisy jeho vidělo se mi vždycky, že psal s takovou rozvahou, že žádnému náboženství ani přednost dávati ani žádného odpuzovati nechtěl."

„Pravdivému a paměti hodnému" tomu svědectví Palacký (1829) dobře porozuměl, znaje Jednotu bratrskou, která nepokládala se za žádnou zvláštní církev, než za úda křesťanské církve obecné (ecclesiae catholicae významu prvotního) a zakládala víru svou na slovném znění a mystickém výkladu písem. Bratři, sami s nikým o víru se nehádajíce, víru více skutky nežli slovy osvědčovali a ji dlouhý čas statečněji dovedli vyznávati, nežli hájiti proti útokům odpůrců, nikdy nezmohše se na soustavné bohosloví, přestávajíce na katechismu, pro učení mládeže, a na konfessích, několikráte na obranu vydaných. Za to vedla touha a snaha po nejpřesnějším textu a po zdokonalujícím se výkladu písem Jana Blahoslava († 1571) k lepšímu převodu a výkladu Nového zákona, kterýž byl jiným základem a příčinou k vydání biblí Králické šestidílné, vrcholu bohoslovecké učenosti bratrské, kterýž ve vyhnanství převršen byl Komenského snahami organisačními, vševědnými, vševzdělavatelnými všelidskými, všeblažícími, všespasitelnými.

Že Komenský nechtěl tupiti církev katolickou, nejlépe spisem proti kapucínu Valerianovi Magni (Absurditatum Echo 1644) ukázal. Magni učeně, rázně, ale neopatrně obrátiti chtěl na víru katolickou všecky biblisty, jakž nazval různé evangeliky, kteří zakládali víru svou na různých výkladech jediné bibli. Komenský, nenaděje se do způsobu toho žádného sjednocení křesťanů, po jiných také sám proti němu se ozval, místo pravidla víry římsko-katolické sháněje se po pravidlu víry obecné, na němž by mohli přestati všickni křesťané. Vedl si tu tak mírně, že mu to od evangeliků za zlé bylo pokládáno. Sám pak vyznal o tom spise: „Já tu nevycházím, abych náboženství některé obléhal, nebo hájil některé, aniž trhám základy náboženství obléhaného nebo hájeného."

V Methodě jazyků (1646) Komenský toho želí, že každý bohoslovec musí býti sektářem, z čehož vzcházejí spory, hádky, sváry a války na veliké zohavení a zostuzení jména křesťanského mezi národy, tak že snad (po válce třicítileté) nezbude nikoho, kdo by politoval vyhlazených křesťanů.

L. 1645 nenaděje se žádného účinku do porad smírčích mezi sektami v Toruni, povzdechl si: „Kéž by všecky sekty i se svými patrony a příznivci za své vzaly! Kristus, jemuž sloužím, nezná sekt, nýbrž dává svým v dědictví lásku a mír.“ Nedlouho pak před smrtí (1668) na nesmiřlivost sekt křesťanských naříká: „Každý svůj Babylon chválí, nikdo nikomu neustupuje, ale každý myslí, že jeho jest Jerusalem.“

Pokud známe spisy Komenského, narážka na katolictví jenom v kázání leštenském (1636) se najde. Komenský až do posledního vzdechnutí dokonalejší a dokonalejší pravdy křesťanské vyhledávaje, přiznal se v třetí odpovědi proti Zwickerovi: „Zkusil bych to, kdyby Bůh pomocí svou mi oči otevřel, abych něco lepšího viděl ze slova jeho, nežli posud. Veřejně hned poznanou pravdu bych hlásal, beze vší bázně světa i pekla, tím raději, protože, maje jižjiž odebrati se odtud, mohl bych vyjíti vítězoslavně.“

Jsa věrným služebníkem a pastýřem své církve, jedenkráte zvláštnosti pocítil, jíž lišila se Jednota jeho od církví příbuzných, Lutherovy a Kalvinovy, když po hrozném sklamání a opuštění od Švedů vylil nábožnou a zkormoucenou duši svou do zlaté knížečky „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské (1650)“. Jindy nechával každého při jeho víře, maje za křesťany všecky, kdož věří v Krista a konají vůli jeho. Jenom proti těm ozývá se jako statečný bojovník Kristův, kteří upírali Kristu buď přirozenost božskou nebo přirozenost lidskou, protože bez té nebo oné přirozenosti křesťanství nebylo by nic jiného nežli modlářství. Kdyby učili jiného Mesiáše, jakým na př. těší se židé, nechal by je s pokojem; avšak svému Kristu nedal ničím ublížiti. Šíře o tom v Musejníku 1885 sld. (O Komenského polemikách theologických)

I Komenského spisy didaktické základem býti měly a průpravou k sjednocování a rozšiřování křesťanství i mezi americkými Indiány, když by způsobem přirozeným jako jiní lidé všemu byli vyučeni.

A jaké bylo Komenského to křesťanství? Kdyby, prý (vyznal v Jednom potřebném 1668), otázal se někdo umírajícího po jeho víře, řekl by jako Aquinas, chopě se bible: Věřím všecko, co jest v těchto knihách, vyznání pak mé víry jest prosté apoštolské.

Císař Rudolf II. na Moravě roku 1577.

Napsal Dr. *František Kameníček*, professor č. reálky v Brně.

Když dne 12. října roku 1576 císař Maxmilián II. zemřel, nastoupil po něm na trůn v Německé říši, v Uhrách i v Čechách nejstarší syn jeho Rudolf. Byl prý malé, celkem útlé a pěkně rostlé postavy a přibledlé tváře; měl veliké, důvěru vzbuzující oči a větší masité rty, jimiž prozrazoval původ rodu Habsburského. Mluvil nejraději německy, ale uměl plynně také španělsky (byltě vychován ve Španělsku), latinsky, vlasky, francouzsky a málo česky. Choval se uhlazeně, pohyboval se hbitě, ale v podnicích byl zdlouhavým a váhavým. Byl rozhodným katolíkem, čímž lišil se nejvíce od svého předchůdce.[1] U stavů zemí koruny české byl velmi oblíben, avšak neuměl si lásky té na dlouho zachovati. Ačkoli nastoupil na trůn v Čechách bezprostředně po smrti otce svého, přece nemohl se odhodlati, aby jako nový, všeobecně uznávaný panovník přijal nejdříve holdování stavů v jednotlivých zemích, a kdyby bylo bývalo možno, byl by nejraději opominul vykonati obyčejné a obvyklé návštěvy v zemích koruny české.

Stavové moravští byli většinou nekatolíci a žili s biskupem olomouckým, jímž tehdy byl Jan Mezon Telečský (1576—1578), v nepřátelství, tak že mu ani obvyklé reverence nevzdávali, když se objevil ve veřejnosti. Bylo to nejlépe znáti na sjezdu zemském, zahájeném v Brně v sobotu po sv. Martině r. 1576 (17. listop.), kdež stavové moravští volili ze sebe posly do Prahy ku králi Rudolfovi, aby navštívil Moravu, že mu chtějí holdovati jako pánu svému, potvrdí-li všecka privilegia zemská a hlavně svobodu náboženskou. Do poselstva byli zvoleni: Pan [illegible] z Lomnice a na Říčanech, nejvyšší sudí moravský, [illegible] Kavka z Říčan a na Brodmoravě, Ludvík Meziříčský z Lomnice a na [illegible], [illegible] ze Žerotína na Židlochovicích, [illegible] Kašpar [illegible] zábřeský; z rytířů [illegible] z [illegible] a na Laškově, nejvyšší hofrychtéř; z vladyk [illegible] z [illegible] a na Rájci, Jan Zahradecký ze Zahradec a na [illegible], [illegible] Pražma z [illegible] a na Mostěnové; z měst [illegible] Opavsk[illegible], [illegible] z Olomouce a Matěj Šrom z Brna.[2] [illegible] Stavové

[1] [illegible] Rudolf II. und seine Zeit.

[2] [illegible] sněmovn[illegible] II. MS. zemsk. arch. moravského v Brně [illegible] 132—133.

moravští ho nevolili proto, že opíral se všemi prostředky při sjezdu svobodě náboženské na Moravě, jak ji stavové moravští chtěli žádati ve zvláštní slušné žádosti na králi Rudolfovi. Když nemohl provésti své mínění, nechtěl podepsati ani adressy Rudolfovi, ani instrukce poslům výše zmíněným. Tím opřel se jednohlasnému usnesení stavů moravských, což bylo na Moravě neslýcháno, ač připomenouti dlužno, že moravští stavové žádali poprvé slavnostním způsobem panovníka svého za svobodu náboženskou. — Biskup byl sice konečně od stavů na adressu a instrukci podepsán, ale nepřitiskl pečeti své a stěžoval si Rudolfovi na toto násilí.

Císař Rudolf přijal v Praze následkem toho moravské poselstvo nemilostivě. Vytýkal poslům, že biskup olomoucký není osobně přítomen, ani vlastnoručně na adresse a instrukci podepsán, a to že bývalo na Moravě vždy zvykem. Že toho „nedopatření nemile nese a že bude hleděti stavy s biskupem smířiti, jakmile na Moravu přijede". Rudolf dále prohlásil, že prý stavové moravští nebyli ani oprávněni svolati o své ujmě sjezd do Brna a proto je napomenul, aby příště takový sjezd vždy napřed oznámen byl císaři prostřednictvím zemského hejtmana.[3])

Teprve po těchto důrazných upozorněních císař promluvil o ostatních částech adressy. Pravil, že korunovací v Čechách stal se bez odporu také markrabím moravským, že všecka zemská privilegia potvrzuje a v náboženství že učiní to, „což by předem ke cti a chvále P. Boha všemohoucího a potom k obecnému dobru bylo". Na Moravu že míní přijeti brzy, do té doby však zůstati mají všichni úředníci ve svých úřadech.

Konečně Rudolf připomenul poslům, že stavové moravští posud vydržují husary a arkybuziry na hranicích zemských, ačkoli prý již dávno jim oznámil, že toho není potřebí. Očekává prý tedy, že stavové, když najali již ono vojsko na tři měsíce, rozpustí je aspoň po uplynulé době té. Máť prý všude vyzvědače a kdyby se dověděl, že hrozí nějaké nebezpečí se strany Turků, pak prý by ovšem počítal v první řadě na stavy moravské.[4])

Císař Rudolf, jak ze všeho patrno, počal jednati se stavy moravskými velmi pánovitě. Na neděli postní Reminiscere r. 1577 (3. března) svolal obecní sněm do Brna a vyslal k němu (poněvadž sám osobně přijeti nemohl) posly své Jana st. ze Žerotína na Náměšti a Buriana Trčku z Lípy na Světlé nad Sazavou, kteří měli poslům oznámiti, že císař přijede brzy na Moravu. V proposici pak Rudolf stavům moravským rozkazoval, aby rozpustili vojsko na hranicích, berni na vojsko to povolenou aby sebrali a celou odvedli i s těmi 7000 kopami, které si chtěli nechati na potřeby zemské. Tím Rudolf narazil na odpor. Stavové moravští sešli se sice do Brna, ale ne na sněm, nýbrž pouze k soudu zemskému a odpověděli poslům Rudolfovým, že nikdy toho na Moravě nebývalo, aby král český dříve, než přijal holdování stavů, rozepisoval sněmy zemské a berně ukládal,

[3]) Ibid fol. 134—135.
[4]) O válce s Turky v této době nebylo ani potuchy, poněvadž Rudolf pilně vyjednával o prodloužení míru s nimi na dalších osm let, což se mu také podařilo dne 25. pros. 1576.

nebo přijímal.[5]) Byl tedy i Rudolf nucen podvoliti se dřívějším zvyklostem. Svolal totiž jiný sněm do Olomouce na den 25. června a slíbil dostaviti se k němu osobně. Stavové moravští sjeli se tentokráte do Olomouce mnohem dříve k předběžným úradám i ke sněmování a vyslali slavné poselství na hranice slezské Rudolfovi naproti (jel totiž z Vratislavě na Moravu) s přípisem obsahujícím privilegia a svobody zemské, aby je potvrdil hned při vstupu na půdu moravskou. Ostatní stavové se zemským hejtmanem v čele vyjeli mu ve slavnostním průvodu v ústrety na míli cesty za město Olomouc. Také biskup Jan Mezon byl přítomen se svými many, kapitulou i hodnostáři duchovními. Pan Zdeněk Lev z Rožmitála, z Blatné a na Konicích jako zemský hejtman seskočil první s koně, když Rudolf s komonstvem se blížil a po něm tak učinili i ostatní stavové moravští. Také Rudolf sestoupil se svého bělouše a blížil se pěšky stavům jej vítajícím; při tom viděl již, kterak stavové moravští biskupa odstrkují. Jan Mezon byl totiž na druhé straně cesty se svými podřízenými a chtěl Rudolfa první osloviti. Ale pan Čeněk z Lippého a na Hodoníně, nejvyšší maršálek království Českého, zabránil tomu řka: „Pane biskupe, nepřekážejte nám!" — Biskup poodstoupiv odpověděl: „Já nic, když na mne přijde, já od osoby své JMC. také vítati budu." Mezi tím opustili biskupa také jeho manové a jeli s jinými pány a zemany proti JMC., a pak v řadách za ním, neboť pan Jaroš ze Zástřizlí a pan Bernard Drnovský je napomenuli, „aby na pečeti své, kteréž při landfrydu mají, pamatovali". Mezi stavy moravskými jest prý jejich místo a nikoli v řadách biskupových.

Biskup zůstal tedy se svými hodnostáři duchovními osamocen; zrychlil jízdu a vzdálil se od průvodu císařského, což bylo tím spíše možno, že vítání Rudolfa se strany zemského hejtmana trvalo dosti dlouho. Pan Vratislav z Pernštejna a na Tovačově, nejvyšší kancléř království Českého, odpovídal jménem císaře, že Moravané povždy budou u Rudolfa v lásce a přízni.

Rudolf přesedl pak na jiného, hnědého koně a jel v průvodu stavů k Olomouci. Biskup Jan Mezon postavil se se svými věrnými až u města nedaleko „špitálu", kdež říkalo se „na ostrovích" a očekával pána země s velikým processím lidu, jakož bývalo obyčejem při takových příležitostech. Rudolf opět slezl s koně a přistoupiv k biskupovi, políbil „pacem", který mu byl podán; biskup pak proslovil delší latinskou uvítací řeč.

Odtud Rudolf jel pod nebesy k městu do kostela sv. Václava; nebesa nesli měšťané olomoučtí a koně Rudolfova vedl za uzdu zemský hejtman. Pan Čeněk z Lippého, nejvyšší maršálek království Českého, jel před JMC. na koni s taseným mečem. Ostatní stavové moravští všickni šli. Po vykonaných modlitbách ve chrámu a po slavném „Te deum" císař odjel v témž pořádku do svého bytu, který mu připraven byl na dolní straně Hořejšího náměstí tak, že tři domy byly prolomeny a pro Rudolfa upraveny. Rudolf nepřijel sám, nýbrž byli přítomni také jeho dva bratři arciknížata Matyáš a Maxmilián a pak JMt. kníže Karel Minstrberský. Olomučané rozestavili ku poctě Rudolfově mnoho

[5]) Památky sněmovní II. MS. zemsk. arch. mor. v Brně fol. 138.

·ojeného lidu po ulicích, kudy jel, a vítali císaře slavnostní střelbou .áštera Hradišťského. —

Jesuité vystavěli u své kolleje velikou slavobránu a na ní vy- ován byl uprostřed černý dvouhlavý orel; po jedné straně orla načen byl pelikán, „an se v srdce štípe", a po druhé straně orlice. olfa pak vítalo jedenácte pacholat verši latinskými; sedm z pacholat lstavovalo sedm svobodných umění. Rudolf prý uvítání to rád ouchal; znělo následovně:

Angelus primus:

Salue Romuli Caesar, dum Tibi, magne Rudolphe,
Nomine gymnasii prospera cuncta praecor;
Tu decus Austriacum, Tu spes labentis ouilis,
Tu Latiae magnus religionis Sonor.
Viue diu, faelix Caesar! Tibi barbara cedant
Agmina, te Dominum Thraguetesque vocent.
Viue diu faelix, primum virtute Rudolphum
Vince domans hostes Marte fauente tuos!
Vos quoque Caesarei fratres, duo sydera mundi,
Saluete Austriacae gloria magna domus.

Angelus secundus:

Caesar adest, felix nunc Marcomania gaude,
Gaude Olomuciaci civica turba soli!
Marchio, Rex, Caesar, magnus pietate Rudolphus
Saluus adest, Domino fausta praecaro tuo;
Dicite vos pueri, juuenesque, virique, senesque:
Viue diu faelix! Viue Rudolphe diu! —

Angelus tertius:

Viue diu, faelix, magne de Caesare Caesar,
Hoc optant Superi Caelituumque chori.
Et tu docta cohors atque inclita turba Mineruae
Tangite letifica fila canorae lirae.

Pak předstoupila pacholata, představující umění:

Astronomia:

Sydera, quot fulgent caelo, tot prospera, Caesar,
Illa tibi exoptat, quae docet astra poli.

Geometria:

Nomen dat mensura mihi, quia metior orbem:
Hunc tibi subiiciat, magne Rudolphe, Deus.

Arithmetica:

Vince meos numeros annis, virtute, tropheis
Et meritis, Caesar magne Rudolphe, Tuis.

Musica:

Laeta sonos doceo, magne de Caesare Caesar,
Semper agas laetos victor ab hoste dies.

Dialectica:

Inuentrix veri dicor dilecta Rudolpho,
Cui semper mendax turba inimica fuit.

Rhetorica:

Insontes tueor, sontes premo, respuo sordes:
Vnum est officium Caesaris atque meum.

Grammatica:

Sermonem doceo rectum, sermone saluto
Te recto, Caesar, viue Rudolphe diu.

Angelus ultimus:

Suscipe paccato, Caesar clarissime, vultu,
Que dedit hic noster carmina pauca labor.
Te Deus omnipotens longum conseruet in aeuum.
Nunc urbem faelix ingrediare tuam.
Viue diu Caesar, uiue Rudolphe diu!

Omnes sumulter:

Viue Caesar, uiue Rudolphe diu![6])

Toto uvítání císaře Rudolfa v Olomouci stalo se ve středu dne 26. června, tedy o den později, co rozepsán byl obecný sněm. Toho pak dne po uvítání JMC. nebylo již podniknuto nic jiného.

Biskup Jan Mezon byl tím uvítáním tak rozmrzen a v důstojnosti své tak uražen, že po odbytých slavnostech z paláce svého nevyšel. Následujícího teprve dne (ve čtvrtek 27. června) Rudolf pokusil se urovnati rozepři mezi ním a stavy moravskými. Pravili jsme, že hlavní příčinou rozepře bylo, že biskup opřel se téměř jednohlasnému usnesení sněmu moravského o volnosti náboženské, což zdálo se nekatolickým stavům moravským velikým prohřešením. Rudolf sice v duchu souhlasil s biskupem, ale neodvážil se vystoupiti proti svorným stavům moravským, naopak prohlásil, že urovná při mírně, „aby žádné straně v ničem žádné zkrácení, ani ublížení se nestalo“. A skutečně obě strany smířily se pouhými sliby Rudolfovými, ač stavové přece veřejně prohlásili, kdyby biskup ještě jednou opovážil se protiviti usnesení celé země, že má býti zbaven všech svých práv na Moravě. Od dalšího požadavku, aby totiž celý spor i s konečným výpadkem vepsán byl do desk zemských, stavové ustoupili po některých domluvách. — Pozdějšími

---

[6]) Cerroni-Bibliotheca č. 261. — Miscellanea, MS. zemsk. arch. moravského v Brně. Jest to současná zpráva o uvítání Rudolfa II. v Olomouci pod názvem: „Znamená se jistá a pravdivá paměť, co jest se při času svatýho Jana Křtitele Páně v městě Olomouci dálo, když JM. císař Římský Rudolf, toho jména druhý, za pána země moravský léta Páně 1577 přijat jest.“ Pan archivář Brandl užil již rukopisu toho při práci své, kterou uveřejnil v časopise „Obzoru“ roku 1880 a kde pojednává, „Kterak král Rudolf II. l. 1577 v Olomouci za pána země Moravské uvítán byl?“ (p. 113). My práci svou podáváme s hlediska zcela jiného, jak každý, kdo práce porovná, na první pohled sezná. — Rukopis sám bezpochyby časem bude vytisknut v Kalouskově „Archivu českém“. Věrný a doslovný německý překlad českého rukopisu jest v bibliotéce Františkova Musea v Brně. Jest to číslo 13. Cerroniovy rukopisné sbírky, kterou daroval Museu Františkova hr. Sylva Taroucca.

skutky svými však Rudolf přece ukázal, že biskupovo jednání tehdy schvaloval, neboť za něho počíná již na Moravě náboženská protireformace, prováděná hlavně za pomoci jesuitů.

V pátek dne 28 června Rudolf se svými bratry a se stavy moravskými byl přítomen slavné mši v kostele sv. Michala. Po službách Božích měl pan Vratislav z Pernštejna, nejv. kancléř království Českého, jménem Rudolfovým ke stavům moravským řeč, ve které pravil, že JMC. z mnohých pilných a důležitých příčin neráčil z království Českého přijeti přímo na Moravu jakožto do přední země koruny České, nýbrž do Lužic a Slezska; aby tedy páni a stavové sobě toho za žádnou stižnost k JMC. nebrali, „že se JMC. ku všem stavům ve všem milostivě a laskavě i otcovsky míti chtíti a ve všem JMC. Ferdinanda slavné a svaté paměti děda svého a JMC. Maxmiliána, pana otce a předkův JMti ve všem chovati, což by nejlepšího tohoto markrabství Moravského a nejužitečnějšího býti mohlo . . . milostivě opatřiti chtíti ráčí."

Potom složil Rudolf přísahu položiv dva prsty pravé ruky na svaté evangelium, jež biskup držel. Přísahu četl zemský hejtman pan Zdeněk Lev z Rožmitála a zněla: „My Rudolf II. etc. . . . slibujem a přisaháme na tomto svatém čtení, že všechny obyvatele země této, markrabství Moravského, pány, prelaty, rytířstvo i města, bohaté i chudé, duchovní i světské všechny spolu i každého zvláště máme a chceme při jich svobodách, řádech a dobrých starodávných obyčejích zachovati ani v čem mimo spravedlnosť obtěžovati, ale při právích jich a spravedlnostech je zachovati jako pán jich milostivý a spravedlivý. Tak nám Pán Bůh pomáhej, matka Boží a všichni svatí." —

Složiv přísahu Rudolf odebral se do soudnice, hraničící přímo s chrámem, a tam usadil se na černém trůnu velmi ozdobném. Arciknížata rakouská a bratří Rudolfovi Matyáš a Maxmilián usedli na lavici po levé straně, JM. kníže Minsterberské Karel po pravé straně o něco níže. Pan Vratislav z Pernštejna přednesl ještě jednou potvrzení všech svobod a privilegií markrabství Moravského a odevzdal je pak zemskému hejtmanu. Na to vyzval stavy, aby JMC. holdovali, řka: „Jestli jest se všemu, čímž JMC. povinen býti ráčil, za dosti stalo, páni stavové JMC. tolikéž svou povinnosť vykonejtež."

Zemský hejtman pan Lev tedy povystoupil a promluvil k Rudolfovi, že páni a stavové moravští jsou hotovi všechnu povolnost JMC. učiniti. Pak všichni stavové učinili JMC slib poslušenství a vše rukou dáním potvrdili. „A kteří rukou JMC. dojíti nemohli, dva prsty vzhůru zdvihli a slib učinili."

Ještě téhož dne nejvyšší tři úředníci zemští, totiž pan zemský hejtman, pan komorník a sudí složili císaři do rukou své úřady a žádali, aby byli propuštěni; po nich tak učinil podkomoří pan Hanuš Haugwic, všichni vyšší soudcové moravští a zemští úředníci. Rudolf však je všechny žádal, aby podrželi úřady své ještě na nějakou dobu, aby se řídili přísahou cis. Maxmiliánovi, jeho otci a předchůdci učiněnou i aby připravili všechno na sněm, neboť prý mu nutno brzy odejeti. — Než však odjede, neopomine prý úřady zemské obnoviti. —

Hned potom kancléř království Českého pan Vratislav z Pernštejna předčítal jménem Rudolfovým sněmovní instrukci, „o jaké velmi pilné a důležité potřeby všech zemí se dotýkajících věci JMC. s pány a stavy

sněmovati chtíti ráčí, což po artykulích sepsáno a všem čtyřem stavům podáno". — Obsah její v krátkosti byl:

Císař Rudolf nejprve se omlouval, že nepřišel z Čech přímo na Moravu, jakožto do přední země koruny české. Měl prý schůze s kurfirstem saským a braniborským a proto prý z pohodlí a času aby získal, zajel si napřed do Lužic a do Slezska. To však nemá býti na ujmu vážnosti, ani privilegiím, ani svobodám země Moravské.[7]) Zemský sněm svolal jen proto, že jest velmi naléhavá toho potřeba; že ho k tomu vedla láska k poddaným národům. Jedná se mu prý hlavně o mír s Turky; chce zameziti, aby dítky křesťanské nebyly do Turecka násilně odvlékány a poturčovány. Turek ani v míru válčiti nepřestává, jakož patrno z toho, že nedávno — ač mír jest platně uzavřen — dobyl některých tvrzí a hradů. Moravští stavové — jak prý připouští rád — podporovali vždy sousední země, hlavně Uhry, v boji proti Turkům, žádá je tedy o další podporu jak na penězích tak i na krvi hlavně také z toho důvodu, že Turci se uleknou, když uvidí, jak jednotlivé země podporují císaře hned na počátku jeho vlády. Moravané mají tedy konečně odvésti starou ustanovenou berni z roku minulého a novou stanoviti na příští rok. Rudolf si přál na dva terminy z každého poddaného po 20 groších a z měst královských z každého domu po půl druhé kopě grošů česk. Podobná berně aby byla vybírána také od židův, a poněvadž císař potřebuje značné summy peněz, přál by si, aby tentokráte stavové moravští nic si z berně té neponechávali na potřeby zemské, jak obyčejně činívají. Také by prý stavové moravští neměli zapomenouti, že mají povoliti a sebrati obvyklou berni, která se platí při nastupování nového pána země. Hrady, zámky a tvrze při hranicích tureckého území v Uhrách jsou prý větším dílem ve stavu chatrném a jest již na čase, aby byly důkladně opraveny a opevněny, nové tvrze pak ještě vystavěny, poněvadž posavadní počet nedostačuje. I k tomu žádá Moravany o nějakou podporu. Vůbec obrana zemí císařských proti Turkům jest dle mínění Rudolfova chatrna. Již několikráte jednalo prý se, aby mezi všemi zeměmi císařskými umluvena byla zvláštní společná defensí proti úhlavnímu nepříteli křesťanstva, ale dosud nestalo se nic. Císař vybízí tedy stavy moravské, aby ihned na tomto sněmu zvolili několik důvěrníků čili poslů ku příštímu sněmu českému, kdežby se konečně rozhodlo o společné obraně. Zatím mají Moravané vyslati na své útraty větší vojsko na hranice turecké do Uher, jak již učinili Čechové, Lužičané a Slezané.

O dluzích korunních a svých promluví prý se stavy morav kými a jiných zemí při vhodnější příležitosti; prozatím jen žádá, aby mu sněm povolil na vydržování dvoru panovničího obvyklé posudné ze sudu čili bečky po čtyřech groších a pro císařovou jeden groš. Dlužníci starých berní mají býti důtklivě upomínáni a po případě úředně přinuceni, aby učinili zadost svým povinnostem. Mince má býti do země přivážena jen domácí, řádná, nikoli cizí, a za tím účelem mají býti raženy bílé groše nové a groše po sedmi penězích.

Konečně císař napomíná stavy moravské, aby pečlivě uvážili jeho proposici a přijali jednotlivé články bez průtahu. Aby se dříve ne-

[7]) Památky sněmovní I. p. 142 a.

rozjížděli do svých domovů, jak obyčejně činívají a za to že „JMC. jim stavuom to vší milostí vzpominati, nahrazovati a jich milostivým císařem, králem a pánem býti a zuostati ráčí".[8]) Tím císařská instrukce sněmovní končí.

„A také toho dne," praví současná zpráva, „nic jiného více jednáno nebylo, než páni a stavové, poněvadž v tu sobotu svátek apoštolský byl (sv. Petra a Pavla 29. června) a potomně neděle, den sváteční Páně, k pondělku toho všeho odložiti ráčili a potom sněmovali."

Vlastní sněmování stavů moravských za přítomnosti císaře Rudolfa v Olomouci počalo tedy 1. července t. r. — Bylo nutno, odpověděti napřed na oslovení královské a na instrukci sněmu předloženou.

Stavové moravští na plném sněmu shromáždění radostně uvítali JMC. na Moravě a vyslovili naději, že je JMC. zůstaviti ráčí při všech posavadních výsadách a svobodách. Za to slíbili císaři věrnost a přáli mu dlouhého panování a vítězství nad Turky. — Starou berni povolenou roku minulého prý však zaplatiti nemohou, poněvadž bylo na sněmu roku 1576 ustanoveno, že nemá býti odvedena do komory královské v tom případě, kdyby Moravané vypravili vojsko do Uher proti Turkům. A nyní prý skutečně vydržují v Uhrách větší vojsko a vypláceji je právě z oné berně. Aby však ukázali císaři dobrou vůli a lásku jeho si získali, darují mu dobrovolně o svatém Havle nejbliže příštím 25.000 zlatých (1 zl. po 30 gr. a 1 gr. po 7 denárech). Od času pak sv. Kyliána (8. července) že chtějí císaři odváděti berni, kterou žádá, totiž z domů městských a ze židů po 3 zlatých (půl druhé kopy grošů českých) První část berně té zaplatí o vánocích roku 1577 a ostatek při svatém Kyliánu r. 1578. — Kdyby však Moravanům bylo opět vydržovati vojsko v poli proti Turkům, že ani této berně neodvedou, nýbrž že ji užijí k výplatě žoldu a na potřeby vojenské. Hned také zvoleni byli výběrčí ze všech stavův, aby vybírali ustanovenou berni v Brně při každém terminu po celé tři neděle. Ze stavu panského: Pan Bernart ze Žerotina a na Meziříčí pod Rožnovem; z prelatů: Kryštof probošt rejhradský; z rytířů: pan Arnošt Zahradecký na Krhově; z měst Roch Kostlach z Brna. Obvyklá berně při nastupování nového pána země vyplacena bude při sv. Martinu, kdy bude vybírána v Brně od zvláštních k tomu ustanovených berníků. Posudného čtyři groše pro císaře a jeden groš pro císařovnu byly na čtyři roční termíny povoleny bez obtíží.

Ve příčině opevnění hradův a zámků při hranicích tureckých v Uhrách má se císař napřed umluviti s Čechy, Lužičany a Slezany; moravští stavové pak se budou tím říditi. Nyní však nemohou povoliti ničeho. Také jest stavům nemožné poslati do Čech zvláštní posly na sněm, aby se tam radili s posly ostatních zemí o společnou obranu proti Turkům, poněvadž takové poselství mnoho stojí, a moravští stavové nemají prý již odkud bráti. Staré nedoplatky berní má císař již odpustiti; ale nedoplatky poslední berně budou prý přísně vymáhány. Ve příčině mince moravští stavové žádali, aby tolary a dukáty aspoň v Lužicích a ve Slezsku byly přijímány za tutéž cenu jako na

[8]) Ibid. I. Fol. (143—145).

Moravě, neboť prý arci v tom dosud není jednoty. Dobrá mince z Moravy jest vyvážena a špatná přivážena. Země Moravská tím jest ochuzována.[9]) — Tolik stavové moravští odpověděli na proposici čili instrukci královskou a císař Rudolf byl spokojen. — Na to počal se moravský sněm olomoucký usnášeti o záležitostech zemských.

Slezští stavové domáhali se na Rudolfovi, aby některá města, jako Osoblaha, Fulnek, Krnčice a mn. jiných, která povždy čítána byla k Moravě, připojena byla ke Slezsku. Rudolf, zdá se, žádost tuto podporoval. Avšak stavové moravští vyslovili se rozhodně na sněmu tomto proti žádostem takovým a prohlásili, že města ona jsou nerozdílnými částmi země moravské.

Soud brněnský, který odbýval se vždy v neděli po svaté Kunhutě (10. září, translatio), přeložen byl na neděli před sv. Vavřincem (10. srpna) a soud, který zasedal druhou neděli v postě, přeložen byl na první neděli postní. Doba zasedání soudu olomouckého zůstala nezměněna.

Stavové postarali se také na tomto sněmu, aby všechny předešlé zemské sbírky byly pořádně prohlédnuty, súčtovány a dlužníci zemskému hejtmanu oznámeni. V zemském hospodářství měl vůbec nastati pořádek.

Ve příčině zřízení zemského bylo usneseno, „aby zřízení zemské Znojemské i s landfrydem nynějším a s těmi artykuly strany ležení, lání, tak jakž potvrzeno od JMti. císaře Maxmiliána jest — tolikéž ten artykul, aby otec syna do dvacíti aneb do čtyřiadvacíti let, jakž by se jemu dobře zdálo a líbilo, poručenstvím pořádným zavázati mohl a svolení sněmovní při přítomnosti císaře Ferdinanda i také JMti. císaře Maxmiliána o touž věc, potvrzení, též přeložení soudu se tisknouti hned dalo“.

Moravané také žádali, aby ve příčině nápadův čili dědění statků zaveden byl i na Moravě způsob v Čechách obvyklý. Na Moravě totiž dědili statek příbuzní jen do pátého kolena a když takových nebylo, statek čili odúmrť připadla panovníku. V Čechách nedostávalo se panovníkům odúmrti leč tenkrát, když vůbec celý rod vyhynul, tak že dědívali statky i nejvzdálenější příbuzní. O přání tomto však za pobytu Rudolfova na Moravě rozhodnuto nebylo.[10])

Ostatní usnesení sněmovní týkala se hlavně záležitostí sporných a soukromých, tedy méně důležitých a nezajímavých.

Po celou dobu sněmování císař Rudolf dlel v Olomouci a přijímal téměř denně četné korporace a vysoce postavené hodnostáře ve slyšení. — Tak hned v pondělí dne 1. července rada města Olomouce a představenstva měst moravských učinily mu slib poslušenství. — Dne 5. července vyslyšen byl od Rudolfa provincial řádu jesuitského P. Magius a rektor kolleje olomoucké P. Hutardo Perez. Prosili Rudolfa, aby je vzal pod svou ochranu a milostí svou jejich činnost provázel. Rudolf jim vše přislíbil a dodal, že uvítání, jakého se mu od nich

[9]) Ibid. I.. Fol. (146—150).
[10]) Ibid. Fol. (150—156).

dostalo, bylo mu velmi milým. Řádu jesuitskému že vždy byl nakloněn a že i příště chce mu přízeň svou zachovati.[11])

Dne 9. července žádali nekatolíci olomoučtí (protestanté vyznání augšburského) s městskou radou v čele císaře Rudolfa, aby vyznání jejich vzal pod svou vznešenou ochranu a aby jim vykázal aspoň jeden kostel ke cvičením náboženským. Rudolf na radu kancléře pana z Pernštejna odbyl je slovy, že jest panovníkem katolickým a že si vřele přeje, aby národové jemu poddaní vyznávali totéž náboženství. Tím přáním ať se řídí, chtějí-li si získati jeho přízně. Odbývají prý četné schůze náboženské, mají prý své modlitebny, a to se mu nelíbí. A obrátiv se k panu podkomořímu, nařídil přísně, aby původcové takových nekatolických schůzí a pobožností pronásledováni a přísně trestáni byli.[12])

Odpověď tato nejvíce potěšila jesuity.

Brzy po 9. červenci Rudolf odejel do Prahy. Před svým odjezdem však potvrdil zemského hejtmana, pány soudce i nejvyšší úředníky zemské v jich úřadech a přijal od nich buď slib, anebo přísahu.

[11]) „Gratissimam accidisse sibi supernam gratulationem; Societatem sibi charam semper fuisse; ejus se patrocinium suscipere; commoda sibi curare fore.“ (Schmidl: Hist. Soc. Jesu. I. p. 403.)

[12]) „Se esse principem catholicum, optare maxime subjectos sibi populos ejusdem secum esse religionis; si gratiam suam et favorem, quam quas suspiciones haeresis excitat, mallent, religionem veterem pro nova colerent. Ad haec, intelligere se Olomucii privatas conciones haberi, id sibi omnino non placere, abstinerent proinde: habere eos templa, ad quae adirent: habere conciones non paucas . . . Mox ad subcamerarium conversus gravissimis verbis commendavit, ut ejusmodi coetibus dissipatis authorum nomina deferret pro merito severissime castigandos.“ (Schmidl: Hist. Soc. Jesu. I. p. 404.)

Českobratrská církev Nízká v Lužici.

Od *Fr. Aug. Slavíka.*

Mezi exulanty českými a potomky jejich v Sasku a Lužici a tajnými evangeliky v Čechách severovýchodních a na Moravě udržovalo se neustále učení Bratří českých, ačkoliv tu pronásledováno bylo. V Perně, Drážďanech, Žitavě a j. konali Bratří soukromé schůze náboženské a měli pro to rozličná protivenství.

Mezi potomky jejich nastalo v těch zemích mocné hnutí, nebo dle výroku jejich „probuzení" v XVIII. století, když Karel XII., král švédský, válče proti Sasku a Polsku, táhl Slezskem a smlouvou v Altranstädtu u Lipska dne 22. srpna 1707 vymohl na císaři Josefovi I. větší volnost náboženskou, než jaké jim ve Slezsku dosud přáno bylo; pak když Kristian Pešek (* 1676, † 1744), potomek exulantů českých a gymnasialní učitel, a Vác. Kleych (* 1678, † 1737), vystěhovalec, od r. 1720 počínajíce vydávali v Žitavě české knihy náboženské,[1]) a Kleych je v počtu velikém do Čech, Moravy, Slezska i Slovenska rozšiřoval, a když r. 1722 moravští vystěhovalci založili církev bratrskou v Ochranově neboli Herrnhutě a někteří z nich navštěvujíce tajné evangeliky v Čechách a na Moravě znova je „probouzeli" a mnohé z vlasti vyvedli. Čeští vystěhovalci usazovali se v Žitavě, Hennersdorfě, Gerlachs[illegible], kde již české církve byly, nebo založili nové osady, na př. [illegible] Ves u Gerlachsheimu, moravští v Ochranově.

[illegible]valé vrchnosti jejich stěžovaly si do nich a žádaly, aby jim [illegible] byli. Toho sice vláda saská neučinila, poručila však, aby vý[illegible] bez listu propouštěcího nebyli v Lužici přijímáni a na blízku [illegible]zování. Proto nechtěl také hrabě Zinzendorf Čechů v Ochra[illegible] když se tam r. 1732 přistěhovali. Shromažďovali se v [illegible] a p[illegible]dorfě,[2]) hodinu cesty vzdáli, a tato církev zrostla tak, [illegible] větší než Ochranovská.

Dne [illegible] P. Mag[illegible] [illegible], Aug. Schulz v Gerlachsheimu a Jan Liberda aby je v[illegible] [illegible] a přisluhovali jim po způsobu českobratrském, Rudolf jim [illegible] přáll dle zachovaných knih a rodinného podání.

[illegible] v [illegible] Vlčkově r. 1874, d. II. str. 610—613.
[illegible] [illegible] Hennersdorfě v almanachu „Bibl[illegible]

[9]) Ibid. I., [illegible]
[10]) Ibid. Fol. [illegible]

K nim chodívali na české služby Boží potomci exulantů hlavně ze Žitavy a Drážďan a sousedních obcí, a když jim to úředně zakázáno bylo, a na některých panstvích k robotě je nutili, vystěhovali se většinou znova r. 1732 a 1737 do Berlína a Rixdorfa.

Kteří v Lužici a v Sasku zůstali, mívali společné schůze v jednotlivých místech, dopisovali si a navštěvovali se vzájemně a chodili také do Ochranova, toužíce po zřízení starých Bratří českých. Mnozí přáli si, usaditi se tam; ale správa obnovené Jednoty bratrské „nechtěla Čechů v Ochranově smísiti s tamními obyvateli“ [3]) německými. Konečně rozhodli se, že se k obnovené Jednotě přidají, a vyslali do Ochranova zástupce své, aby o to jednali.

Dne 17. prosince 1741 přišli tedy do Ochranova: Daniel Tomáš a Matouš Neumann ze Žitavy, Ondřej Pešina a Jan Novák z Drážďan, Mik. Šťastný z Berlína, Jan Jiří Jelínek z Holzkirche, Vác. Holub a Jos. Macháček z Gebhartsdorfa, Jan Svoboda a Jiří Neškudla z Hennersdorfa. Poradu měli s Ochranovskými dne 18—21. t. m a ustanoveno jest, aby čeští Bratří psali generalní konferenci Jednoty v Marienborně (která za tehdejšího pobytu hraběte Zinzendorfa v Americe řídila Jednotu). aby se jich ujala.

I psali jí v Ochranově dne 21. t. m. „ve jménu spojených českých Bratří a Sester v Žitavě, Drážďanech, Berlíně, Gebhartsdorfě a Hennersdorfě“. Vyličují, jak církev ochranovská pohnula Čechy v Žitavě, že mezi sebou jistý řád učinili a ještě jiní Čechové chtějí se připojiti s nimi k „moravské Jednotě bratrské“, a prosí, aby se jich mateřsky ujala jako svých dítek, které jí právem po jejich otcích patří, a srdečně se těší, že budou s ní v jednu církev spojeni.

Odpověděno jim dne 26. ledna r. 1742, že „obě strany pocházejí od první Jednoty bratrské, a že ... jest vůle Páně, aby poselství k nim do Marienbornu bylo vysláno z takových Bratří, s nimiž by v německé řeči mohli mluviti a o bližší spojení jednati.“ [4]) Odpověď byla ve shromáždění německy a česky přečtena, i vzbudila velikou radost. A hned byli za posly zvoleni: Daniel Tomáš, Matouš Neumann a Ondřej Pešina. V Marienborně byli laskavě přijati (dne 25. dubna) a po rozličném uvážení za nejlepší jest uznáno, aby „čeští Bratří, kteří jsou stejné mysli, usadili se na některém zvláštním místě“.

O vyjednávání Čechů dověděl se Zikmund August z Gersdorfa, pán na Třebuze, téhož času (31. března 1742) do Jednoty přijatý, od svého myslivce, Čecha Svobody z Hennersdorfa, který na jeho statku v hustém lese bydlel. I nabídnul se, že Čechy na týž statek přijme; totéž učiniti chtěl zároveň pan z Wiederbachu na Rěčici (Rietschen), oba v okresu Rózborském (Rothenburg).

V generalní poradě určen byl losem za místo pro novou osadu statek třebuzský, a s panem Gersdorfem ujednány 16. května plán její, poměry mezi vrchností a osadníky, a dle toho i smlouva napsána. Pán z Gersdorfa v ní slibuje hlavně toto: 1. že přijme Čechy jako otec a opatrovník na svém statku. — 2. Přenechá jim za levnou cenu každému, kolik bude potřebovati, s úplnou svobodou a právem

[3]) David Cranz, Alte und neue Brüder-Historie, I. 198.
[4]) Die hundertjährige Jubelfeier der Brüdergemeinde zu Nisky, 1842, 17—20.

vlastnictví, jak těm, kteří majíce peníze anebo se vypůjčivše hotově zaplatí, tak i, kteří jich nemají, ale na ten způsob, že všichni společni tolik mu zaplatí ročně, kolik obnáší asi úrok 5%; což ale přestane jakmile kupující zaplatí jistinu, jen že placení této nesmí se díti v malých nýbrž jen ve větších částech nebo celé. — 3. Všichni tito Čechové a kteří ještě k nim se přistěhují, pokládají se za lidi svobodné jak oni tak i rodina jejich, nikoho nevyjímajíce, nyní i po všechny časy, a nesmějí jim uloženy býti nižádné práce dvorské a robotní, ani nevolnictv a což podobného jest, a to pod nižádnou záminkou. — 4. A kdyby někdo z nich odejíti chtěl, může to také zcela svobodně udělati, aniž by ně jaký plat dával; mohou koupené zase volně prodati s povolením církve a vrchnosti. — 5. Bez tohoto svolení nesmí nikdo tam přijat nebo jemu dům anebo pole býti prodáno a necháno. — 6. Také nemůže nikdo jen od vrchnosti bez povolení církve vyhoštěn býti. — 7. Domy a oby vatelé osvobozeni jsou všech daní, vojenského platu, desátku a jiných podobných břemen, kterými povinna jest obec třebuzská jako dosud i budoucně, aniž může něco podobného, pokud to na vrchnosti záleží ukládati se domům, pozemkům a lidem tohoto místa nového pod ni žádnou záminkou nyní i po časy budoucí. — 8. Nikdo nesmí nucen býti, aby proti své vůli byl vojákem nebo přísahal. — 9. Ochranného platu budou povinni dávati: I. třída 4 tolary, II. 2 a III. 1 tol. Do I. tříd počítáni jsou, kteří měli dům, pole a řemeslo, do II. řemeslníci a do III. kteří jen ochrany požívali. — 10. Pařezí dobývati, šišky a klestí všeho druhu sbírati budiž povoleno, dokud v lese budou. — 11. Školu ob starati ponechává se církvi. — 12. V záležitostech církevních nechc jich vrchnost k ničemu nutiti, nýbrž jim všechnu možnou svobodu dát a nechati.[5]) Podepsána byla smlouva v Ochranově dne 10. června 1742 a představeným nové církve losem zvolen bratr Jan Rašek. Týž narodil se v Lichkově u Králík r. 1702, vystěhoval se do Ochranova r. 172 a pojal tam za manželku Annu Dorotu, narozenou v Žitavě.

Místo pro novou osadu vyhledali na panství třebuzském dne 27. a 28. června t. r. pán z Gersdorfa, tři Bratří a z Čechů: Daniel Tomáš, Matouš Neumann a představený Jan Rašek. Zvolili místo u poplužního dvora, jež p. z Gersdorfa navrhoval; „lepšího nenalezl v oné zdivočilé, neúrodné krajině. I padli na kolena, modlili se a za světili to místo Pánu k osadě české", a vyhlédli místa, kde by první tři domy vystavěny byly (t. na jižní straně nynějšího náměstí).

Když se do Ochranova navrátili a volba téhož místa byla schvá lena, jednalo se v poradě o tom, jak by novou osadu pojmenovali Navrhovali různá jména, ale ta losem odpadla. I pravila hraběnka Zinzendorfová: „Nechceme ničeho velikého začíti; dejme jí skromné jméno!" A ptala se, jak se říká po česku „niedrig"; to jméno při vyslovuje, co chtějí založiti: malou, nízkou osadu pro chudé, české exulanty. Los rozhodl, aby se nová církev jmenovala „Nízká". Nazý vali ji pak i „Česká Nízká", Lužičané Nizka, Němci posud Niesky, Nisky

Základy nové obce položeny jsou dne 8. srpna t. r. Mimo jmenované osoby, jež dosud o ni pečovaly, sešlo se k slavnosti t

[5]) Geschichte von Nisky, 1753, Entwurf von B. Stock, nebst einigen Supple menten von B. Ludeke, rukopis v archivu Nízkém.

24 mužů, nejvíce Čechův a Moravanův. Napřed konány jsou hody lásky. Jeden bratr zapěl píseň příležitostnou o českém a moravském lidu, že Bůh jej vyvolil, aby svědectví o něm vydal; rolníci moravští založili Ochranov a nyní po celém světě hlásají slovo Boží (zakladatelé Kristian David, Nitschmann a j. šířili víru bratrskou již v Americe a Africe), a nyní má zde začíti také církev česká z kmene starých Bratří; pán z Gersdorfa prosil Boha, aby toto místo požehnal, a tisíce Čechův aby se v tichosti zde shromáždilo; Jindřich Nitschmann, že vystěhovalci jsou z kmene národa českého, staré Jednoty bratrské, jenž nyní opět s moravským lidem jedno jest, a přijde-li z Čech ještě mnoho tisíc lidí, aby roznítil je pohled na novou církev; a jiný vyslovil tužbu, aby Nízká byla místem, kde by Hospodin shromáždil rozptýlené Bratry české.

Heslo dáno bylo tu příhodné z 5. knihy Mojžíšovy, k. 7., v. 7. a 8.: „Ne proto, že by vás více bylo nad jiné národy, připojil se k vám Hospodin a vyvolil vás; nebo menší vás počet byl nežli jiných národův, ale proto, že miloval vás.“ „Poněvadž ale jeho otcovské oči na nízké hleděti mohou, tedy máme tu vlastní právo.“ [6])

Po hodech lásky vyšli, aby položili základ prvních tří domů: 1. Raškova domu, kde nyní jest pošta, 2. Neumannova, vedle nárožní, a 3. kde nyní stojí lékárna, všechny v jedné řadě, v jisté vzdálenosti od sebe.

Pán z Gersdorfa chtěl stavěti domy o dvou patrech, dle hollandského způsobu; ale Čechové nechtěli, zůstávajíce věrně při svém obvyklém, starodávním.

První dům byl 28. listopadu hotov a majetník jeho, představený bratr Jan Rašek, mohl se přistěhovati. Ponenáhlu vystavěli též ostatní domy, tak že přistěhovalí Čechové nalezli zde obydlí. Gersdorf vystavěl si také r. 1743 nový „panský dům“.

Koncem roku 1743 bylo jich tu 47, druhého roku 91, třetího 134 osob.

Mezi prvními osadníky jmenováni jsou hlavně mimo představeného Jana Raška: Jan Svoboda, nar. 1700 v Želenské Lhotě u Sobotky, myslivec, jenž vystěhoval se, když jeho děd [7]) r. 1728 z kacířství byl obviněn a upálen, do Velkého Hennersdorfa s 23 příbuznými, a r. 1742 do Nízké. Jiří Tomek, nar. 1698 v Milčicích u Poděbrad, odešel do Žitavy, kde pojal manželku svou Kateřinu, rodem od Nymburka, [8]) vystěhovalou r. 1718 také do Žitavy a s mužem r. 1743 do Nízké. Gewinn a manželka jeho Kateřina, narozena r. 1694 v Cerekvici, odešla r. 1724 do Žitavy a 1743 do Nízké; Anna Čechovská, nar. od Králové Hradce r. 1706. odešla r. 1730 do Žitavy, a když jednou navštívila sestru v Čechách, byla uvězněna, a po roce uprchla do téhož města, byla r. 1742 v Ochranově do Jednoty přijata a přišla sem r. 1745 jako první svobodná sestra pracovnice k tehdejšímu kůru sesterskému; Matěj Vacek, nar. 1719 v Suchdole u Kutné Hory,

---

[6]) Die hundertjährige Jubelfeier zu Nisky 1842, str. 24—28.

[7]) O něm viz A. Rezka Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách, I. 73—74.

[8]) V Životopisech † bratří a sester, Lebensläufe v tamním archivu stojí: „geb. 1698 zu Dreiheilig bei Limburg in Böhmen“, snad má býti Dreihöfen, Třídvory.

vystěhoval se r. 1746 do Ochranova. „odkudž jej Bratří poslali k jeho národu do Nízké", Jiří Prošek, jenž tam r. 1749 umřel a vdovu se šesti dětmi zanechal, a j. v.[9])

Správu tamní vedli mimo představeného Raška jakožto pomocníci manželé Gewinnovi r. 1745—47, dále Jiří Prošek z Rosnice v Horním Slezsku od 1747—1751; a vypomáhali také r. 1748 Severin Lintrup a r. 1750 manželé Tomášovi; později r. 1757—60 kněz Mik. Ond. Ježek, Moravan, jenž odtud za missionáře do Východní Indie poslán byl.

První shromáždění k ranní a večerní pobožnosti konala se od 29. prosince 1742 v domě Raškově. a když tam neměli již místa, v jedné stodole, 1743—48 v domě u nynějšího paedagogia na náměstí, a týdně společné schůze vzdělávací. Shromáždění řídili střídavě Rašek, Neumann, Prošek, Čížek a j.

Aby po způsobu ochranovském bydleli svobodní bratří ve zvláštním domě, přenechal jim svůj dům pán z Gersdorfa, dokud si vlastního domu, nynějšího paedagogia, r. 1748. nevystavěli.

Svobodné sestry zůstávaly z počátku u svých rodin, a r. 1745—46 vystavěl jim dům Daniel Tomáš. Při svých pobožnostech užívaly těchto knih, posud zachovaných: Nového zákona, tištěného r. 1722 (bez místa) v. 8°; později Sebrání některých vzdělávatedlných písní, r. 1747, m. 8°.

Znamení ke shromáždění dávalo se od r. 1745 zvonem, jenž visel v dřevěném lešení uprostřed obce a r. 1756 na věž tehdy vystavěnou jest dán. Má nápis český a německý:

„Krev, smrt a rány, buď zde text vždy k zvěstování."
Nisky ist dein Name, wo schallt dies Glöcklein, woher
Er aber kame. du sollsts durchs Lamms Blut sein, sonst
Sollst du nicht mehr stehn. Beim legenden Grundstein
Traf dir die Losung ein: Du bist ein Völklein klein.
5. Buch Mos. 7, 7. 8. Aufs Niedrige da will er sehen. 1745."[10])

Kazatele svého neměli, ani vlastní modlitebny a navštěvovali tedy sousední kostely lužické, zvláště v Cybalině, v okresu Žahánském, kde byl farářem český spisovatel M. Jiří Petrmann, nar. 1710 na Slovensku, někdy kazatel církve v Újezdě, kam chodili za ním někteří exulanti odjinud, potom v Drážďanech.[11]) Týž děti jejich křtil až do 15. listopadu 1743, po něm kněz v Něm. Jenkecích (Jänkendorfu) a v Hajnově (Hähnchen). První dítě bylo křtěno dne 1. srpna 1743: Jiří syn Tomkův; a pochovány byly v dubnu t. r. první také děti, jichž na počátku nejvíce umíralo: Dorota Jelínková, Daniel Svoboda.

Zápisy v matrice narozených jsou české až do 15. prosince 1747; zápisy o mrtvých jsou hned od počátku psány německy.

---

[9]) Lebensläufe, stručné životopisy † bratří a sester v Nisku, v tamním archivu.

[10]) Jiný zvon s českým nápisem byl později darován církvi v Lakeev (Hamsdorfě). Dle zprávy p. Josefa Mikuláška, t. č. kazatele bratrského v Čenkovicích u Landškrouna.

[11]) Stručný životopis jeho podán jest u České církve v Drážďanech v Osvětě r. 1887, str. 899—900.

K večeři Páně chodili osadníci společně do Berthelsdorfa u Ochranova a na památku založení obce slavili dne 8. srpna, majíce k hodům lásky vodu, chléb a sůl. Navštěvovali je u té příležitosti krajané a přátelé i vzdálenější.

Školu zařídili v Nízké brzy, aby se děti nejpotřebnějším věcem učily; r. 1747 založili ústav pro dívky a následujícího léta 1748 pro chlapce. Učili je a dozor na ně měli jeden bratr a jedna sestra; tito však mohli jim věnovati pouze čas, který jim zbýval od jiné, ruční práce nutné, aby se mohli uživiti.

Bylať mezi vystěhovalci veliká nouze. Pán z Gersdorfa postoupil sice mnohým obyvatelům rolí; ale to k obživě nestačilo, zvláště když přibývalo jich a neměli dostatku práce a výdělku. Hlavní řemeslo, jež provozovali, bylo tkalcovství. Pokud bylo dosti odbytu, měli tkalci a přádelnice a p. nějaký výdělek, ač nedosti spolehlivý; neboť mistrům nedostávalo se časem peněz na koupi, časem odbytu. Jiní řemeslníci a chudí lidé musili hledati obživy jinde; většina jich pracovala v okolí jako nádenníci a drvoštěpové.

Představení církve pomýšleli sice na rozličné prostředky, aby se jim pomohlo, na př. novým zařízením dílny na plátno, obchodu a p., ale marně; nedostávalo se vydatné pomoci skutečné. K chudobě, jíž mnohý vystěhovalec nebyl doma zvyklý, přidružila se prý i nesvornost. Proto vystěhovalo se jich znenáhla přes polovic do Berlína, Rixdorfa a jinam, nejvíce r. 1750, kdy šest rodin a tolikéž svobodných bratří Nízkou církev opustilo.

Místo nich usazovali se tu Němci, jež sem nyní Jednota posílala, hlavně když hrabě Zinzendorf koncem r. 1750 Nízkou navštívil. Češi, kteří chtěli ve smyslu a způsobem ochranovské církve kráčeti, byli utvrzeni, ti ale, kteří neměli toho smyslu, odstraněni jsou.[12]) Roku 1751 dáni jsou do Nízké němečtí vystěhovalci z Herrnhaagu, nejvíce svobodní bratří, tak že jich bylo zde 59, a německý ústav pro chlapce z Wetterau, s více než 100 lidmi; pak zřízena jest i samostatná duchovní správa německá. Teď arci byla tu snadnější obživa, když mnozí bratří a sestry nalézali dosti výdělku, jehož dříve poskytnuto nebylo; ale proti úmyslu zakladatelův a vlastnímu účelu osady byla tato poněmčována. „Neuvážilo se dostatečně všech poměrů," vytknul kazatel B. Ond. Grasmann v generalním synodě v Berlíně 23. května 1769 a myslil s některými, že „určení Nízké za místo české církve jest vždy platné. Má své výsady jako české místo a mělo by se jim nechati. Česká shromáždění neměla by zde zajíti, nýbrž obnoviti se a Čechy, kteří k církvi bratrské chtějí, tam odkázati; neboť v Berlíně a Rixdorfě i ve Slezsku (tehdy již pruském) nebudeme míti nikdy úplné svobody svědomí, na př. co se týče moci církevní a j." (Nízká patřila tehdy ještě k Sasku; Prusku dostala se po válce napoleonské r. 1814.) Ale spravedlivého hlasu toho většina nedbala proměňujíc dále církev Nízkou.

Vlastní příčinou toho, myslíme dle některých pamětí bratrských, byla neshoda v náhledech o řádu církevním a také národnost.

---

[12]) Jubelfest zu Nisky 1842, str. 34.

Obnovená Jednota totiž zavedla zvláštní ústavy pro děti, kůry svobodných bratří, sester, vdovcův a vdov,[13]) v menších církvích aspoň svobodných bratří a sester, ve zvláštních domech čili sborech; v každém jest síň pro bohoslužebné schůze, na př. ranní a večerní pobožnosti. Pravidelně také společně jedí a spí. Tyto kůry a ústavy měla „nejen za ozdobu, nýbrž i za realní věc církevní oné doby, i za přiznání naši nedokonalosti... Připouštěla však tehdy sama, že mladí lidé nejsou vychováváni v ústavech a sborech tak užitečně a snadně pro lidský život a domácnost, jako když jsou doma u rodičův a v rodinách... že vloudilo se do týchž kůrů, řádův a do vychování dětí mnoho nepotřebného a povážlivého a že by mohly některé změny v zařízení jich ponenáhlu s prospěchem a beze škody učiněny býti". A Čechové hned od počátku byli hlavně proti odlučování dětí od rodičův a nechtěli jich dávati do ústavů neb domů společných. „Jejich zvláštnosti a nedostatek zásad církevních a kůrových cítí se nejvíce u vychování dětí. Mají trestuhodnou příchylnost ke svým dětem, která je činí k dobrému a ještě více k církevnímu vychování jich nestatnými... Rodiče nemají klidu, dokud nedostanou svých dětí z ústavu domů..." stěžováno bylo do Čechů ve zprávě hlavního synodu r. 1764; a jindy vytýkáno jim, že prý „nemají pravého smyslu pro církevní řád a že těžko učiní se jim pochopitelným rozdíl mezi církví Ježíšovou (t. ochranovskou) a bývalou bratrskou Čechům a Moravanům".

Přirozená láska rodičů k dětem byla příliš u Čechů mocna, než aby je z domu v útlém věku do ústavů v témž místě dávala.

A s láskou rodinnou chovali staří vystěhovalci také lásku k řeči mateřské, což ale též umíněností a p. od Němců nazváno bylo.

Přáli si velice, aby kazatelé sami česky s nimi mluvili a nikoliv skrze tlumočníky, jak na př. vypravují z r. 1769 paměti českobratrské církve v Rixdorfě chované; ale správcové myslili naopak, aby se Čechové učili německy, a v generalním synodě r. 1764 a 1769 vytknuli, že „Čechové v Rixdorfě a Berlíně snadno nechápají... Jsou již přes dvacet let v Berlíně, ale většinou ještě stále českými ve své řeči zůstali a protož od svých sousedů ničeho nezískali"... Místo aby pokládali to za chybu kazatelův, že neumějíce řeči svých osadníků, nemohli jim vše náležitě jasně vykládati a ku vzdělání jich lépe působiti, jak sami uznávali, měli to dle výroku synodu r. 1769 Čechům „za chybu, že se více německy neučí a děti učiti nenechají... Pochází to zajisté z nationalismu, z umíněnosti, aby své staré náhledy a zvyky zachovali a že sebe za jiné pokolení mají"... Nicméně vydávali bratrským Čechům a Němcům svědectví, že „mezi nimi vládne srdečná láska a vážnost jedněch ke druhým"; ale hned k tomu přidává zpravodaj duchem více německým a předpojatým nežli bratrským: „Čechové myslí pro svůj nízký původ a menší nadání snadno výše o německých, a němečtí bratři myslí: ‚Ano vy jste přece církev.' Avšak jde vše v lásce a pokoře." [14]) — Díval se tedy mnohý na české vystěhovalce i zde jako

[13]) Členové ženských kůrů rozeznávají se páskou jednoduchého čepečku bílého: děvčata mají pásku tmavočervenou, svobodné sestry růžovou, ženy modrou a vdovy bílou.

[14]) Berichte an den General-Synodum, Juli 1764 in Marienborn; Protocoll der Synodal-Conferenz in Berlin den 23. Mai 1769 v archivu českobratrské církve

na nižší lidi, ačkoliv učení a zřízení Jednoty obnovené pochází z bývalé Jednoty Bratří českých. Tak soudilo se též o vystěhovalcích v Nízké.

O nich pravilo se také zvláště, že prý jen nejmenší jich část měla „jasný náhled o církevní záležitosti a účelu našeho Pána (Ježíše) se svým lidem bratrským a hluboký cit ... Jejich pojmy o bratrské věci, jež měli od předků svých, byly více kostelní než církevní; však zachovávali je velmi horlivě“. [15]) A než se tedy z Nízké mohlo něco nového utvořiti, byla osada dle téhož pramene „vyčištěna od takových osob, jež pravého smyslu neměly, a to tak, že dokud Nízká nedostala svého pravého rázu, přesazeni byli sem lidé, kterých jinde míti nechtěli nebo které by kde usadili, nevěděli, a p.

Z těch tedy hlavních příčin zásadních, náboženských i národních vedle hmotné, jež napraviti se mohla, byla Nízká cizím lidem osazena a původní obyvatelé a zakladatelé většinou přinuceni, aby ji opustili. Čechové ještě několik let dále přicházeli sem aneb odstěhovali se, nejvíce do Berlína a Rixdorfa ke svým krajanům a přátelům nebo nazpět do Hennersdorfa a j., na př. Matěj Vacek r. 1755 do Berlína, Jeřábek do Hennersdorfa.

Zůstaly v Nízké i po tom ještě rodiny: Raškova, Tomkova, Stranovská, Zárubova, Nekvapilkova, Kroupova, Kratochvílova, Voltyňova, Prokšova a j.; celkem na počátku r. 1752 jen 60 osob českých, ale již 196 cizích, úhrnem 256, r. 1754 všech 448 a následujícího léta 452 osob.

K nim přistěhovali se té doby ještě na př. r. 1750 Tomáš z Rixdorfa, r. 1752 Kateřina Chmeliková, stařena, se dvěma dcerami, nar.

v Rixdorfě. Závažnější tyto zprávy znějí doslovně: .. „Wo wir ihre Eigenheiten und Mangel an Gemein- und Chorprincipiis aber am meisten zu fühlen kriegen, ist die Kindererziehung, und wenn es darauf angetragen wird, dieselben in die Anstalten oder Chorhäuser abzugeben, welches doch manche Ursachen und sonderlich ihre strafbare Anhänglichkeit an ihre Kinder, die sie zu einer guten und noch mehr zur gemeinmäszigen Erziehung derselben untüchtig macht, oft nothwendig machen ... Die Eltern ruhen nicht eher, bis sie die Kinder (aus der Anstalt) haben ... — „O poměru v bratrské církvi v Berlíně a Rixdorfě na př.: „Unter den Geschwistern selbst aber waltet eine herzliche Liebe und Respect eines gegen das andere. Die Böhmen denken ihrer geringen Herkunft und wenigeren Begabtheit halber leicht höher von den deutschen, und die deutschen Geschwister denken: ‚Ja ihr seid doch die Gemeine!‘ Doch geht alles in der Liebe und Demuth.“ ... An Chorplan und Einsicht fehlt es noch immer (1769) bei unserem Volk. Vieles kommt aus dem Mangel der deutschen Sprache her, da man ihnen nicht alles lesen und sich deutlich genug darüber erklären kann. Wir halten es auch für einen Fehler, dass sie nicht mehr deutsch lernen und ihre Kinder lernen lassen. Sie haben dieses zwar sonst aus einer guten Ursach unterlassen, damit sie ihre Kinder desto besser vor dem Umgang und Verderben der deutschen bewahrten. Man hat aber gefunden, dass dieses wenig geholfen und das Deutschlernen wenig geschadet... Die deutsch kennen, sind besser zu brauchen ... Es kommt also wohl mehr aus dem Nationalismus her, aus dem Eigensinn, ihre alte Einsichten und Gebräuche zu halten und sich als ein anderes Geschlecht anzusehen ...“

[15]) Geschichte von Nisky bis 1753: „Die wenigsten hatten eine klare Einsicht von der Gemein-Sache und der Absicht unseres Herrn mit dem Brüdervolk und tief gehendes Gefühl ... Ihre Begriffe von der Brüder-Sache, die sie von ihren Vorfahren her hatten, waren mehr kirchlich als gemeinmäszig; doch waren sie im Halten darüber sehr eifrig ... Ehe der Heiland aus Nisky was neues schaffen konnte, wurde der Ort von solchen Personen, die nicht den rechten Sinn hatten, gesäubert ...“ (Archiv v Nízké.)

r. 1686 v Rusku, vesnici u Králové Hradce, odešla pak do Rixdorfa r. 1753 Jan Jiří Neškudla, nar. 1690 v Černém Kostelci, vystěhova se r. 1735 do Vel. Hennersdorfa, pak Antonín Pešina, nar. 1692, vyš z vlasti české r. 1738, do Ochranova r. 1742; r. 1759 Justina Havlíkov z Čermné, nar. 1735, vystěhovala se r. 1746 do Saska se strýcen nyní sem a „pak s povolením bratrstva do Rixdorfa, protože jim ta strany zevnitřního procházení trochu těžko býti se zdálo"; Eliška Taubová roz. Frankova, nar. 1698 také v Čermné, odešla do Gebharts dorfa a r. 1759 do Nízké.[16])

Shromáždění církevní, dosud jen česká, konala se nyní střídav česky a německy za vedení osadníků: Proška, Raška, Neumanna Tomáše, Čížka, Kremsera a Gerthausena, jenž učil ve škole třebuzské s Němci pak obyčejně německy. „Několik učitelů bratrských v ústavec nízkých učilo se z lásky k Čechům jejich řeči a působilo potom me nimi a lužickými Srby.[17]) Dozorce ústavu, M. Ar. Gradin, vykonáva svátost křtu, ale k večeři Páně chodili do Ochranova a Berthelsdorf až do r. 1754, kdy zřízena byla v Nízké samostatná církev s vlastnír kazatelem. Již tohoto roku bylo zde ještě jen několik českých shro máždění týdně; později zašly. Kazatelem byl tu mimo jiné r. 1757 a 1760 Mikuláš Ondřej Ježek, Moravan (str. 62).

Z českých osadníků zůstali v Nízké až do smrti a odpočívaj na tamním sv. poli jmenovitě následující: Anna Čechovská † 175 Kateřina Tomková († 14. prosince 1752, číslo hrobu 24.): Anna Ra šková, Kat. Gewinnová, Anna Zárubova, Anna Čížkova, Jiří Tome († 3. října 1753, č. hrobu 31.), Tomáš Voltyň z Vranovic na Morav † 1759, Jan Rašek a Eliška Taubová, „jež si velice žádala věčné vlasti" † 1762, Jan Neškudla, Jan Svoboda myslivec, jenž tu od počátku a Ant. Pešina † 1763; Dorota Burgemeistrová roz Svobodova z Baš u Kutné Hory † 1769; z Moravanů zvláště Jindřich Nitschmann † 177 a Jiří Bönisch, jenž byl r. 1727 s Davidem Nitschmannem poslán d Čech, Slezska a na Moravu, „aby navštívili probuzené duše", r. 173 do Pensylvanie a j. v.

R. 1792, kdy slavili v Nízké 50letė trvání její, žili tam ješ někteří z prvních osadníků, mezi nimi zakladatel a držitel jednoh z prvních tří domů,[18]) a r. 1820 stály tyto tři domy ještě v původ své podobě.

Nízká však byla již poněmčena: zastihl ji velmi brzy osud českýc a jiných osad exulantů v Německu. Vzdělali někdy pusté krajiny a založi je v cizině chladné, která služby jejich ráda přijala, však záhy na n zapomněla nebo je strannicky podceňuje.

Zvelebena byla nejvíce tím, že Jednota učinila z ní hlavní sídl ústavů svých. R. 1771 dala tam paedagogium r. 1789 seminář mist

[16]) Životopisy † bratří a sester v Nízké, v Rixdorfě a Berlíně, rkp. v a chivech tamějších.

[17]) David Cranz, jenž býval kazatelem bratrské církve v Rixdorfě a česk se naučil, jako nynější kazatel tamní, Jos. Müller, ve své „Alte und neue Brüde Historie", 1771, I. str. 610.

[18]) Fortsetzung von D. Cranzens Brüder-Historie 1816, str. 150—151.

ného, r. 1808 tři ústavy spojené atd.; nyní jest tam jmenovitě ústav pro chlapce a paedagogium. Okrášlena jest na náměstí, sv. poli, u cest a na rozličných místech pěkným stromovím, a obyvatelé „ošetřujíce sady a udržujíce, čeho zakladatelé církve s velikým namáháním a nákladem na nevděčné půdě vymohli, ctí památku jejich“. [19])

Cestující jeda po blízké dráze a vida v neúrodné rovině tak úhledné, čisté město Nízkou, obklopené sady, s libostí hledí na osadu českých exulantů rozptýlených; avšak lahodná, milá mateřština jejich tu zanikla. Jí mluví k nám pouze jméno obce a zachované tam památky české: Nový zákon z r. 1722, Sebrání některých vzdělavatelných písní z r. 1747, první matrika od r. 1743—1747, zvon z r. 1745 a staré náhrobní kameny, pokud jich čas neporušil a mechem a travou nepokryl.

[19]) Geschichte von Nisky, rkp. v tamním archivu.

Hospodářství „na císařském" a Wachtl z Pantenova.

Líčí Dr. *Zikmund Winter.*

Kdo čte v knihách missivních, složených v c. k. archivě místodržitelském, brzičko dojde pevného přesvědčení, že císař Ferdinand byl od prvních dob svého u nás kralování hospodářem z míry čilým, horlivým, jenž měl všudy oko, všudy ruku a jehož nepokrytá snaha vším způsobem k tomu směřovala, aby z korunních statků co nejvíce možná sobě vyvážil. Úspora na všem všudy a větší užitek, ta dvě hesla vyčteš ze všech nařízení vydávaných sem i tam, do komory, z komory, i jednotlivým úředníkům císařských panství poslaných přes tu chvíli.

Císaři musili o nejdrobnějších věcech podávati zprávy, a on sám o nejdrobnějších věcech rozhodoval aneb na místě svém kázal rozhodovati synu svému Ferdinandovi, správci Českého království.

Kniha missivarum č. 68½ je plna těmi věcmi. Na str. 10. píše se i o džberu ryb, který se má vydati na zvláštní rozkaz Isaiášovi Velíkovi k svatbě od hejtmana v Chlumci. (R. 1560.)

Odhodlal-li se císař podle zvyku tehdáž obecného sluhům svým k svatbě podati dar aneb dokonce vystrojiti svatbu všecku: nescházelo tu napomenutí úřední svědčící o veliké opatrnosti dárcově. Tak na příklad píše se hejtmanu na Poděbrady r. 1560,[1]) aby vystrojil Viktorýnovi Škopkovi, důchodnímu písaři přerovskému, na Poděbradech veselí — „ale mírné a nepříliš nákladné, jakž na ně náleží".

Svým úředníkům platival císař tuším dobře. Měl-li roku 1549 z rozkazu jeho na Brandejse Michal Nabel „plachet hlídač" každého měsíce 7 rýnských zlatých služby:[2]) to v pravdě není málo na onu dobu.

Rozumí se, čím větší pán, tím lepší bydlo. „Bštelung" Krištofa Skuhrovského, kterýžto muž byl r. 1555 zjednán „k spravování zámků a důchodů" ve všech zemích koruny české (tehdáž i v Horní Lužici), ustanoven byl ročně stem a padesáti kopami českých grošů, k čemuž přidal císař „z milosti" ještě 50 kop; mimo to povoleno „jemu, čeledi i koňům obrok na všech zámcích a panstvích, kam přijede v potřebách císařských na každý kůň a osobu přes den a noc 20 krejcarů outraty";

---

[1]) Arch. c. k. místodrž. Miss. č. 69 Fol. 30.
[2]) Arch. c. k. místodrž. č. 46. Fol 92.

„však přes tři koně aby nemíval“. Ale aby tento svrchovaný generalní inspektor císařských panství nebyl svozován k neupřímnosti v službě, přidala mu komora z rozkazu císařského „ještě spolutovaryše“ s tím poručením, aby všecky útraty v rejstra sepsané jeden druhému podpisoval.

Od té hospodárnosti a opatrnosti neupuštěno ani po smrti císařově. Jakož se naučili, takž provozovali i synové. Dosti často čteš ve knihách zápisy o darech úředníkům a všelijakém pohodlí, jež se jim činí, jen aby pilně sloužili.[3] ale také spolu postřehuješ péči, aby úředníci císaře nešidili. R. 1572 povoluje se hejtmanu panství pardubského, aby sobě choval čtyři koně a na ně aby mu dáváno bylo „na každý kůň do téhodne tři věrtele ovsa, však kdybyšte toliko tři chovati a obrok na čtyři bráti chtěli, to aby vám pasirováno býti nemohlo; písaři důchodnímu aby kůň se chovati a obrok naň se vydávati měl, Jeho Milost Císařská za potřebné uznávati neráči“.[4])

A přece ti páni šidili!

Císař se hájíval škody už napřed tím, že přijímal do svých služeb lidi „na rukojmě“, tedy řekněme: na jakousi kauci. Ale nevíme z knih, aby tak již za Ferdinanda se bylo dálo: první zápis o tom čte se teprve r. 1569.[5]) Tenkráte píše komora hejtmanu poděbradskému aby najal Kašpara Bystřického za písaře důchodního, ale teprve „když rukojmě dostatečné za sebe postaví“. Za Wolfa Schelhomera, JMC. rentmistra v království Českém, musilo se r. 1571 zaručiti pět osob rukou společnou pod tři tisíce zl [6]) Z nich byl jeden také Jan Bořita Martinic, purkrabí karlštejnský. Zapsali se, že svrchu psaný úředník „v ouřadě se věrně, právě, upřímně chovati bude“.

A přes takové záruky a vši opatrnost dosti pohledáš v knihách dokladů, že nechovali se úředníci věrně, právě ani upřímně. R. 1565 dovoluje arcikníže Ferdinand, aby Václava Voctíka, někdy důchodního písaře na Lysé, vypustili z bílé věže na rukojmě. Zůstalotě za ním 459 kop. Pouštějíce ho, pravili mu pro potěšenou ještě, „co se register kuchyních na rok 1561, 1562 dotýče, kteráž ještě doložena nejsou, jestliže tu co pozůstal, že mu ukázáno bude“.[7])

R. 1570 dán Václav Haldecký, někdy písař důchodní na Chlumci, pro „neplnění reštu“ na bílou věž.[8]) Tamže v Chlumci r. 1569 i písařové pivovarští dlužni pozůstali a sešli z úřadu neupřímně.[9]) V Lysé zpronevěřil se písař Vodička touže dobou. Ba při roce 1572 čteme,[10]) že i svrchu psaný Kašpar Bystřický, jejž přijali v úřad důchodenský na záruku, má se stavěti v komoře „pro rešt“ tří set padesáti devíti kop.

[3]) Ba zdá se, že i dary cenou stoupají. Ku příkladu dostává r 1568 důchodní písař na Přerově — Michal — ku pomoci svatby své osm kop míšeňských. Arch. c. k. místodrž. č. 68. Fol. 194.

[4]) Arch. c. k. místodrž. č. 84. Fol. 289.

[5]) Ibid. Fol. 66.

[6]) Arch. c k. místodrž. č. 84. Fol 234.

[7]) Ibid. č. 68. str. 142.

[8]) Miss. č. 84. Fol. 187.

[9]) Ibid. Fol. 77, 78.

[10]) Ibid. Fol. 299.

Kterak rozmanitě uměli šidili páni úředníci svou vrchnost, o tom zajímavý obrázek nám o sobě zachoval pan Mikuláš Wachtl z Pantenova, purkrabí leckdes na císařském — nejprve na Brandejse.[11])

Hodný pán! Pro svoje pěkné hospodářství dostal se k soudu komornímu teprve r. 1568, když už byl vydělal sobě slušné jmění, a ze zápisů téhož soudu[12]) dovídáme se, kterak vydělával v agrikultuře, v hospodářství rybničném, na lese a konečně i při účetnictví. Nebylo tedy „na císařském" oboru, aby z něho byl neměl pan Wachtl požitečku — a byť to byla jen rybička, jen vajíčko. Ovšem kde bylo nahospodařiti sobě větší kus, nahospodařil si větší kus; ale drobnými nepomítal.

Tedy nejprve o výdělku při hospodářství polním. Pan Wachtl měl jsa purkrabím také vlastní dvoreček. A tu svědčili na soudě lidé poddaní, že „čeládka císařská oře a vláči jemu císařskými koni a šafář mu rozsívá na jeho polích . . také mu císařskými koni dříví, duby veliké, vozíval k lisu". Jiný člověk svědčí, že obilí z dvora císařského přenášeno bylo do dvora páně purkrabova. Zase jiný dí naivně, „že tenkráte doma nebyl, když sobě Wachtl žita půjčoval". Třetí vykládá soudu, že pan purkrabě „své voly krmil panským vomastkem a senem". Řezáč z Kochánku vypravoval upřímně: „Řezal jsem prve těm volům slámu s votavou, a šafář ze dvora kochanovského vydával mi z poručení pana Wachtle na ně vomastek na tejden po půl korci . . a když neměl toho šrůtu mletýho, tedy dal mi ze dvora a říkal: Toť neníčko jakobych půjčoval. Ale já nevím, voplácel-li jest zase (Wachtl). Seno i na vozích vozili mu dolů." Jiný svědčil, že kázával sobě purkrabě vydávati ze dvora císařova slepice, vejce, kuřata, máslo. Kolikteří snášeli se v tom, že purkrabovi v těch věcech nekalých prohlédal skrze prsty šafář. Jeden pravil: „Šafář mletí panské i purkrabské na jeden vrub vroubil v mlejně. Písař se rozhněval pravic, že není povinovat za pana purkrabě platiti." Ovčák Martin soudcům oznamoval: „Nevím, jaké jsou spolky měli s šafářem. Šafář mu vydával a velel mu dáti: když pošle, aby mu sejra, buď jaké kanče, sůl, slepice dali." Čehož pan Wachtl také hojně užíval často lidem říkávaje: „Mám svobodu v tom, když přijedu, abych sobě kázal dáti, co chci, poněvadž sloužím u Jeho Msti Císařské."

Tedy právě ta věc, která ho měla strašiti a od krádeže honiti, byla mu — aspoň před lidmi — důvodem.

Císařského lesa míval zapotřebí pan Wachtl v kolikeru příčinách: Jednak měl svou vinici a tu si myslíval, že nebude císaři pánu škodno, vezme-li si na vinici tyčky z jeho lesa. Polesný z Předměřic, nějaký poctivý, poslušný Čech, vydal o tom svědectví: „Dával sobě tyčky lískové k vinici sekati a topolí v luzích vybírati. Pán přišel, kázal — a já mu to (dříví) nešacoval." Dosti něžně pomocnicí panu Wachtlovi byla manželka: „Paní prodávala plátna, každého roku vsila několik strychů u každého (císařského) dvora lněného semene; dělala mandříky (sejry) a do Slezska posílala."

[11]) Zprávy o tom člověku sebral slovut. p. bibliothekář J. Vrťátko, jenž spolu mne pobídl k jich spracování. Začež uctivý dík.

[12]) Knihy komor. soud. (Museum) 14. G.; 14. G. b 2.

Když udělali pana Wachtla fořtmistrem na Trutnově, kde bylo lesů přehojně, tu míval pán žně. Prodával dříví za obilí a obilí sám sobě nechával. „Prodal dříví (jednomu) syrových víc než za 40 kop; sedm dřev za korec ovsa.“ Jiný sedláček svědčí: „Dokud sme mu platili, v pastvách měli sme svobodu, dávali jsme mu vejce, slepice, jak kdo měl; a když sme mu neplatili, neměli sme svobody.“ To jest: když mu podmazali, směli císařskému lesu škoditi podle líbezné vůle, jináč nic. Václav jakýs z Rychnova dokonce i to pravil na pana fořtmistra: „Mně odpustil, abych s tenaty myslivosť v lesích J. M. Císařské provozoval, pravíc, že toho má svobodu: však na ten způsob, cožbych koli zabil, abych mu polovic dal.“ Ale té čisté smlouvy na polovic neměl jen na straně rychnovské. I s druhé strany svědčí Zikmund Hatavous z Dvora Králové, že se o svině anebo kance věrně sdíleli a že pán „polovici zvěře na tenata honiti dal“.

Tolik o lese. Jestiť všelikterakých svědectví o panu Wachtlovi jedno přes druhé za mnoho v knize listů a všecko smícháno — ale co jsme my tu pořadem uvedli, snad postačuje. Teď tedy k hospodářství rybničnému, na něž míval císař péči nemalou. Co se navzkazoval Litoměřickým a jiným o lososy, nemoha jich s dostatek míti ve svém — a ejhle, Wachtl bral císaři lososy! Vaněk z rybárny císařské na Brandejse po těžké přísaze kleče na zemi u kříže pravil o panu Wachtlovi: „Kázal sobě ryby dávati, i sám někdy jich nabral, a když sem nechtěl dáti, chtěl práti hned.“ Pravý rytíř: pacholka nebohého chtěl práti hned — při fišmejstrovi už vedl sobě jináče, důvěrněji, přátelštěji. Matěj Macháček, fišmejstr, nechať to poví: „Lapával sem lososy, tehda p. purkrabě řekl mi: Macháčku, dej mi losos! A já pověděl, že není má věc, abych jej měl dáti.“ — Ale dal přec, a to takhle: „Wachtl řekl: Běž s ním k mlejnu Cyprianovýmu a vrz jej na jeho slupy a já ho budu prositi, aby mi ho dal před jinými! A já udělal tak a on mluvil, že mu ho dal pan Cyprian.“ Člověk by ani nevěřil, že v té době, kdy pro mnohost i děvečky lososem zhrdaly, takový pan purkrabě pro lososa se tak ničemně zahodí!

Ale ještě horši věci praveny byly o panu purkrabovi na soudě komorním. My jsme to svrchu ne bez humoru kladli za výtěžek pánu připadlý z účetnictví. Teď řekneme prostě, že pán kradl hotové peníze z pokladnic.

Jiřík Rozsypal z Mladé Boleslavě svědčil o tom: „Když sem sloužil při písařích na Brandejse, každou sobotu sme vyčítávali peníze z pokladnic s panem Mikulášem Wachtlem, on je brával sobě za ňadra za košili, do šosů u kabátu i do váčku sypával.“ Matěj Macháček stejně dí: „Když vysypal z pokladnice peníze na stůl, nabral jich hrsť a vsypal sobě za ňadra a pachole řeklo: Hle, prej bude míti pan Wachtl nač píti!“

A věru nebylo již ani potřebí, aby pan purkrabě kradl před svědky peníze císařské, svědčíť Voršila z Brandejsa, že ulevoval puškám, v nichž peníze chovány, už prve nežli je na síň k sčítání přinášel. Ulevoval jich útrobám za vraty! Voršila přísahou na kříži se zavázavši, pravila: „Bývala sem na zámku a viděla sem, když pan purkrabě nesl pokladnice a stál s nimi za vraty, vytřásal ty pokladnice.“

...ražné nestoudnosti vyšší Wachtlovi kol-
... neudali, ač již již k tomu se strojili. Pan
... z Brandejse pravil jedenkráte r. 1564 Era-
... ru, když se byli v Praze u komory kra-
... Wachtle fedrovati nechtěl, neb jsem jej
... K tomu vece Erazim: „Co pak je udělal?“
... věrně při vyčítání peněz choval, že J. M. C.
... peníze sloužil“. I byl hotov Erazim
... C komory“. Ale hejtman dověděv se, že
... do Trutnova za fořstmistra pravil panu
... iv míti chtějí (páni z komory), nechť mu
... ad dříví krásti nebude.“ A tím byl konec.
... dříví kradl a to velice mistrně směňuje

... to svaté přesvědčení, že krade málo, a
... nebo dva oběsiti nedá“.
... lovu souzeno léta 1568, přivedl žalovaný
... charakteristická věc, že jediná Keruše, jakás
... poněkud na prospěch řkouc: „Když
Wachtl s manželkou, brávali sobě ze dvora
..., a když s děťátkem přijeli, tehdy drobet
... přívětivé Wachtlovi svědectví. Jedno
... ravu sobě na odlehčenou, překvapuje až
... na totiž měl svědomí dáti o Wachtlovi,
... kterak dovede spravovati i tři císařské zámky
... nar děl: „To sem nikdy od pana hejtmana
... by takového purkrabě jako je pan Wachtl
M. C. spravovati chtěl; než to sem často od
... st sobě to do něho stěžoval, že mu k ni-
... nce.“
... ánach páně Wachtlových by náleželo i ko-
kterak byl své ženě nevěren. Ale o tom
... knize soudní tak, že bychom vypišíce to,
... jen znesvětili. Stačiž jen zmínka, že dala
... děvče in flagranti přistižené rychtářem se-
... si děvče od rychtáře zase odvedl a pak
... toužila lidem veřejně a s pláčem, že její
... pes německej“.
Wachtl na soudě komorním nenalezli jsme. Že
... svrchu psaných: „Jestliže páni J. M. C.
... chtějí“, zdá se plynouti, že Wachtl měl při
... A že tomu skutečně tak bylo a že tudíž
... zdravou kůži, to neomylně souditi lze z věci
... mělnického [13]) víme, že r. 1577 — tedy devět
komorním — pan Mikuláš Wachtl úřaduje.
... nebylo stalo. A zpráva o něm v Mělnice je
... míry dobře připadna. Poznáváme po ní ce-
... totiž v Brandejse ležel v težké nemoci vy-

... č. 27. Fol. 181.

sloužilý úředník císařský. muž zámožný, urozený Vilém Farwel. Podle jména muž národa cizího, ani ne německého, spíš danského. Měl v Brandejse dům a hojný statek a na světě neměl nikoho svého. Když pak po jeho smrti soudili se o Farwelovo zboží město Brandejs a kapitola sv. Kosmy a Damiana boleslavská, svědčil jeden dobrý člověk toto: „K umírajícímu urozenému Vil. Farwelovi přišel pan Mikuláš Wachtl a tu jest s ním počal rozmlouvati, v kterémžto rozmlouvání on jest se k hněvu popudil a potom brzo umřel.“ — Tať stopa o Wachtlovi v Mělníce.

Druhá věc, z níž světle jde, že Wachtl těšil se přízni rad komorních, je zapsána při roce 1579 v archivě c. k. místodržitelství.[14]) Tu se píše ve středu po sv. Scholastice roku právě psaného, že císař panu Mik. Wachtlovi z Pantenova „půl ouroku z peněz, které na ourocích má, Jeho Milosti Císařské při korunování svoleného z milosti a pro jeho služby odpustiti ráčil“. Protož poroučí komora berníkům, „abyšte ho z reštantů vymazali, a pořádně ho z toho půl ouroku, který z summy na ourok půjčené vedle sněmovního svolení dáti měl, kvitujete“.

Toť tedy dar panu Wachtlovi! A není to dar jediný. V téže knize a za týmže datem — středou po sv. Scholastice — poroučí komora hejtmanu brandejskému, aby Wachtlovi „dvacet pět kmenů lesu stavěcího a tolik krokví z milosti J. M. C. povolených vykázal“. Tento druhý dáreček obdržel pán „na poníženou prosbu“ a „pro služby“, a pak „pro škodu, kterou jest od ohně, jenž z dvoru J. M. C. skrz neopatrnosť čeládky jest vyšel, na dvoře svém tu v Brandejse vzal“.

Tenť obrázek o hospodářství na císařském. Za přísného Ferdinanda I. se kradlo. Pan Wachtl za panování toho krále, jenž všudy byl, všude oči měl i ruku, sobě naháněl v měšec o všecko pryč; za vlády Maxmiliána dobrého dostal se pan Wachtl v soudní „šraňk“ a za Rudolfa obdržel „pro své služby“ dary. Aby člověk se neusmál, čta v návrzích, které r. 1618 komora podává[15]) na zlepšenou hrozných věcí finančních v Čechách, i ten léčivý prostředek, aby na statcích císařských zavedlo se lepší hospodářství, aby všude byla registra, do nichž aby se všudy všecko zapisovalo a upřímně šacovalo.

[14]) Missiv č. 68¹/₂, str. 360.
[15]) Denkschr. über die böhm. Landesfinanz. Mittheil 1886. str. 197.

Hrabata Zriňští ve styku s rodem Rožmberským.

Stať prof *Gust Heše.*

Navštěvovatele památného hradu Jindřichova nad Nežárkou na nádvoří třetím obdivujícího skvostné sloupoví galerií slohu vlaského mimoděk zvláštní, tesklivý pocit zmocňuje se, čte-li na nejstarší části zámku nad vchodem do krásné gothické kaple sv. Ducha na pamětní desce: „Léta Páně 1564 dne 10. září slavil v tomto chrámu hrabě Mikuláš Zriny svůj sňatek manželský s Evou z Rožmberka, dcerou pana Jošla z Rožmberka a Anny z Rogendorfa.“ Upomínka na katastrofu sigetskou zběhší se sotva dvě léta později, v níž přeslavný dějin rakouských rek položil život na oltář vlasti, na mysl uvozuje jemu vrátkost pozemského štěstí a vzbuzuje soustrast s osudem snoubenců̊v, jejichž manželský svazek jen tak na krátko potrval. Ze spojení na ten čas dvou velmi slavných rodů slovanských, chorvátského a českého, pocházel potomek, jehož osudy úzce sloučeny jsou s životem posledních Rožmberkův. Jeho jméno snad proto, že veškerý život svůj trávil v Čechách, v dějinách rodu Zriňských téměř zcela je zapomenuto, a životopisci hraběte Mikuláše Zriňského o tomto jeho synu ani potuchy nezdáli se míti.[1] Jeho osobní styky s posledními Rožmberky, ujci jeho, stručně vylíčiti předmětem jest této stati.

Nebezpečí, jež z rostoucího příboje tureckého hrozilo národům rakouským, sdružovalo země veleříše naší stále více a ze sdružení toho vyvíjely se přirozeně i živější styky nejmocnějších na ten čas rodů rakouských. Styky ty měly vedle úkolů politických zároveň četné i mocné účinky v život společenský a rodinný. K poradám politicky i vojensky důležitým zvány bývaly nejčelnější hlavy rodů českých, rakouských, uherských a jiných zemí občas do sídla panovnického a ve stycích vzájemných základ svůj měly i četné sňatky mezi nimi uzavírané. Tak i sňatek, v nějž po druhé vcházel hrabě Mikuláš Subić Zriňský, tehdy šestačtyřicetiletý, s Evou z Rožmberka, sedmadvacetiletou, následkem byl častějšího stýkání se s panem Jáchymem z Hradce a s p. Vilémem z Rožmberka při dvoře J. M. císařů a králů Ferdinanda I. i Maxmiliana II. Přátelský poměr jejich jasně

[1]) Ani náš Slovník naučný o něm zmínky nečiní, jakkoliv v historii rožmberské tolikráte je připomínán.

vysvitá z důvěrného listu vlastnoručního, jejž hrabě Mikuláš dne 13. května 1564 posílá panu Jáchymovi z Hradce, a v němž živé projevuje účastenství na rodinných poměrech jeho.[2]) Již před touto dobou slavný vítěz nad Turky u Somlya a Verliky dožádal se prostřednictví páně Jáchymova, chtěje ucházeti se o ruku nejmladší dcery pana Jošta z Rožmberka. Ze všeho, čehož o příčinách těchto styků v pramenech dopátrati se lze, vychází na jevo, že asi zájmy na zboží hrabat Zrinských, to jest na panství Eberavě v Rakousku dolním, nejvíce ke zblížení a spojení se rodů rožmberského a zrinského přičinily. Pan Jáchym z Hradce podjal se úkolu jednatele a prostředníka s největší ochotou a tolikéž s úspěchem. Když byla Eva z Rožmberka vůli svou, chotí býti hraběte Zrinského výslovně projevila, sp'nomocnil po úradě rodinné pan Vilém z Rožmberka, cís. rada a nejvyšší komoří král., listem ze 27. dne měsíce října roku 1563 pana Jáchyma z Hradce, pána na Hradci a Hluboké, rytíře zlatého rouna, cís. radu a nejvyššího kancléře, manžela sestry své nevlastní, Anny, a bratra svého pana Petra Voka k vyjednávání o sňatek manželský. V listě tom doslovně p. Vilém praví:

„Známo činim tímto listem, otevřeným plnomocenstvím, že já v příčině jednání mezi urozenou mou zvláště milou pannou sestrou Evou, šlechtičnou rozenou z Rosenberka a urozeným pánem Mikulášem hrabětem ze Serina, JMti. císaře římského raddou a nejvyšším hejtmanem v Segetu, o manželství, pokudž by s obojí strany v tom vůle boží byla, urozenému pánu, panu Joachymovi z Hradce na Hradci a Hluboké, rytíři zlatého rouna, J. M. C. tajné raddě, komorníku a nejvyššímu kancléři království českého, tolikéž pánu panu Petrovi Wokovi z Rosenberka, J. M. královské komorniku, mému zvláště důvěrně milému panu švagrovi a bratru, na mém místě mu plnú moc jsem dal, a vědomo mocí listu tohoto se vší dostatečnou formulí, kterážby před duchovním i světským právem obstáti mohla, dávám, tak aby oni s pomocí boží v předjmenované manželské spříznění na mém místě jakožto vladaře domu rosenberského, poněvadž sám k tomu osobně pro jiná platná zaneprázdnění dostačiti nemohu, úplně před se vziti, jednati a zavírati mohli; a pokudž by můj zvláště milý pan bratr, pan Petr, při tom plnomocném jednání osobně býti nemohl, tehdy aby předjmenovaný můj zvláště milý pan švagr, pán z Hradce, na mém místě to vše, cožby předně ke cti Pána Boha všemohoucího, a potom ku poctivosti panny sestry mé a pana hraběte z Serina spříznění i časnému i věčnému dobrému i k rozmnožení s obojí strany znamenitého přátelství zrůstu užitečné a prospěšné bylo, tak jakž k němu přátelskou důvěrnost jmám, zouplna zavírati a dokoncovati plnou moc jměl a mohl. A což by on, pán z Hradce, spolu se panem Petrem aneb v nepřítomnosti páně sám jediný o tom jednání na místě postavil, k tomu ku všemu, nic nevynimaje, jest má konečná i plná vůle a slibuji toho při tom zouplna nechati, nýbrž tomu všemu, což tak zjednáno bude, jakž na poctivého pána přísluší, dosti činiti, to za pevné a nepohnutedlné držeti, proti tomu v přítomném a budoucím času nikterakž nebývati a pokudž by předoznámení moji plnomocníci

---

[2]) Archiv Jindřichohradecký.

k tomu nějakého dostatečnějšího zmocnění potřebovali, mimo to, což tuto obsaženo jest. to jim i hned nejlepší, nejdostatečnější formou a spůsobem, kterážby před duchovním i světským právem nejplatněji býti mohla, jim tuto doplňuji a listem tímto dokonávám, upřímně i věrně. Tomu na svědomí a pevnost etc. Dán na zámku mém Vintrberce ve středu před svat. Šimonem a Judou l. p

Učinivše plnomocníci vedle přání i vůle obou stran přivedli zasnoubení hraběte Mikuláše Zrinského s Evou z Rožm. dne 12. listopadu 1563 k místu, o čemž pan Jáchym bez odkladu a radostně panu Jindřichovi ze Švamberka zprávu čině výslovně podotýká, „že naději chová pevnou v šťastnou budoucnost a náležité zaopatření panny Evy s milostí boží“. O povaze paní Evy a letoře její veselé Václav Březan toto svědectví dává: „I sice panna Eva, šlechtična nejmladší z Rožmberka v svých psaních pana bratra navštěvujíc, začasté více něco směšného napsala než užitečného, druhdy naříkavši, že musila v smutku s fachy choditi a měvši dosti karafilátu, že nesměla věnců dělati a nositi; item že na žádné hody a veselí ji paní máti odpouštěti nechce. Byla mimo jiné sestry výtečnější a veselejší a potom zatím, jakž při historii pana bratra doloženo i svávolnější.“ [3])

S obou stran smluveno svatební veselí, aby na hradě Krumlově budoucího roku na podzim slaveno a okvaseno bylo. Avšak přípravy k němu přerušila smrt paní manželky vladařovy Žofie, dcery Jáchyma II., kurfirsta braniborského, kteráž 27. dne měsíce června k velikému hoři pana vladaře „nadarmo se myvši v pramenech karlovarských“ zemřela. V roce smutku mělo sejíti se svatebního veselí; avšak hrabě Mikuláš Zrinský, nechtěje déle choti prázden býti, naléhal na pana Jáchyma z Hradce, znova za prostřednictví jeho žádaje, aby byť beze všeho okázalého veselí, svatba neprodleně k místu přivedena byla. Učiniv mu i v tom po vůli, pan Jáchym přímo u p. Viléma se přimlouval a spolu i panu Hendrychovi ze Švamberka a Janu Lobkovicovi, nejvyššímu purkrabí pražskému, jakož p. Petru Vokovi pilně dopisoval, za jejich u věci té působení žádaje a spolu nabízeje, že by svatební veselí pro smutek p. vladaře nikoliv v Krumlově, než v Hradci Jindřichově konati možné bylo. Pamětihodný ve příčině té jest list, nejvyššího purkrabí pražského p. Janu z Lobkovic, Jáchymovi z Hradce ze zámku Krumlova učiněný, v němž o podrobnostech svatebního veselí a o příčinách konání jeho ve Hradci Jindřichově toto čteme:

„Strany svatby a veselí naší panny Evy šlechtičny z Rožmberka a pana Mikuláše hrab. z Serina co by dále mělo s tím činěno býti, poněvadž jest tento žalostivý zarmutek našeho nejmilejšího pana švagra pana Viléma z Rožmberka od Pana Boha všemohoucího z toho světa povolání k věčné radosti J. M. kněžny manželky paně v to kročil, jak toho týž pan hrabě z Serina velmi žádostiv jest, aby mu tím již dále odkládáno nebylo a jaké jste v tom již prostředky obmýšleli i také příčiny od pana hraběte vám oznámené tolikéž i sami od sebe, kteréž předkládáte, proč by dobře nebylo tím dále odkladati, to jsem všecko sobě předkem přečetl a potom našemu panu Hendrychovi z Švam-

[3]) Václava Březana Život Petra z Rosenberka Spisů mus. č. 151.

berka v známost uvedl. A majíce oba dva o to spolu dosti obšírná rozmlouvání a nejvíc ty cesty obmýšlejíce, kudy bychom k tomu slušný přístup měli, abychom s pánem o tom mohli rozmluviti a pánu to všecko předložiti. Neb sám znáte v tomto žalostivém zármutku páně, který sobě často připomíná a předkládá a dosti těžce pomalu se z něho vyvazuje.

A zvláště pak nejvíce my, kteří na ten čas při pánu jsme, o to největší starost, aby i sám zdraví svému neráčil ublížiti, o tyto svatební věci s ním mluviti, že s tím se vším se musí povlovně vůkol jíti.

Ale však jakž jest koliv uhlídavše svůj čas tak jsme učinili a témuž našemu nejmilejšímu panu švagru panu Vilémovi z Rožmberka to všecko pěkně jsme předložili; a potom mezi panem Hendrychem z Švamberka a mnou, námi třemi o to všecko oč jste mi psal dosti obšírné rozmlouvání jest bylo. A ačkoliv tak jest, že jest pán toho což jest na tomto světě nejmilejšího měl a nejvíce miloval, skrze povolání od Pána Boha všemohoucího zbaven a snad jiní, kterých se ne tak mnoho dotýče toho zármutku a žalosti netoliko říci ale naň nemnoho myslí, ale pro to vždy páně krevní příbuzní a nejbližší přátelé, v čemž jim žádný nemůž za zlé míti, v tom s pánem nemalé než znamenité utrpení spravedlivě míti mají a musejí.

A protož na nějaké svatební veselí neb kratochvíle na ten čas zde na Krumlově mysliti a nad to pak i jinde pán při tom býti aneb s jakými triumfy k tomu vysílati, to hned pán z zarmouceného srdce nikterakž učiniti neráčí, ani učiniti možné není. A také i lidi netoliko zde v Čechách ale při J. M. kurfirštovi brandeburském i jinde nevelmi dobře by to pánu vykládali, což pak sám šíře jako rozumný rozvážiti budete moci.

Neb byť pak na Krumlově to nebylo, ač pán neohlídaje se na žádné kořisti anebo peníze, k tomu jest se se všemi potřebami, aby jistě poctivě ty věci vykonány byly, přihotoviti ráčil; ale byť pak i kdežkoli jinde s nějakými triumfy býti mělo, tehda to nemůž než na místě a jménem páně řízeno býti. Proto by to na ten čas v tomto zármutku bez nějaké pomluvy býti nemohlo.

Také i to jsme rozmlouvali, ačkoliv věc slušná příčina toho k odložení a k odtahu by byla. Ale poněvadž takový odtah ne do nějakých krátkých neděl než do vyjití smutku aneb sic jináč proto by se dosti dlouho protáhnouti muselo, a pod tím, že on pan hrabě z příčin, kteréž předkládá, nemálo by sobě to stěžoval. A protož ve jméno boží jestli že by jste však tak sami od sebe předložíc tuto všecku bezelstnou příčinu, která jest v to vkročila, panu hraběti dostatečně proč se, jakžby náležité bylo, ty věci na Krumlově vyříditi na ten čas nikoli moci nebudou, již se s nimi na tom snésti mohli.

Nechajíc tak, jakž píšete, napřed vrchnosti naší i jiných všech hostí zvaní, ani také o žádném veselí neb svatbě nejmenšího srozumění aby mezi lidmi vtroušeno nebylo, aby pan hrabě vezmouc s sebou asi tři neb čtyry přátely, tak jakž píšete a 10 neb 20 koní beze všech fraucimorů k Vám do Hradce se tak sprosta vypravil pod tím spůsobem, jakoby pana z Rožmberka v jeho zármutku navštíviti

chtěl a přijeda k Vám na Hradec, tu že by se ty obmyslily, buďto aby pán také se k Vám projel, tak nenadále a prostě v zármutku svém.

A pan komorník moravský a náš pan Hendrych z Švamberka, pan Petr z Rožmberka a já každý z nás jakoby obzvláštně k vám nenadále přijel. by pak některý o půl dne i o celý den prve neb posléz přijel; toliko Vy by jste již museli s panem hrabětem dokonalé srozumění míti, kterýby den konečně pán na Hradec přijel, k téli neděli před sv. Bartholomějem, jakž prve ta svatba býti měla, že by o týden neb dvě neděle posléz, a snad by i to neškodilo, aby on u Vás pan hrabě asi o den nebo o dva prve byl, nežli bychom my se všichni sjeli, tím způsobem. že jste vy jako sami od sebe nám psal prosíc, abychom k Vám přijeli a Vás navštívili, a tudy žeby jste té cesty obmyslili, když na žádost Vaši k Vám přijedem, aby to jednom a žádost páně hraběte tím nenadálým sjezdem naplněna býti mohla. A v takovém nenadálém shledání a jedny druhých navštíveni beze všech křiků na žádost pana hraběte. poněvadž za to tak velmi prosí a Vaše rada a zdání jest, aby tím odkládáno nebylo ve jméno boží, aby již naše panna Eva šlechtična z Rožmberka k stavu svatého manželství mu dána byla, a tu aby se odavky i skládání stalo.

A poněvadž by ty věci tak tajně a nenadále beze všech těch kratochvili a triumfů šly, tehda bude se to moci snad bez pochyby i obmysliti. že sám pán při odávání býti a i sám je poroučeti ráčí.

Také by se to bez křiku spůsobilo a nařídilo, že před tím, poněvadž již k tomu znik boži všech potřeb spůsobeno a nařízeno jest, od všelikých čtvernohých i pernatých zvěřin tolikéž také všelijakých mas domácích i také všelijakých nápojův, koření. ryb. obroků a tak všech potřeb s dostatkem, cožby jste sám aneb ti Vaši, komuž by jste tak spravování poručil. za dost uznali a k takovému uctění a tomu shromážděni. které by tu na Hradci bylo, z Krumlova i odjinud z panství páně na Hradec by svezeno bylo.

Neb proto ty věci pro takový nenadálý sjezd a jednání pro to pět i šest dní budou se snad museti prodlíti a Vy ty hosti na sobě držeti musíte.

A kdyby se již ty věci bohdá šťastně tak vykonaly, potom pak jaká v tom další vůle a žádost páně hraběte bude strany přínosu buď hned budoucí paní manželku svou s sebou vzíti aneb do jiného času toho odložiti, bez pochyby žeť se v tom zjeví a panu z Rožmberka i jiným nám přátelům to v známost uvésti, že toho nepominu.

A protož poněvadž páně z Rožmberka, páně Hendrycha z Švamberka i také my tuto Vám oznámení s dobrým zdáním Vašim, o kterém jste mi napsal. se snáší. budete věděti. jak podle rozumu svého s dostatečným předložením tohoto případného a zarmůceného času jak to panu hraběti předložiti a na čem s ním konečně zůstanete o tom zase panu z Rožmberka hned po tomto služebníku páně o všem oznamte, aby se pán věděl čím spraviti.

A za to pak obzvláště pán Váš švagrovsky žádati ráčí, pokudž nejspíš možné jest, že se na Hradec domů vyprosíte, tak aby jste se i s pánem shledati mohl.

A jestli že by ty věci na Hradci tím spůsobem, jakž se oznamuje, měly vykonány býti, o to o všecko aby jste mezi sebou šiř promluvíce, na místném konci postavili.

A tak Vám, pan Vilém z Rožmberka, pan Hendrych z Švamberka své švagrovské a kmotrovské služby a paní manželka pana Hendrycha z Švamberka svou modlitbu s vinšováním zdraví i jiného všeho nejlepšího dobrého vzkazují.

S tím milostivý Pán Bůh rač dáti naše spolu ve zdraví šťastné s potěšením shledání."

Datum na Krumlově ve středu po sv. Prokopu dědici česk. l. 1564.

Váš věrný bratr, švagr a kmotr

Nejvyšší purkrabí m. p."

Dle všech zpráv čerpaných v archivu jindřichohradeckém nebyla přece svatba tak po tichu před se vzata, jak dle listu tohoto a podle žádosti pana vladaře domu rožmberského státi se mělo, neb od počátku měsíce září již počali se hosté vznešení se všech stran do Hradce sjížděti. Pan vladař s panem Petrem Vokem a některým služebnictvem přijeli dne 5. září v úterý po sv. Jiljí do města Hradce a zastihli tu již pana hraběte Zriňského. Desátého dne měsíce září v kapli sv. Ducha u přítomnosti valného počtu panstva českého dály se oddavky. Podrobnějších zpráv o nich v archivu hradeckém sice nenalézají se, jenom z účtů z r. 1564 a 1565 vysvítá, že přípravy k svatebnímu veselí rozsáhlou měrou konány byly. Na zámku mnohé opravy provedeny, o nichž četní pracovali řemeslníci místní i přespolní. Truhlářům kázáno sdělati mnoho stolův a lavic nutných; nakoupeno „servetů pláten mnoho loket, od kupců vzato čtyři štuky kmentu; od Šaura dvě postavy červeného a od Luzycara též dvě sukna skvostného ke stolicím a stolům po $4^1/_2$ kop gr. Všecka čeleď oblečena nově a též panstvu zhotoveny nové šaty od krejčího Joachyma za 2 kopy. Za talíře, sklenice, lžíce vydáno 1 kopa 24 kr., za nádobí 28 gr., za knoty na svíce $7^1/_2$ gr., za svítivo $17^1/_3$ gr. Za bakliky ku kobercům a za čalouny 13 gr.; za 25 plechových svícnů do stěn a za 25 na stolky po $8^1/_4$ gr. V den narození Panny Marie vzato k svatbě od Jiříka stolaře na zámek vína po $1^1/_2$ kopy 34 věder a po 45 gr. 10 věder. Z Bystřice přinesli veliké ptáky a jeřábky; ze Senotína jeleny. Kuchaři z Vídně na zámek přijeli. Od dělání kuchyně na rynku třem tesařům za 7 dní zaplaceno 24 gr. Také o radovánky postaráno bylo, neboť v účtech čteme, že „Preisovi, kterýž kejklíře a šifmona z Holabruna vezl, když bylo po svatbě, z rozkazu pána vyplaceno 17 gr. Ježto byl hrabě Zriňský vyznání evangelického, bylo panně Evě přestoupiti k téže víře; za tou příčinou přijel německý kněz kazatel z Plzně. V účtech čteme: „Kočímu Stranglovi od fury pro kněze kazatele německého z Plzně, byl tam dvě neděle čekaje, až kněz pojede, 34 grošů atd."

Po odbytém veselí svatebním prodlévali svatebčané ještě čtyři dny na hradě Jindřichově, až 14. září, doprovázeni jsouce paní hraběnkou z Hradce a mnohými přátely „na drahně kočích" z hradu vyjeli. Vozy měli „na oblúcích". V účtech čteme, že „v neděli po sv. Lucii od odpravení 13 sedel, když paní do Uher jeti ráčila, vydáno

49 gr., v den sv. Havla za některé potřeby do maštale, když paní do Uher s nevěstú jeti ráčila, vyplaceno 55 gr. Draxlovi obročníku bratru, který s paní J. M. špižní vůz vezl, když s nevěstú jeti ráčila a měl tři koně, od každého na týden dáno 15 gr. a byl tam tři neděle, dělá 2 kopy 15 gr."

Tu noc odpočinuli v Slavonově. Nazejtří opět odjeli a dorazili až do Trosendorfa, třetí noc trávili v Šengrabu. Ve čtvrtek dne 21. září dojeli na panství p. hrab. Zriňského do Eberav a zůstali tu po tři dni, totiž v pátek, sobotu a neděli. Na to odebrali se do Vídně, kdež od 29. září do 22. října v libánkách meškavše u nejčelnějších rodin panských návštěvou byli. Dne 22. října odebrali se do Chorvátské země na Čakturn v rodinné statky hrabat Zriňských. Paní Eva z Rožmberka ve svém fraucimoru několik Češek podržela a manžel její za paže přijal Čecha pana Seydlice, za něhož se listem ze dne 6. září pan Vlk z Vřesovce u pana vladaře vřele přimlouval.

Po roce manželského štěstí zastihla novomanžele truchlivá zpráva, že vysokomyslný jednatel sňatku jejich, p. Jáchym z Hradce, věrný císařův sluha, na důležité cestě poslanecké živelní pohromou zahynul, probořiv se dne 12. pros. 1565 na mostě řečeném „Wolfsbrücke" nedaleko Vídně a bídně utonul[1]. Nadešli dnové smutní paní Evě, ježto bylo se jí taktéž rozloučiti s milovaným manželem, odcházejícím k těžce ohroženému Sigetu. Paní Eva stala se matkou synáčka a dcerušky. Slabou a chorobnou paní ohromila zpráva o katastrofě sigetské, při níž dne 7. září 1566 chrabrý a přeudatný manžel její skončil žití své jako druhdy Leonidas v Thermopylách. V den výroční druhý sňatku svého donesena jí spolehlivá zpráva, že hlavu manžela Turkem urubanou veliký vezír Mehmet Sokolović z úcty k padšímu reku odeslal místodržiteli budínskému s rozkazem, aby vydána byla hraběti Eckovi ze Salma, císařskému vojevůdci v Rabu. Za některý čas dovezena hlava hrab. Zriňského do Čakturna a za velikého hoře nešťastné manželky složena v klášteře sv. Heleny v hrobku vedle ostatkův první jeho manželky.

Těžce zkoušená vdova dopisem ze dne 28. září dožaduje se „v té bohem seslané jí těžké hodince pomoci pana bratra svého, Petra Voka, aby k otevření a čtení poslední vůle hrab. Mikuláše na Čakturn se vypravil, ana službu tuto bratrskou od pana vladaře, jehož prý J. M. císař obmysliti ráčil vrchním velitelstvím nad vojem českým proti Turkům, očekávati nemůže". V dopisu tom vůli projevuje, že by s rodinou svou do Vídně se odebrala, a končí slovy: „Den Boten, den ich zu euch schick, den wellet bei euch p'halten, wenn ihr oder der Herr Bruder herzeucht, damit dass er euch den Weg zeigt, denn jetzunder die Weg gar ungfährlich (!) sein und die Türken streifen stets um und um, dass ich fürcht, unser Herr Gott möcht die unglückselige Stund auch schicken, damit dass sie daher auch kommen." Řádky ty podepsány jsou rukou třesoucí se a velikou slabost tělesnou projevující. Oba bratři živě v zájmu sestřině působili. Hraběnka Zriňská přestěhovala se zatím do Eberavi. Píše o tom Václav Březan: „Při času sv. Markety pan vladař domu rosenberského byl v Prešpurce za příčinou jednání věci paní sestry své, hrabinky z Šerina a odtud jel na

Eberav a navštívil ji."[4]) Při datum 2. listopadu poznamenal: „Když bylo po tom smutném pádu pana Mikuláše z Serina při navrácení vojsk zase z Uher, tehdy p. vladař domu rožmberského o osiřelou sestru svú paní Evu, hrabinku z Serina, dostatečně se ujal, J. M. císařskou listovně prose, aby ráčil při přátelích nebožtíka nařídíti, kterak by v brzku s dítkami svými spravedlivě od nich opatřena a spokojena býti mohla, psav také i panu Jiřímu hraběti z Serina, synu z prvního manželství, i panu Bočanovi o to. A snažnost pana bratra nebyla daremná; nebo přimluva jeho nad to poručení J. M. císařské skutečně místo obdrželo." Sám císař účinně vdovy ujal se napsav v listu panu vladaři ze dne 12. prosince 1566 z Vídně, že prostřednictvím uherské kanceláře dvorní hraběti Jiřímu Zriňskému poručil, aby vdovu po otci svém slavné paměti a sestru Rožmberka v právu dědičném, kteréž jí přísluší, nikterak nezkracoval, aby k ní choval se uctivě a šetrně a aby jí nezadržoval toho, co jí z panství eberavského posledním pořízením slíbeno bylo. Tolikéž vidí se mu nařídíti, aby služebník vdovin Baltazar Ssyratorz náležitě byl chráněn, tak že by věci její bez překážek mohl zastávati. Při tom vyslovuje císař na konci reskriptu naději, že učiní hrabě Jiří dle rozkazu.[5]) A tak záležitost dědictví vdově slušně a po právu jest vyřízena, načež hraběnka Eva s dítkami svými na Krumlov se odebrala, obývajíc tu dům na Novém městě, „kde prve svůj byt paní máti J. M. dobré paměti jmíti ráčila, jměvši poctivé vyživení ode dvora pana vladaře".[6]) Jak vysoce sobě vážil p. vladař věčně pamětného, rekovného činu svého svaka, o tom dobře svědčí list, psaný p. Petrovi Vokovi dne 12. srpna, jinak ve čtvrtek den sv. panny Kláry, z Krumlova znění toho: „Můj nejmilejší pane bratře! Věrně Vám přeji, že jste zdrávi a dobře se jmáte. O mně vězte, že z milosti Pána Boha také zdráv jsem. Z odeslaných knížek o ztracení Zigethu a zahynutí švagra našeho, hraběte z Serina, Vám děkuji; a ač by všemu křesťanstvu užitečněji a nám vděčněji bylo, aby se toho tak nebylo stalo, než abychom Zigeth i také hrabě živé i celé jměli, však když jest pak v tom vůle Pána Boha byla, nás tím trestati, budiž ve všem vůle jeho svatá. Jestiť proto i to s potěšením slyšeti aneb čísti, že takovou pobožností a budoucích svých a svou poctivostí a věčnou dobrou pověstí, náš milý a spřízněný přítel jest se choval a svůj život pro víru svatú, křesťanskú, čest a chválu boží pro pána svého, jemu víru a povinnost svú zachovávajíc naposledy i pro vlast svú milú tak zmužile a chvalitebně dokonal a složil."[7])

V Krumlově paní Eva prodlévala do r. 1570, vychovávajíc pečlivě dítky své; roku toho při času sv. Matouše přestěhovala se se synem Janouškem do Bechyně k panu Petru Vokovi a žila tu s malými přestávkami do r. 1576. Z listu p. vladaře ze dne 15. července 1576 dovídáme se, že „okolo pondělího neb outerého před sv. Jakubem pana bratra na Bechyni navštíví, žádav se tu se paní hrabinkou ze Serina paní Evou, se sestrou svou shledati, kteráž před tím byla u pana z Šprincenstejna na zámku Šprincenstejně." Synu jejímu Janovi

[4]) Václava Březana Život Petra Voka z Rožmberka; spisů musejn. XXIV.
[5]) Archiv Třeboňský.
[6]) V. Březan; spisů mus. XXIV. str. 170.
[7]) Archiv Třeboňský.

dostalo se zatím nejpečlivějšího vychování v domě rožmberském. Brzy po schůzce s panem vladařem zatoužila paní Eva znova po krbu manželském. Ač jí do té doby mnohá učiněna nabídnutí z rodův českých i polských, dala přece paní Eva přednost Vlachovi panu Pavlovi hraběti z Gasolda, jehož doporučovala i sama Leonora, arcikněžna rakouská, kněžna mantuanská i montferatská. Oběma bratřím sňatek tento po chuti nebyl, avšak posléze povolili přece jednatelům sňatku, vyslanci Alexandrovi a Janu Albrechtovi, svob. pánům z Šprincenstejna, a když paní Eva pevnou vůli svou projevila, slaven sňatek dne 16. září r. 1578 a okvasen se vší okázalostí domu rožmberského na Krumlově. Leč odešedši do Vlach nevítalo štěstí manželské a vážné obavy moudrého pana vladaře plnou měrou se naplnily. Bohaté věno paní Evy přes 30.000 kop miš. za nedlouhý čas pohltil nádherný dvůr hraběte Pavla Gasolda a po 11letém pobytu v Mantově navrátila se s manželem svým do Čech, přebývajíc po té brzy u pana vladaře na Krumlově, brzy u p. Petra Voka, až to oběma dle svědectví Březanova nemálo bylo obtížno. Týž s ostrou výčitkou poznamenává: „Dala na sobě znáti, žeby nějaký statek rádi v Čechách koupili, ano již kupidla nebylo, ale poněvadž ani toho prve neučinila a nevonělo jí v patrii, přece salatu vlašskému přivykati musila až i tam život zavřela.“ Pravdě podobno jest, že paní Evě pro toto manželství mnohá vzešla muka a neshody s rodinou její. Březan několikkráte poznamenává, že paní Eva pravidelně z Krumlova odjela, když zavítal sem pan vladař, ano r. 1581 uzavřela prý se zúplna v klášteře krumlovském „mezi pannami nikam nevycházející až měsíce decembris na Hradec jeti ráčila“. Ještě téhož roku roztrpčena odjela s manželem svým do Mantovy, kdež brzy churavěti počala.

Po řádném, jak na šlechtice slušelo, vychování povolán byl mladý hrabě Jan Zriňský jakožto „edelknab“ ke dvoru J. M. císaře. R. 1586 na zprávu o vážné chorobě své paní mateře vypravil se ode dvora do Mantovy k loži nemocné, na niž prý shledání se synem milovaným jako dobrý lík působilo. Dne 13. března navrátil se od svého otčíma s přátelským psaním k p. Vilému z Rožmberka do Krumlova a odtud odebral se opět ke dvoru císařskému. Poměry mezi Rožmberky a hrabětem z Gasolda odtud byly utěšenější; neboť zříme za dvě léta později oba manžele opět na Krumlově návštěvou býti u pana vladaře; zalíbilo se jim prý velmi v Čechách, takže ani chuti nejevili do Vlach se vrátiti. Přece však odjeli dne 30. srpna 1589 do Italie nazpět, kdež paní Eva znova onemocněvši r. 1591 v měsíci srpnu život svůj dokonala. V. Březan dne 21. září 1591 poznamenal, že „inventován statek v truhlách složený v domu na Nov. městě v Krumlově i jiný po paní hrabince Evě z Rosenberka, nejvíce od šatstva i též rozličných svrchkův, kteřiž náleželi panu Janu hraběti ze Serina panu synu J. M.“[8])

Pan Vilém vladař domu rožmberského jen o rok sestru svou životem přečkal, léta Páně 1592, 31. dne srpna v pondělí po čtrnácté neděli po sv. Trojici o polednách dokonav život svůj v Praze k velkému zármutku všeho národa. „Tu padl platný sloup království

[8]) Život Viléma z Rožmb., spisů mus. XXIV. str. 296

českému," želí Březan, „anobrž vší svaté říši. Nenacházím, aby kterého pána českého kdy více lidé pobožní a obecné dobro milující tak dobře pod jednou jako pod obojí jako tohoto pana Viléma z Rosenberka srdečně oželeli a oplakali." Při veleslavném pohřbu jeho, konaném dne 26. října t. r., kráčel hrabě Jan Zrinský tehdy sedmadvacetiletý hned za nejvyšším kancléřem panem Adamem z Hradce, jehož nesli v nosítkách a za panem Petrem Vokem v hlubokém jsa oblečen smutku. Po smrti ujce svého hrabě Zrinský cele přilnul k panu Petru Vokovi, jehož jako otce svého ctil a miloval, při něm nejvíce prodlévaje a všecky osudy snášeje, jeho radou se řídě a spravuje, tak že poměr mezi oběma až do smrti posledního Rožmberka byl velice tklivý, něžný, téměř otecký a synovský. R. 1593 žádal hrabě Zrinský za obyvatele království Českého přijat býti, což jemu na sněmě v březnu t. roku povoleno bylo. Také s panem Adamem z Hradce, nejvyšším purkkrabím království Českého, hrabě Zrinský přátelské měl styky časté a mnohdykráte hostem jeho býval na hradě Jindřichově. A když pan Adam z Hradce r. 1596 zemřel, jmenuje se mezi předními jeho přátely, kteří mrtvému tělu na Hradec poslední poctu vzdáti přišli, též pan hrabě Jan ze Serina.

Chtěje vstoupiti v příbuzenský svazek se slavným rodem českým pánů z Lobbovic, dožádal se hrabě Zrinský prostřednictví svého pana ujce, tehdy vladaře domu rožmberského pana Petra Voka, kterýž 29. dne měsíce října r. 1599 v pátek po sv. Šimoně Judovi vyjel z Krumlova na Lnáře k vejprosům J. M. panu Janovi hraběti z Serina panny šlechtičny z Kolovrat panny Marie Magdaleny pana Volfa Novohradského z Kolovrat a paní Judity Kolovratové z Šternberka dceři k stavu sv. manželství, k čemuž Březan přičinil poznámku nejasnou a nevysvětlenou: o quam atra dies! Sňatek slaven byl dne 7. listopadu v úterý po sv. Linhartě a slavně i okázale vystrojen jest v Krumlově, při němž předními hostmi byli pan Krištof z Lobkovic, nejvyšší hofmistr království Českého, na místě J. M. císařské, a pan Adam ze Šternberka, nejvyšší sudí, a jiných nemálo z pánův a rytířstva. Šimon Lomnický z Budče svými bystrými, dvorskými verši statně a zdárně prý si „zašimonil" k velkému všech hostí veselí. Potřeby potravin byly ohromné a zlacený, erby vykrášlený nevěstin vůz s drahocenným řemením pořízen jest nákladem 470 tolarův 12 kr. Také hudba nákladná z Prahy („židovská") k největší spokojenosti panstva účinkovala. „Pěkně se ta svatba okvasila," dí Březan, „nežli že čistě kradli stříbro, šatstvo ložní a to čeládka některých hlavatých. Něco toho zase v Praze skrze nějakú děvečku se doptali a židům poručeno, aby netoliko v Čechách, ale i v Moravě na tu krádež pozor dali."

Mezi rodem rožmberským a švamberským od r. 1484 stávalo smlouvy dědičné (erbanunky), vedle níž tomuto ve případu vymření prvějšího nástup v dědictví náležel. Pan Petr Vok těžce nesl podmínky ty, žádaje si za dědice míti milovaného ujce a syna sestry své, hraběte Jana Zrinského. Pan Petr Vok mnohé upřímné pokusy činil, aby tomuto svému ujci aspoň část rožmberských panství odkázati mohl. Tak v přiznání svém ze dne 13. května 1600 vypovídá, že panu hraběti Zrinskému a jeho dědicům dluhuje 1000 kop gr., na základě kteréhož dluhu po smrti pana Petra Voka hrabě Zrinský obdržeti má panství

Třeboňské se závazkem, že přejímá část dluhů rožmberských ve výši 100.000 kop gr. Vložení však úpisu toho do desk zemských pro odpor pánů ze Švamberka velice obtížno bylo. Jan Jiří ze Švamberka čině právní námitky zamezil vložení úpisu toho do desk zemských a nastaly mnohé mezi oběma rody tuhé spory. Jaké tyto soudy páni ze Švamberka s panem vladařem měli, na díle o nich namítá kancléř rožmberský Vintíř takto: „Supplikací, kterú jest pan ze Švamberka J. M. učinil — to byla druhá, nebo první odporoval odcizení panství krumlovského — na kathedře čtena byla, toho v ní doloženo, že té smlouvě, kterúž s J. M. císařskou pan vladař učinil (aby totiž Krumlov postoupen byl císaři) své místo dává a s J. M. císařskou že se v žádný soud dávati nechce. A to při dskách zemských poznamenáno.“ [9])

Konečně došlo k narovnání mezi Petrem Vokem a panem Jiřím ze Švamberka 4. dne měsíce ledna v ten smysl, že právo dědické po Rožmbercích přísluší Švamberkům, avšak panství rožmberské s ochranným právem nad klášterem vyšebrodským a panství Libějice zůstaveny hraběti Zriňskému s tou výminkou, že zemřel-li by bez mužských potomků, panství tato připadnou Švamberkům, jimž povinnosti bude, dcery hraběte, budou-li které, věnem náležitým opatřiti.

R. 1601 vyznamenán byl hrabě Jan ze Serina od císaře názvem J. M. císařského kraječe. Když pan ujec jeho na těle chřadnouti počal, zastupoval jej při všem důležitém jednání, jakéž za nepokojných dob znamenitými osobami na zámku třeboňském zejména v času války mezi Rudolfem a Matyášem a v době vpádu Passovských zhusta se dálo. Tak při návštěvě legata englického Stephana Lesieura, jenž vyslancem byl Jakuba VI. anglického ke dvoru Rudolfovu, při kteréž i pan landkrabě z Laichtenburka a pan Karel z Vartenberka byli přítomni. Podobně roku 1609 když Christian kníže z Anhaltu, gubernator Falcu hořejšího, přijel k panu vladařovi na Třeboň, měv před tím jednání u císaře několik neděl. Hrabě Zriňský doprovázel ho s panem hrabětem z Firštenberka a Lukan až na Libějovice. Když roku 1610 dne 22. dubna přijel na Třeboň J. M. arcikníže rakouské Maximilian, bratr císařův, jeda k sjezdu duchovních kurfiřtů a některých knížat do Prahy, uvítal je v Třeboni pan hrabě Zriňský. Téhož roku dne 5. října přijel arcikníže Leopold, biskup passovský, na Třeboň. Před knížetem jel pan Vilém Slavata Hradecký. Také pan hrabě z Fiřtenberka téhož dne přijel; dne 11. přibyl sem arcikníže Maximilian, někdy volený král polský, odebíraje se k Passovu. Dne 18. přijeli k panu Vokovi Hetvík Vratislav, pan Vojtěch Kaplěř a jeden Němec za příčinou vojáků passovských a chtěli míti střelbu zapůjčenu; ale „v švábskú odpověď se obešli“. Při těch i mnohých jiných příležitostech pan Jan hrabě Zriňský nemocného ujce svého zastupoval. [10])

Avšak i při příležitostech méně důležitých, při slavnostech, při pohřbích, při četných svatbách, jež fraucimoru i jinému služebnictvu pan vladař vypravoval, hrabě Jan ze Serina svého ujce zastával, jakž toho četné doklady podává V. Březan v často vzpomenutém životopisu Petra Voka z Rožmberka.

---

[9]) V. Březana Život Petra Voka str. 198.
[10]) dto. 203 sl.

Když panu ujci stále se přitěžovalo a týž dle svědectví Březana stával se na zdraví stále více „nečáckým“ pan hrabě Jan Zriňský přes tu chvíli z hradu svého Rožmberka do Třeboně dojížděl. Všecky návštěvy ty V. Březan registruje, při tom podotýkaje, že i hrabě Jan stával se „nečáckým a často ač s malým zdarem v dobré vodě se myl“. Z těchto styků patrně jest viděti, jak upřímná byla péče hraběte Zriňského o zdraví pana Petra Voka a jak veliká mezi oběma láska upřímná.

Když blížila se poslední hodina posledního Rožmberka, hrabě Jan neustále u lože milovaného ujce svého prodléval. Od 25. října do 6. listopadu zápasil těžce p. Petr Vok, „stroje se do daleké vlasti“. Téhož dne o sv. Linhartu v jedné čtvrti hodiny na pátou polovičního orloje pan Petr Vok život svůj dokonal jsa stár 72 let 1 měs. a 7 dnů. „V nemoci páně,“ praví Březan, „to praesagium předešlo, že nedvěd doma chovaný darovaný J. M. pánu od hraběte ze Serina, vrátného, který mu jísti dával, udávil.“ Dne 1. února r. 1612 tělo posledního Rožmberka dovezeno do kláštera vyšebrodského. „Pan hrabě Zriňský, jakožto kollator v Rožmberku průvod očekával a pány vyslané z říše i jiné, kteří poslední ten skutek milosrdný mrtvému tělu prokázali, laskavě a dobrotivě přivítal i potom náležitě traktiroval a dále do kláštera provoditi pomohl.“ Téhož dne po vykonání všech ceremonií „do sklepu neb hrobky rožmberské nebyvši místa více než pro tu poslední truhlu posledního vladaře tělo zpuštěno a k předkům jeho přiloženo“.

A jakoby dobrého ujce svého neminil životem na dlouho přečkávati, osudu zvláštním dopuštěním zemřel hrabě Jan Zriňský téhož měsíce února. Jen o 23 dnův později dotekla se chladná ruka smrti i potomka slavného obhájce Sigeta. Choroba i způsob smrti jeho nejsou nám známy, jenom z nedatovaného listu jistého lékaře, kterýž jemu přísný výbor pokrmů snadno ztravitelných předpisuje, jakož i z různých lékův zavírati lze, že neduhem od jater a slabostí žaludku trpěl.

Pohřeb jeho dál se dne 12. dubna 1612, k němuž také pan Vilém Slavata, přislíbiv to listem ze dne 31. března, spolu s jinými pány se dostavili. Pan Jiří ze Švamberka kázal mrtvé jeho tělo v klášteře vyšebrodském pochovati se všemi poctami, kteréž stavu jeho náležely, a Šimon Lomnický, jemuž vyplaceno 20 kop odměny, dojemné pěl nad ním truchlozpěvy. Nad mrtvým tělem postaveno jest ozdobné mramorové epitafium s nápisem: Anno a nato Christo MDCXIII. mens. novembris die XXV. in honorem et immortale nominis monumentum illustris et generosi comitis domini d[ni] Johannis, comitis de Serin domini in Šakathurn, Eberav et Rosenberg, sacrae Rom. imperatoriae M[tis] Rudolphi Secundi quondam a consiliis et cyathis nec non monasterii hujus Altovadensis domini heredit etc. Renovatum est hoc altare, sacellum de novo picturis exornatum et una cum sepulchro ex marmore extructo positum sumptibus illustris et generosi domini d[ni] Johannis Georgii de Schwanberg in Klingenberg, Worlik et Rosenberg S. C. M[tis] consiliarii, inclytae domus Rosenbergiae relicti heredis et domini. Ve vyšebrodských knihách poznamenáno kromě toho o hraběti Janu Zriňském, že byl „vir optimae indolis et catholicae fidei adictus“.

Návrat královského rodu Bourbonského do Francie.

Podává Dr. *Jan Mil. Kryštůfek.*

Dobytím Paříže Francie ocitla se v nebezpečné krisi. Co ještě nedávno nikomu ani na mysl nepřipadlo, bylo nyní dokonanou událostí — Paříž byla v rukou vítězné Evropy. Poněvadž vláda odstěhovala se do Bloisa, nejdůležitějším činitelem ve veřejném životě byl senat, jenž po celou dobu trvání svého neměl jiné práce než měniti požadavky Napoleonovy v organická snesení. K nějakému odporu nevzmohl se nikdy, pouhý pokyn císařův byl mu rozkazem. Ještě nedávno ubezpečoval Napoleona, že bude pečovati o trvání čtvrté dynastie; když však přišlo nebezpečenství, senat zapomněl daného slova, a jako dříve byl pouhou hříčkou v rukou Napoleonových, tak nyní byl povolným nástrojem v rukou spojencův. Pod ochranou cizích bodáků senat jmenoval zatímnou vládu, skládající se ze členů, kteří mu od spojenců byli navrženi. K návrhu jejímu senat zřídil kommissi, jíž uloženo bylo vypracovati novou ústavu. V sedění konaném 3. dubna prohlásil senat Napoleona za zbavena trůnu, zrušil nástupnictví v jeho rodě a sprostil vojsko i národ přísahy věrnosti. O zákonnost nestaral se nikdo. Sesazením Napoleona veliká nastala mezera v státním životě francouzském, která, neměla-li se státi osudnou, musila býti co nejdříve zacelena. Ústavní kommisse konala 3. dubna prvou schůzi. Členové strany rusko-senatské přinesli do schůze již hotový návrh. Poněvadž však v návrhu nečinila se zmínka, kdo zasednouti má na trůnu francouzském, abbé Montesquieu, jenž v ústavní kommissi repraesentoval živel královský, žádal, aby v čelo ústavy postaveno bylo prohlášení, že Francie vrací se pod žezlo Bourbonův. Po některém rozmýšlení formulován jest článek tímto způsobem: „Národ francouzský povolává dobrovolně na trůn Ludvíka Stanislava Xaviera, bratra posledního krále a po něm ostatní členy rodu Bourbonského dle starého řádu.“ Znění toto u vysoké míře popudilo Montesquieua. „Jakže,“ zvolal, „národ povolává Ludvíka XVIII. na trůn! však to jest lež. Nikdy král neztratil svých práv, nikdy nepřestal panovati. Ne jako bratru Ludvíka XVI. náleží mu koruna, nýbrž jako strýci Ludvíka XVII., jako bezprostřednímu nástupci tohoto mladého prince, jehož dlouhé utrpení nemohlo zbaviti

ho názvu krále francouzského. Či může někdo upírati mu názvu Ludvíka XVIII.?" Se stanoviska královského Montesquieu měl pravdu; mimo právo dědičné Bourbonové neměli jiného práva ke trůnu francouzskému.

Senat, jenž cítil, jak mizí mu půda pod nohama, chtěl užiti příležitosti této, aby pojistil si skvělou budoucnost. Proto prohlášeno v návrhu, že posavadní senatoři přejdou do nového senatu, počet členů že bude 100, a důstojnost jejich že bude dědičná. Kdyby rod jednoho z nich měl vyhasnouti, král mohl toliko vybrati si jednoho ze tří kandidatů, které by mu senat navrhl.

Montesquieu souhlasil s dědičností, ale se vší ráznosti opřel se tomu zištnému ustanovení, které nad to zkracovalo ještě práva královská. Podle jeho přesvědčení jmenovati všechny členy tohoto vysokého sboru výhradně náleželo králi. V průběhu dalšího jednání Montesquieu tázal se svých odpůrců, kdo jim dal moc, aby vypracovali novou ústavu. „Král-li? ne; národ-li? ne." Další jednání toho dne přetrhl hrabě Nesselrode, jenž ohlásil kommissi příchod císařských maršalův, aby jednali o vladařstva. To způsobilo zděšení, jež utišilo se teprve, když odpadnutím Marmontova sboru věc obrátila se ku prospěchu královských. Zatím podařilo se Talleyrandovi přesvědčiti Montesquieua, že nejdůležitější věcí jest povolati Bourbony nazpět, to ostatní že se poddá. Montesquieu, přisvědčiv k vývodům Talleyrandovým, při novém zasedání dne 5. dubna svolil ke znění, že národ francouzský povolává svobodně krále na trůn. Co do složení senatu obě strany učinily si navzájem ústupky; Montesquieu neprotivil se tomu, aby posavadní členové nepřešli do nového senatu; senatoři s výhradou touto přenechali králi právo jmenovati senatory, jichž počet ustanoven na 200. Ostatní články nepůsobily již nižádných obtíží i přijaty jsou, jak byly navrženy. Již následujícího dne senat jednohlasně schválil návrh této ústavy, domnívaje se, že zabezpečil si trvání. Ústava tato způsobila ve všech stranách odpor, poněvadž z ní vyzírala hnusná zištnost těch, kteří ji na svět přivedli. Vtip národní právem nazval ji ústavou důchodovou (constitution de rentes). Ústava tato, poněvadž nikdy nevešla v platnost, nezasluhovala by ani zmínky, kdyby na základě jejím rod Bourbonský nebyl povolán na trůn francouzský.

Státní potřeby čím dále tím více doléhaly na prozatímnou vládu. Vše bylo v nepořádku, vše musilo býti do pořádku uvedeno. Talleyrand, znaje svou nedostatečnost a své pohodlí, nechtěl podjíti se úkolu tak velikého, proto chtěl svaliti odpovědnost ze zavedení nového pořádku na toho, kdo z podvrácení panství Napoleonova největší měl užitek — na královský rod Bourbonský. V týle vojsk spojenců hrabě z Artoisa, bratr Ludvíka XVIII., postupoval do nitra Francie, nikde nenalézaje očekávaných sympathií. Právě této doby zdržoval se v Nantech, obíraje se myšlénkou opustiti Francii, když ho došel dopis Talleyrandův, aby odebral se do Paříže. Tím situace podstatně se změnila. Stoupenci Bourbonští počali se hýbati a zástupy lidu, kteří nedávno křičeli, ať žije císař, volali nyní: „Ať žije král!"

V malých pochodech hrabě z Artoisa bral se s horlivým royalistou hrabětem Vitrollesem do Paříže, očekávaje, že veřejné nadšení vzkypí ve prospěch Bourbonův. Ale kudy se bral, zela na něho lhostejnost

a chladnost. Na cestě své rozdával hojně bílé kokardy a nepřestával opakovati místním úřadům a těm nečetným deputacím, jež se k němu dostavily, slova: „Mír, žádné odvody, žádné mimořádné daně.“ Když přišli do města Vitra, rychlý posel senatu odevzdal hraběti Vitrollesovi opis ústavy senatské. Vitrolles opustil Paříž ten den, když senat prohlásil se ve prospěch Ludvíka XVIII., i ujišťoval hraběte z Artoisa po svém k němu příchodu, že jest v Paříži netrpělivě očekáván a že bude ode všech úřadů přijat jako pravý zástupce staré monarchie. Očekávání Artoisovo rozplynulo se v niveč. Senat nevšímaje si ani osoby jeho ani práv jeho, prohlásil se, že bratr jeho, Ludvík, jakožto hlava rodu Bourbonského, nevstoupí na trůn francouzský, pokud nepřijme ústavy senatské. Opíraje se o svou ústavu senat nejenom nechtěl dáti hraběti z Artoisa obvyklého názvu „Monsieur“, nýbrž popíral mu i titule generalního místodržitele, poněvadž po rozumu jeho Ludvík XVIII., nepřijav dosud ústavy ze dne 6. dubna, neměl ani moci ani práva ustanovovati generalního místodržitele. Spor tento nebyl vyrovnán, když Artois 11. dubna přibyl až k samým branám pařížským. Nastala otázka, podrobí-li se hrabě Artois požadavkům senatu, či vstoupí-li jako prostý cestující do Paříže a pokusí-li se pomocí stoupenců svých, aby ujal se vlády? Působením Talleyrandovým prozatímná vláda učinila hraběti Artoisovi návrh, aby dal se prohlásiti od senatu za náčelníka prozatímné vlády; tímto jednoduchým způsobem že zachová se shoda s tím, co až dosud se stalo, a zároveň vyhoví se požadavkům senatu. Nezadati v ničem právům staré monarchie, toť heslem hraběte z Artoisa; proto odepřel vejíti v nějaké jednání, jež by právům staré monarchie mohlo býti na ujmu a úkor. Poněvadž příchod Artoisův ustanoven byl na den 12. měsíce dubna a přípravy k jeho přijetí byly již vykonány, prozatímná vláda odhodlala se přijmouti ho jako Bourbona a ne jako náčelníka vlády. Po bezvýznamném oslovení, jež měl Talleyrand, na něž následovala rovněž bezvýznamná a nesouvislá odpověď, hrabě Artois vstoupil do Paříže! Účastenství, kudy průvod se bral, bylo hojné, ale obyvatelstvo bylo více zvědavé než nadšené. Kozáci v průvodu princově byli nejlepším důkazem, pod či ochranou tento princ vstoupil do Paříže. Za bydliště hrabě Artois zvolil si Tuilerie, kde přijímal blahopřání svých stoupenců. Senat, jenž byl dosud jedinou uznanou auktoritou státní, nic nestaral se o prince očekávaje, jak se věci budou dále vyvinovati. V brzku se okázalo, že pod ochranou vojsk cizích senat dovedl sice podvrátiti vládu Napoleonovu, že však neměl dosti síly a vážnosti, aby zachránil vymoženosti revoluce a zabránil reakci.

Na oslovení Talleyrandovo bylo třeba v Moniteuru uveřejniti odpověď. Těch několik slov, která princ vykoktal, nemohlo býti uveřejněno za odpověď, bylo třeba sestaviti odpověď novou. Následujícího dne přinesl Moniteure tato pamětihodná slova jakožto odpověď princovu: „Páni členové prozatímné vlády, děkuji vám za vše, co jste učinili ve prospěch naší vlasti. Pohnutí brání mně, abych vyjádřil vám, co cítím. Již žádné rozmíšky: mír a Francie; vidím ji opět, a nic se v ní nezměnilo, nežli to, že jest v ní o jednoho Francouze více.“ Domníval-li se senat a s ním celý svět úřední, že příchodem hraběte z Artoisa nezměnilo se ve Francii nic jiného, než že jest tam o jednoho Francouze více, měly v brzku dojíti trpkého sklamání.

Princ Artois, řídě se toliko radami svých stoupenců, nechtěl v ničem povoliti senatu, tak že císař ruský Alexander, aby zabránil zjevnému výbuchu nepřátelství mezi ním a senatem, odebral se k němu osobně a vylíčiv mu zásluhy, jež senat získal si o podvracení panství Napoleonova a o návrat Bourbonův, uvedl mu na paměť, že spojení panovníci slavně slíbili uznati a zaručiti ústavu, již Francouzové pod jich ochranou si dají, a že také jsou odhodláni dostáti slibu svému. Po tomto vyjádření nezbývalo hraběti z Artoisa než buď se podrobiti anebo zpět vrátiti se do vyhnanství. Artois se podrobil. Následujícího dne přijal senat v audienci a obdržev od něho titul generalního místodržitele království měl k němu řeč, jak od Talleyranda a Fouchéa byla mu vypracována. Kde však v odpovědi té běželo o uznání ústavy, místo to bylo nahrazeno jiným, dávajícím možnost obejíti ústavu. V původním textu stálo: „Znaje smýšlení vznešeného bratra svého nebojím se, že budu desavouován, budu-li přísahati jménem jeho, že budu zachovávati její základy a pečovati o to, aby od jiných byly zachovávány. (Je ne crains pas d'être désavoué, en jurant, en son nom d'observer et d'en faire observer les bases)". V odpovědi své pravil: „Nebojím se, že budu desavouován, budu-li tvrditi jménem jeho, že připustí její základy. (Je ne crains pas d'être desavoué en assurant, en son nom, qu'il en admettra les bases)". Ale i tento nepatrný ústupek přičil se povaze Artoisově. Při představení sboru zákonodárného, jenž následoval hned po senatu, předseda jeho v řeči své ani slovem nezmínil se o zárukách politických. Hrabě z Artoisa, zpozorovav nedostatek tento, jako u vytržení pravil, že pociťuje radost, již těžko lze vysloviti, že nalézá se u prostřed pravých zástupců národa francouzského. Když v době tak vážné, kde na stolec královský vracela se stará rodina Bourbonská se zásadami absolutní monarchie a se srdcem naplněným hořkostí a nenávistí ku všem, kdo byli příčinou jejího pokoření a vypuzení, sbor zákonodárný nežádal ani nejmenší záruky, že bude šetřeno osobní svobody a majetku, a že nebude saženo na politické instituce, které v posledním čtvrtstoletí ve Francii byly zavedeny, tu není s podivením, že Napoleon k takovýmto zástupcům lidu jevil největší odpor, a že vůbec tak málo si vážil parlamentarního zřízení. V skutku není škodlivějšího ústavu než parlament, jehož členové místo aby podle nejlepšího vědomí a svědomí hájili prospěchů státu, propůjčí se vládě za nástroj absolutistických choutek jejích. Je-li vláda silná, parlament nemá nic jiného na práci, než aby bral na vědomí činy vlády, a to jest to menší zlo, zvláště když panovník, proniknut jsa vznešeností povolání svého, ve hmotném a duševním rozvoji státu hledá slávu svou; je-li vláda slabá, parlament míchá se do činnosti vládní, čehož pak přirozeným následkem jest strnulost uvnitř a slabost na venek. Dějiny revoluce francouzské podávají k tomu dostatečných dokladův. Za to parlament, jenž v zákonech tlumočí city, tužby a potřeby národa a pilně toho dbá, aby ne dle slova, nýbrž dle ducha byly plněny, jest nejkrásnějším plodem politické vzdělanosti XVIII. a XIX. věku.

Přítomnost Bourbona bylo znáti jak v životě politickém tak společenském. Prozatímná vláda, aby zalichotila se hraběti z Artoisa, nařídila, aby všechny sbory vojenské přijaly bílou kokardu, a na všech lodích jak válečných tak obchodních aby vztyčena byla bílá vlajka.

Poněvadž odstraniti trikolory bylo věcí nebezpečnou, zatímná vláda vzala útočiště ke lži. Za nástroj vyvolila si maršala Jourdana, vítěze u Fleury, jemuž oznámila, že Marmont nařídil svému sboru, aby přijal bílou kokardu. Domnívaje se, že Marmont učinil tak na vyšší pokynutí, neměškal v denním rozkaze nařiditi, aby všechna oddělení vojska velení jeho podřízená zaměnila kokardu trojbarevnou za bílou. Čin tento následován byl ode všech sborův; odporovati neodvážil se nikdo.

Vedle hraběte z Artoisa zatímná vláda byla nemožna, proto jest zrušena, a místo její zaujala 17. dubna zatímná rada státní, která v souhlase s princem měla rozhodovati o všech záležitostech státních. Z návodu nepřátel nového pořádku vysláni jsou do provincií mimořádní kommissaři, aby rozšiřovali mezi lidem podrobnou znalost o událostech, které vrátily Francii zákonným jejím panovníkům. Moc jejich byla neobmezená, tak že mohli sesaditi každého veřejného hodnostáře a propustiti na svobodu každého, kdo od úřadů císařských pro činy politické byli uvězněni. Většina mužů těch, žijíc po pětadvacet let mimo Francii a neznajíc ani lidí ani poměrů, vybízela zástupy k nepřátelským projevům proti císařství a republice a snažila se ústavu senatskou podkopati dříve než vstoupila v život. Jich působením ústavní listina v Bordeauxu byla veřejně spálena, v Nantech vykonal na ní práci tu kat.

Co národ francouzský uražen byl tímto způsobem v citech svých nejjemnějších, hrabě z Artoisa přijímal v Tuileriích deputace, které se k němu ze všech končin Francie hrnuly, o věci vládní skoro nic se nestaraje. Táž lehkomyslnost, která přivedla pád Bourbonův, jeví se opět v celém jednání generalního místodržitele. Nouze finanční působila mu největší nesnáze. Pokladny státní byly prázdny; miliony přivezené z Orleans brzo byly vyčerpány. Slibu, že mimořádné daně (droits reunis) nebudou vybírány, brzo zapomenuto. Pod nátlakem nutnosti hrabě z Artoisa nařídil, aby vydáno bylo za 10 milionů pokladničních poukázek (bons du trésor) a aby berně řádné i mimořádné, jak dříve od Napoleona pro rok 1814 byly ustanoveny, dále byly vybírány, ano dekretem ze dne 27. dubna 1814 podržel i daně nepřímé, pověstné droits reunis, ač právě slib, že odstraněny budou daně tyto, jež zavedeny byly bez svolení jak senatu tak i sboru zákonodárného, způsobil v širokých vrstvách lidu, že přijaly hraběte z Artoisa celkem příznivě. Princ vybíral daně ty jako dříve Napoleon mocí svého postavení, a ani senat ani sbor zákonodárný neopovážily se pozvednouti hlasu proti nezákonnému počínání tomu, ač právě senat uváděl nezákonné vybírání daní za jednu z hlavních příčin ke složení Napoleona s trůnu. K tísni finanční připojil se úpadek průmyslu a obchodu. Generalní místodržitel, aby zjednal si přízeň národa anglického, snížil značně clo na dovoz zboží osadnického; okolnosti té Angličané užili, že zaplavili trh francouzský svými výrobky, čímž zasadili těžkou ránu francouzskému průmyslu bavlnickému a cukrovarnickému. Dají-li se činy tyto aspoň vysvětliti nouzí okamžitou, příměří, které podepsáno bylo 23. dubna, věčnou bude obžalobou Talleyranda, že více dbal prospěchu vlastního nežli prospěchu státního. Od něho Francie uzavřena jest v hranice, které měla 1. ledna 1792. Území toto mělo býti tou měrou vyprázdněno, kterou pevná místa obsazená vojsky

francouzskými vydána budou v ruce spojencův. Veškero vyzbrojení, jako děla, náboj, zásoby všeho druhu, archivy, mapy, plány, karty, modely atd., mělo vydáno býti spojencům. Jedním tržením péra Francie postoupila spojencům 53 pevností, 12.600 děl, arsenaly plné zásob, slévárny s ohromným materialem, přístavy s četnými koráby, z nichž 43 byly koráby válečné s vysokým chodem, což vše mělo cenu nejméně půl druhé miliardy; k tomu přičísti ještě dlužno slevení zbývajícího dluhu 140 milionů franků, které Prusko dosud nezaplatilo. Za ohromnou cenu tuto Francie neobdržela nic jiného než hranice z roku 1792 a pouhé příměří, které ničeho neustanovovalo o disposicích příštího míru. Vítězná Evropa měla právo žádati na Francii náhrady za škody, které vzala, ale francouzský jednatel měl za svatou povinnost užiti všech prostředkův, aby zmírnil požadavky vítězovy nebo aspoň zvýšil jeho ústupky. Že Talleyrand si tak nevedl, že s trestuhodnou lehkomyslností potakal ve všem vítězům, v tom záleží neodpustitelné jeho provinění, kterého se dopustil na zubožené vlasti. A tážeme-li se po příčině tohoto jednání, nezbývá nám než prohlásiti, že to nebyla neznalost věcí diplomatických, bylť Talleyrand za doby republiky a císařství po delší řadu let ministrem záležitostí zahraničných a tudíž v úskocích a kličkách diplomatických honěný, nýbrž hnusné sobectví — vyneslo prý mu ujednání tohoto míru několik milionů — které ho přimělo, že pro bídný zisk zaprodal prospěch vlasti. Katolický biskup, který zradil církev, jest také hotov zraditi vlast. Hrabě z Artoisa ani neznaje obsahu mírné listiny, ani neporadiv se s nikým ze státní rady mimo s Talleyrandem, ani nevyčkav příchodu královského bratra svého, jemuž jediné náleželo ujednati smír s Evropou a převzíti za něj odpovědnost, podepsal, co mu bylo předloženo. Nová aera nemohla se počíti činy Francii a rodu Bourbonskému škodlivějšími. —

Zatím co členové rodu Bourbonského pracovali o obnovení staré monarchie, Ludvík XVIII., hlava jeho, pokojně meškal v Anglii v Hartwellu, očekávaje, jaký obrat vezmou věci ve Francii. Teprve po odchodu Napoleonově opustil 20. dubna útulek svůj. Následujícího dne byl v Londýně, kde přijat byl od prince vladaře za velikého účastenství. Ludvík, vysloviv díky princi vladaři za pozornost, kterou mu on i celá jeho rodina prokazovali, dodal, že po božské prozřetelnosti děkuje především radám jeho královské Výsosti a této slavné zemi a jejím obyvatelům za to, že rod jeho opět dosazen jest na stolec předků svých, kterážto událost zaceli rány, ztiší náruživosti, vrátí klid, pokoj a štěstí národům. Slova tato byla rovněž tak urážlivá jako nepravdivá. Urážela spojené mocnosti, které na sesazení Napoleona obětovaly tolik drahé krve svých poddaných, nepravdivá, poněvadž to nebyli Angličané, nýbrž císař ruský Alexander, který rozhodl pád Napoleonův. Dne 24. Ludvík XVIII. přistal v Calețách, a s ním vystoupili na půdu francouzskou vévodkyně z Angoulêma, dcera Ludvíka XVI., princ Condé a vévoda z Bourbona, kteří provázeli ho na cestě do Paříže. Kamkoliv zavítal, v Boulogni, Abbeville, Amiensech, Compiegni, všude přijat byl od obyvatelstva s nadšením. Kochaje se ve štěstí nedávno před tím ještě neočekávaném a stavě na odiv královský svůj majestat, neměl času, aby obíral se věcí nejdůležitější — ústavou. Jemu v ústrety vyslán byl Pozzo di Borgo, aby přiměl Ludvíka ku přijetí ústavy senatské,

ale zástupce hraběte z Artoisa a jeho družiny, hrabě Bruges, zasazoval se o to, aby věc staré monarchie triumfovala zcela a bez výminky. Zdravý smysl Ludvíkův nahlížel, že nutno učiniti ústupky nové době, ale že by měl vstoupiti na trůn po otcích svých z milosti senatu a ne po právu dědičném, to příčilo se celé jeho bytosti. Nadarmo Talleyrand v dopisech svých snažil se ho přesvědčiti, že jest nezbytno přijmouti ústavu senatskou, až na některé změny, které by později v senatě byly provedeny, že třeba ustanoviti den, kdy ústava přísahou bude stvrzena, aby vlny veřejného mínění byly utišeny, a vojín aby k věrnosti byl zavázán, nadarmo představoval mu, že láska lidu obecného k němu nemá mezí, ale ve vojsku že vládne duch zlý — to vše nepřivedlo Ludvíka k jinému rozumu. Skvělé uvítaní, kterého se mu dostalo na půdě francouzské, zprávy bratra jeho z Paříže, jež s předsudky jeho souhlasily nebo jim lichotily, utvrdily ho v přesvědčení, že může se všeho odvážiti. Než učinil konečné rozhodnutí, uzavřel při sobě prodlíti několik dní v Compiegni. V městě tom přijímal úřední návštěvy státních sborů, které z Paříže sem si přispíšily, aby pojistily si milost nového zeměpána. První představili se maršalové, jichž jménem mluvil Berthier, který neopominul nazvati Bourbony rodem nejstarším a nejslavnějším.

Ludvík dovedl zastříti vlídností svého chování rozpaky, jež mu způsobilo shledání s maršaly, které revoluce povýšila k hodnosti této. On dal si představiti jednoho po druhém a pro každého měl několik lichotivých slov. Po představení chtěl vstáti, ale bolesti hostcové bránily mu v tom. Několik domácích důstojníků přiskočilo, aby mu podali rámě, ale Ludvík uchopiv za ramena dva nejblíže stojící maršaly, pravil k nim: „O vás, páni maršalové, chci se příště opírati; byli jste vždy dobrými Francouzi; doufám, že Francie nebude míti potřebí vašeho meče; kdybychom ale někdy, čehož Bůh račiž nás zachrániti, byli nuceni jej tasiti, jakkoliv všecek hostcem jsem zlámaný, potáhnu s vámi."

Po maršalech představil se sbor zákonodárný, jehož mluvčí v oslovení svém ani slovem nezmínil se o ústavě a zárukách jejích; za tuto zdrželivost Ludvík odměnil se sboru zákonodárnému tím, že ho nazval zástupcem národním. Senat do Compiegne se nedostavil, očekávaje v Paříži, až král ústavu jeho potvrdí. Ale Ludvík, neznaje ducha národa francouzského a bera okamžitou náladu za skutečné smýšlení, rozhodl se, že zasedne na trůn bez předchozích podmínek. Zpráva tato způsobila zděšení v senatu. Jednotliví členové doléhali na císaře Alexandra, aby ujal se díla, jež jest vlastně dílem jeho. Alexander libuje si v svobodomyslných zásadách nebyl necitelen ku prosbám těmto. Talleyrandovi prý řekl, že mu svěří 30.000 mužův, aby Ludvíka zadržel v Caletách, až svolí ku všemu, co slušno by bylo a spravedlivo. Při tom neobmezil se na pouhý slib tento, nýbrž odebral se 1. května 1814 osobně do Compiegne, aby přivedl Ludvíka k jinému rozumu. Poukázav k zásluhám senatu, ku přání spojenců a vznešenému příkladu předka jeho Jindřicha IV., tázal se ho, zdali slova „z Boží milosti" přičiní něco k velikosti království. Přesvědčení Ludvíkovo o božském právě k trůnu francouzskému bylo nezvratné; události posledního čtvrt století pro něho neměly žádné důležitosti, pro něho jakoby jich nebylo, on snil jen o králi, který neumírá, který tedy ne-

iže býti ani vypověděn, ani sesazen. „Jaké právo mám k trůnu ncouzskému, není-li to právo božské,“ tázal se císaře Alexandra. o jsem mimo právo to? Slabý stařec, ubohý vypovězenec, jenž přicen byl, aby daleko od vlasti své vyžebral si chleba a přístřeší! m jsem byl ještě před několika dny; avšak tento stařec, tento hnanec byl králem francouzským. Titul tento dostačil, aby veškeren rod, poučen jsa o potřebách svých, povolal ho na trůn otcovský. acím se na jeho zavolání, ale vracím se jako král.“ Císař Alexander il osten, jenž obsažen byl v slově žebrání, ale k osobní citlivosti bylo času. On sice nepopíral božského práva jeho, ale připomenul i, kdyby nechtěl dbáti slibů daných mocnáři spojenými národu ncouzskému, že nesmí zapomenouti, že bratr jeho přijal formalně novu ústavy a že jen na tomto základě jmenován byl od senatu neralním místodržitelem. Nahlížeje, že by další odpor mohl býti mu odným, Ludvík prohlásil konečně, že dostojí slovu danému jménem io s výminkou, že nepřijme ústavy z rukou senatu, nýbrž že ji udělí vlastní vůle své. Císař Alexander, neznaje se v subtilnostech ústavních, okojil se s vyjádřením tímto a odcestoval do Paříže. Také král dvík XVIII. opustil 2. května Compiegne, aby odebral se na zámek int-Ouen, kamž ještě téhož dne o 4. hodině odpolední dorazil. Tam edložena mu deklarace, kterou vypracoval Talleyrand, a které dostalo schválení i císaře Alexandra, ale v té formě, ve které mu byla předena, Ludvík nechtěl přijmouti ji; především příčilo se jeho svěmi, aby ústavu stvrdil přísahou. O vzdoru krále Ludvíka Talleyrand ravil císaře Alexandra, jenž prý dal Ludvíkovi vzkázati, nebude-li deklace ještě toho dne večer uveřejněna, že zítra do Paříže nevkročí. Tato znost císaře ruského neminula se žádoucím účinkem. Hned vypracován t nový návrh, kterému dostalo se souhlasu všech stran. V nové deraci, která ještě 2. května byla uveřejněna, prohlašuje Ludvík XVIII., ústava senatská ze dne 6. dubna obsahuje dobré zásady, ale mnohé inky její že nesou na sobě ráz chvatu a z příčiny té že nehodí se tava ta za základní zákon státní. Poněvadž však odhodlán jest dáti ancii ústavu svobodomyslnou, že svolává ke dni 10. června senat bor zákonodárný, jimž předložena bude osnova ústavy vypracovaná kommisse, jež vybrána bude ze senatu i sboru zákonodárného. Zády, které ústava tato bude obsahovati, jsou:

1. Vláda ústavní zůstane, jak jest nyní, a děliti se bude jako dříve dva sbory: senat a sbor zákonodárný, jenž skládati se bude z voných zástupců lidu.
2. Berně bude svobodně povolována.
3. Svoboda politická a osobní bude zaručena.
4. Svoboda tisku až na opatření nutná k zachování veřejného koje bude zachována.
5. Svoboda vyznání jest zaručena.
6. Majetek jest nedotknutelný; prodej statků národních jest nevolatelný.
7. Ministři jsouce zodpovědni, mohou býti dáni od jedné z komor obžalobu a od druhé souzeni.
8. Soudcové jsou nesesaditelni a soudy nezávislé.
9. Veřejný dluh jest zaručen.

10. Čestná legie bude zachována.

11. Nikdo nebude pro své přesvědčení a hlasování znepokojován.

Následujícího dne král Ludvík slavil vjezd do Paříže. Počasí bylo překrásné. Jel ve voze taženém osmi koni. V zadu seděl on s vévodkyní z Angoulêma, dcerou Ludvíka XVI. a Marie Antonie, jim naproti hrabě z Artoisa a vévoda z Bourbona. Nejprve odebral se do chrámu „Notre Dame", kde zpíváno jest „Te Deum", a teprve potom nastoupil cestu do Tuilerií. Vévodkyně z Angoulêma, překračujíc opět práh Tuilerií, tak hluboce dojata byla vzpomínkou na potupnou smrť svých rodičů, na utrýzněného bratra, na své zajetí a osvobození, na všechny strasti, které jí a členům její rodiny bylo snášeti, že omdlela. Pověrčivý lid přirozenou událost tuto vykládal za zlé znamení a měl v tom pravdu. Nad příchodem královým celá Paříž tonula v opojení, jen stará garda, která kráčela v čele průvodu, byla mlčenliva a zádumčiva. Pod dojmem prohlášení saint-ouenského každý odevzdával se nejkrásnějším nadějím. Mělať vláda Napoleonova při veškerém lesku svém velmi mnoho stinných stránek. O politické svobodě nebylo ani slechu, tisk byl spoután přísnou censurou, ze škol byly mravní a politické vědy vyloučeny, ani dějepisu nepopřáno tam místa, veškeren život státní i politický sevřen byl těsnými okovy militarismu, jenž síly národa francouzského utrácel ve válkách nespravedlivých. Když tlak tento přestal, nový čilý život rozproudil se ve všech vrstvách společenských. Divadla opět se plnila, salony oživly a dobývaly si předešlého významu, průmysl a obchod počal se vzmáhati, kapitaly, které za poslední doby zmizely z veřejného života, opět se tam vracely, když nebylo se jim báti nepředvídaných válek a peněžných krisí s nimi spojených. Při této mysli náladě snadno mohlo podařiti se Bourbonům trvale založiti panství své v srdcích Francouzův; potřebovali jen zapomenouti, že s výše moci a slávy svrženi byli v bídu a potupu, potřebovali národu francouzskému zaručiti vymoženosti veliké jeho revoluce, mezi nimiž politická svoboda zabírala přední místo, a co by zaručili věrně a svědomitě plniti, potřebovali míti v úctě válečné činy doby právě minulé, jež hluboce se vtiskly v srdce každého Francouze a byly chloubou celého národa, a Francouzové byli by žehnali chvíli, kdy starý rod královský vrátil se na trůn. Ale Bourbonům nedostávalo se ani královské velikomyslnosti, ani křesťanského sebezapření, ani státnického rozhledu a důmyslu, proto nepoznali, čeho čas a okolnosti na nich žádaly. Sotva překročil Ludvík XVIII. práh Tuilerií, Francie nová, jak vyšla z veliké revoluce, a Francie stará nepřátelsky se srazily. K uklizení tohoto sporu a k založení trvalé shody mezi králem a národem naskytal se jediný prostředek, aby král shrnul vymoženosti revoluce očištěné od šlaků doby bouřlivé a od ztrnulosti despotismu vojenského v jednu ústavní listinu, a svobody v ní obsažené aby sám šetřil a jiným šetřiti přikázal. Jen ústava mezi králem a národem vzájemně smluvená mohla uvésti v zapomenutí události nedávno minulé; národ francouzský přestal býti kralovrahem a král s družinou svou zemězrádcem, jen ústava mohla učiniti přítrž piklům Napoleonským a přivésti činnost stran z utajených skrýší na světlo veřejnosti, jen ústava mohla způsobiti přechod z válečné horečky ku pracím míru a zaceliti rány, z nichž Francie krvácela. Avšak ne zavésti zřízení ústavní,

nýbrž obnoviti staré řády feudalní bylo úmyslem nového království. Ludvík XVIII. sestavil 13. května nové ministerstvo, v němž záležitosti zahraničné svěřeny jsou zištným rukám Talleyrandovým a záležitosti vojenské nešťastným rukám Dupontovým, ale o zřízení ústavní kommisse nebylo posud ani řeči. Ústavní otázka dostala se teprve do proudu, když 17. května Alexander oznámil Talleyrandovi, že mír nebude dříve podepsán, pokud by ústava Francouzům slíbená a jim zaručená nebyla prohlášena. Pokynutí toto přimělo Ludvíka XVIII., že následujícího dne jmenoval ústavní kommissi ze zástupců krále, senatu a sboru zákonodárného, která tak pečlivě byla sestavena, že od ní nebylo se obávati ani nejmenšího odporu. V pěti krátkých poseděních přijata jest celkem osnova ústavy, jak vyšla z královské kanceláře. Ku chvatu tomu nemálo přispěl císař Alexander, jenž prý poslal Talleyrandovi nový lístek, v němž mu oznamuje, že odchod jeho neodvolatelně ustanoven jest na poslední dny měsíce května, že tedy nutno, aby ústava konečně byla projednána a od krále přijata. Spojení panovníci, přesvědčeni jsouce, že bez ústavy, formalně od krále přijaté, mužové, kteří o Francii platné získali si zásluhy, byli by bez ochrany, emigrace že by byla bez uzdy a pokoj Evropy beze stálosti, naléhali, aby ukončeny byly práce ústavní. Teprve když osnova ústavy byla dokončena a den 4. června k prohlášení jejímu ustanoven, spojenci podepsali dne 30. května s Francií mír.

Tomuto míru pařížskému základem byla smlouva, kterou hrabě z Artoisa jakožto generalní místodržitel se spojenci učinil. Přes odpor Pruska spojenci zůstali věrni zásadě v provolání frankfurtském prohlášené, že Francie bude větší než za starých králův. Dle toho Francii dostalo se území, jaké měla dne 1. ledna 1792 s některým rozšířením hranic na severovýchodě a jihovýchodě, jmenovitě podržela enclavy Avignon, Venaissin a Montbéliard a část Savojska s městem Chambery. Více než o 100 □ mil rozmnoženo jest území francouzské s jedním milionem obyvatelstva. Nizozemsko dáno jest rodu Oranžskému jakožto království a rozšířeno o Belgii. Všechny státy německé zůstanou svobodny a spojeny budou svazkem federativním. Anglie vrátila Francouzům všechny jejich osady zámořské mimo ostrovy sv. Lucie, Tabaga, Isle de France, Rodriga, Sešel, a podržela také Maltu s přilehlými ostrovy. Mimo to ustanoveno jest článkem 32., že ve dvou měsících všechny mocnosti účastnivši se války této vyšlou do Vídně plnomocné jednatele své ku všeobecnému kongresu, na němž záležitosti evropské revolucí francouzskou rozrušené uvedeny býti měly v trvalý pořádek.

Z pádu Napoleonova největší radost a zároveň největší užitek měla Anglie, ač k němu mimo penězi poměrně nejméně přispěla. Princ-vladař chtěje vyhověti obecnému přání, pozval spojené panovníky k návštěvě do Londýna. Císař Alexander a král Fridrich Vilém III. přijali pozvání, ale císař rakouský František, spěchaje již do Vídně, z něho se poděkoval. Oba spojení panovníci opustivše 2. června Paříž odebrali se přes kanál do Anglie, kde přijati jsou se slávou nevídanou. Při návštěvě university oxfordské oba panovníci poctěni jsou titulem doktorů práv. Císař Alexander, když odevzdáván mu byl diplom, namítal, že nepodrobil se předepsané disputaci. K po-

známce této odvětil rektor university slovy, že Jeho Veličenstvo přestálo s největším protivníkem práv národních disputaci jako žádný jiný. V Anglii prodleli oba panovníci až do 26. července 1814, kdy opět odebrali se na pevninu, aby vrátili se do svých říší.

Po odchodu spojených panovníků Ludvík XVIII. svolal obě komory na den 4. června 1814, aby vyslechly znění ústavní listiny, která stala se památnou pod jménem „charty". Podstatný byl rozdíl mezi osnovou ústavy senatské a tímto elaboratem. Dle ústavy senatské (čl. 2.) národ francouzský povolával svobodně bratra zesnulého krále na trůn francouzský. Nová ústava měla býti národu francouzskému ku přijetí předložena a od krále přísahou stvrzena (čl. 29.). V chartě klade se důraz na právo dědičné z Boží milosti. Charta nebyla ujednanou smlouvou mezi králem a národem vížící obě strany jednostejně, nýbrž darem královským, který mohl král dle uznání svého rozmnožiti nebo i zmenšiti. Již v úvodě k chartě praví se, že Ludvík XVIII. z Boží milosti král francouzský uvažuje na mysli, že již jeho předkové, ačkoli veškerá moc veřejná v osobě královské byla soustředěna, nezpěčovali se přizpůsobiti užívání její potřebám časovým, proto že dle příkladu slavných předků svých chce sice přání lidu po ústavě vyhověti, ale také práva a přednosti koruny v celé jejich čistotě zachovati. Aby řetěz času byl obnoven, jenž politování hodným poblouzením byl přetržen, sbor zákonodárný na místo polí březnových a májových měl nastoupiti. Bourbonové dopustili se na počátku vlády své téže chyby, které Napoleon dopustil se na vrcholu moci a slávy své, že totiž nechtěli se opírati o národ, nýbrž jen o jisté theorie. Dle ústavy senatské (čl. 10.) sbor zákonodárný právem scházeti se měl vždy 1. října; král mohl ho svolati i mimořádně, mohl ho odročiti nebo rozpustiti. Byl-li rozpuštěn, nový sbor zákonodárný měl svolán býti ve třech měsících. Dle charty svolává král sám sbor zákonodárný každý rok, nejsa vázán určitým časem. Dle ústavy senatské sbor zákonodárný volí si předsedu svého sám, dle charty ustanovoval ho král ze tří od sněmu mu navržených kandidatův. Dle ústavy senatské (čl. 5.) návrhy zákonů činiti mohly vláda, senat a sbor zákonodárný, dle charty jediné král mohl navrhovati zákony, oběma komorám příslušelo toliko právo prositi krále, aby nějaký zákon, jenž od obou komor uznán byl za nutný, sněmu předložil (čl. 19. 20.). Dle charty (čl. 55.) ministři mohli býti dáni v obžalobu jen pro velezradu nebo pro zpronevěření, kdežto dle ústavy senatské mohli býti obžalováni pro každé porušení zákona. Poněvadž král sám navrhoval zákony a bez vůle jeho nic nesmělo se státi, odpovědnost ministerská, mající každého času cenu více theoretickou než praktickou, byla přímo illusorní. Dle ústavy senatské všickni posavadní členové senatu měli státi se členy nového senatu, jenž skládati se měl nejméně ze 150 a nejvíce z 200 členů; dotace s místy senatorskými spojené měly výhradně náležeti starým členům, nově jmenovaní členové neměly v nich míti podílu (čl. 6.). Domníval-li se senat pojistiti si tímto způsobem cenu za zradu na Napoleonovi spáchanou, měl v očekávání svém trpce býti sklamán. Senat dle charty úplně jest přetvořen, ani jméno jeho nenalezlo milosti v nové ústavě jsouc nahrazeno slovem komora pairův. Králi náleželo právo jmenovati pairy buď dědičně nebo doživotně

v počtu neobmezeném. Nová vláda nechtěla strpěti vedle sebe kralovrahy, republikány a horlivé imperialisty a proto na pokyn královský, Talleyrand sestavil listinu, z níž 53 členové ze senatu jsou vymýceni, a na jejich místo povoláni jsou duchovní hodnostáři, horliví royalisté a přední zástupcové vystěhovalců. Doba předrevoluční slavila své z mrtvých vstání. Dle charty právo aktivní, t. j. voliti poslance, náleželo jen těm státním občanům francouzským, kteří platili 300 franků přímé daně a byli 30 let staří (čl. 40.), právo passivní, t. j. volen býti, náleželo jen těm, kdo platili 2000 franků přímé daně a byli 40 let staří (čl. 38.). Ústava senatská zrušovala všechny soudy mimořádné, charta vyjímala soudy prevotalné, okázalo-li by se jich zavedení potřebným. Svoboda tisku jest v chartě čl. 8. zaručena v mezích zákona, jenž zneužívání svobody této měl obmeziti. Dle charty moc zákonodárnou král vykonával společně s oběma komorami, ale článek 14. dával králi právo vydávati nařízení, která by ku provádění zákonův a ku bezpečnosti říše uznána byla za nutná. (Le roi fait les règlements et ordonances necessaires pour l' execution des lois et la sureté de l' Etat.) Článek tento stal se Bourbonům osudným, když pomocí jeho r. 1830 chtice zrušiti ústavu, způsobili vzbouření, jež panství jejich učinilo konec. Vláda byla by ráda odňala sboru zákonodárnému právo veřejné debatty, ale vzpomínka na doby, kdy sbor zákonodárný posměšně nazýván byl sborem němých, vzpružila zástupce sboru zákonodárného k odporu. Vláda ustoupila v příčině veřejnosti, ale přece provedla tolik, že pět členů dostačilo, aby veřejnost byla vyloučena. Jednání komory pairův bylo dle charty tajné.

Jakkoli charta se stanoviska ústavního vykazovala veliké mezery a nedostatky, při smířlivosti národa francouzského a při dobré vůli vlády mohla se státi pevným základem, na němž nový politický a národohospodářský život ve Francii mohl vykvésti. Avšak již počátky parlamentarní nevěštily nic dobrého. Ač po tak hrozném převratě veškerá správa státní byla v největším rozkladě, uplynuly plné dva měsíce, než vláda předložila komoře poslanců něco vážnějšího, a co předložila, věštilo, že charta vládě k srdci nepřirostla, a že zamýšlí i ten štipec svobody ordonancemi a násilnými výklady zkomoliti. Toho důkazem byla předloha zákona tiskového, jímž svoboda tisku, v chartě a v provolání st.-ouenském zaručená, přímo byla rušena. Dle osnovy této mohly jen spisy o třiceti arších svobodně a bez předchozí censury býti uveřejněny, časopisy a jiné periodické spisy nesměly vycházeti bez svolení královského. Návrh zákona tohoto způsobil rozčilení ve sněmu a rozhorčení v lidu. Vláda, nechtěla-li vziti porážku, byla přinucena k ústupkům. Proto spokojila se, že jen spisy méně 20 archů předkládati se měly censuře, a že tento zákon po dvou létech ztratiti měl platnost. Jaký duch ovládal komoru poslanců, viděti z toho, že při předloze státního rozpočtu prohlášeny jsou dluhy rodiny královské v obnosu 30 milionů skoro jednohlasně za dluhy národní. Po návratu Bourbonův bylo to zcela přirozeno, že ti, kteří trpěli pro věc královskou, měli právo k náhradě. Z příčiny té hrabě Ferrand učinil v komoře poslanců návrh, aby neprodané dosud statky národní původním jich majitelům byly vráceny. Opatření toto nebylo prvé svého druhu. Národní konvent uzavřel, aby od Ludvika XIV. hugenottům od-

ňaté statky, pokud by nebyly prodány, původním jich majitelům byly vráceny. Napoleon, jsa prvým konsulem, dovolil emigrantům návrat do vlasti, a pokud to možno bylo, vrátil jim i statky jejich. Aby i ti, jichž statky byly prodány, nevyšli bez náhrady, zamýšlel statky posud neprodané spojiti v jednu hromadu a rozděliti je poměrně mezi vracející se. Dosud bylo značné množství neprodaných statků, jež dávaly skoro 9½ milionu franků ročních důchodů; mezi nimi bylo 350.000 hektarů lesa. Návrh sám v sobě byl dobrý a spravedlivý, ale odůvodnění jeho způsobilo zděšení ve všech majitelích statků národních. Mluvě o právu vlastnickém, jež trvá povždy a jež zákonnou moc propůjčuje jeho obnovení, hrabě Ferrand dával tím na jevo, že i ti vystěhovalci, jejichž statky byly prodány, mají obdržeti příslušnou náhradu. Jako by hrozba tato ještě nedostačila, dodal, že král velice lituje toho, že tomuto činu spravedlivému nemůže dáti toho rozsahu, jaký by si v srdci svém přál; vysílení země že jest překážkou jeho štědrosti. Avšak doufejme, pravil Ferrand, že přijdou lepší dnové, kde příznivější stav financí zmenší trapné výminky, které ukládá nynější stav věcí. Účinek řeči této byl, že 5% státní obligace klesly ve 14 dnech ze 78 na 72 franků, a že v těch dnech statky národní v polovici jich ceny byly prodávány. Návrh Ferrandův přikázán jest kommissi. Na denní pořádek dostal se 17. října 1814. Zpravodaj Bedoch, odmítnův útoky, jež Ferrand učinil na vymoženosti revoluce, prohlásil, že král v srdci svém nemůže chovati jiných citů než zachovati sliby, jež Francii učinil, a mezi těmi sliby že není světějšího než chrániti majetku, ať jest jakéhokoli původu. Debatta trvala až do konce měsíce, ale řečnické výkony nerovnaly se ani důležitosti předmětu ani vážnosti situace. Návrh tento přijat jest 4. listopadu 1814 převážnou většinou hlasův s dodatkem, že ze statků neprodaných náhrada dána bude princům královským. Komora pairů přijala návrh Ferrandův téměř bez debatty. Toto sedění pairů stalo se tím památným, že maršal Macdonald při této příležitosti naznačil způsob, jak by bylo lze, aby požádavky emigrantů srovnány byly s dokonanými událostmi revolučními. Plných 10 let odpočíval návrh Macdonaldův v archivu sněmovním, než vláda přikročila k jeho provedení. Zákon sám ani tak nepolekal držitele statků národních jako tajné zámysly vlády, jež v listech royalistických s nápadnou otevřeností byly prohlašovány. Denně listy tyto oznamovaly čtenářům svým, jak ten neb onen držitel národního statku vrátil dřívějšímu majiteli statek jeho. Veliká část veřejného majetku uvedena jest v nebezpečenství. Statky národní prošly již několikerými rukami, nynější jich držitelé byli ve vlastnictví ohroženi, a byly-li tajné záměry vlády provedeny, Francii bylo podstoupiti novou hroznou revoluci národohospodářskou. Sebevědomí vrátivších se vystěhovalců rostlo každým dnem. Jim nedostačilo nabytí ztraceného statku, oni žádali i obnovení ztracených práv a výsad. Se šlechtou závodilo duchovenstvo, kteréž nemohlo se dočkati, až vráceny mu budou statky církevní. Že za takových okolností i kazatelny užíváno a zneužíváno ku věcem světským, leží na snadě. Mužové revoluce byli nenáviděni ode dvora, kde hlasitě opětována hrozba, že vláda, jakmile se sesílí, dokročí na kralovrahy. Za to zjevní nepřátelé Francie k velikému pohoršení nápadně jsou vyznamenáváni. Že dvůr královský oslavoval úmrtí Ludvíka XVI. a

manželky jeho Marie Antonie a syna jejího Ludvika XVII., bylo zcela přirozeno, ale že udělil Ludvík XVIII. rodině úkladného vraha Cadoudala šlechtictví se všemi přednostmi, ač ústavou veškery řády byly zrušeny, bylo nejen porušením ústavy, nýbrž i zjevným pohoršením. Na tom nebylo dosti. Výroční dni smrti Moreaua, Pichegrua a Cadoudala oslavovány smutečními službami Božími, poněvadž spoluspiklenci Cadoudalovi, Polignacové, byli nyní mocnými pány při dvoře. Na místě, kde vykrvácel Ludvík XVI., měl postaven mu býti pomník, a den smrti jeho 21. leden měl býti dnem očistným. Toho dne také vykopány jsou pozůstatky královských manželův a událost tato od servilních časopisů prohlášena za slavnost, která činiti bude důležitou epochu v dějinách člověčenstva. Co s velikou okázalostí úřední Francie připravovala se k slavnosti smíření, nahodilá událost odhalila světu pravé smýšlení lidu francouzského. Dne 17. ledna měl konati se pohřeb slavné herečky slečny Raucourtové, avšak farář u sv. Rocha odepřel jí křesťanského pohřbu. Přátelé hereččini snažili se po dobrém přemluviti faráře, ten však tvrdošijně trval v odporu. Z toho přišlo k velikému shluknutí lidu, který vypáčil mříž u dveří kostelních a vnesl rakev do chrámu. Rozčilený lid se upokojil, když král sám poslal almužníka svého, aby mrtvolu doprovodil k poslednímu odpočinku. Vláda nepokládala shluknutí toto než za obyčejnou výtržnost pouliční, nemající hlubších základů.

Do Tuilerií veřejné mínění nemohlo si zjednati průchodu; censura neúprosně zničila vše, co by mohlo vyrušiti dvůr královský z jeho pohodlí. Tento domnělý klid brala vláda za důkaz úplné spokojenosti. Král sám o veřejný život se nestaral, nemaje ani odvahy, aby řádění přemrštěných royalistů učinil přítrž; byl spokojen, že mohl užívati moci královské, která mu proti všemu nadání lidskému jako zralé jablko spadla do klína. Kolem hraběte z Artoisa seřadili se všichni, kterým se zdálo, že revoluci veliké ústupky jsou učiněny. Charta byla jim novou revolucí, a král sám pokládán za jakobína, jenž stal se nevěren zásadám svého mládí. Střediskem jejich byl pavillon Marsan a časopisy Debats, Quotidienne a Journal royal jejich organy. Prozatím hrozby jejich byly slova beze skutků, což činilo stranu tu jen směšnou, a strana, která se stala směšnou, nejlépe dokazuje, že jest k řízení státu naprosto neschopna. Než rok 1814 počal chýliti se ku konci, přízeň lidu proměnila se v nenávist. Držitelé národních statků obávali se, že budou o majetek svůj připraveni, šlechta napoleonská byla odstrčena, šlechta královská nedosti odměněna, poplatníci vysokými daněmi stíženi, úředníci v místech svých ohroženi a vrátivší se emigranti výnosnými místy dosud nezaopatřeni, dělníci nedostatkem práce roztrpčeni, všechny vrstvy společnosti francouzské měly proč do vlády si stěžovati.

Největší šetrnosti vyžadovalo vojsko, jehož modlou Napoleon zůstal i po svém pádu. S ním cítilo se za jedno, pod jeho vedením vykonalo činy, které budily úžas všech vrstevníkův. Před ním říše se chvěly, trůny se kácely, nové státní útvary povstávaly, působením jeho Evropa celá proměnila tvářnost. Jest to zajisté úkaz pamětihodný, že i po katastrofě, která stihla Napoleona v Rusku, a po hrozné

[illegible] kterou vzal u Lipska, vojsko ani na chvilku nezvrtkalo se [illegible] několik maršalův a generalův, aby zachránili své [illegible] místa, přešli na stranu spojencův. Odhodlanost [illegible] nejhoršímu nebyla poslední příčinou, že nepřátelé [illegible] tajných záměrů svých, jež směřovaly k jejímu zmen- [illegible] vojsko v soustavu nového království vyžadovalo od nové [illegible] důmyslu jako důrazu. Vojenské zřízení, jak bylo za cí- [illegible] bylo pro válku s celou Evropou, nyní nastal mír, čímž [illegible] vojska stala se zbytečnou. Získati vojsko pro nový pořádek, [illegible] se Bourbonům sebezapření, rozpustiti je a pro- [illegible] vojska na nových základech, k tomu nedostávalo se [illegible]. Rekovné činy vojska francouzského nebyly jim zá- [illegible] odměny, nýbrž hříchem, který mu na nejvýš chtěli [illegible] odpustiti. Dekretem ze dne 7. května počet vojska ztenčen [illegible] mužů, čímž 1400 důstojníků bylo bez místa. Dupont, [illegible] na jehož jméně lpěla hanba kapitulace baylenské, po- [illegible] zbytcích vojska císařského tím, že do nových kadrův uvedl [illegible] kteří k místům těm neměli jiného práva, než že sloužili [illegible] buď domácích povstalců nebo zahraničných nepřátel. Opa- [illegible] urazilo vojsko a dráždilo propuštěné důstojníky. Ti, vrátivše [illegible] domovů, šířili nespokojenost po všech krajích francouz- [illegible] pověsti, že vláda zamýšlí odníti jim i ten bídný plat, jenž sotva [illegible] na nuzné zachování života, lily olej do ohně. Víry pověsti ty [illegible] tím, že mnohým plat byl zadržen, jiným že výslužné čestné [illegible] nebylo vyplaceno. Veliký počet invalidů poslán domů s mizerným [illegible] ti pak, kteří zrozeni byli v krajinách od Francie odtržených, [illegible] jsou vypověděni, ač pro Francii byli zmrzačeni. Do škol vojen- [illegible] jež zřízeny byly pro syny důstojníků činných ve válce padlých dle [illegible] královské ze dne 30. července podepsané ministrem Du- [illegible] měli přijímáni býti jen synové šlechty královské, která vyká- [illegible] se šlechtictvím aspoň sto let starým. Ordonance tato nejen že [illegible] šlechtu Napoleonskou ze všech hodností vojenských, nýbrž [illegible] zřejmým porušením charty, dle níž všichni Francouzové měli [illegible] způsobem přístup ku všem úřadům. Samo znění ordonancí [illegible] na doby nejhnusnějšího absolutismu končíc formulí: car [illegible] est notre plaisir (poněvadž se nám tak líbí). Svými následky velice [illegible] stala se ordonance ze dne 25. května 1814, kterou dávala se [illegible] důstojníkům námořským volnost znova vstoupiti do služby krá- [illegible] ti, kteří byli mimo službu s důstojností o stupeň vyšší, než byla [illegible] kterou měli při vystoupení, kteří byli ve službách cizích mocností [illegible] hodnosti, kterou právě zastávali. Doba, kterou strávili ve službách [illegible] měla jim býti počítána do výslužby. Opatření toto učiněno jest pro [illegible] kteří pro stáří buď ke službě vojenské byli neschopni nebo kteří [illegible] řadách nepřátelských bojovali proti vlasti své. Co dovoleno jest důstojníkům námořským, nemohlo právem odepřeno býti důstojníkům řadovým. Takovýmto způsobem dostali se do vojska lidé stářím sešlí, umění vojenského neznalí, k vedení větších zástupů nezpůsobilí, stran- nickými vášněmi zaslepení, čímž vojenská kázeň velice trpěla. Když běželo o potřeby státní, vláda omlouvala se bídou finanční, kde však běželo o zaopatření emigrantův a staré šlechty nebo o zvýšení lesku

dvoru královského, tu nebylo peněz nedostatek. Jednou z prvých starostí nové vlády bylo obnovení vojenské domácnosti (maison militaire) Ludvíka XVIII., která počtem a nádherou daleko převyšovala tělesnou stráž Ludvíka XVI. Cokoliv vláda ve věcech vojenských podnikla, vše působilo nespokojenost a budilo ve vojsku touhu po řádech padlého císařství. Prostý vojín lpěl s veškerou vroucností na Napoleonovi, jehož nepřestával oslavovati ve svých písních; orel a trojbarevná kokarda chovány jako drahocenné památky lepších časův, a když bylo vojinům volati „ať žije král", tu pro sebe dodávali: „římský". Nepoddajný tento duch ve vojsku byl příčinou, že úřad ministra vojenství odňat byl Dupontovi a svěřen maršalu Soultovi, jenž znám byl špinavými obchody, které prováděl ve Španělsku a které mu vynesly několik milionův. Po pádu císařství vzdalován byl ode dvora, až podařilo se mu získati si přízeň vlády a vymoci si vojenskou správu Bretagne. Sotva nastoupil toto místo, vymohl si na králi dovolení, by směl zaříditi sbírky, z nichž měl postaven býti pomník padlým vystěhovalcům na ostrožně Quiberoně. Socha Napoleonova byla tam povalena, ale škůdcům Francie postaven tam pomník. Soult, přebíraje úřad ministra vojenství, vytknul si za účel vypuditi z armády zlého ducha a pokrálovštiti jí (royaliser). Nahoru jsa podlízavý, byl za to k podřízeným příkrý a bezohledný, avšak chováním svým nedosáhl nic jiného, než že duch vzpoury ve vojsku nabyl nebezpečných rozměrův. Právě tehdáž general Excelmans nabídl králi Muratovi služby své a obdržel za čin ten se svolením královým přísnou důtku ministerskou. To Soultovi nedostačovalo. Větší přísností domníval se nespokojence a protivníky přivésti k rozumu. Proto Excelmans s polovičným platem dán jest do výslužby a město Bar nad Ornainem vykázáno mu k pobytu, kamž ihned měl se odebrati. Excelmans žádal za prodloužení lhůty, až by manželka jeho šťastně přestála kout. Když ani na druhý rozkaz Excelmans neopustil Paříž, nařídil Soult veliteli města, aby ho zatkl a do Orleans odvedl, kde měl býti tak dlouho chován pod policejní dohlídkou, až by byl postaven před soud. Po půl noci dne 20. prosince 1814 vojenská stráž dostavila se k obydlí Excelmansovu hrozíc vypáčiti vrata, nebudou-li jí otevřena. Vrata nejen zůstala zavřena, nýbrž Excelmans hrozil zastřeliti každého, kdo by překročil práh domu jeho. Na to vojenská hlídka se vzdálila O polednách téhož dne dostavil se k němu general Grundeler s oddělením vojska. Excelmans přijal ho ve své kanceláři oblečen jsa v generalskou uniformu a maje šavli po boku. Pohroziv, že zastřelí každého, kdo by se osmělil vztáhnouti na něho ruku svou, hrdým krokem prošel skrze stráže aniž kdo odvážil se zatknouti jej. Excelmans ukryl se v bytu svého přítele. Hned na to obydlí jeho policejně jest prohledáno a listy jeho zabaveny. Excelmans utekl se pod ochranu sněmovny poslanecké, ta však přes žádost jeho přešla k dennímu pořádku. Postaven jsa před vojenský soud v Lillu, aby zodpovídal se ze zločinů za vinu jemu kladených, byl jednohlasně uznán za nevinna. Osvobození toto bylo těžkou porážkou vlády, která před celým světem byla obžalována, že jednala nezákonně. Soult chtěje učiniti nemožnu vzpouru vojenskou, nařídil, aby všickni důstojníci s polovičným platem, kteří nebyli do Paříže příslušni, odebrali se do svých

movů. Tím byli nejen zkráceni ve svých důchodech, nýbrž i ob- ›zeni ve své občanské svobodě nesmějíce voliti si za sídlo pobytu sto, kde by snáze mohli opatřiti si stavu svému příslušné zaměst- ní. Za takových okolností není s podivením, že ve všech vrstvách olečenských jak občanských tak vojenských jevila se nápadná po- áždėnost, a že prozíravější duchové již na sklonku roku věštili vládě zkou katastrofu.

Co na dvoře královském všichni v úplné žili bezpečnosti, do- nívajíce se, že národ francouzský jest šťasten a spokojen, co ministr ıitra Montesquieu se chlubil, že politikou uspávací zažehnal ducha ›volučního na všech místech, v salonech i na ulici mluvilo se o pro- ředcích, jakými by neblahému stavu nynějšímu mohl učiněn býti ›nec. Celá Francie spikla se proti Ludvíkovi XVIII., tak vláda jeho několika měsících jí se zprotivila. Mluvilo se o podvrácení vlády studní i na rozích ulic; všichni věděli, co se připravuje, jen vlád udvíka XVIII. byla tak slepotou raněna, že nic neviděla a nic n ıyšela, co se děje.

Nespokojení živlové pátrali po způsobu a prostředcích, kterým brat k lepšímu bylo by lze provésti. Jedni, kteří činili opposici z ›čnickým snahám vlády, chtěli dosíci změny cestou zákonní. Jim lo o odstranění vlády nynější, kterou pokládali za záruku míru s l opou, nýbrž toliko o změnu vnitřní politiky její. Toho dosíci m rudkou opposicí ve sněmu, kterou chtěli na vládě vynutiti stvr šech hmotných vymožeností z doby revoluce, jakož i stvrzení sv ıbsažených v chartě. Kdyby vláda zdráhala se býti jim po vůli, ›ůsobením úřadův občanských a lidí dobře smýšlejících způso ›ýti hnutí, a dům orleanský měl povolán býti ku vládě. Vé)rleanský nepřijal sice nabídnutí strany sobě oddané, avšak nic ›roti tomu, aby přívrženci jeho pracovali pro něho, ale bez ; touto legalní opposicí souhlasilo několik generalů, jako D l'Erlon, Lefebre — Desnouettes a oba bratři Lallemandové, kte :hodem na Paříž chtěli přinutiti krále, aby přijal podmínky, kt nu předepsali, a kdyby tak učiniti se zdráhal, měl býti z Fran ›ezen a rod Orleanský ku vládě povolán. Ale vojsko a obec ıenáviděli rodu královského bez rozdílu, zda jest to větev ml. ıtarší, vždyť obě vrátily se do vlasti pod ochranou cizích b Hledíce k tomuto smýšlení náčelníci mínili vzpouru podnikno ›ástěrou císařství. V únoru 1815 vše již bylo připraveno, čekali jen na pokyn Fouchéův. Vzbouření vypuklo 6. března l ›ylo udušeno v zárodě, nebo národ francouzský, jsa objevení Napoleona na půdě francouzské všecek elektrisován, obrátil se vše ostatní bylo mu lhostejno. Co nyní zamýšleno, to patná ›ději bylo provedeno: Bourbonové ustoupili mladší větvi o

Druzí vlastní nepřátelé království bourbonského nemíni vládě činiti nějakých ústupků; jich cílem bylo obnovení císař poleonem v čele. V salonech šlechty napoleonské shromá nejhorlivější stoupenci císařovi, aby vtipy a popěvky uvolr nému srdci svému. Také udržováno tajné spojení s o aby Napoleon věrně zpraven byl o všem, co se ve F

bezpečnější nežli toto nepřátelství salonů bylo nepřátelství vojska, kde jest zosnováno rozsáhlé spiknutí, v jehož čele stál maršal Davoust. Schůze náčelníci spiknutí tohoto konali u generala Bretona. Povstání mělo vypuknouti na jihu, zároveň silné soulodí mělo odvésti Napoleona z Elby do Francie. Když však vše již bylo projednáno, Davoust malomyslně vzdal se všeho účastenství, čímž celá věc ještě v čas byla zmařena. Když tak veřejně mluvilo se o podvrácení nynějšího království, bylo nemožno, aby do celého podniku nebyli zasvěceni lidé polovičatí ano i docela nespolehliví, kteří neopomenuli ještě v čas o piklech těch podati vládě zprávu. Že nevšímala si pokynů z nejrůznějších stran jí docházejících, že nedbalostí svou zavinila katastrofu, jež stihla Francii, jest nejlepším důkazem o úplné nezpůsobilosti Bourbonův, aby panovali nad Francií. Vysvětliti úkaz tento není těžko. Nejmocnější tehdy osobou při dvoře byl hrabě Blacas d' Aulps, milec Ludvíka XVIII., jenž z ministra královského domu vyšinul se na všemohoucího ministra. Ludvík XVIII. panoval, ale Blacas vládl. Tento za hlavní úkol svůj pokládal, aby poklid pána jeho v ničem nebyl porušen. Tisk censurou sevřený nepřinášel jiných zpráv, než které se dvoru líbily, dvořané, těšíce se z neočekávaného štěstí svého, domnívali se, že celá Francie jest tak šťastna a pokojna jako oni, a Blacas pokládaje každou zprávu, která o kvašení myslí ve Francii byla mu podána, za obžalobu vládních činů svých, za útok na vládní svou způsobilost, nazýval donašeče znepokojovateli, alarmisty, zvláště když posavadní zprávy o spiknutích osvědčily se býti nepravdivými. Jestliže přece podařilo se někomu mluviti s Blacasem o blížící se bouři, tomu pohodlně odvětil, že nikdo nemůže býti o věcech veřejných lépe zpraven nežli on. Kdo obrátil se ku králi, nepochodil lépe. Ludvík XVIII. usmívaje se odpověděl, že celý svět jest spokojen, Francie že jest klidna, ostatně aby promluvil s Blacasem. V dobách tak pohnutých důležitou institucí státní jest policie, která svými řádnými a mimořádnými organy proniká všechny vrstvy společenské. Úřad tento svěřen jest nejprve Beugnotovi, a když osvědčil se býti k němu nezpůsobilým, odevzdán jest Daudréovi, jenž jako předchůdce jeho nevyznal se ve správě policejní. Beugnot v odměnu za ztrátu tuto jmenován ministrem námořnictví. Památná zajisté zůstanou slova jeho, která při představení promluvil k úředníkům sobě podřízeným: „Pánové, s velikou vidím vás radostí. Každý z vás zná práci svého oboru; tím lépe, nebo já neznám z toho ani začátečního slova.“ Takového nevědomce bylo třeba v čele námořnictví, aby Napoleon mohl uniknouti z Elby. Surový Soult zastával ministerstvo vojenství. Jeho nerozumná opatření způsobila ve vojsku nebezpečné vření. Aby vojsko zaměstnala, vláda potřebovala války. Záminkou k ní měla jí býti otázka saská, a když ta nedostačovala, zbrojení Muratovo bylo pohnutkou k soustředění značnějšího počtu vojska ve vých. krajinách. Když pak vojsko odpadlo, vše za vinu kladeno Soultovi, ač veškery činy jeho těšily se souhlasu kruhů vládních. Spojení mezi ministry nebylo; každý vyřizoval věci oboru svého zcela samostatně. Přístup ku králi měli jen prostřednictvím Blacasovým; přítomnost jejich v kanceláři královské obmezovala se na to, že podali králi listiny k podpisu, o nějaké poradě nebylo nikdy řeči. Ze zařízení toho plynulo, že činy vládní byly

kusé a nesouvislé, že ministři dopouštěli se mnohých nerozvážných činů, tak že spíše o bezvládí nežli o spořádané vládě lze mluviti. Za takových okolností jediný Talleyrand byl s to, aby otevřel králi Ludvíkovi XVIII. oči, by spatřil propast, nad kterou se vznášel; ale ten pokojně dlel ve Vídni, nemaje ani tušení o tom, co ve Francii bylo připravováno; i jemu Napoleon byl mrtvým mužem, o němž netřeba více se starati. Umělý tento klid přerušen jest ohromující zprávou, že císař Napoleon přistal u břehů francouzských.

Poustevna u sv. Barbory.

Sděluje prof. *Jan Nedoma.*

Názvy Mnich, Mníšek, Mnichovice a pod. t. označují posud četné obce v Čechách, ze kterýchžto názvů téměř na jisto souditi lze, že ku vzniku těchto osad, nyní větším dílem skrovných vesniček, přispěli nejvíce mnichové, čili poustevníci hned za prvních dob křesťanských v Čechách. Názvem mnich za prvotních dob křesťanských u nás sotva označován byl člen některého řádu čili řeholník sídlící se svými spolubratry v klášteře dle nynějšího rozumění. Křesťanství v Čechách má vznik svůj okolo polovice devátého století, první klášter (v Břevnově u Prahy) založen byl teprve r. 993, tedy za půl druhého sta let potom. —

Jsme na severovýchodním kraji rybničnaté a lesnaté roviny třeboňské, v poříčí Nežárky dolní, kde druhdy Adamité těžko přístupné útulky své měli.

Ale půda stoupá tu ku hranicům moravským směrem východním v pahorkatinu českomoravskou dost nápadně. Asi na poloviční cestě mezi Veselím a Jindřichovým Hradcem leží vesnice Mnich v krajině již pahorkovité — lesy a rybníky hojně rozdělují polnosti kolkolem — asi ve výši 400 metrů nad hladinu mořskou. Přes tuto vesnici vedla od starodávna cesta druhdy snad více než nyní jednosměrná a upravená od Veselí ku Hradci Jindřichovu. Blízko vesnice Mnichu, asi čtvrt hodiny cesty jest bývalá poustevna u svaté Barbory. Jak stará je tato obec Mnichovská, určitě říci nemůžeme, ale víme, [1]) že tam ve 14. století na své tvrzi sídlili Smrčkové ze Mnichu, a v prohlášení české šlechty po upálení Jana Husi sněmu kostnickému poslaném Leonhard ze Mnichu také jest podepsán. A že tato osada Mnich s poustevnou u sv. Barbory, jejíž založení marně v knihách errekčních bys hledal, společné osudy měla, je nade vši pochybnost. Ještě žijí staří lidé, kteří povídaji že „kněží" v kostele u sv. Barbory obřady vykonávající sídlívali ve vsi Mnichu. Na cestě od této vsi k bývalé poustevně u sv. Barbory stojí malinká kaplička, ozdobená na vrcholu křížem železným, jehož sloh byzantinský znalcům starožitností jest nápadný.

---

[1]) Sedláček, Hrady a z. IV. 341.

Na pahorku, jenž vyvýšeností svou krajinu kolkolem ovládá, stojí mezi lesy kostelíček sv. Barbory, čtverhranná stavba nevysoká, slohu gothického se štíhlou věží, šindelem krytou. Celé stavení po zevnějšku zhruba jest zachováno, ale ostatně docela zpustlo. Sloužíť za skladiště sousední myslivně, k níž plotem oklestkovým jest přihrazeno.

O původu tohoto kostelíčka nepoštěstilo se nám nic určitého nalézti, ani v tištěných spisech, ani v archivě jindřichohradeckém.[2]) Avšak z rozličných listin a zápisků téhož archivu vysvítá, že zdržovali se u kostelíčka sv. Barbory v lese, jemuž říkali „Dubovská“, od nepamětných časů mnichové, čili poustevníci, a že v tom kostele vykonávali obřady církevní pro okolní lid. Můžeme se domnívati, že tu služby boží odbývány byly aspoň ve dnech nedělních anebo svátečních až do století XV., kdy farní kostel v blízké vsi Roseči vystavěn byl.[3]) U zašlého kostela sv. Barbory byl také hřbitov křesťanský, jehož ohradu posud sledovati lze jest; hroby a hnáty lidské tam ještě za našich časů objeveny. Ovšem domnívati se můžeme, že toto druhdy znamenité středisko křesťanské bohoslužby pro celou krajinu pozbylo své důležitosti, když Zdeněk ze Šternberka (1458—1463) jakožto poručník nezletilých dědiců zboží hradecké spravoval. Ten poručník prý hubil nadání klášterská a kostelní.[4])

Na počátku st. 16. spravovali kostelíček u sv. Barbory „kostelníci“ jindřichohradečtí. Z těch časů máme již určité zprávy. Řečeným kostelníkům Jan Krychle z Ratiboře s povolením Jindřicha Hrobského ze Sedlce a na Radeníně, poručníka pana Adama z Hradce, a svědkův urozených pánů Štěpána z Počepic a Ctibora Netonického z Nebilov, hejtmana na Hradci, a p. Jana Feyrara, fišmistra na Hradci, prodal kus loučky „pod Hlubokým rybníkem — . . ke kostelu a k té poušti milé sv. panny Barbory, a to sice opatrnému muži Pavlovi Myslivému, měštěnínu v Hradci a v ty časy správci a kostelníku téhož kostelíčku a pouště svrchupsané za sto grošů míš., tak aby on toho kusu mohl a moci měl i budoucí kostelníci a poustevnici té pouště sv. panny Barbory užívati, a na tom kusu sobě haltýř udělati, jakž by se jim zdálo a líbilo . . . a také jim povolení dal, aby sobě týž kostelník a poustevníci nynější i budoucí mohli . . . vodu vésti přes grunt jeho (Jana Krychle) z Hlubokého rybníka až do toho haltýře. A ten haltýř při témž kostelíku a poušti zůstati má na věčné časy budoucí beze všech platů a všelijakých daní úročních.“

Smlouva tato dne 10. června 1507 uzavřená dokazuje, že u sv. Barbory tenkráte kněží nesídlili, že ani kněží ze sousedství poustevnu poručenu neměli ve svou ochranu. Že tam ani nijaké kultury nebylo, když teprve nyní „haltýř“ na vodu byl dělán, z toho souditi nemůžeme,

---

[2]) Vzácnou všímavostí pana archiváře Tischera dostal pisatel těchto řádků do rukou všechny zprávy o kostelíčku sv. Barbory, pokud v archivě hradeckém zachovány jsou.

[3]) Trajer ve svém popise diecese budějovické z r. 1862 píše, že r. 1551 dal pan Joachym ze Hradce své svolení ke stavbě nového kostela v Roseči, poněvadž prý druhdy rosečský kostel v bojích husitských zbořen byl. Ale o tomto zboření nemůžeme ani z okolností dovtípiti se, kdy se stalo. Tento kostel byl pak filialkou fary strážské, až za císaře Josefa II. r. 1785 zřízena byla, nevíme zdali bývalá, fara v Roseči, načež r. 1794 vystavěn tam byl kostel nynější.

[4]) Sedláček, Hrady a zámky IV. 41. (Dialog Jana z Rabšteina.)

neboť z jednoho účtu z pozdější doby vysvítá, že spravována byla tam stará studně.

Které jsou tedy doklady pro to mínění, že u sv. Barbory v době starší osada církevní bývala živější? — Vedle toho, co tuto z předu pověděno, nasvědčuje našemu domnění i ta okolnost, že „kostelíček" (toho slova užíváno v posud zachovaných listinách) pro pouhou poustevnu byl příliš velký, zvláště pak, že při něm byl hřbitov. Jest však ještě jiná okolnost, která toto domnění skoro v jistotu mění. Pisatel těchto řádků sám viděl asi před dvaceti lety, jak při kopání strouhy okolo pole pod kostelíčkem u cesty, jež vede od vesnice Mnichu k vesnici Děbolínu, objeveny byly základy zdi dost široké z bývalého stavení.

I mohli bychom u sv. Barbory zbudovati celou farní obec. Avšak to bylo by chybné. Zastáváme jen to mínění, že to bývala pouhá poustevna,[5]) ale poustevna velká s kostelem a hřbitovem, a i jinými vedlejšími zděnými budovami. Kostel, jehož dobu založení nikdo určiti nemůže, posud stojí, hřbitova známky posud viděti lze jest, ale které a jaké vedle bývaly budovy, nelze zjistiti.

Že bouře husitské připravily záhubu tomuto prastarému středisku náboženských obřadů, jež nepochybně původ svůj mělo hned v prvních dobách křesťanských — neboť tu na blízku v lese i známky pohanského kultu na skalních balvanech, nedávno ke stavbě železnice rozbitých, shledávány byly — o tom není pochybnosti. V těchto končinách srážel se nejkrajnější živel „božích bojovníků" táborských se služebným lidem mocných pánů Vítkoviců, kteří poustevnictvo ve svých rozlehlých dědinách zvláště podporovali.

Že pak o duchovních mužích, ať poustevnících či mniších, neb kněžích, jako vůbec o kostele a hřbitově u sv. Barbory z doby předhusitské ani v nejstarších výkazech diecese pražské nijaké zprávy nemáme, k tomu výklad podává ta okolnost posud málo objasněná, že tyto končiny s ostatní jižní části Čech náležely v prvních dobách středověkých k diecesi pasovské.

Vraťme se však zase ke zprávám určitým z doby nové.

Roku 1586 18. ledna nařizuje Jan Zelendar z Prošovic, panský hejtman na Hradci, písaři důchodnímu, aby z poručení J. M. pána dal tisíc šindele ke sv. Barboře. Poněvadž pak v zásobě ho neměli, nařídil dále hejtman, aby dali si šindel udělati sami „kostelníci", a z důchodu panského aby byl zaplacen.

Když 20. ledna 1594 Adam z Hradce, vladař rodu hradeckého, nadací kolleje jesuitské v Jindř. Hradci založil a kollej vystavěl, odevzdal práva patronatní na všech svých statcích jesuitům. A tak jesuité rozhodovali i ve věcech sv. Barbory. Avšak ani odtud nemáme určitějších zpráv o této staré poustevně; jen zprávy hospodářské z úřadu zámeckého dále nás poučují, a ty jsou dost kusé. Roku 1679 13. dubna nařídil hejtman M. Ruth purkrabímu panství hradeckého, aby z rosečského revíru 4000 šindele, při čemž účtovati měl každý tisíc kusů

[5]) O poustevnách v Čechách viz „Nedělní listy" (příloha „Hlasu Národa") ze dne 20. června, 25. července a 8. srpna 1886. Ve článku ze dne 20. června jmenuje spisovatel Ferd. Tadra také poustevnu u sv. Barbory.

po 4 zl. 24 kr., vydal panu P. prokuratorovi (od jesuitů) na pokrytí kostela sv. Barbory.

Jak z účtů posud zachovaných zřejmě vysvítá, odbývány byly ještě ve druhé polovici minulého století v kostelíčku sv. Barbory služby boží za velkého účastenství pobožného lidu ze sousedních vesnic několikráte za rok, a to: v druhý svátek velikonoční, v třetí svátek svatodušní, o posvícení, v den sv. Barbory. O křížových dnech také processí se tu zastavovala.

Při takové příležitosti zaplaceno r. 1780: za oběd pro kněží a kantory 6 zl., za povoz pro ně 1 zl. 15 kr. Mimo to dostali čtyři pacholci 28 kr., myslivec 10 kr. a ministranti 6 kr. Roku následujícího přijížděli také páni „kostelníci", pro něž ouctován povoz za 1 zl., ale za to také za povoz pro kněži slevil nepochybně dotyčný povozný, dostalť dle účtu také jen 1 zl.

Vydání režijní téhož roku zaúčtováno takto: Kostelníkovi za vedení register 5 zl. 24 kr., za praní kostelního prádla 1 zl., správci účtů 4 zl. 30 kr., za oběd při skládání kostelních účtů 2 zl., při čemž také byl „sollicitator censuum", jemuž za funkci jeho zaplacen 1 zl. Mimo to zaplaceno na správky tesařům, zámečníkovi atd. všeho všudy sotva přes 20 zlatých. — Všechno vydání dělalo 70 zl. 45 kr.

Naproti tomu vykazuje se jmění kostelíčka sv. Barbory téhož roku v účtech zrovna skvěle. Bylť tu na hotovosti 131 zlatých 58 krejcarů a tři desetiny denaru. Stavovský dlužní úpis (č. 1333) na 1700 zl. Pokladna býv. jesuitského fondu byla dlužna 600 zl. a 24 zl. úroků. Kostel farní v Jindř. Hradci byl dlužen přes 300 zl., kostel sv. Jana tamtéž (nyní zavřený) 100 zl., kostel sv. Alžběty (nyní kovárna) skoro 100 zl., bývalá jesuitská sakristie také asi tolik. Celkem dělalo toto rozpůjčené jmění poustevny svatobarborské 3057 zlatých 57 krejcarů a $2^1/_2$ denaru.

A toto jmění chudé poustevny bylo nepochybně všechno uschráněno z dobrovolných darů od zbožných poutníků na dobrý úmysl věnovaných. Ještě téhož roku zaúčtováno na příklad za darovaný a pak prodaný len sice jen 36 krejcarů, ale již roku následujícího (1781) vynesl takový len 1 zl. 13 kr. a 3 denáry, a obětní pokladnička vynesla 1 zl. 4 kr. Roku 1784 získáno z prodeje darovaného lnu 4 zl. 54 kr.

Ovšem také výdaje mimo z předu tuto jmenované bývaly ještě jiné. Tak zaplaceno r. 1781 za upravení vchodu do sakristie 1 zl. 49 kr., za opravu studně 1 zl. 6 kr. a zámečníkovi za různé drobné správky dáno 1 zl. 56 kr. Patronatní kommissař dostal za diety 6 zl. 54 kr. a zvláště ještě za cestu do Vopařan (kdež bývali jesuité) 24 kr. — Roku 1782 stála oprava cínového svícnu 10 kr., oprava jedné stolice v kostele 24 kr.

Dále z účtů posud zachovaných o stavu kostelíčka sv. Barbory většího poučení již čerpati nemůžeme.

Roku 1782 vydáno dvorní nařízení (ze dne 12. ledna), aby poustevníci nebo lesní bratří bez rozdílu a beze všeho ohledu na jich zaměstnání své roucho poustevnické ve 14 dnech na vždy odložili, a o učiněné snad sliby církevní aby se u svých příslušných duchovních správců poradili, co by v té příčině činiti měli. Nadace, jichž dosud

užívali, měly jim jen v tom případě ponechány býti doživotně, jestliže by jako kostelníci nebo učitelé veřejnosti prospěšně sloužili. Poustevny však jako jiná světská obydlí považovány býti měly, a smělo se jich jen ku potřebě jiné užívati.

Úřad poustevníka a zároveň kostelníka při kostelíčku sv. Barbory zastával tenkráte jediný muž, jenž se jmenoval Jan Tipl. Ten tu také měl své obydlí, a lidé ze sousedních vesnic mu dle starodávného zvyku dávali potřebné potraviny na výživu. Když však roku 1784 z nařízení krajského úřadu táborského ku pravidelnému odvádění těchto dávek vybídnuti byli, zpouzeli se proti tomu, pravíce, že jen z dobré vůle poustevníku almužnu dávali, nikdy však za zvonění a z povinnosti. Ostatně byl poustevník a kostelník Tipl od vrchnosti hradecké na to místo dosazen a byl při tom také hajným.

Tento trojí hodnost zastávající muž byl postižen v nevěrnosti, nepochybně pro lesní pych, a poněvadž vůbec neměl pěknou pověst, bylo mu hájemství odňato. Na jeho místo dosazen zkoušený lesník, jemuž zároveň se svolením pana probošta jindřichohradeckého služba kostelnická při kostelíčku sv. Barbory svěřena. Avšak tato druhá služba již nebyla k ničemu.

Roku 1786 přišlo vládní nařízení, aby řečený kostelíček byl uzavřen. Veškeré jmění jeho, jež tenkrát obnášelo 2440 zl. 41 kr. a $^4/_5$ denaru, odevzdáno fondu matice náboženské. Potom roku 1789 kostelíček sv. Barbory ve veřejné dražbě koupen od panského úřadu jindřichohradeckého za 100 zlatých. Věci kostelní, co tam byly, sepsány, seznam poslán krajskému úřadu do Tábora, a ty věci odevzdány příslušnému ordinariatu k rozdělení. Vysoké gubernium potvrdilo r. 1790 smlouvu o koupi kostelíčka výslovně s tou výminkou, že této budovy jen ku věcem světským užívati dovoleno. — A tak se stala z kostelní budovy kůlna, kteráž ještě dnes po stu létech účelu svému dobře vyhovuje, neboť jest dost prostranná a vysoká.

Vedle starého kostelíčka dal na místě starého domku kostelníků a hajných za našich dnů hrabě Černín vystavěti pěknou myslivnu ve slohu švýcarském o jednom poschodí, a obojí budova v podivném souladu starého a nového umění uzavírá útulný dvoreček, jenž s ostatních dvou stran ohrazen jest vysokým plotem oklestkovým. — Řady a hromady omšeného kamení tu pod myslivnou a bývalým kostelem dokazují, že druhdy tu více živo bývalo. Každý pozná, že toto kamení sem rukou lidskou sneseno a k účelům stavebním upraveno bylo, ale kdy a jak dáno bylo v disposici věkům pozdějším na tyto hromady, z nichž až posud nikdo je nevysvobodil a nepochybně hned tak nevysvobodí, to asi již také nikdo nám nepoví.

O pronásledování jednoty bratrské v jihozápadních Čechách králem Ferdinandem I.

Podává prof. *Jindřich Vančura.*

Záměru br. Řehoře o zřízení jednoty bratrské nebylo v Čechách půdy připravenější a příznivější nad kraj jihozápadní, v němž někdy opora byla a síla bratrstva táborského. Petr Chelčický, jehož ideje o nápravě života křesťanského prakticky byly prováděny novou společností, dožil se ještě pádu Tábora a smutného osudu kněží táborských, jež „více miloval než jiné kněží". S přátely jeho v okolí kr. města Vodňan i potom br. Řehoř zachovával starší styky své a vznikající jednotě získal tu členy nejbližší. Zdá se, že tiché a zbožné hnutí těchto bratří Chelčických nebudilo pozoru ani obav domácího kněžstva utraquistického. Ale vyznavači starého učení táborského ukrutně byli od něho pronásledováni ve městech někdy táborských, zvláště v Klatovech. Se stejnou horlivostí stiháno později hnutí náboženských horlivců moravských, kteří přivábeni pověstí tajného shromáždiště v horách a lesích za Domažlicemi, rozlili se po všem kraji pošumavském, majíce střediska v kr. městech Domažlicích a Klatovech, kde s nimi splynuli zbytkové táborští. Nepřetržitou řadou útrap a pronásledování prošli těkaví bratří tito, když l. 1459 vyhledal je br. Řehoř v Klatovech. Proto báli se ho nejprve, by od něho nebyli zrazeni kněžím, ale „když s ním mluvili, tu s ním při všech věcech zůstali jednomyslni".

Zásluhou br. Řehoře náboženský ruch pod horami Orlickými spojen s hnutím podobným pod Šumavou v jeden proud, jenž l. 1467 zřízením zvláštního kněžstva plně oddělil se od církve pod obojí. V Hradecku na severovýchodě a v Pracheňsku na jihozápadě Čech vypučely první rozložité větve nadějného stromu jednoty bratrské. Když kmen tento štípen byl přístupem mužův učených a osvícených, kteří mírnice přísné učení Petrovo hleděli jednotu smířiti se světem, zachuravěla větev jihozápadní. V kraji někdy bratří Chelčických a bratří těkavých těžiště své nalezla stránka staroprostých, jejíž vůdcové byli Jakub Štěkeňský, Amos Vodňanský a Jiřík, mlynář od Sušice. Zásluhou však br. Lukáše, reorganisatora jednoty, konečné vítězství zjednáno straně větší. Již l. 1501 odevzdána správa kraje Pracheňského bratru

Ambroži Skutečskému, jednomu ze čtyř nově zvolených biskupů, se sídlem stálým ve Štěkni.

Bouře způsobená jednotě mandatem kr. Vladislava proti pikartům, vydaným do měst kr. l. 1503, snesla se na ni hlavně v Čechách jihozápadních. Z rozkazu kr. podkomořího Albrechta z Leskovce nejprve ve Vodňanech, potom v Písku a j. zatýkáni a žalařováni bratří. Z Domažlic pro bratrství vypověděni obyvatelé utekli se na Chody, kde bratři těkavi někdy nalezli hojně přívrženců, ale ve vsi Újezdě dva z nich jati od pana Krištofa ze Švamberka a se čtyřmi jinými osadníky domácími upáleni u města jeho Boru.

Kdežto ve městech kr. od počátku XVI. st. bratřím bylo se skrývati, po kraji rozmáhali se a šířili zvláště na panstvích mocnějších přátel svých a ochránců. Mimo bratrského pana Mikuláše Kavku z Říčan, na jehož zboží ve Štěkni sídlo bylo správce kraje Prachenského, přízní svou ku bratřím proslul pan Vilém z Pernšteina na panství Hlubockém, jež zástavou držel od komory královské. Šlechetný velmož ten, jenž l. 1496 poddané své na panství tom po městečkách a po vsech osvobodil od odúmrtí, nepřekážel nijak svobodě jejich svědomí, nedopouštěje nikomu, aby pro náboženství utiskoval je nebo trýznil. Střediskem bratří na Hlubocku stal se sbor v Račicích, asi ½ hod. severozápadně od Vodňan. Podobně od počátku XVI. st. pod záštitou pana Heřmana z Janovic rozkvetl sbor bratrský v Janovicích, 2 hod. jihozápadně od Klatov. Podivno, že tichým osadníkům bratrským dostalo se tu ochrany od rytíře českého, v němž jako by byla ožila bujná a bojovná síla válečného zemanstva z dob husitských. Trvaje již od konce XV. století v zášti krvavé s vévody bavorskými, pan Heřman záhubnými vpády do Bavor plenil nepřátelské území. Důrazně, ač marně zakročoval mezi stranama král Vladislav II. Vzdoruje rozkazům jeho, pan Janovský stal se posléz odpovědníkem a škůdcem zemským. Nepochybujeme, že ze vzdoru proti králi Vladislavu II., když nepřátelsky vystoupil proti jednotě, pan Heřman Janovský bratřím jinde utištěným útočiště poskytoval a ochrany pod silnou tvrzí svou. Tu v městečku jeho řádně zřízen sbor bratrský, jenž opatřen knězem přijímal cizí hosty ze širého okolí. Ani když l. 1511 pan Heřman hotovostí zemskou byl sehnán s Janovic, neudálo se ujmy bratřím. Nový držitel tvrze pan Petr Suda z Řenec zprvu trpěl sbor, tak že i učitel jeho dítek byl bratrem. Ale již l. 1515 povzbuzen cizím vlivem a sveden nadějí hmotného zisku, odvážil se útisku, příležitosti uživ z návštěvy br. Lukáše ve sboru janovském. Zlé zažil vazby a trýzně slavný biskup s oběma průvodčími svými a propuštěn teprve na těžké rukojemství z rozkazu soudu zemského, u něhož zakročil pan Kunrát Krajíř z Krajku. Zatím někdejší ochránce bratří pan Heřman Janovský se synem svým Oldřichem jakožto odpovědníci zemští mečem a ohněm zle škodili po kraji. L. 1519 vypsána cena 500 kop gr. miš. na hlavu každého. V srpnu toho roku jat sic od Klatovských a na hrozby soudu zem. vydán do Prahy, ale tam hlídán tak, že uprchl i s hlídači. Pleny a zádavy obou pánů Janovských zostřily se ještě, když l. 1520 Petr Suda z Řenec brannou mocí stavu městského vypuzen byl z Janovic. Kdežto pan Suda, spoléhaje na pomoc mocných svých přátel ve stavu panském, práva svého proti městům do-

máhal se u nejvyššího soudu zem., pan Heřman z Janovic opíraje se o podporu měst a to zvláště blízkých Klatov, mečem hleděl nabyti ztraceného zboží otcovského. Spor o Janovice prodloužil se až do l. 1523, kdy porovnán prostřednictvím nového hejtmana zem. knížete Karla Minsterberského.[1] Panu Sudovi za škodu, která mu se stala od stavu městského, zapsány Zdechovice na Chrudimsku v ceně 3250 kop. č., zač ve prospěch krále odřekl se zboží janovského, jež s mnohými jinými svobodami a výsadami navráceno opět panu Heřmanovi Janovskému.

Pod panstvím starého příznivce oddechli sobě opět bratří na Janovicích. Mezi nimi po únavném a klopotném životě vyhledával ve stáří úkoje a poklidu pan Heřman, správu zboží svého ponechávaje oběma synům Oldřichovi a Smilovi. Nevíme, kdy a jak uprázdnilo se staré duchovní beneficium domácí, jen z pozdějších žalob utraqu. duchovenstva vyznívá, že „pikarti v Janovicích zodjímali duchovenství". Na kusu obce, jejž pan Heřman Janovský dal bratřím, vystaven sbor bratrský, jemuž péčí starších jednoty vyhledán horlivý správce v Janu Jestřebském, řečeném Poustevníku. „Starý bratr a kazatel moudrý", zastánce starších idejí, pro něž v odporech častých býval s bratrem Lukášem, zřízen byl na kněžství teprve l. 1529. Jako kněz bratrský vzorem byl oněch starších kněží staroprostých, kteří vedle chudoby těkavý život pokládali za pravou podstatu kněžství. Proto ani když se stal správcem sboru janovského, neměl stálého sídla v městečku, nýbrž chodě po všem kraji pošumavském jednak sloužil bratřím, učil, kázal, křtil děti, jednak vyhledával jednotě nových členů, nevyhýbaje se ani tvrzím a zámkům šlechticů katolických.

Úsilí br. Jana v Klatovsku spadalo již do prvních let krále Ferdinanda I. Volbou nového krále, jenž ze zemí německých znám byl jakožto nepřítel novot náboženských, strana utraquistická vzbuzena byla k novému pronásledování bratří, v němž bylo se polevilo za slabé vlády kr. Ludvíka I. Počátek zdá se učiněn ve Vodňanech, kdež od úřadu městského strany víry zakročeno proti některým obyvatelům. Ale při prvním kroku tom ujal se strany utištěné nový král, jenž setkav se na počátku vlády své se vzdorným odporem strany staroutraquistické v Praze, ve věcech náboženských nestanul ještě tak rozhodně na půdě kompaktat. Větším jsa politikem než fanatikem náboženským váhal některý čas, ku které straně náboženské v zemi by se přivinul prospěšněji. Proto jako ve městech Pražských pomohl luteranské straně Hlavsově proti odbojné straně utraquistické Jana Paška z Vratu, tak i Vodňanským poslal list[2]) „o Bernarta řezníka, spoluobyvatele jejich, aby mu překážky nečinili a manželce jeho s ním býti nebránili strany víry i jiným některým obyvatelům".

Mimo prvotní nerozhodnost zdržovaly později krále Ferdinanda I. od činů násilných proti jednotě odboj uherský a těžká válka turecká

[1]) Viz Sedláčkovy Hrady a zámky I. str. 246 a Rezkův Historický sborník II. str. 358—359.

[2]) Data listu toho neznáme, obsah jeho poznali jsme z dopisu p. K. Krajíře panu Wolfhardu Planknarovi, kr. podkomořímu, o Jana Berku z Vodňan ze dne 12. března 1535, kde praví se o něm: „Poněvadž i král J. M. ráčil jest někdy Vodňanským z Drozdovic psaní učiniti o Bernarta řezníka."

se Solimanem Vítězným. Té doby právě činnost br. Jana v Pošumaví nalézala nejširší pole již nejen po kraji, nýbrž i v blízkých městech kr., kam odvažoval se opatřovati duchovních potřeb bratří, kteří směleji vystupovali z posavadního úkrytu. L. 1533 v Domažlicích jakýsi Benda trestán vězením pro nějaké řeči rouhavé o služebnostech kostelních. Něco později v Klatovech žalováno na Jana Draba pro podobné řeči o nějakém přilepeném a na papíře malovaném krucifixu. Mnohem větší pohoršení vzbudil ve Vodňanech Jan přijmím Berka. Nevíme, z jakého popudu přišel k faráři domácímu, žádaje, aby přijal ho pod správu svoji, že „by od svého předsevzetí pustiti chtěl“. Farář a děkan vodňanský Jakub Ječmínek [3]) nechtěje sám od sebe to učiniti, obeslal k sobě okolní kněží a faráře. Na radnici u přítomnosti purkmistra a konšelů konán sjezd duchovních, aby slavnostně vykonal se přestup bratra k církvi pod obojí. Ale jaký podiv a překvap shromážděných, když Berka obeslaný postavil se na odpor všemu, čeho prý dříve žádal, a ve staré víře své sešel s radnice.

Čím zdárnější bylo působení br. Jana, tím větší naň valila se zlost a zloba domácího kněžstva utraquistického, jež vhodné vyčkávalo příležitosti k útoku proti jednotě br. Ta nadešla, když l. 1533 zjednán mír s Turky a král Ferdinand I. zatím již s dostatek poznal povahu náboženských stran v Čechách. Starý utraquismus příliš seslábl rozvojem luteranství a rozmachem jednoty br., aby budil obav králových, jež spíše nesly se ku pokročilejším vyznáním, v nichž tajily se životní síly národa českého nebezpečné dynastickým záměrům jeho. Když l. 1534 na sněmě zemském přísně vydány rozkazy proti novokřtěncům, duchovenstvu kališnému v Pošumaví byla vhodná podána zbraň proti nenáviděnému br. Janovi, jenž za dřívějších let znám byl jakožto přívrženec učení o opětování křtu proti br. Lukáši.

Úřad děkanů po krajích l. 1478 zřízený v církvi pod obojí z nebezpečenství hlavně pikartského stěží kde lepších jí vykonal služeb nežli l. 1535 v děkanství klatovském. Horlivým úsilím děkana Pavla, kterému též přezdíváno Pavlíček, hojně sneseno žalob na bratří tajné v městech, na br. Jana Poustevníka a na pány Janovské. S knězem Pavlem v boji proti Pikartům závodili kněží: Vít, farář z Domažlic, kněz Jan od sv. Jakuba v Klatovech, kněz Pavel Bydžovský Smetana z Chlistova a j. Se stižným listem duchovenstva tohoto ku králi Ferdinandovi I. vypraven do Vídně kněz Václav „cejchovaný nebo v tváři spálený“ [4]).

Zatím s kazatelen po městech a po všech pošumavských bouřili kněží kališní, „že jsou bratří všecko lotři a zrádci boží a kdož by

[3]) Jméno jeho čteme u Borového Akta kons. I. str. 117. při roce 1536. Dle zprávy domácí z Vodňan farářoval Jakub Ječmínek již l. 1526.

[4]) Zmínku o knězi tom čteme u Borového Akta kons. I. str. 110. při roce 1535 (15. října), když kněz Jiřík Šmakal mezi kněžími, kteří „pod svými kázáními obmýšlejí krveprolití a rozbroje“, uvedl kněze Václava „s vypálenou tváří“, kaplana domažlického. Dle pamětí bratrských o tom knězi „mnoho lidí pravívali, že by byl daleko hodnější řemesla katovského než kněžského etc., potom pak toho kněze zabili mlatci v jeho stodole“. (Rkp. univ. bibl. p. XVII. F. 51.)

kterého zabil, že by menší hřích učinil než by psa zabil a že ženy jejich jsou k .... a děti pankharti". Na venkově faráři nechtěli děti křtíti, než posílali je ku br. Janovi.

Útok duchovenstva utraquistického mocně podniknutý proti jednotě v Čechách jihozápadních dařil se úspěšně. Král Ferdinand I. vyslyšev žaloby a stížnosti předně oznámil kr. podkomořímu Wolfhardu Planknarovi z Kynšperka vůli svoji, že v městech král. nebude trpěti obyvatelů, kteří by se nechtěli spravovati faráři svými a správci duchovními. Tíže nové persekuce dolehla tudíž na bratří ve městech král. pod Šumavou. Z rozkazu pana podkomořího rozkázáno od úřadů městských, aby do určité lhůty se vyprodali: v Klatovech Jakub Flekař, jemuž za vinu dáváno, že u něho scházel se sbor bratrský, v Domažlicích Benda, kterýž ač za nerozumné řeči své asi přede dvěma lety trestán byl vězením, znova obžalován u pana podkomořího a opět souzen, ve Vodňanech Jan Berka pro posměch a lehkost, jež nedávno odporem svým učinil knězím a úřadu městskému. Mimo to pohánén do Prahy před soud pana podkomořího Jan Drab z Klatov a z téhož města dvacet jiných osob k témuž uručeno.

V tísni své obyvatelé kr. měst pošumavských hledali ochrany a záštity u mocných pánů bratrských. Dne 10. dubna 1535 nalézáme Jana Draba na Benátkách, kde prosil pana Fridricha z Donína za listy přímluvné. Od pána toho věc bratrská přátelským listem poručena panu Kunrátu Krajíři z Krajku. K němu utekli se brzo všickni bratří vypovědění z měst král. dožadujíce se prostřednictví jeho a přímluv u pana podkomořího a uřadů městských. V br. archivu herrnhutském zachovala se celá řada listů páně Krajířových o věci této, z nichž zvláště list pánům klatovským o Jakuba Flekaře, Jana Draba a jiné, kteří na Janovice šli do sboru, dojímá zbožným duchem původce svého.

Dříve ještě nežli vyřízena věc bratří ve městech král., již bouře strhla se na sbor janovský. Tušení pana Fridricha z Donína, jenž v listě svém ze dne 11. dubna 1535 pana Kunr. Krajíře vybízel k ostražitosti, ježto „nyní se na nich (t. obyvatelích městských) začíná a snad by potom i s námi chtěli svou vůli provodit" a „nepředejdeme-li toho v čas, zvíte, žeť se budou chtíti po nás voziti", splnilo se dříve než se asi nadáli oba páni bratrští.

Již dne 14. dubna téhož roku obesláni jsou páni Janovští Oldřich a Smil, aby v pondělí po sv. Marku nejprve příští (26. dubna) stáli před soudem komorním, ježto na zboží a statcích svých dopouštějí se „některých neřádů strany víry svaté křesťanské". Zároveň uloženo jim, aby na týž den postavili člověka, jehož jméno poznamenáno bylo na přiložené cedulce. Na lístku tom páni Janovští četli jméno Jana Zborníka. Ježto však kněz ten poddaným byl p. Kunráta Krajíře, tento hned zpraven o obsílce a učiněna s ním úrada o obraně ohrožené věci bratrské.

Dne 26. dubna 1535 oba páni Janovští postavili se před soudem komorním. Když přečteno bylo obeslání, skrze řečníka svého pana Gabriele Klenovského odepřeli předně nářku ve příčině neřádů, které by se na zboží jich proti víře sv. křesťanské dály neb jich se dopouštěli

s panem otcem svým,[5]) ježto nevědí o žádném shromažďování novém a postranním, než toliko o bratrském, jak sbor u nich bývá od starodávna. Jana Zbornika nepostavili, spravujíce se, že o žádném takovém člověku nevědí na svém zboží, aby tu byl osedlým nebo podruhem neb nějakým poplatníkem, než jest nějaký Jan, příjmím Poustevník, jenž od bratří starších na Janovice byl dán za správce, ač ustavičně tu nebývá. Ale toho že postaviti nemohou, jedno že nejsou v držení statku, než pan otec jejich, druhé že jejich člověk není než páně Krajířův a na to je pokuta, kdož by se v cizího člověka uvázal.

Soud nedbaje omluv těchto určil oba pány Janovské, aby ve dvou nedělích postavili se s Janem Zborníkem. Než ani 10. května nepřivedli žádaného kněze br., ale opakovali jen před soudem předešlé důvody své. Páni soudcové majíce ruce vázané listem a poručením královským znova odložili při do šesti neděl. Marně ujímal se pánů Janovských pan Krajíř, podávaje se, „chce-li kdokoli téhož člověka před J. M. viniti, že od něho spravedlivě učiniti chce, pakliby obeslán byl od kohožkoli, aby jej stavěl, že tomu neodpírá". Soud maje rozkaz jen o pány Janovské nedbal nabídky jeho. Také při třetím stání 21. června t. r., když přečten byl poslední odklad, páni Janovští dali obnoviti předešlé všecky řeči své i páně Krajířovy. Když v řeč jim vskočil pán sudí otazuje se, stavějí-li toho člověka, pověděli páni Janovští, že nemají co stavěti a že jim jest s podivením, proč k takové nemožné věci jsou nuceni, aby cizí lidi jímali a je stavěli, a „již by nová a neobyčejná i nebezpečná věc v tom království povstala, nýbrž kdo jest, aby sobě své lidi dal jímati a je stavěti jinému dopouštěti, poněvadž jeden každý od člověka svého ku právu jest usedlý jako i pan Krajíř J. M." Proto žádali, aby prázdni byli všelikých závazků, zvláště když pan Krajíř ke spravedlivému se podává strany téhož člověka. Po té soud sestoupil se ku potazu a stranám rozkázáno ven vystoupiti. Asi po půl hodině vrátily se a panem sudím oznámena jim výpověď soudu, že „jsou J. M. mluvení jich rozvážiti ráčili i také psaní J. M. královské a protož pokud dále o tom J. M. král. psáti ráčí, to jim bude přečteno a tím se budou věděti jak spraviti". List královský obsahoval rozkaz, když páni Janovští stanou podle toho odkladu a postaví Jana Zbornika, aby se jím dostatečně ujistili, pakli jeho nepostaví, tehdy aby opatřeni byli vazbou na Černé věži, kde pro dluhy sázejí, a ctí a věrou zavázáni, aby dolů nechodili, pokud zase propuštěni nebudou. Po té výpovědi páni Janovští dali oznámiti, že „proti psaní J. M. král. nic nemluví, než proto že se tomu diví, proč na ně takové těžkosti přicházejí". Zároveň žádali, aby na pana Krajíře bylo vydáno obeslání pro téhož člověka, aby jej pán ráčil postaviti. Když k tomu svoleno od pana sudího, žádali ještě, aby

---

[5]) Gindely ve své Gesch. d. böhm. Brüder I. str. 224. otcem obou pánů Janovských jmenuje Sudu z Janovic, kterého před 18 lety napadlo uvězniti br. Lukáše. „Seit der Zeit muss er den Brüdern freundlich geworden sein, denn er liess seine Söhne in ihrem Glauben erziehen." Poukazujíce k části úvodní o tvrzi Janovicích opravujeme tímto omyl, jenž přenesl se i do Jirečkovy Rukověti (I. 86). Otcem obou pánů Janovských nebyl Petr Suda z Řenec, než Heřman z Janovic, jemuž l. 1523 navráceno bylo zboží otcovské na Janovicích.

v zámku zůstali. Ale v tom odepřeno jim od pana sudího, že to nemůže býti proti vůli a psaní J. M. král., a s tím jsou šli na věž Černou.

Úder zasazený touto výpovědí pánům Janovským živě pocítěn ode vší šlechty bratrské a zvlášť od pana Kunráta Krajíře, jehož jméno nejúžeji spleteno ve spor neblahý. Nevíme, jaký účin měl stížný list předních pánů bratrských ku králi Ferdinandovi I. Ale vedle společného kroku toho neopominul pan Krajíř osobní přímluvou svoji pomoci pánům Janovským na svobodu. Listem ze dne 4. července 1535 prosil pana Zdislava Berku z Dubé, nejvyššího hofmistra, za přímluvu u krále, aby těžkost taková sňata byla s pánů Janovských a nemohla-li by býti všecka, aspoň aby vězení prázdni byli a na předešlý závazek se pustili na ten způsob, kdyby král do Čech přijel, aby se jim oznámilo, tak aby se zase J. M. král. na hradě Pražském postavili; sám podával se, že postaví Jana Zborníka před soud komorní, prve nežli by král přijel do země, žádaje jen, aby poddaný jeho v tom byl opatřen, aby zjevný byl žalobník, kdo by jej z jakých neřádů viniti chtěl. Výsledkem přímluv těchto byl list krále Ferdinanda panu Kunrátu Krajířovi daný ve Vídni dne 10. července 1535 obsahu velmi nemilostivého. Vytýkaje mu novoty náboženské a ochranu lidí bludných, král podivoval se, proč soudů a obeslání, čeho jiní by se rádi uvarovali, žádá a dotazuje se, proč od Janovských takové obeslání na něho dáno nebylo. List končil výhrůžkou, nedá-li se pan Krajíř v těch věcech bezpotřebných na pokoj, že nebude toho déle od něho ani od žádného jiného snášeti, nýbrž věc ke slušné přivede nápravě. Byl-li úmysl krále Ferdinanda I. ohroziti a postrašiti pána bratrského, minul se s cílem tímto. Pan Kunrát Krajíř provedl právo své potud, že chtěl-li král dostati Jana Zborníka před soud komorní, musil přivoliti k obeslání jeho. To stalo se listem obsilacím, vydaným z rozkazu královského dne 12. srpna 1535, jímž panu Krajířovi vložen den po sv. Bartoloměji nejprve příští, aby postavil před soud komorní Jana Zborníka, jinak Poustevníka.

V ustanovený den 25. srpna o 13. hodině stál pan Kunrát Krajíř v soudě komorním a s ním zároveň pánů a rytířstva počet nemalý, až v zeleném pokoji bylo dosti těsno. Postavuje dle rozkazu královského br. Jana, žádal pan Krajíř, aby jemu příčina obeslání byla oznámena, aneb kdo jej chce, aneb z čeho viniti, neboť tak bývalo posud a jest zřízení zemské, „kdožkoli měl stavěn býti, že jest bývala příčina jemu oznamována, proč má stavín býti, aby se mohl průvodem opatřiti a když se tak nestalo, jsou mnozí nálezové, že taková obsílání bývala zdvihána, vždyť i Amcha nedávno když měl se z mordu vyvozovati, bylo jemu oznámeno, z čeho se má vyvozovati, ale tuto jemu nic prve není oznámeno“. Soud vyhověl této žádosti i čten list královský k soudu komornímu, v němž Ferdinand odvolávaje se ke zprávám kněze Pavla děkana klatovského, „kterak by nějaký Zborník učení proti víře křesťanské vynášeti měl i také znova křtíti lidi staré“, poroučel, aby ten Jan postaven byl od pana Krajíře a jestliže naň dovedeno bude to, co jest požalováno od děkana klatovského, ať jest vzat u vězení.

Od pana Krajíře jménem br. Jana odepřeno žalobám kněze Pavla a znova poukázáno na zřízení zemské, jež zapovídá, „aby žádný na

žádného svědků nevedl, leč by byl prve obžalován a tento kněz to obžalování učinil mlčecky a tajně" a „kdo má svědky na koho vésti, že má straně nejméň týden napřed dáti věděti". Nicméně br. Jan že neprotiví se tomu a hotov jest k tomu státi, „jediné aby v tom pořádně slyšen byl a svědkové jemu ti aby jmenováni byli, že on to odvésti chce". Po té čteno je psaní téhož kněze děkana klatovského k panu podkomořímu Wolfhardu Planknarovi i některé artikule z traktatů, které prý týž Jan Poustevník čítal a učil, a podle toho listy některých jiných kněží děkanství klatovského. Listy těmi hlavní obžaloba br. Jana, že učí bludům mnohým a lidi staré znova křtí, na těžkost jeho stížena některými kusy jinými. Tak klatovský děkan žaloval psaním svým, že Jan Poustevník není páně Kunrátův, ale že jest J. M. královské,[*]) i zprávu činil o násilí pikartů v Janovicích a o přízni Heřmana Janovského ku bratřím. Z některých tištěných knížek bratrských čteny vyřezané některé listy na obtíž Janovu. I některá jiná svědectví čtena, jako o rouhání nedávno v městech kr. učiněných od jednotlivých bratří. Hlavnímu a nejnebezpečnějšímu nářku o novokřtěnství odepřel br. Jan řka, že „v jich jednotě také křtí, ale dítky a ne lidi staré aby znova křtili, jakož i on jsa od svých starších poslán také jest křtil i to dítě, o kterém zmínku svědkové činí, zvláště když jest jich farář jeho křtíti nechtěl a kázal k nim jíti, aby je křtili". Ve příčině kusů vytržených a přečtených z některých tištěných knížek bratrských hájil se tím, že jest jich nevydával, než „jsou kdož se k nim přiznají a na to odpověď dají, neb tuto čteno jest něco na jiný rozum a vykládal je sobě ten děkan klatovský pokud jemu se zdálo, vyřezav z nich anebo vytáhl něco a počátku, prostředku ani konce není, čím se to zavírá". Co do rouhání tvrdil, že jest žádného nečinil ani nemluvil, než „rouhal-li jest se čemu kdo, nemaje se rouhati, že jemu do toho nic není a tu těch, koho se to dotýče, že přítomných není". Přestávaje na tomto odporu, jehož ukrátil dobře věda, „by se nejlépe řečmi vymlouval, bez důvodů že by jemu to nic platno nebylo", br. Jan oznámil, že na ten čas nepřistupuje ku při, nýbrž žádal, aby jemu čas byl položen, aby mohl to, což by se naň nepořádného vztahovalo, svědky svými odvésti. Ponechávaje soudu rozvážiti o tom, jak by tíž svědkové měli svůj průchod, namítal dále, že pře jeho dotýká se i jiných sborů br. v Čechách i na Moravě, bez jichž přítomnosti neslušelo by náhle činiti nějaký nález.

Po odporu tom soud dal přečísti nové zřízení zemské o novokřtěncích. K tomu od pana Kunráta a br. Jana bylo dokládáno, že před tím zřízením měli sbor a nikdy z něho nejsou vyvedení a „s těmi novokřtěnci že se nesrovnávají, na které se to zřízení vztahuje, neb oni žádného starého nekřtí znova, nýbrž že jsou se tehdy na sněmě někteří ohlašovali a doptávali, na ně-li by se to zřízení vztahovalo, že jest jim bylo povědíno, že se na ně nevztahuje".

---

[*]) Br. Jan Poustevník rodem byl z královského panství Hluboké, ale když mu rodiče záhy zemřeli, na gruntu otcově nezůstal, nýbrž zanechav jej poručníkům, oddal se touze své po životě rozjímavém i šel na poušť. Později dal se mezi bratří i stal se písařem na Hrubém Rohozci, kterýž od l. 1513 spolu s částí Turnova náležel Kunrátu Krajíři z Krajku (Jirečkova Rukovět II. str. 86).

Soud nedbaje odporu a žádosti br. Jana, nýbrž přihlížeje ku přání a poručení J. M. královské, skrze pana Jindřicha Berku z Dubé, nejvyššího sudího na místě pana hofmistra, učinil tuto výpověď: „Poněvadž v svolení předkem krále J. M. a všech tří stavů v sněmovním zřízení tohoto království se nachází a zápověď se jest stala králem J. M., aby v městech J. kr. M. i jinde takových věcí rouhavých a bludných žádný neučil a nekázal, a on Jan přes to dal se jest v takové věci mimo zápověď J. M. král. a poručení tak jak se to svědomím prokázalo i čeho sám jest v něčem neodpíral a i to se jest prokázalo, že on Jan Poustevník proti velebné svátosti těla a krve Pána Krista traktaty rouhavé mezi lidi jest roznášel, též i děti křtil a učil mimo kněží pod jednou a pod obojí způsobou tu obývající, ježto jest to i proti starodávným právům a zřízením, i z těch příčin J. M. jej Jana Zborníka jinak Poustevníka podle psaní a poručení krále J. M. do vězení bráti ráčí."

Kdo v obou přech líčených před soudem komorním nepoznal by dílo nové machiavelistické soustavy vládní, jež jak v administraci a financích tak zavládla i v soudnictví? V komorním soudě vhodně osazeném král Ferdinand I. vůli své nalezl ochotný nástroj, aby nenáviděná jednota bratrská potřena byla v Čechách. Podiv vzbudí a úžas znalce práva domácího, jak zvláště v druhé při s br. Janem hrubě byly porušeny posvátné posavadní řády soudní.[7])

Jakého pořádku nového dožil se starý pan Heřman Janovský! Bujný a zpupný někdy zeman, kterýž odmítal listy a posly kr. Vladislava II. jakožto prostředníka ve staré zášti jeho s vévody bavorskými,[8]) a ve dlouholetém odporu proti dvěma králům vytrval jako zhoubný odpovědník zemský, na stará léta zkusil, jak posilila se a povznesla moc královská, že všeliký proti ní odpor byl slabý a malátný. Na Černé věži za vzdor svůj vůli královské pykali oba synové jeho, kdežto na Bílé věži uvězněn horlivý správce sboru janovského, i neuchránila jich ani záštita mocného pána bratrského, jakým byl pan Kunrát Krajíř z Krajku. Žal a hoře z toho sklátily do hrobu starého rytíře ještě l. 1535.

Smrt tato zajisté pobudkou byla panu Krajířovi, aby znova ujal se věci skličených pánů Janovských a br. Jana. O to vydal se do Vídně, kde vyžádal sobě slyšení u krále dne 11. listop. 1535. Když žádal za propuštění vězňů na závazky nebo na rukojmě a král odmítal to, opakoval žádost svoji, dovozuje ji potřebou pánů Janovských, aby opatřili statek svůj, ježto jest jim otec zemřel, a Janu Poustevníkovi že je třeba, aby také svědky sobě spravil ve při své s kněžími utraquistickými. Jen narážkou pan Krajíř odvážil se dotknouti nesprávnosti při posledním soudu, o němž nechtěl se šířiti, ježto „J. král. M. ráčí to lépe znáti, nežli bych já J. Mti. uměl o tom zprávu dávati, jak se to obé trefiti může žalobníkem i také svědkem býti". Když pak dotkl se toho, jak mnohým se zdá, že by ani páni Janovští se vězením

[7]) „Man kann nicht sagen, dass bei diesem Urtheile alle Formen des Rechtes streng gewahrt worden sind, und in sofern muss man die ganze Weise, wie mit Parteilichkeit gegen die ohnehin durch die Landesgesetze verurtheilten Brüder verfahren wurde, verdammen," tvrdí střízlivý u věci Dr. Gindely I. str. 232.

[8]) Palackého Archiv čes. I. str. 335.

držeti neměli a jakoby jemu to přičítali, že by jejich vězením vinen býti neměl, popudil krále tak, že odmítl žádost jeho slovy příkrými: „Vy jste nehřešili, oni jsou hřešili, také oni pokání čiňte a také jim tam nic neškodí v tom vězení a Jan Poustevník, poněvadž byl poustevníkem a přivykl v peleši bývati, může také tam dobře v té peleši pobyti a jest nám to divná věc, proč vy se v takové věci vkládáte, do kterých vám nic není."

Nepochybujeme, že zmar tohoto slyšení páně Krajiřova ve Vídni zviklal pevnou mysli pánů Janovských, tak že neodolali těžkostem, které na ně navalil král nákladnými a útratnými jízdami ku komornímu soudu do Prahy a vazbou na Černé věži, jež smrt přivodila otci jejich. Smyslil-li král nesnázemi těmi odstrašiti a odvrátiti pány Janovské od jednoty bratrské, slabosti povah jejich zdařil se mu brzo záměr jeho. Již 28. března 1536 oba bratří Oldřich a Smil propuštěni z vězení na rukojmě pod tisíc kop, „aby se před králem J. M. postavili a več to král J. M. obrátiti ráčí, při tom zůstaň". Zároveň nařízeno jim, „aby faráře uvedli do suchých dní, aby se dála služba boží jako prve, a jest-li jaký sbor, toho aby nebylo". Litujeme, že neznáme zevrubnějších zpráv o konci sboru janovského, jemuž smrtí páně Heřmanovou odňat byl starý a věrný příznivec. Tolik jisto, že rozkaz soudu komorního vykonán od bratří janovských, kteří 26. srpna 1537 z poručení krále propuštěni jsou od nejv. hofmistra ze závazku na ten způsob, „aby při víře křesťanské a dobrých jejich řádích tak se chovali, jak na dobré křesťany náleží nových a nebývalých věci před se neberouce".[9])

Vazba br. Jana prodloužila se ještě déle, ač pan Kunrát Krajíř přímluvnými listy ku králi neustával zasazovati se o svobodu jeho. Ztráviv na Bílé věži rok, potom na zámku Pražském seděl dvě léta méně čtvrti a teprve počátkem června 1538 puštěn na závazek, aby nikdy nekázal. Poslední léta prožil na Ml. Boleslavi při p. K. Krajíři, jehož smrti (10. květ. 1542) byl přítomen a po roce ve hrob ho následoval (1543).

Uvězněním br. Jana a rozptýlením sboru janovského slavilo vítězství kněžstvo utraquistické dekanatu klatovského. Z řad jeho vzrostl a vzmohl se za náčelníka této strany náboženské kněz Pavel Bydžovský, řečený Smetana, farář někdy chlistovský,[10]) když l. 1535 stal se farářem u sv. Havla na Starém městě Pražském. V nepokojném knězi tom jednota br. nalezla nejnebezpečnějšího nepřítele svého a škůdce. Již l. 1538 dovídáme se o úradách jeho s p. Jakubem Fikarem z Vratu,[11]) novým hofrychtéřem kr., jenž stejně horlivým slynul odpůrcem a protivníkem novot náboženských. Nepochybujeme, že artikule toho léta předložené biskupu vídeňskému Janu Fabrovi vztahovaly se hlavně k jednotě

---

[9]) Krátké, ač vzácné zprávy o propuštění pánů Janovských z vězení a ze závazků zachovány jsou nám ve stručných připiscích v registrech žlutých damaškových výpovědí komorního soudu od l. 1534—1535 chovaných v čes. Museu pod sign. 6/J., odkud otištěny Dr. Jar. Čelakovským v Čas. Čes. Musea 1883 str. 142.

[10]) Chlistov 2 h. jihových. Klatov. Zprávou touto čerpanou z paměti br. rozmnožují se data biografická uvedená v Jirečkově Rukověti I. str. 113. Viz i Tomkovu rozpravu O círk. správě strany p. ob. v Čechách Č. Č. Musea 1848 str. 452.

[11]) Viz Borového Akta kons. I. str. 124.

br., nebo když vytýkáno mu to od konsistoře za čin svévolný, omlouval se, že o to radil se prve s panem Jakubem a s jeho vědomím to učinil a že má jiných artikulů na pikarty na dvě stě. Ale od nových kroků násilných na čas zdrželo kr. Ferdinanda nebezpečenství opět hrozící od Turků.

Na krátkou chvíli oddechli sobě bratří v kr. městech pošumavských ohromení a postrašení událostmi l. 1535, jež nutily je k větší opatrnosti a ostražitosti. Střehlo bystře duchovenstvo utraquistické obyvatelů podezřelých z pikartství, jež přátely mělo již i v zámožném měšťanstvu domácím. Starou horlivostí u víře br. slynul v Domažlicích pan Václav Piksa, [12]) někdejší rychtář chodovský, od r. 1511 skoro stále volený do rady městské, v níž několikráte zastával i úřad primasa. V Klatovech nově získán jednotě pan Jan Kousek [13]) z proslulé později erbovní rodiny ze Sobětiček a na Lhotce zásluhou manželky své Ludmily, dcery zámožného kupce Jana Peka řeč. Hanzla kramáře.

Novými žalobami kněžstva utraquistického vzbuzena pozornost kr. Ferdinanda na kr. města pod Šumavou l. 1543. Neposlední zásluhou kněze Pavla Bydžovského, faráře sv.-havelského, připravena nová persekuce bratřím, za jejíž nástroj vyvolen přítel jeho hofrychtéř kr. p. Jakub Fikar z Vratu. [14]) Vypraven byv v červenci l. 1543 do jihozáp. Čech, v Klatovech a Domažlicích hojně slyšel žalob na bratří od kněží domácích, zvláště kněze Pavla, děkana klatovského. V Klatovech žalováno zejména a nejvíce na pana Jana Kouska a na jeho manželku, na Matouše Raddu, [15]) Ondřeje Skřiníře, Jana Draba a na jiné; v Domažlicích na

---

[12]) Václava Piksu někdy mezi l. 1505—1506 shledáváme chodovským rychtářem, v radě městské poprvé se jmenuje l. 1511 a pak v následujících až do léta 1516. L. 1517 byl primasem; l. 1519—1522 zasedal opět v radě, l. 1523–1524 opět byl starším; od l. 1525–1528 konšelem, v l. 1529—1534 byl opět primasem. Potom již neseděl v radě, ač žil ještě 1552 a snad ještě něco později.

[13]) Jan Kousek zasedal v radě městské l. 1532, l. 1538 a j. V knihách smluvních a trhových často vyskytuje se jméno jeho jako prostředníka a smluvčího, kupce i prodavače od r. 1528, zvláště l. 1537, kdy obec Klatovská koupila od něho pět rybníků s loučkou za 217 kop gr. m., l. 1542. zapsal Jan Draxl panu Janu K. dům svůj v dluhu 200 kop gr. m. Tchán páně Kouskův Jan Pek byl původcem bohaté rodiny erbovní Peků z Římku a na Bezděkově. (Viz Bílkovy konfiskace str. 416.) Za laskavou ochotu u vyhledání zpráv místních díkem zavázán jsem pp. prof. Strerovi v Domažlicích a Dr. Hostašovi v Klatovech.

[14]) Pan Fikar zván též Jakub od Kos dle domu „u stříbrných kos“, v sousedství sv. Havla (na Ovocném trhu č. 579.).

[15]) V nejstar. knihách trhových (Lib. contr. I.) zachována paměť obyvatelů těch zápisy: l. 1538. Matouš Radda koupil od Hanzle Kaffunka louku s dědinkou na Hrádku za 57 kop gr. m. (f. 164), l. 1541 týž Matouš R., půjčil Janu Zykovi 100 kop gr. m., na zástavu jeho sladovny (f. 194). L. 1529 Ondřej Skřiníř koupil od Václava Majsneře louku se dvěma kusy dědiny k Lažanům za 57 kop gr. m., (f. 62); téhož r. koupil kus sadu při svém prvním sadu za 33 kop gr. m. L. 1539 obec najala Ondřeji Skřiníři, Duchkovi kloboučníku a Vyšehradskému kus řeky nejdolejší za 40 kop gr. m. do roka. L. 1546 pan Jan Měsíček prodal Ondř. Skřiníři tůni u Beňov (f. 241). L 1548 úmluva stala se s Janem, mlynářem Beňovským, o tůni, kterou tu u Beňov Ondř. Skřiníř drží (f. 179). J a n D r a b, známý z persekuce l 1535, vyskytuje se l. 1527, kdy koupil od Václava Koštálova bratra louku za Stráží za 26 kop gr. m. (f. 36). L. 1528 koupil od Markety Dlubákové louku k Vostřetickému rybníku za 24 kop gr. m. (f. 48), l. 1530 koupil od p. Mik. Jiskry ohniště podle sukcentorovy stodoly na příkopě nad klášterskou branou za 22 kop miš. (f. 68). L. 1552 stala se smlouva přátelská se Šimonem, pastorkem jeho, o spravedlivost témuž Šimonu po otci náležitou (f 209).

pana Václ. Piksu a na zetě jeho Jíru Jindru, mlynáře na hořejším předměstí.

Nesnáz větší spadla na bratří tyto vzdorem pana Kouska, jenž „jsa hrdina", když ho byl obeslal pan hofrychtéř, chtěje aby sám u víře zpravoval, jak věří, neučinil toho, namítaje, že jemu toho zpravovati povinen není. Ještě více roznítil se pan Kousek, když hofrychtéř dotekl se ženy jeho, „že by se nechovala jako dobrá a že jest pikhardka a svodnice". Slyše to „odepřel tomu tuze" hrdý měšťan, „kdo praví, že jeho žena je svodnice, že lže, ale že se chová dobře a poctivě jako která žena ve všech Klatovech a tak zpurně dost odepřev mu i šel od něho pryč". Ač pan hofrychtéř potom znova obsílal ho, ale ten již ujel někam ven z města. Jak se navrátil do Prahy, pan Fikar rozhněván hned šel ku králi žalovat, jak jsou spikhartili mnozí v Klatovech a Domažlicích a jak jsou nepokojní, zpurní, zvláště Kousek Klatovský, že ani na obeslání jeho nechtěl choditi k němu a že podle sebe potahuje i jiných v tu vzpouru. Z rozkazu králova obeslány do Prahy osoby podezřelé z pikartství, zejména z Klatov: Kousek se ženou, Skříniř, Radda, Drab a j. a z Domažlic: Piksa se zetěm. Soud nad nimi odevzdal král čtyřem předním úředníkům svým: nejv. komorníku, hofmistru, kancléři a podkomořímu. V nepřítomnosti pana hofrychtéře, jenž někam poslán byl od krále, žaloval na obeslané poručník jeho, že „s kněžími svými ve svých městech se nesrovnávají a jimi se nespravují, ale jinam mezi pikharty že chodí a jiných kněží sobě hledají a Kousek a jeho žena že jsou nejvíce tím vinni a oni že jsou spikhartili mnohé v Klatovech"; Václava Piksu z Domažlic vinil, „že do Račic mezi pikharty jezdil i jiné s sebou mezi pikharty vyvozuje". Klatovští a Domažličtí spravovali se v těch věcech, jak rozuměli. Nezapírajíce, že „jsou z příčiny mezi bratří chodili, ano že i s nimi jsou", však hájili se, „že jsou se oni vždycky v svých městech pokojně chovali i poddaně, všeho podle obce dostávajíc každému, a při tom že žádají zachováni býti, jakž i prve bylo".

Páni, jimž odevzdán byl soud, bratřím ne nepřátelští, naložili s obžalovanými dosti laskavě. Vrátivše se ku králi oznámili, „že nenašli nic tak zvláštního a hodného velikého trestání na všech těch lidech, než nějaké klevety a zavist v tom že brodí, než ti lidé že jsou pokojní v obcech svých, toliko že se v něčem s knězem nesrovnávají, však mu proto všecky poplatky platí i s obcí všeho dostávají". Když král, odvolávaje se na jistou zprávu, dotíral, že jsou to lidé výtržní a nepokojní, kteří sobě neváží ani úřadů kr., ujali se obžalovaných páni soudcové a zvláště pan komorník Jaroslav ze Šellenberka, jenž panu hofrychtéři vytkl, že „v tom má potěšení, aby lidem těžkosti činil", a král že pozná jednou, jaký je člověk a zdali-li mu donáší zprávy pravé. K tomu přidal pan kancléř Jindřich z Plavna, že slyšel od hodnověrných lidí, že hofrychtéř dávno hněvá se na Kouska a na Piksu a to proto, „že jsou mu chytří a nemůže jich v svých handlech užíti, jako užívá jiných". Přímluvami takovými podařilo se oblomiti krále, až poručil samému p. podkomořímu Jiříku z Gerstorfa, aby o těch věcech jich učinil výpověď slovem královským. Výpověď stala se taková: „aby se každý z nich se svým farářem smluvil a o víru se s ním urovnal a jisté svědectví toho p. podkomořímu aby přinesl

o tom od svého faráře a pakli kdo z nich toho neučiní, tehdy aby do vánoc z kr. měst se vyprodali; k tomu aby slíbili rukou dáním p. podkomořímu pode ctí a pod věrou, když by jim dáno bylo znáti dvě neděle napřed, aby se stavěli, kdež jim bude ukázáno".

Ač výpověď ta byla dost odporná a tuhá, přece vzavše radu Klatovšti a Domažličtí pod tím závazkem hledali milosti u p. podkomořího i hofrychtéře. Kdežto pan podkomoří měl se k nim přátelsky a rady jim dával, kterak by kněží uctili, s nimi se smířili a až listy od farářů přinesou, že je zase propustí ze všech těch závazků, pan hofrychtéř zachoval se k nim zlostně a tvrdě, až „sobě vždy drobet laskominy setřel" na panu Kousku Klatovském. Ten „doufaje v hrdinskou mysl svou a v svou spravedlnost, že to byl mohl předjíti i nechtěl se hofrychtéři velmi kořiti", ale za to dán od p. podkomořího do vězení, v němž seděl dva dni na hradě Pražském. Bratří vděčni jsouce i za tuto opatrnost p. podkomořímu, že „skrze to dání Kousku do vězení" i jiným všem dobře učinil a krále tím ukrotil i hofrychtéře, netušili věru, že příčinou přízně jeho k nim bylo zášti p. Jiříka z Gerštorfa, které nesnášelivého pana hofrychtéře l. 1548 přivedlo na popraviště. [16])

Zdar utraquistického duchovenstva klatovského v zápase s jednotou br. l. 1535 a l. 1543 povzbudil již l. 1544 kněží vodňanských k útoku proti sboru račickému, neb „velmi jim byl protivný, že jest blízko města byl a lidi se tu drahně shromažďovalo a pravda se rozmáhala, ano i v jiných místech v tom koutě". Byltě příznivcem bratřím na Hlubocku i nový držitel panství toho pan Ondřej Ungnad ze Sonegga (Suneka). [17]) Jakožto jeden ze šlechticů oněch, kteří s králem Ferdinandem I. za štěstím a jměním přišli do Čech, sňatkem s Bohunkou z Pernšteina nabyl statků Hluboké, Žiželic a j., byl cís. radou, štolmistrem, milovníkem turnajů, při nichž mnohdy se vyznamenal, [18]) ale zdá se špatným hospodářem; [19]) jazyku českému nikdy se nepřiučil. [20]) Ve věcech náboženských pánem byl snášelivým a později ještě míval nesnáze s konsistoří o kněží „nehodné a neřádné" na panství hlubockém. Ku bratřím choval se přátelsky, maje v nich pilné a pořádné osadníky, ba mnozí osazovali se odjinud na Hlubocku, majíce tu místo ke svému náboženství. L 1542 slíbil sice pan Ungnad králi Ferdinan-

[16]) Viz Dr. Jar. Čelakovského: Úřad podkomořský v Čechách v Č. Č. Mus. 1877, str. 267.

[17]) Gindely v Gesch. d. b. B. (I. str. 282.) udává o p. Ungnadovi, že byl znám „als ein eifriger Protestant und als der Mitbegründer der slav. Druckerei behufs der Bibelausgabe in Würtenberg", ale nevíme, oč opírá udaj ten. Starší bratr páně Ondřejův Jan proslul ovšem jako slavný mecenáš národa slovinského, jenž pod porou svou překladatelům Písma sv. do jazyka slovinského podobal se našemu p. Janu ze Žerotína (Urach Královi, Truber, Dalmatin, Konsul Blahoslavovi, Cibulku, Encovi). Viz Rybičkův čl. Ungnad ve Sl. N. IX. str. 786. a Pypina Historii lit. slov. I. strana 235—236.

[18]) Viz Sněmy čes. I. str. 228. při korunování kr. Ferdinanda I. l. 1526, Březanův Život p. Viléma z Rožmberka str. 89 o turnaji v Plzni a str. 91. o turnaji při svatebním veselí dcery páně Ungnadovy.

[19]) Viz Sedláčkovy Hrady a zámky III. str. 189 a Březanův Život p Viléma z R. str. 50.

[20]) V listě ze dne 22. ledna 1555 ddto. v Plzni stýská sobě p. Ondř. Ungnad, že zprávě v řeči české napsané nerozumí pro neumělost té řeči. (Arch. zem.)

dovi[21]) rukou dáním, že dá sbořiti sbor račický, ale slibu svého nesplnil. Proto r. 1544 žalováno naň od Vodňanských, že „bratří fedruje a sborů jim na svých gruntech dopouští na zkázu města jejich" a jiné artikule mnohé ještě vznášeli „ústně i skrze suplikací" ku králi majíce pomoc v panu hofrychtéři Jak. Fikaru z Vratu a nejv. kancléři Jindřichu z Plavna. Král Ferdinand I. před jízdou svojí do Špíra odevzdal při tu nejv. purkrabímu Volfovi st. z Krajku a podkomořímu kr. Jiříku z Gerštorfa. Než za nedlouho hněv kněžstva utraqu. v kraji pracheňském pobouřil br. Mach Sionský, když po žádosti paní Čabelické ze Soutic v Týně nad Vltavou oddal dceru její s p. Sigmundem Valkounem z Adlaru proti vůli přátel ženichových, zvláště p. Jiříka Osovského z Adlaru a p. Jana z Valdšteina, kteří s sebou byli přivezli děkana sedlčanského. Z toho křik učiněn od kněží kališných mezi lidmi a potom po Praze a jinde zvláště p. Osovským mezi pány na hradě Pražském, že „bratří se násilím a mocí v to vtírají, aby oddávali".

V čele hnutí nepřátelského proti sboru račickému shledáváme opět faráře sv.-havelského, kněze Pavla Bydžovského. S ním kněží utraqu. z Pracheňska dožádali se slyšení u krále, jež zjednal jim nejv. písař zem. Jan Bechyně z Lažan s p. Osovským. I učiněna jest králi žaloba na bratří, že „mocí oddávají, mocí se do kostelů vlamují a tam mocí káží a bezděky lidem děti křtí"; při tom o sbor račický žalováno znova, „že není zbořen a že se rozmnožují na gruntech kr. pikarté, po Hlubockém zboží že je sborů množství na ublížení města král. Vodňan".

K žalobám a stížnostem kněží utraqu. připojili se hned i Vodňanští o sbor račický pohánějíce p. Ungnada před soud komorní. Dobře tušili bratří, že žaloba sama stala se z povolení a rozkazu královského. Pánové na soudě komorním jakož ochotnými byli nástroji vůle Ferdinandovy, „tak kvapně a rychle to slyšeli i soudili i odsoudili ten sbor, aby zastaven neb rozkopán byl i všickni jiní sborové na Hlubockých gruntích". Znova pokoušela se šlechta br., aby odvrátila pohromu od kraje prácheňského. Vyprosivše sobě slyšení u krále pánové br. žádali pokorně, „aby J. M. Král. na ně a na jich spolubratří neráčil takové těžkosti dopouštěti, ale aby to ráčil vyzdvihnouti a v to milostivě vkročiti ukazujíce, že je to sbor starodávný více než od padesáti let a mnozí že se tu z té příčiny osazovali". Ale král odepřel, že prý nálezu toho již rušiti nemůže, a odkazuje na slib p. Ungnadem před třemi lety učiněný, že sbor bude zbořen, projevil vůli svou, že sám tomu chce, aby se tak stalo, neboť jako páni na statcích svých trpí koho chtějí, aby ani jemu za zlé neměli, že na svých panstvích činí, jak mu se dobré vidí.

Podle nálezu soudu komorního sbor račický potom hned zastaven a zazděn, aby žádný do něho nemohl více choditi a též i jiní sborové po všem hlubockém panství zastaveni a zapovědíni jsou slovem královským. Ale nebylo dosti na této zápovědi, ježto asi ve třech nebo čtyřech nedělích potom vypálili sbor ten, ačkoliv „ten kostelík, kde

[21]) Nejspíše za sněmování v Praze v měsíci květnu t. r., kdy pan Ungnad byl ve vojenských službách zem. jako lejtnant ku pomoci nejv. polnímu hejtmanu p. Zdislavu Berkovi z Dubé, zač mu sněm povolil náhradu jistou. Sněmy čes. I. str. 541.

sbor býval, neshořel, než dům bratrský všecken shořel se vším téměř nábytkem v něm" a k tomu „jiné dva dvory dobré vše bratřím".

Ani po této zkáze sboru račického nepřestaly žaloby kněží utraqu. na bratří po panství hlubockém, že „potudlně po domích se scházejí a svého předsevzetí přestati nechtí". Ze příčiny té král Ferdinand I. dne 14. září 1545 vydal p. Ungnadovi list, kterým oznamuje o schůzkách, které bratří po domech mívají v Račicích a tu káží, projevuje vůli svoji, že nechce té sekty bludné trpěti na panství hlubockém jakožto dědictví svém, nýbrž poroučí a přísně přikazuje, aby „hned jakž toto psaní ho dojde, dotčené sekty tu v Račicích ani jinde na gruntech hlubockých netrpěl a žádných schůzí těm sektářům nedopouštěl". Zároveň vydány od krále jisté rozkazy Vodňanským, pokud a jak by se zachovali ku kazatelům bratrským.

Proti vůli královské neodvážil se pan Ungnad odporu žádného. Poslav list král. hned bratřím, aby jím se spravili, potom s některými sám mluvil na ten rozum: „Poněvadž král tak o to pokoje nedá, že se již musejí opatřiti a někam jinam obrátiti, on že jich nemůže retovati pro mnohé své nesnáze a zápletky." — —

Tak událostmi let 1535, 1543 a 1545 podlomena byla síla jednoty br. v jihozápadních Čechách, kde někdy vyplývaly první prameny její a počátky. Dílo br. Řehoře a Lukáše v kraji prácheňském zdálo se plně podvráceno. Po pádu sboru janovského a račického proti persekuci kr. Ferdinanda I. zostřené l. 1548 pověstnými mandaty král., kterých zle zažil kraj hradecký a všecka jednota br. v Čechách, nezbylo bratřím na jihozápadě Čech jiné ochrany než zevnější konformita s církví podobojí. V zápase s jednotou br. starý utraquismus v kr. městech pošumavských naposledy projevil sílu svoji, ježto v druhé polovici XVI. st. podlehl tu plně luteranství, kdežto v týž čas jednota br. znova vzmáhala se a sílila podporou a přízní mocného panstva, které k ní se přivinulo (Vilém Švihovský z Riesenberka, Petr Vok z Rožmberka, Jan z Roupova aj.). V dědictví sborů br. vyvrácených kr. Ferdinandem I. uvázaly se nové sbory: horaždějovský l. 1579 zřízený pod záštitou pana Václava Švihovského při klášteře někdy bosáckém a vltavotýnský pod ochranou pana Jana Čabelického ze Soutic.

Nejstarší hradby athenské.

Příspěvek ke studii monumentalné topografie athenské. Sepsal Dr. *J. V. Prášek.*

Dosavadní studium athenské topografie, berouc obvykle za základ úsudků svých stav města, jakož jevil se po porážce výpravy Xerxovy, ne vždy pečlivě přihlíží k poměrům starším, předperským, jakkoli tyto skrývají velmi důležitý klíč k řešení sporných dotud otázek. Po jedné stránce jest však úkaz ten omluvitelný, nedostatkem pramenů totiž. Monumentalných voditek, které by vrhaly světlo jasnější na rozsah a vnitřní úpravu předperského města, jest po řídku. Nápisové zprávy rovněž nejsou hojny a zprávy starých spisovatelů pocházejí vesměs z doby po r. 480 př. Kr., při čemž toliko známé dvě interpolace do Homerova textu,[1]) již ve starověku Solonovi připisované, bylo by lze vyníti. Nejsou tudíž zprávy psané prosty názoru, který závisel na současném zpytování poměrů města novějšího.

Není tudíž divu, že není shody ani o nejdůležitějším podkladu předperské topografie, o otázce totiž, byly-li Atheny před r. 480 př. Kr. opevněny. Bezděká poznámka Nissenova[2]) přiměla v. Wilamowitze, že otázkou předperských hradeb zahájil důvtipná jinak svá zkoumání topografická. Dle jeho názorů byly Atheny opevněny až do doby Peisistratovské tyrannidy, načež prý samovládci z příčin ochrany panství svého hradbu odstranili. Kdy tak se stalo, blíže v. Wilamowitz nepodotýká, vyvozuje však z případných zpráv Herodotových, že před bitvou marathonskou Atheny opevněny nebyly. Avšak při vší filologické akribii není přece lze spřáteliti se s výsledkem, který přímo odporuje zprávám zachovaným a odnímá topografii předperské jediný realný podklad, na němž lze dále k vystižení dávných poměrů athenských přispívati.

Zamlouvá se tudíž přihlédnouti znova ke zprávám a případným monumentalným zůstatkům, o něž opírají se naše známosti předperských Athen, zvláště pak rozsahu a opevnění jejich. Tu pak dlužno přihlédnouti k otázkám třem, nutně spolu souvislým. Otázka prvá zabývá se zkoumáním, byly-li Atheny před r. 480 př. Kr. opevněny, načež přistupují vyšetřování další o době, ze které opevnění ta pocházejí, a konečně, jaký byl rozsah hradeb nejstarších.

[1]) Il. β, 546. sld. — Od. η, 78 sld.
[2]) Pompejanische Studien, 583.

Tři spisovatelé starověcí souhlasně potvrzují, že Atheny před vpádem perským hradbami byly opásány, a všichni tři nejen že jsou z nejpřednějších zástupců klassické historiografie, nýbrž jsou dobou otázce, o niž se jedná, poměrně velmi blízci.

Slyšmež především Herodota, na jehož zprávách v. Wilamowitz založil hlavně důvody své. Líče postup Xerxova vojska od Thermopyl, praví ovšem Herodot (VIII., 50.), že perské vojsko do Athen ‚přišlo‘ — *ἧκέ τε ἐς τὰς Ἀθήνας*, což by nasvědčovalo, že město tehdáž opevněno nebylo, neboť o vzetí města hrazeného nebyl by dějepisec užil slovesa *ἥκειν*. Avšak smysl tento místu Herodotovu nepřísluší, neboť již VIII., 51. vypovídá dějepisec, že ‚dobyli‘ Peršané města pustého — *καὶ αἱρέουσι, ἔρημον τὸ ἄστυ*. Tu jest na snadě, že nebylo třeba dobývati města otevřeného, zvláště když obyvatelstvo bylo příbytky své opustilo až na ‚správce svatyně a chudé lidi‘. Právě pak mylný výklad delfské věštby se strany zbývajícího v městě hloučku, jenž domníval se, že ‚dřevěná zeď‘ bude nedobytná, nutně předpokládá vedle hradby hradní ještě hradbu jinou, tou pak může býti míněna toliko hradba městská.

Mnohem určitější jest Thukydides, sám jsa vynikajícím Atheňanem, jenž za příčinou velikolepého díla svého konal podrobná studia místní. Dle něho Atheňané, nad Xerxem zvítězivše, navrátili se ke spáleným příbytkům svým a hotovili se město i hradby ‚znova stavěti, neboť z hradeb stály jenom skrovné trosky‘ (I., 89.). Toť zajisté svědectví jasné, zajištěné auktoritou prvého dějepisce antického, i lze se jenom diviti, kterak může z něho a z následující ihned rady Sparťanů v. Wilamowitz vyvozovati, že ‚Thukydides předpokládal znalost Athen před r. 480 př. Kr. neopevněných‘. Z celé rady Sparťanů (I., 90.) lze toliko vytknouti, že si Sparta přála, aby města mimo Peleponnes položená opevněna nebyla, což bylo důsledkem athenského poměru ke Spartě, válkami perskými daného.

Důvod v. Wilamowitzův na tom se zakládá, že není jasně viděti ze zprávy Thukydidovy, kdy padly hradby, jichž trosky r. 479 ještě stály, a proto usuzuje, že již Peisistratovci hradby strhli, chtějíce město tuze ve své moci držeti. Avšak tomu odporuje předem Herodot, z jehož slov vidna jest existence hradeb r. 480, Thukydides sám a konečně Eforos.

Vizme důkladnou zprávu Thukydidovu o zavraždění Hipparchově r. 514 př. Kr. Hippias právě řídil slavnostní průvod panathenajský *ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ καλουμένῳ* (VI., 57). Aristogeiton pak a Harmodios, domnívajíce se býti prozrazeni, odhodlali se k rychlému provedení svého úmyslu; hoříce pomstychtivostí vyřítili se ‚z bran‘ — *ὥρμησαν εἴσω τῶν πυλῶν* — načež u Leokoreia Hipparcha skláli. Nepřihlížím prozatím k topografické důležitosti Thukydidova udaje; postačí zajisté dějepiscovo svědectví, že měly Atheny při zavraždění Hipparchově brány i hradby, které je na západě od Kerameika oddělovaly. Tedy před rokem 514 nemohly býti hradby od Peisistratovců strženy. Není však pochybnosti, že nebyly strženy ani za necelého dalšího čtyřletí Hippiovy vlády, neboť ustanovení povahy tak pronikavé, jako zboření hradeb, bylo by nevyšlo z paměti příštího potomstva, zvláště pak Thukydida, jenž podjal se přímo úkolu, aby v pravém světle vylíčil události provázející pád Peisistratovců.

Náhled ten výslovným svědectvím potvrzuje Eforos u tak zvaného Cornelia Nepota. Pojednávaje totiž o válečných přípravách athenských a o volbě desíti vůdců, podotýká spolu, že nebylo mezi vůdci shody v náhledech, ‚utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus acieque decernerent' (Milt. 4.; 4.). Výslovné svědectví toto snaží se v. Wilamowitz zlehčiti. Poukazujeť k válečné stránce bitvy marathonské, která prý jen tehdy byla možna, když Atheny ohrazeny nebyly. Avšak Herodot zvrací jeho důvody (VI., 109.), které vidí důležitou výhodu pro malý hlouček Atheňanů, když v nedostatku pevné záštity v šírém poli s nepřítelem mnohem mocnějším se utká. Neboť dle Herodota vznikla neshoda v radě vůdců ne proto, že by bylo Atheňanů málo k obraně města otevřeného, nýbrž z té jediné příčiny, že nevidělo se pěti strategům vésti hlouček hoplitů do boje s patrnou číselnou převahou nepřátel, zvláště ana hotovost spartská na místě dotud nebyla. Ti, kteří překvapeni byli velikým počtem Peršanů, radili k obraně města kdežto Miltiades a jeho soudruzi, znajíce válečný způsob perský a nedůvěřujíce pevnosti hradeb, k bitvě pobízeli.

Proti věrohodnosti Eforova svědectví i A. Bauer[3]) pronáší své pochybnosti, jakkoli právě Isokratův citat, na témž místě uvedený, svědčí pro pravost Eforova udaje. Praví-li Isokrates (Panath. §. 50.) *οἱ δὲ πατέρες ἡμῶν ἀνάστατοι γενόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἐκλελοιπότες διὰ τὸ μὴ τετειχίσθαι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον*, bylo zajisté domnění vší jeho rhetorické školy, že Atheny před bitvou salamínskou opevněny nebyly. Avšak jeden z nejpřednějších žákův Isokratových, který rhetorický způsob zavedl do řecké historiografie, výše dotčený Eforos Kymský, před bitvou marathonskou přímo hradeb athenských se dotýká. Zde zbývá jediné vysvětlení: Eforos shledal zprávu o opevnění athenském v dobrém prameni a dal jemu přednost před názorem školy, v níž byl k úloze spisovatelské odchován.

Souhlasným svědectvím tří nejpřednějších dějepisců jest existence hradeb athenských v létech 490—480 prokázána. Jiná jest ovšem otázka, kdy byly Atheny poprvé opevněny, t. j. kdy původní *πόλις* na Akropoli rozšířila se i do nížin na úpatí hradské skály rozložených. Pohříchu jsme příliš nedostatečně zpraveni o starších dějinách athenských vůbec, tím více pak o dějinách vnitřního vývoje městského. Zbývá tudíž přestati na úsudcích pravděpodobných, které lze vyšetřiti srovnáváním řídkých zpráv, pojednávajících o obecných osudech předperského města.

Thukydides (I., 126.) podává obšírnou zprávu o pokusu eupatridy Kylona, bažícího po tyrannidě. Smělý násilník zmocnil se sice hradu, ale další úmysly jeho byly zmařeny ostražitostí prytanův a lidu. Byl pak Kylon na hradě obléhán, a když hlad a žízeň rozmáhaly se mezi obleženými, prchl i s bratrem svým. Útěk jeho napodoben byl ještě jednou, když Hippias a stoupenci jeho od Sparťanů a Alkmaionovců v Pelargiku byli obléháni. Tehdy vypravil Hippias dítky své tajně z hradu, avšak uprchlíci upadli do rukou oblehatelů, čímž tyrann ke smlouvě o volný odchod přinucen. Místa, kde upadla rodina Hippiova v ruce protivníků, ani Herodot ani Thukydides blíže ne-

---

[3]) Themistokles. Studien und Beiträge zur griechischen Historiographie und Quellenkunde. Merseburg, 1881, str. 5 pozn.

označují; avšak nemůže býti pochybnosti, že se tak stalo již při pokusu samém, buď pod hradem aneb ve branách městských.

V obojím útěku spatřuje se výsledek nestejný, který nemůže býti přičítán na vrub pouhé náhodě, nýbrž příčině jiné. A příčinu tuto, myslím, hledati dlužno ve změněných poměrech městských. Hippiův pokus nezdařil se, poněvadž nebylo lze dětem jeho projíti nepozorovaně pásem hradeb a bran městských, Kylon však unikl pohodlně, ježto Atheny tehdy hradbami chráněny nebyly. Z toho vysvítá, že na konci VII. stol. př. Kr., v době pokusu Kylonova, Atheny hradeb neměly, avšak r. 510 př. Kr., za války s Peisistratovci, bylo již město hradbami a branami obklopeno. Jest tudíž vystihovati dále, kdy a za jakou příčinou hradby tyto byly pořízeny?

Od pokusu Kylonova po nastoupení Peisistratově uplynulo asi 60—70 let, doba to v dějinách athenských svrchovaně důležitá, za níž udál se přechod z eupatridské oligarchie k pozdějším řádům demokratickým. Stavby, které Peisistratos a synové i vnuci jeho podnikali, jsou nám podrobně známy, avšak hradby městské v nich se nevyskytují. Dlužno z toho souditi, že r. 560, při prvém pokusu Peisistratově, hradby městské již stály. Jest tedy hledati v l. 630—560 příčinu, která vedla k opevnění města.

Dle přesvědčení mého spočívala příčina tato v nerovném boji s mocnými státy námořskými, s Aiginou a Megarami. Není místa v rámci této rozpravy k bližšímu doličování jednotlivých fasí boje, jenž trval déle jednoho století. Z počátku závoděno nerovně s Megarskými o důležitou Salaminu, která teprve výrokem spartských rozhodčí Athenám navrácena, později, s krátkou přestávkou za perských válek, bylo vésti Atheňanům velmi tuhý a nehrubě šťastný boj s mořemmocnou Aiginou. Boj krajiny hospodářské s námořskými státy, jichž lodníci každé chvíle mohli kotviti na Falerské rejdě a zpleniti opodál rozložené neohrazené město, dal nepochybný podnět k budování hradeb, bližší pak přihlédnutí k jednotlivým postupným fasím tehdejšího městského vývoje podává vodítko k vyšetření doby, za níž hradba tato pořízena byla.

Vodítka toho podávají dějiny agory v Keramеiku. Dle svědectví Harpokrationova (s. v. *Πάνδημος Ἀφροδίτη*), čerpaného z Apollodora, scházívala se až do Solonovy doby agora athenská, t. j. shromáždění eupatridů za příčinou jednání o věcech veřejných. na místě pod jižním srázem hradním, kdež Solonem založen chrám Afrodity Pandemy. Pomíjím významu epitheta *Πάνδημος*, velmi často již diskutovaného, a přidržím se toliko svědectví Pausaniova (I., 22., $_3$), které určuje polohu jeho mezi dnešním Odeiem a zbytky Asklepieia. Apollodoros praví dále, že se na tomto shromáždišti, které nazývá významně *ἡ ἀρχαία ἀγορά*, scházíval dříve lid (*πᾶς ὁ δῆμος*) k poradám o věcech veřejných. Výborně zpravený Apollodoros, sám jsa Atheňan rodilý, užil-li slova *πᾶς ὁ δῆμος*, srozumíval tím zajisté shromáždění eupatridů, až do Solona jediné politicky oprávněné a číselně nehojné, které tudíž na prostranství poměrně nevelikém zasedati mohlo. Avšak řády Solonské vyvolaly potřebu větší místnosti, hlavně pro ekklesii, všem Athеňanům přístupnou. Opuštěna tedy dávná agora pod hradem a úkol její přenesen na místa jiná. Ekklesia konána odtud na nedalekém Pyknu, repraesentativnému pak úkolu agory původní sloužiti měla nadále

dosavadní agora Kerameů, mimo město, na jeho severozápadní straně položená, čímž fakticky hrnčířská osada Kerameikos k městu připojena. Tuto agoru minil Herodot, vypravuje o lsti Peisistratově, která dopomohla chytrému eupatridovi k samovládě, na též agoře mladší Peisistratos zbudoval oltář dvanácti bohů, tamže řadil i Hippias průvod panathenajský. Podrobná studia, konaná za nejnovějších dob o budovách jednotlivých, na agoře položených, prokazují dále, že z doby Solonovy pocházely nejpřednější její ozdoby stavitelské. K. Lange [4]) prokázal, že stoa basileios na západní straně agory byla shromaždištěm rady areiopagitů, kterážto rada Solonem byla ustanovena. Není tudíž pochybnosti, že Solonem, který ústavně vymezil pravomoc archonta basilea, i stoa královská byla založena, což předpokládá, že již za Solonské nomothesie agora v Kerameiku k úkolům všestátním byla ustanovena. Avšak i jiné budovy na agoře jsou dílem Solonovým, nahrazujíce po výtce státní budovy, v okresu tak zvaného Prytanika někdy rozložené. Tak Solonská bule zasedala v buleuterii na jižním pokraji agory, a v sousedním tholu byli úřadující buleuté na státní útraty vyživováni. Z toho všeho jest bezpečně na bíledni, že státní povaha agory v Kerameiku nerozlučně souvisí se řády Solonskými.

Avšak Thukydidova zpráva prokazuje, že byla položena agora v Kerameiku před branami. Tu vidí se potřebou ještě jednou přihlédnouti ke zprávě Thukydidově o smrti Hipparchově (VI., 57.). Hippias řídil slavnostní průvod panathenajský ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ καλουμένῳ. Tehdy ještě nebyl činěn rozdíl mezi vnitřním a vnějším Kerameikem, který způsoben byl teprve Themistoklejským rozšiřováním města,[5]) a proto rčení ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ znamená celou původní osadu Kerameův a místo, kde Hippias průvod seřaďoval, byla agora v Kerameiku, shromaždiště hlavní části průvodu i za dob pozdějších.[6]) Aristogeiton a Harmodios pomstou soptíce, spěchali z města a vyřítili se z bran (ὥρμησαν εἴσω τῶν πυλῶν), načež u Leokoreia Hipparcha sklali. Poněvadž Leokoreion bezpečně hledati jest buď uprostřed agory,[7]) buď alespoň v největší její blízkosti při cestě, kudy se z agory do Melity chodilo,[8]) není nijak možno s Classenem bránu Thukydidem připomínanou identifikovati s Themistoklejským dipylem, nýbrž dlužno v ní hledati starou bránu, k Eleusině vedoucí, část předperského opevnění, před níž mladší Peisistratos založil oltář dvanácti bohů. Thukydidova zpráva tudíž jasně potvrzuje, že byla ještě za dob Hippiových agora v Kerameiku před hradbami městskými položena.

Nijak však není dovoleno souditi, že by, ať Solon ať Damasias anebo Peisistratos, budujíce hradby kolem města, této agory a státních budov na ní založených do ohrady městské nebyli pojali. Tu zbývá možnost jediná. Solon zařizuje agoru, zastal již hradby zbudované, *hradby jsou tedy starší než agora v Kerameiku ve státní své povaze,*

---

[4]) Die Königshalle in Athen, 23. sld.

[5]) Srv. Sauppe, De demis urbanis, Weim. p. 7. 16. — Bursian, Geogr. von Griech. I. 274. 280. — Weiszäcker, Neue Jahrbb. f. Philol. 1887, str. 578.

[6]) Doklady u Wachsmutha, Stadt Athen, I, 287.

[7]) Harpokr. s. v. ἐν μέσῳ τῷ Κεραμεικῷ.

[8]) Demosth. c. Con. §. 7.

hradby nejstarší byly založeny před rokem Solonské nomothesie, před r. 593 př. Kr.

Výsledkem takto vyšetřeným jest otázka o době vzniku nejstarších hradeb podstatně zjednodušena. Ježto pokus Kylonův spadá do l. 636—612 př. Kr. a r. 593 již město opevněno bylo, nutno z toho vyvozovati, že byly Atheny poprvé opevněny v době těžké krise, státní i společenské, která stihla město i kraj spolu s válkou megarskou a způsobila ztrátu ostrova Salaminy. Tedy válka s Megarskými a ztráta velmi důležitého ostrova, jenž každé chvíle podával nepříteli svůdnou příležitost k útoku na břehy attické, podnět daly k opevnění tomuto. Když takto existence nejstarší neboli předperské hradby athenské a přibližná doba vzniku jejího prokázány, jest přihlédnouti ještě k rozsahu jejímu, pokud lze jej vyšetřiti z chudičkých voditek, podnes na snadě jsoucích.

In situ zachovaly se zbytky předperských hradeb toliko na straně jihozápadní, čímž ovšem nemůže býti řečeno, že by zbytků těch nebylo více. Zajisté nalezlo by se více zbytků důležitých v části města, na severní straně k Akropoli přiléhající, avšak právě tato část nebyla pojata do Schaubertova plánu Nových Athen a v ní nejméně jeví se mocný stavební ruch, hýbající městem dnešním.

Za monumentalní zbytky předperských hradeb pokládati slušno základy hradební zdi na Museii, Pyknu a na východní části pahorku, Nymfám za našich dnů přikládaného. Již staří kladli hradbu na Museii a Pyknu původem do dob předthemistoklejských. Pausanias dosti významně nazývá tento jediný díl hradby městské *ὁ ἀρχαῖος περίβολος.*[9]) Na jiném místě[10]) pokusil jsem se o důkaz, že Pausanias sám na Museii nebyl, nýbrž že spravoval se exegetou svým a vložil kratičký popis Museia do periegese hradní, právě když dotýkal se sochy Olympiodorovy, který byl zvěčnil jméno své šťastným útokem na Museion. Slyšel tedy z úst exegety svého označovati hradbu slovem *ἀρχαῖος*, a z toho nutno souditi, že v Athenách hradba na Museii vůbec za *ἀρχαῖος περιβόλος* pokládána. Avšak z jiných případů známo, jaký v Athenách význam příslušel slovu *ἀρχαῖος*. Prastará svatyně Dioskurů v západním sousedství Prytaneia, obvykle Anakeiem zvaná, sluje u Pausania (I., 18., $_1$.) *ἱερὸν ἀρχαῖον.* Chrámek Dionysa Eleuthera *ἐν Λίμναις*, jehož základy nedávno odkopané i úpravou i rozměry projevují původ pradávný, nazývá týž periegeta (I., 20., $_3$.) *τοῦ Διονύσου .... τὸ ἀρχαιότατον ἱερόν*, Thukydides (II., 15.) pak ve známém svém exkurse o athenských starožitnostech dotýká slavnosti v něm konané slovy: (*τὸ ἱερὸν*) *ἐν Λίμναις ᾧ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι*, z čehož plyne, že chrám i slavnost v něm konaná byly již za Thukydidovy doby za dávné, za *ἀρχαῖα*, pokládány. Strabon (p. 396.) dotýká starobylého Athenina chrámu na Akropoli slovy *ὁ ἀρχαῖος νεὼς ὁ τῆς Πολιάδος*, a v témž chrámě umístěn byl dle svědectví nápisu C.I.A I. 322 (*ὁ νεὼς ὁ ἐμ πόλει ἐν ᾧ τὸ ἀρχαῖον ἄγαλμα*) dávný obraz bohyně. — Když pak r. 1885 Kavvadias a Doerpfeld odkopali základy chrámu tohoto, seznali v nich stavbu, která nejmladšími částmi svými, slou-

---

[9]) *ἔστι δὲ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαίου τὸ Μουσεῖον.* Paus. I., 25., $_8$.
[10]) Věstník král. české učené společnosti 1887., str. 172.

povým peripterem totiž, nemůže býti pozdější doby Peisistratovy. Také v Asklepieii byl dle nápisu r. 1877 objeveného, jenž vročen byl za prvých let Augustovy samovlády,[11]) prastarý chrám; za archontství Lysandrova byl chrám ten opravován a jednotlivé části, opravy vyhledávající, v něm vyjmenovány, zejména *τὸ ἀρχαῖον ἀφίδρυμα, τὸ ἀρχαῖον πρόπυλον, ἡ ἀρχαία τάξις*, chrám pak sám na jednom místě označen jest slovem *ἀρχαῖος*. Ve příčině doby vzniku chrámu tohoto došel O. Köhler[12]) k poznání, že jest dílem doby předperské. V peribolu Olympieia dotýká Pausanias starobylých památek: kovové sochy Diovy a chrámu Krona a Rhee (*ἔστι δὲ ἀρχαῖα ἐν τῷ περιβόλῳ Ζεὺς χαλκοῦς καὶ ναὸς Κρόνου καὶ Ῥέας.* I., 18., ₇.). Památky tyto či spíše kulty v nich zastoupené jsou však spojeny s pověstnou trhlinou, kudy prý odtékaly vody potopy Deukalionovy, byly tedy rovněž původu nedohledného. Konečně i předsolonská agora zvána jest v Apollodorově zprávě, výše již užité, *ἡ ἀρχαία ἀγορά*.

Z toho vidí se, že slova *ἀρχαῖος*, ve spojení s památkami náboženskými anebo uměleckými, užívali Atheňané dob klassických v ustáleném významu. Jím totiž označován dávný původ, a ježto v celém vývoji městském zkáza Xerxova činila rozhraní nejpatrnější, označován jím vůbec původ předperský. Athenskému exegetovi byla hradba na Museii, *ὁ ἀρχαῖος περίβολος*, hradbou předperskou, a s tímto označením pojal ji Pausanias i do popisu svého. Nemůže tudíž býti pochybnosti, že Atheňané část městské hradby, od temene Museia až k úžlabí, které na západní straně pahorek Pnyx ohraničovalo, za zbytek nejstaršího městského opevnění pokládali.

K témuž výsledku dospíváme však i cestami jinými. Thukydides praví na místě častěji již uvedeném, že Themistokles město značně rozšířil, když jal se budovati hradbu novou. Zjevné stopy rozšíření toho spatřují se na všech stranách. Na straně jihozápadní, kdež právě zachovaly se zbytky hradeb, které *ὁ ἀρχαῖος περίβολος* zvány byly, rozšířeno bylo město o celou osadu Koile, rozloženou v úvoze mezi rozsochami Museia a Nymfaia, k Ilisu vybíhajícími. Přirozená poloha vyhledávala, že na hřebenech obou pahorků k říčce se svažujících hradba založena, která opět v rovině spojena byla zdí příčnou (*τὸ διατείχισμα*). Obě hradby později dlouhými zdmi prodlouženy až po opevnění peirajská. Byla tudíž Koile do města pojata, kdežto dříve s městem místně nesouvisela. Dějepisec Thukydides byl pochován dle Plutarcha (Kim. 4.) mezi hroby rodu Filaiova, vedle Elpiniky, sestry slavného Kimona; hroby Filaiovců byly položeny však dle Herodota (VI., 103) *πρὸ τοῦ ἄστεος πέρην τῆς διὰ Κοίλης καλεομένης ὁδοῦ*, anonymní pak biograf Thukydidův (§. 10.) praví, že pohřben byl dějepisec *πλησίον τῶν Μελιτίδων πυλῶν ἐν χωρίῳ τῆς Ἀττικῆς, ὃ προσαγορεύεται Κοίλη*. Z rodu Filaiova byl pohřben v Koile prvý, pokud známo, Olympionik Kimon řečený Koalemos, oběť tyrannidy Peisistratovců. On byl pohřben v Koile *πρὸ ἄστεος*, tedy za Peisistratovců byla Koile před městem, avšak The-

---

[11]) Nápis uveřejněn v *Ἀθήναιον* V., 105. a odtud u Girarda, L'Asclépieion d'Athènes, str. 6., nejsprávněji pak v CIA. II., 489 b. Vročen jest *ἐπὶ Λυσάνδρου τοῦ Ἀπολήξιδος ἄρχοντος*.

[12]) Mitth. d. arch. Inst. Ath. Abth. II., 258.

mistoklejská doba pojala ji do nových opevnění. Hradba na Museii však Koilu od města odděluje, tedy nemůže býti nijak jmína za část hradby Themistoklejské, nýbrž za zbytek nejstaršího opevnění, které ponecháno památkou na doby minulé a případně slovem *ἀρχαῖος* označováno.

Avšak i technické ohledání hradby zachované vede k týmž výsledkům. A. Curtius srovnal zdivo její se zdivem bezpečně Themistoklejským u Dipyla a seznal mezi oběma různost podstatnou. Dle slov jeho [13]) jest hradba na Museii budována velice solidně, základy jsou velmi pozorně do skály vloženy a jednotlivé kameny dobře otesány i pravidelně na sebe vrstveny. Při chvatné práci Themistokleově nebylo času k budování tak solidnému.

Tím spolu rozhodnuto městiště někdejší Melitské brány. Anonymní biograf Thukydidův na místě již uvedeném praví, že byl pochován Thukydides *πλησίον τῶν Μελιτίδων πυλῶν*. Polemon u Markellina [14]) pronáší se ještě určitěji: *πρὸς γὰρ ταῖς Μελιτίσι πύλαις καλουμέναις ἐστὶν ἐν Κοίλῃ τὰ καλούμενα Κιμώνια μνήματα, ἔνθα δείκνυται Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου τάφος.* Z téhož Polemona plyne i Pausaniova zpráva (I., 23., 9.), dle níž pohřben byl Thukydides „nedaleko Melitské brány“. Byl tudíž pohřben na místě, k němuž se šlo z města branou Melitskou, byl však pohřben v Koile, která pojata byla do Themistoklejského města. Brána Melitská byla tudíž uvnitř města Themistoklejského a místo její hledati jest ve směru hradby, v základech posud zachované.

O poloze brány té není doposud shody. Kdežto Dyer [15]) kladl ji do úvozu mezi Museiem a Pyknem, ke dnešní kapli sv. Dimitria Lumbardara, přestali Kaupert [16]) a Milichhoefer [17]) na místě mezi Pyknem a Nymfaiem, k někdejšímu barathru vedoucím, kdež doposud znalé jsou zbytky starověké brány. Po mínění mém jest jediné Dyerův soud správný. Branou Melitskou vycházelo se do Koily, Koile může býti hledána toliko mezi zdmi, k nimž později připojovaly se Periklejské dlouhé hradby. Body, kdež tyto zdi na Museii a severním cípku Pykna připojovaly se ke zbytkům předperské hradby, bezpečně jsou Kaupertem [18]) shledány. Stopy severní dlouhé zdi seznal na ploské skalní terrasse, na jihozápadní straně hvězdárny, tak že barathron a s nimi brána dotčená byly již mimo soustavu dlouhých zdí položeny. Jižní zeď počínala přímo na Museii, nedaleko pomníku Filopappova, čehož posud zjevné sledy jsou zachovány. Tedy mezi oběma hradbami podélnými otvírala se do Koily toliko jediná brána, v čemž dlužno plán Curtiův z r. 1879 opraviti, a sice otvírala se v úvoze, po blízké kapli sv. Dimitria Lumbardara označovaném. Tato jediná brána zvána byla branou Melitskou, před níž spatřovala se ještě v pozdních dobách pohřebiště rodu Filaiova a prvého dějepisce starověku.

Vizme další směr předperského opevnění. Způsobem rovněž solidním, jako hradba na Museii, budována byla zeď, nedávno Kau-

[13]) Att. Stud. I. 59.
[14]) Vit. Thuc. § 19., p. 1·9. Westerm = Polemon frg. 4.
[15]) Ancient Athens, 100.
[16]) Monatsb. der Berl. Akad. der Wissensch. 1879, 616. sld.
[17]) U Baumeistra Denkmäler I., 149.
[18]) N. j. m. str. 619.

pertem objevená. Asi 40 m. jihovýchodně hvězdárny, v sedle mezi Nymfaiem a terrassou Aje Mariny, uhodil r. 1879 Kaupert na zbytky zdi, orientované ze severozápadu k jihovýchodu, proti západnímu povolnému svahu Areiopagu, a pronáší o ní náhled, že snad byla částí opevnění některé brány.[19]) Dle jeho shledání spočívá zeď na základech pracně do skály vyhloubených, zdivem pak jsou tesané kostky velmi tvrdého struskovitého kamene, jenž nepochybně lámán byl na březích Ilisa a na rozsochách hymettských. Poněvadž rozměry a způsob stavby shodují se se základy na Museii, dlužno tyto zbytky rovněž za zůstatek nejstarší hradby pokládati, která tudíž přidržujíc se hřebenů skalních, od vrcholku Nymfaia přecházela na terrassu Aje Mariny a odtud trčela proti západnímu svahu Areiopagu.

Na Areiopagu opouštějí nás pohříchu voditka monumentalní, in situ znatelná, a další postup hradby lze toliko rozborem zachovaných zpráv starých vyšetřovati. Tu především naskytuje se otázka, jakou polohu měl Areiopagos, byl-li položen uvnitř hradeb anebo před nimi? K otázce této odpověděl již v. Wilamowitz.[20]) snaže se dovoditi, že i Areiopagos byl položen před hradbami. Ovšem soudí v. Wilamowitz toliko z analogie. Poněvadž ještě za pozdějších dob demokratických vylosovaní heliasté skládali přísahu soudcovskou na pahorku Ardettu, tedy daleko za městem, dlužno prý vyvozovati, že soudnice na Areiopagu, kdež líčeny nejtěžší pře hrdelné, rovněž mimo město položena byla. Dle mého domnění neosvědčuje se analogie tato. Především kázaly velitelský důvody obrany, aby Areiopagos pojat byl do hradby městské. Vždyť vidí se ze zprávy Herodotovy (VIII., 52.), že Areiopagos osazený nepřítelem velice stížil obranu hradní, nad to prokazuje nemožnost vývodu v. Wilamowitzova prvý pohled z Areiopagu na protější Pnyx a na dolinku mezi oběma pahorky rozestřenou. Z Areiopagu byl by nepřítel ohnivými šípy zničil snadno město celé. Konečně nedá se nijak mysliti směr hradby, která by byla pokračováním zdi, Kaupertem u Nymfaia objevené, a šla mimo Areiopagos; tuť by známá polygonalní zeď na Pyknu někdy bývala částkou hradby městské. Proto sluší náhled v. Wilamowitzův uskrovniti. Ne soudnice sama, nýbrž popraviště bylo položeno mimo město. Mohl-li Areiopagos býti uprostřed města po r. 479 př. Kr., nebylo zajisté závady také kol r. 600.

Nuže, ve příčině původního popraviště došly nás některé bližší zprávy. Za dob po r. 479 př. Kr. dály se odpravy odsouzenců v barathru, které Curtius shledal ve známé rokli, zarývající se do jihozápadního boku Nymfaia. Avšak místo toto nebylo původním popravištěm. Dle Suidy (v. *βάραθρον*) a dle Fotia (v. *μητραγύρτης*) hledati sluší místo, kde utracen byl kněz Kybelin, ve stranách jiných. Dle Fotia svržen byl *εἰς βάραθρον ἐπὶ κεφαλήν* a když vznikl mor, následek vraždy, zbudovali Atheňané bouleuterion na místě, kde kněze zahubili — *λοιμοῦ δὲ γενομένου ἔλαβον χρησμὸν ἱλάσασθαι τὸν πεφονευμένον, καὶ διὰ τοῦτο ᾠκοδόμησαν βουλευτήριον, ἐν ᾧ ἀνεῖλον τὸν μητραγύρτην, καὶ περιφράττοντες αὐτὸ καθιέρωσαν τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, ἀναστήσαντες καὶ ἀνδριάντα τοῦ μητραγύρτου· ἐχρῶντο δὲ τῷ μητρῴῳ ἀρχείῳ καὶ νομοφυλακείῳ, καταχώσαντες καὶ τὸ βάραθρον.*

---

[19]) N. j. m. str. 608.

[20]) Aus Kydathen, 101.

Zpráva tato jest s váhu nemalou. Frygijský věrověst svržen byl po hlavě do barathra, na místě tom, kde zavražděn byl, buleuterion zbudováno, okolí pak matce bohů zasvěceno, kdež i socha metragyrtova vztyčena. Zde jest udáno místo popraviště v okresu pozdějšího Metroa, a naznačena i jeho podoba — ἐμβάλλειν ἐπὶ κεφαλήν předpokládá jámu, svisle do země vyhloubenou. Další příspěvek k seznání podoby barathra podává Suidas. Když prý Atheňané seznali příčinu moru skrze věštbu, τὸ μὲν χάσμα κατέχωσαν, zasypali zející otvor popraviště. Mělo tudíž barathron podobu jámy, svisle do země vyhloubené, která na hoře měla úzký zející otvor. Dle téhož Suidy byla jáma ta vlhka a temna (χάσμα τι φρεατῶδες καὶ σκότεινον). Uprostřed Metroa byl dle Diogena Laërtského[21]) známý sud, v němž přebýval letní dobou kynický filosof Diogenes, a kterýž Bursian[22]) s barathrem starším identifikuje. Identifikace tato nebyla ovšem dostatečně podepřena, aby mohla sloužiti za základ vývodům topografickým, avšak r. 1873 objevena právě v těch místech, kdež Metroon hledati dlužno, v nejbližším totiž západním sousedství terrassy sv. Athanasia, jáma hluboká téměř zcela zasypaná, která vyklizena byvši, shoduje se zcela podobou svou s popisem dávného athenského popraviště.[23])

Poloha dávného barathra jest tímto vyšetřena na severním sklonu Areiopagu, a sice nedaleko srázu sama. Úkol barathra vyžadoval nutně polohy před branami městskými a teprve později, když město na severní straně Areiopagu počalo se šířiti, přeneseno bylo na svahy Nymfaia. Případ s Kybeliným knězem dal prý k přenesení podnět, příčinu však dlužno bezpečně hledati ve vzniku agory. Poněvadž dle předchozího vyšetřování Areiopagos nutně do ohrady městské pojat býti musil a dle našeho přesvědčení i pojat byl, jest důsledkem nezbytným, že byla hradba městská vedena po severním svahu Areiopagu, mezi sklony skály a věznicí dotčenou, a pak vysvětlíme si dvě okolnosti: terrassovitý svah severního úbočí Areiopagu k agoře, sochami eponymů, tyrannobijců, Solonovou, Demosthenovou i j. později zdobený, a umělé hlazení skály, na východní straně athanasijské terrassy posud dobře patrné. Hradba řídila se zřejmě povahou skalního svahu; kde byl snadnější přístup, tam byla hradba celá vyzděna, kde pak skála sama dostatečnou zdála se býti ochranou, tam byla toliko ohlazena. Za prvých dob po válkách perských bylo ještě viděti na Areiopagu zbytky opevnění starších, která, když přičiněním Kimonovým v Athenách kult Theseův ožil, Aischylem jeho době přibásněna a za zbytky hradeb, kterými Amazonky v boji s Theseem tábor svůj utvrdily, odtud vydávána.[24]) Na základech hradby nepochybně později upraveny stupňovité terrassy výše dotčené.

Se zřením k Areiopagu a někdejším jeho opevněním dlužno řešiti i otázku brány, Thukydidem vzpomínané, kterou tyrannobijci z města za úmyslem vražedným vyrazili. Dle vypravování dějepiscova, které jest

[21]) V., 2., 23: ὁ ἐν τῷ Μητρῴῳ πίθος.
[22]) De foro Atheniensium p. 8.
[23]) H. G. Lolling v Gött. G. Nachr. 1873, str. 509.
[24]) Aisch. Eumen. 680. sld.: πάγον δ' ὄρειον τόνδ', Ἀμαζόνων ἕδραν σκηνάς θ', ὅτ' ἦλθον Θησέως κατά φθόνον στρατηλατοῦσαι καὶ πόλιν νεόπτολιν τήνδ' ὑψίπυργον ἀντεπύργωσαν τότε. Ἄρει δ' ἔθυον, ἔνθεν ἐστ' ἐπώνυμος πέτρα πάγος τ' Ἄρειος.

opravou náhledů ne zcela správných, řídil Hippias průvod panathenajský *ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ καλουμένῳ*, když byli se vyřítili Aristogeiton a Harmodios *εἴσω τῶν πυλῶν, καὶ περιέτυχον τῷ Ἱππάρχῳ παρὰ τὸ Λεωκόρειον καλούμενον.* Dle svědectví výše již přibraných bylo Leokoreion pravdě nejpodobněji položeno uprostřed agory v Kerameiku, tedy bránu, kudy se spiklenci vyřítili, nezbytně hledati jest ve východním sousedství agory. Thukydides podává i zprávu o oltáři dvanácti bohů, jejž za archontství svého byl založil mladší Peisistratos (VI., 54.). Na jiném místě [25]) snažil jsem se prokázati, že oltář tento, položený uprostřed tak zvané orchestry v jihovýchodním cípku agory, byl identický s oltářem Eleovým. Ve příčině oltáře sama již v. Wilamowitz [26]) seznal, že místo jeho jakožto oltáře útočištného nutno hledati původně před branou městskou. Také svatá cesta, vedoucí od oltáře dvanácti bohů do Eleusiny, počínala se branou. Konečně brána z ohledů strategických musila býti položena těsně k severovýchodnímu sklonu Areiopagu, který širokým svým čelem zastupoval úkol pyrga, pravý bok útočníka štítem nechráněný ohrožujícího. V sousedství orchestry a k ní dobíhajícího cípku Areiopagu dlužno tedy hledati bránu, před níž stál památný oltář, a touto branou spěchali spiklenci za krvavým úmyslem svým.

Příspěvek k místnímu ustanovení brány podává i směr průvodu panathenajského, jenž vznikl v podstatě své za Peisistrata a v nezměněné způsobě dotrval konce starověku. Panathenajský průvod řídil se ve svém vývoji těmi poměry města, které zastali jeho původci, tedy poměry města předthemistoklejského; hlavní část sice přicházela později od Dipyla skrze Dromos, ale na agoře přistupovali ostatní účastníci a mezi nimi i panathenajská triera. Za dob Peisistratových řadil se tedy průvod v konečném stadii na agoře, tudíž ubíral se nejprve k bráně, a sice k též bráně, z níž vyřítili se Aristogeiton a Harmodios, která z města vedla do Kerameika a zvláště k agoře. Průvod slavnostní vcházel však na agoru na severozápadní straně, tam, kde se ústil Dromos, a kde Pausanias dotýká se brány patrně slavnostní, [27]) načež pojav do sebe další ještě účastníky, zaměřil na příč agorou [28]) k Eleusiniu Poloha Eleusinia není doposud monumentalně shledána, avšak dle zpráv nás došlých nedá se nijak odloučiti od Pelargika, tudíž dlužno je hledati při západním úpatí hradu, při čemž lhostejno, klademe-li je s Loeschckem na severozápadní anebo s Weiszäckrem na jihozápadní svah hradního přichodu. Bezpečně jest jisto, že slavnostní průvod, ubíraje se na příč agorou k Eleusiniu, mířil k hlavnímu vchodu hradnímu. Na cestě tedy, po které se průvod pohyboval, byla položena brána, kterou za předperských dob průvod z agory v Kerameiku ubíral se do Eleusinia, v městě již položeného. Tu zbývá důsledek jediný: brána Thukydidem vzpomínaná byla položena v jihovýchodním rohu

---

[25]) Věstník král. české učené společnosti 1887, str. 169.

[26]) Aus Kydathen, str. 201.

[27]) Paus. I., 15., ,., k tomu srv. Weiszäcker, Neue Jahrbb. f. Philol. 1887, str. 594.

[28]) Plut. Demet. 12 *διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ.* Menandros (u Fotia s. v. *πέμπειν*) *δι' ἀγορᾶς.*

agory, na témž místě, kde již Loeschcke [29]) bránu z agory k hradu vedoucí dle věrohodných indicií hledal.

Právě však v těchto končinách dávného města lze bezpečně ustanoviti hranici „města Theseova" a města Solonem rozšířeného. Metroon, na severním úpatí Areiopagu rozložené, se svými stavbami, do nichž za Solona aneb alespoň nedlouho později přeneseny úkoly dříve prytaneii náležité, odděleno bylo orchestrou, místem to polokruhovitě se prohýbajícím od Anakeia neboli svatyně Dioskurů. Svatyni tuto nazývá Pausanias τὸ ἱερὸν τὸ ἀρχαῖον, byla tudíž původu pradávného a nutno ji již v městě hledati, a sice již na úpatí hradní skály. [30]) Podnes spatřuje se mezi Areiopagem a právě bořenou baštou Odysseovou, na počátku hradního svahu, prostor vyhloubený a pravidelně uzavřený, ovšem všech stavebních zbytků prostý, jenž shoduje se zcela s polohou orchestry, Weiszäckrem [31]) vyšetřenou. Mezi Anakeiem tedy a Metroem dlužno hledati hranici města starého a nového, Theseova i Solonova, která i později ožila v hranici městských demů Kerameika i Kolytta. Mezi oběma svatyněmi hledati jest orchestru a uprostřed ní oltář dvanácti bohů: oltář tento byl před branou, a tudíž i orchestra byla položena mimo opevnění městská. Jen východní její strana mohla se dotýkati hradby. Nuže, právě v těchto stranách zachovány jsou posud značné trosky středověké hradby, neprávem císaři Valerianovi připisované, která řídí se ve směru svém přirozeným zvýšením půdy. Ve směru této Valerianské hradby dlužno tudíž hledati ložiště někdejší předperské ohrady, ovšem s uskrovněním na straně severní, jakož prokáže další vyšetřování naše.

Takto seznán směr nejstarší hradby athenské v částech jihozápadních, západních i severozápadních; pohříchu na ostatních stranách mimo městiště brány Hadrianovy není pražádné stopy více, která by přispěla k poznání původního rozsahu městského. Svatyně a veřejné stavby, které jsou bezpečně původu předperského, jako celé Prytanikon v širším slova smyslu a nedaleké Anakeion, byly však položeny téměř při samém severním úpatí hradu a severněji i severovýchodně jich, na celém širém prostoru od gymnasia Hadrianova až po Olympieion a Zahrady při Ilisu jmenují staré zprávy památky kultu velmi řídké, chrám Eileithyiin a Serapidův, oba původu mnohem pozdějšího, Serapidův zejména ne starší dob diadochů. Hlavní ozdoba oné části městské, ὁδὸς τριπόδων, rovněž jest dílem dob, které následovaly po prostasii Perikleově. Z těchto okolností lze souditi, že nešířilo se původní město daleko severního hradního úpatí, a dlužno tudíž i hradbu původního města klásti do nejbližšího sousedství svahu hradního. Blíže směru hradby určiti jest za našich vědomostí naprosto nemožno. Zde by toliko kopání soustavné mohlo podati objasnění, buď nálezem dávných hrobův anebo základů zdi hradební. Avšak nechovám mnoho naději do výkopů v části města za našich dnů rovněž jako ve středověku a za dob tureckých nejhustěji obývané, která nad to již ve starověku při zakládání Diogeneia, Tripodův a bezpečně i při vzniku ne-

[29]) Dorpatský progr. 1884, str. 15.
[30]) Luc. pisc. 42.
[31]) N. j. m. str. 588.

dalekého města Hadrianova podstatně byla překopána. Jediné snad vodítko k seznání dávných poměrů podávati může útvar půdy, jakkoli ani on průběhem dvou tisíciletí nebyl ušetřen změn pronikavých; pak by bylo nejpřípadněji hledati směr hradby městské ve východní části třídy Hadrianovy, při čemž ovšem bylo by třeba spojení s městištěm Hadrianova oblouku dále k severovýchodu posunouti. S názvem takto získaným shoduje se i popis Thukydidův, jenž hledaje jádra původního města na jižní straně hradu, opomíjí vůbec strany severní. Patrně tedy dle vyšetřování jeho byla severní část města i co do rozsahu i co do významu poměrně málo důležita.

K určení východní polohy městské hradby důležita jest posud zachovaná brána císaře Hadriana. V úkole našem nerozhoduje ani základní směr její, odchylující se od základních směrů blízkého Olympieia, ani otázka o původním úkolu brány; zde zbývá přihlédnouti toliko k oběma nápisům, zdobícím východní i západní stranu její. Nápis západní *αἵδ' εἰσ' Ἀθῆναι Θησέως ἡ πρὶν πόλις* praví zřejmě, že označuje brána východní konec Theseova t. j. předthemistoklejského města. Nápis na východní straně *αἵδ' εἰσ' Ἀδριανοῦ καὶ οὐχὶ Θησέως πόλις* činí rozdíl mezi původním městem a čtvrtí Hadrianem založenou. Slovný výklad metafory této může předpokládati buď původní město, vzniklé vybájeným Theseovým synoikismem, buď Atheny vůbec jakožto protivu zánovní Hadrianopole. Avšak poloha brány druhou tuto možnost zhola vylučuje. Themistoklejská hradba totiž, jak dosvědčují stopy zřejmé, dosud zachované, zahrnovala i drahnou část pozdějšího Hadrianova města, nemohl tudíž nápis odnášeti se k městu Themistokleem na východních stranách značně rozšířenému. Tu zbývá toliko výklad prvý: staří Atheňané na místě, kde zbudována slavnostní brána na počest Hadrianovu, hledali konec původního města svého, t. j. pomeria jeho hradbami ohrazeného, udržujíce při tom v paměti východní směr někdejší východní hradby městské. Odpírá-li Milchhöfer[32]) náhledu tomuto, jehož přidržují se nejpřednější pěstitelé monumentalné topografie, jako A. Curtius, Dyer, v. Wilamowitz, Kaupert i j., a shledává-li důvod svůj ve výsledcích kopání, na severní straně brány předsevzatém, kterým žádné základy zdi k severu pokračující nebyly seznány, dlužno naproti tomu dovolati se svědectví muže o zkoumání monumentalných zbytkův athenských velmi zasloužilého, král. zahradníka Schmidta, jenž skutečně shledal zbytky staré zdi, severně položené, ovšem ne přímo u brány samy, nad to pak ještě před 30 roky byly jednotlivé stopy prastaré zdi v dnešní *ὁδὸς Νικῆς* patrny, které se směrem svým s podélnou osou brány zcela shodovaly.[33])

V části zdi, od brány Hadrianovy k severu a pak k severozápadu zahýbající, dotýkají některé zprávy starých brány, do východních částí Attiky vedoucí. Kdož za dřívějších časův od Isthma přicházeli, ti prý ubírali se do města na této straně. Pověst tak alespoň tvrdí o Theseovi. Rovněž i Doriové, proti Athenám táhnouce, položili se na východní straně města táborem. Místo tábora jejich uchovalo se v živé paměti a slulo *Κόδρου πέσημα*, poněvadž prý Kodros na něm za vlast život

---

[32]) U Baumeistra Denkmäler I., 178.
[33]) Curtius Att. Stud. I., 59.

svůj položil. V zimě r. 1884—1885 nalezen byl pod Akropolí, na blízku Lysikratova pomníku, velmi důležitý nápis, Kumanudem v 'Εφ. ἀρχ. 1885, str. 161. uveřejněný, kdež mluví se o chrámu Kodra, heroa Nelea a heroiny Basily. Chrám Kodrův z klassických zpráv doposud znám nebyl. A. Curtius, soudě dle naleziště dotčeného nápisu, kladl chrám ten na jih Akropole, mezi Olympieion a dnešní vojenskou nemocnici,[34]) avšak J. R. Wheeler shledal shodu mezi nápisem a úvodem do Platonova Charmida[35]) a ukázal spolu, že poloha chrámu shoduje se s místem, do něhož Pausanias Κόδρου πίσημα klade. Dle slov periegetových (I., 19., 5—6) hledati jest K. π. při Ilisu, a sice na pravém břehu jeho, kudy se šlo ke stadii a k Agrám, zejména ke chrámku Artemidy Agrotery. Patrně tedy byl chrám anebo chrámek, nápisem vzpomenutý, položen na místě, kdež dle pověsti Kodros v táboře Peleponnesanů zabit byl. Místo toto však hledati jest mezi branou Hadrianovou a mostem stadijným. Dle Lykurga (I., 86.) padl Kodros před branou, παρὰ τὰς πύλας, tudíž hledati jest bránu tuto též severně brány Hadrianovy. Avšak o bráně té zachovaly se ještě jiné zprávy. Touž branou vešel do města i Theseus, jda podle Delfinia, právě budovaného. Uprostřed posvátného okresu Apollona Delfinia ukazováno bylo ještě za dob Plutarchových místo, kde stával dům mythického krále Aigea, otce Theseova, a na východní straně téhož peribola byla Hermovka, zvaná ἐπ' Αἰγέως πύλαις.[36]) Není pochybnosti, že Delfinion bylo svatyní původu historicky nedohledného, vždy pak dávnějšího, než prvá hradba athenská. Vyrozumívám tudíž z různých těch zpráv, že nejstarší hradba městská dotýkala se východní strany okresu Apollona Delfinia a vedle peribolu byla brána, zvaná branou Aigeovou. Z Pausaniovy periegese obyčejně se vyvozuje, že bylo Delfinion položeno východně Olympieia, avšak dle mého přesvědčení není úsudek ten nevývratný. Pausanias popsav Olympieion, přechází k posvátnému okresu Apollona Pythia a bez dalšího místního označení, prostým ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ἱερόν, uvádí svého čtenáře (I., 19., 1.) k Delfinii, načež opět zcela anorganicky připojuje popis Zahrad (ἐν κήποις) na pravém břehu Ilisa rozprostřených. Z popisu jeho lze tudíž jen tolik vyšetřiti, že položeno bylo Delfinion mezi Olympieiem a Zahradami, tedy v okrese rozloženém severně brány Hadrianovy.

Takto vystižený obraz nejstarší ohrady athenské podává vysvětlení k otázkám mnohým, při studii monumentalné topografie bezděky se vynořujícím. Především vidno z něho, že nejstarší hradby athenské založeny byly z důvodů ryze obranných, ježto zbudovány byly na hřebenech pohorkův a srázů, jádro města obklopujících. Odtud vysvětluje se i nepravidelná podoba jejich, která se známým obrazem, pojatým do delfské věštby, nijak se neshoduje. Neboť nazvala-li Pythia Aristonike Atheny ‚městem okrouhlým kol vrcholu vysokého' — πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα (Hdt. VII., 140.) — nemůže tím býti míněno město hrazené, nýbrž město s předměstími svými, zejména s Kera-

---

[34]) Sitzungsb. d. Berl. Akad. 1885, str. 437. sld.

[35]) American Journal of Archaeology 1887, str. 38—49.; místo τῆς βασιλικῆς ἱεροῦ (Charmides p. 153. B. Herrmann) čísti dlužno τῆς Βασιλῆς ἱεροῦ.

[36]) Plut. Thes. 12.

meikem, které pak skutečně mělo po jistou míru podobu kruhu s Akropolí jakožto osou ve středu. Vzniknuvši z obecné potřeby, dovedla předperská hradba chrániti město proti nepříteli, mocí rovného Aiginanům anebo Megarským, nebyla však s to, aby zadržela Peisistrata a jeho tyrannidu, nebo vítězný pochod Alkmaionovců se Sparťany spojených, tím méně pak nesčíslných zástupů Xerxových. Také nevyhovovalo zveličeným potřebám města, které za Solona a Peisistrata šířilo se na všechny strany, zejména pak do nížiny, rozložené na severní straně Akropole i Areiopagu. Proto rychle zdokonalující se válečnictví vyhledávalo ohrady nové, ve velikých rozměrech založené a k nutnému rozšiřování se města přihlížející. Úloha tato zůstavena byla genialným původcům athenské námořské říše, Themistokleovi, Kimonu a Perikleovi.

Společenské poměry v zemích koruny České v létech 1648—1658.

Podává professor *František Šujan.*

Povšechný stav zemí koruny České a poměry společenské v nich v nejbližší době po válce 30leté jsou nejsmutnější částkou veškerých dějin zemí těchto. Povstání české bylo potrestáno konfiskací statků, jež činila v Čechách asi 30,000.000 zl. a na Moravě asi 4,916.872 zl.[1]) Protireformace zbavila země tyto zámožnějších a pracovitých tříd obyvatelstva a „válka 30letá zpustošila je a znuzila národ český, jak před tím ještě žádná podobná bouře, nevyjímajíc ani velké války náboženské v XV. stol.".[2]) Málokteré země byly v dlouhé oné válce tak tísněny nepřátely i přátely jako země koruny České. Proto také ve všech zemích koruny České zpráva o míru vestfalském byla přijata s velikou radostí, všude prý „Pánu Bohu z toho pokoje díky se vzdávaly a v hlavnějších městech kolby a jiné kratochvíle se strojily".[3]) Míru těšili se i protestanté, ač jim přízniv nebyl. Jeden slezský pastor o tom napsal: „Jaké je to dobrodiní boží, nemůže zajisté jazykem lidským vysloveno a poděkováno býti." [4]) Švédové ani po míru vestfalském neopustili zemí českých, tiskli lid daněmi a dávkami všeho druhu, loupili ještě archivy i biblioteky, až teprve po dlouhém vyjednávání v Praze a Norimberce (1649) opustili r. 1650 zemi úplně vyssátou.

V Čechách, na Moravě i ve Slezsku bylo na tisíce vesnic a měst spáleno a zpustošeno tak, že mnoho z nich nezdvihlo se již nikdy. V Čechách před r. 1618 bylo 738 měst a 34.000 vesnic, po r. 1648 jen 230 měst a 6000 vesnic a sotva 30.000 daně schopných poddaných.[5]) Na Moravě a ve Slezsku byly poměry ještě smutnější.[6])

---

[1]) Wolf: „Geschichtliche Bilder aus Österreich". II. Wien 1878, str. 351.

[2]) Tomek: „Dějepis království českého", 4. vyd. v Praze 1876, str. 299—300.

[3]) Beckovský: „Poselkyně starých příběhův českých". II. 3. v Praze 1880, str. 402. a Zaczkowicz v kronice kláštera minoritského v Olomúci, vydané B. Dudíkem ve Vídni r. 1881, popisuje slavnosti v Olomúci.

[4]) Grünhagen: Gesch. Schlesiens. II. str. 310 ř. 2.

[5]) Lorenz: „Die österr. Regentenhalle", Wien r. 1859. str. 445.

[6]) d'Elvert: „Beiträge zur Gesch. d. böhm. Brüder insb. Mährens im 17. Jahrh." IV. (Brno 1878). IV. str. 274. a Grünhagen: „Gesch. Schl." II. str. 309—317.

Města skoro všechna buď celá, buď z části byla obrácena ve spáleniště, z něhož jen po dlouhém čase mohla navraceti se ke své někdejší podobě. [7]) Jen Švédové spálili a zbořili v Čechách 215 zámků, 80 měst a 113 vesnic, na Moravě 63 zámky, 22 města a 333 vsi, ve Slezsku 118 zámků, 36 měst a 1025 vsí. [8]) Obyvatelstvo měst a vesnic tolikráte vypuzeno ze svých bydlišť a vydrancováno ze všeho, co mělo, zřídlo hladem, nouzí, mečem nepřátelským a vystěhováním v takové míře, že v Čechách ze 3 millionů obyvatelů před válkou 30letou zbylo jen asi 800.000. Na Moravě bylo na počátku 15. století skoro 2 milliony obyvatelů [9]) a r. 1634 již jen asi 300.000, [10]) a ve Slezsku klesl počet obyvatelstva válkou o 200.000 lidí. [11])

Národ klesl co do počtu, síly a blahobytu i duševních zájmů. Chudoba svírala největší část obyvatelstva. Na to stěžovati sobě slyšíme r. 1650 stavy české. [12]) Stavové moravští rok od roku (1649 až 1663) stěžovali sobě na sněmích zemských na velikou chudobu svou i svých poddaných, do níž upadli válkou 30letou. K tomu přidružovaly se: veliká neúroda, povodeň, pád dobytka (1653) a požáry (1654), a přece prý „do země nic se nepřiváží, nýbrž všechny peníze jen ze země vyvážejí“. [13]) Podobné stesky bylo slýchati i ve Slezsku, kde necitelná šlechta chtěla rychle zotaviti se na vrub ubohých, hladem mroucích poddaných. [14])

V zemích našich nebylo kapitalu, by se ho užilo ku povznesení národního hospodářství, nebylo žádné právní jistoty a tudíž také žádného úvěru, by povznesl se průmysl a obchod, nebylo ani takořka možno zpeněžiti výrobky zemědělské. Města byla zbavena zámožnějších tříd, průmyslu a obchodu nedostávalo se předešlých základů blahobytu, potomní svízele utlačily pilnost řemeslnickou tak, že zmařena tím možnost nového povznesení. Nebylo nikde pracovních sil, tak že nádeníkům musila býti placena až trojnásobná mzda, což

---

[7]) Z mnoha příkladů uvádíme jen jeden v moravském městě Olomúci. Dudík ve spise „Schweden in Böhmen und Mähren 1640—1650,“ Brünn 1879. str. 370. podává zprávu současného té době Jana Jakardovského ze Sudic: „In der Stadt waren vor Ankunft der Schweden 700 bürgerliche, adelige und geistliche Häuser; jetzt (1650) aber sind aus den 77 adeligen und geistlichen Häusern 23 zum Bewohnen tauglich, 18 halb ruinirt, 36 ganz zusammengefallen. Von den 623 bürgerlichen Häusern werden noch 145 bewohnt, halb zerstört sind 242, ganz eingerissen 236. Übrigens waren in den Vorstädten, die der städtischen Gerischtsbarkeit unterstanden, über 656 Häuser, von welchen keines mehr übrig ist. Einwohner waren im J. 1640 über 30.000, nun aber trägt ihre Zahl nur über 1675, jedoch vermehrt sich diese, weil täglich die Abwesenden wieder ankommen.“

[8]) Dudík: tamtéž str. 377.

[9]) d'Elvert Beiträge etc. sv. 23. str. 278.

[10]) d'Elvert Beiträge etc. sv. 23 str. 289.

[11]) Grünhagen: Gesch. Schl. II. str. 310. Pro království české přidržujeme se udání nalezených v Tomkově: „Dějepise král. českého“ 4. vyd str. 299–301 a v práci Gindelyho: „Über die Lage der bauerlichen Bevölkerung in der Zeit 1648–1848“ ve výroční Zprávě učené společnosti v Praze 1880.

[12]) „Die Verwüstung unseres geliebten Vaterlandes ist Jedermann offenbar, das Credit- und Schuldenwesen dahin gediehen, dass adelige und ehrliche Leute bei allem Fleiss in grössten Abfall ihrer Nahrung und Wirtschaft kommen“. Wolf: Gesch. Bilder II. str. 153.

[13]) d'Elvert: „Beiträge etc.“ IV. sv. 23 str. 274—75.

[14]) Grünhagen: „Gesch. Schl.“ II. str. 313.

dusilo zajisté všecek průmysl a hospodářství polní. Rolník, řemeslník a obchodník byl tísněn velkými daněmi a neobmezenou libovůlí vrchností, nadto pak hojným tuláctvem, zlodějstvem a jinými druhy vyvrhele společnosti lidské, neblahým to výplodkem války 30leté a propuštěné soldatesky. Zkrátka, veřejný i soukromý blahobyt měst a vesnic byl ztroskotán, jádro národní společnosti bylo uvedeno na mizinu. Z tak velikého úpadku blaha obecného mohly země ty vyvedeny býti jen dlouhou činností dobře zřízené správy veřejné, kteréžto se jim však ne vždy dostávalo. Sněmy zemské: český, moravský i slezský často připomínaly vládě ten neblahý stav země, žádajíce, by ušetřena byla stálých berní; ale vrchnosti myslily při tom vždy sobecky jen na sebe, tak že vláda několikráte vyzývala stavy, by také oni poddaným v povinnostech ulevili. Nicméně vyznati třeba, že vláda i sněmy zemské hleděly upřímně zlepšiti nešťastný stav obyvatelstva mnohými prospěšnými ustanoveními, však ne tak upřímny a spravedlivy bývaly všecky vrchnosti, které na statcích svých měly provésti ona prospěšná ustanovení vlády a sněmů zemských.[15]) To seznáváme ze všech patentů císařských i usnesení sněmů zemských v l. 1649 až 1659, a sice v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.[16])

Nejmocnější a nejváženější třídou obyvatelstva v zemích našich v těchto dobách bylo duchovenstvo, které mocí a vážností zatemňovalo všecky stavy světské.

Clerus saecularní i regularní tvořil na sněmích první stav, množil své jmění a často zasahoval i v běh událostí obecných. Duchovenstvo požívalo u nás největších výhod a nejprospěšnějších privilegií, vláda podporovala je všemožně, poněvadž ono jí to spláceło na sněmích. Církev byla největším statkářem; tak v Čechách statky církevní měly cenu 36 millionů, arcibiskup pražský měl 9, a kapitola 16 velkých panství a jmění jesuitů počítáno na 15 millionů.[17]) Na Moravě jmění cleru rozmnožilo se úžasně, statky duchovenské zaujímaly $^{3}/_{8}$ veškeré půdy a množily se stále tak, že roku 1669 císař Leopold I. uznal za dobré omeziti to ustanovením, že statky zemské smějí býti prodány „mrtvé ruce“ jen se svolením císařovým.[18]) Ve Slezsku začalo se duchovenstvo katolické a statky jeho množiti teprve po r. 1648,[19]) ale nedosáhlo poměrně nikdy té výše jako v Čechách a na Moravě. Biskupové, praelati, kanovníci a opati byli feudalní aristokracií.

Místa biskupská a kanovnická bývala obsazována výhradně šlechtou, mnohdy šlechtic dostal nějakou praebendu již v kolébce. Majetek „mrtvé ruky“ se množil, počet klášterů rostl úžasně. Na statcích církevních byl biskup neb opat světskou vrchností, tudíž vykonával iurisdikci, vybíral daně, stavěl rekruty, držel sedláka v tuhém

---

[15]) d'Elvert: „Beiträge zur Gesch. der Rebellion, Reformation, des 30jähr. Krieges und der Neugestaltung Mährens im 17. Jahrh.“ ve spisech c. k. mor. sl. spol. sv. 16. v Brně 1867. str. 598.

[16]) Tomek: „Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II.“ v Praze. 1868. D'Elvert Beiträge sv. 16. 555 sl., sv. 23. 248 sl.; Grünhagen G. Schl. II., str. 312 sl.

[17]) Wolf: „Gesch. Bilder etc.“ II. str. 10.

[18]) d' Elvert: „Beiträge“ sv. 23. str. 289.

[19]) Grünhagen: Gesch. Schl. II. str. 317—334.

poddanství a těžké práci. Duchovenstvo mělo největší moc v životě veřejném, neboť nejen že ovládalo veřejné mínění, nýbrž domáhalo se i velkých práv. K soudu duchovnímu potahovalo stále větší množství při a odvolávání dopouštělo jen k soudu (arci)biskupskému, odkud v poslední instanci bylo odvolaní k papeži.

Po duchovenstvu nejmocnější byla šlechta, která i po válce 30leté dělila se na vyšší a nižší či na pány a rytíře. Byla to pozemková aristokracie, která v době po válce 30leté hledala a nalézala největší moc ve státních úřadech. Řady šlechty v zemích koruny České zřídly velmi během protireformace a války 30leté a staly se v nich veliké změny. Šlechta domácí skoro zmizela a byla nahrazena šlechtou cizí: italskou, španělskou, německou, německo-rakouskou, rodinami vojenskými a úřednickými, a všechny tyto živly vřazeny ve zbytek staré šlechty domácí. V Čechách před válkou 30letou bylo 254 rodiny panské a 1128 rodin rytířských, tedy 1382 rodin šlechtických. Za Leopolda I. bylo tam již jen 441 rodina šlechtická: 10 knížat, 110 hrabat, 83 panských a 238 rytířských rodin. Ze starých zachovaly se rodové: Lobkoviců, Černínů, Valdšteinů, Šternberků, Kolovratů, Vrbnů, Šliků, Nosticů, Martiniců a Vorašických. Nově přibyli: Aldringové, Althan, Colloredo, Gallas, Götz, Dietrichstein, Maradas, Morzin, Mansfeld, Colalto, Fürstenberg, Piccolomini, Montecucuculi, Hoyos, Stadion, Schönborn, Taxis, Liechtenstein, Harrach, Brenner, Ungnad, Auersperg, Herberstein, Khewenhüller, Stahremberg, Windischgrätz, Zinzendorf, Eggenberg, Schvarzenberg, Trautmannsdorf, Thun atd.[20]) Na Moravě do staré šlechty domácí dostalo se mnoho nové, cizí, již v létech 1555—1600 na příklad: Dietrichstein, Althan, Teufenbach, Strein, Thurn, Roggendorf, Stockhammer, Heussenstamm, Hofmann, Fünfkirchen, Hardeg, Tobar, Salm, Rottal atd., a za války 30leté byly řady její úžasně rozmnoženy, na příklad: Liechtenstein-Kastelkorn, Berka, Berchtold, Brenner, Collato, Magni, Bonarina, Cerboni, Forno, Morawetz, Mignoni, Miniati, Werdenberg, Questenberg, Schaumburg, Schmied, Meggan, Prosskau, Minkwitz, Oppersdorf, Souches, Vetter, Ugarte, Walderode, Stomm, Wallis atd. K těm přidružilo se mnoho šlechty nově vzniklé ze stavu úřednického a vojenského a konečně mnoho šlechty uherské, která měla statky na Moravě. Ve Slezsku dostalo se mnoho nové šlechty hlavně do dědičných knížectví králových: Svídnického, Javorského, Opolského, Ratiborského, Těšínského, Hlohovského a Vratislavského. Kterákoliv knížectva spadla na krále za války 30leté ať odúmrtí, ať konfiskací, byla dána nově, císaři ve všem úplně oddané šlechtě, na př.: knížectví Krňovské a Opavské (1622) Lichtensteinovi, Opolské a Ratiborské (1645) princi polskému Karlu Ferdinandovi, který jakožto biskup vratislavský do roku 1655 držel i knížectví Nisské; Minsterberské (1653) Auerspergovi; Zaháňské (1646) Lobkovicovi a Olešnické (1647) vévodovi würtemberskému. Tato nová knížata dostala knížetství již s právem omezeným. Toliko ve třech knížectvích: Lehnickém, Břežském a Olavském zachovali si po r. 1648 Piastové, a sice bratři

---

[20]) Wolf: „Gesch. Bilder“ II. str. 13.

Jiří, Ludvík a Christian úplnou samostatnost s právy od dávných dob platnými.

Již Ferdinand II. nedbaje starobylých práv zemských, osadil země české šlechtou cizí, přiřkl sobě právo inkolatu zemského a nařídil, aby cizinci ti, proti právu usedlí, byli zůstaveni při právu obyvatelů zemských a jedni mezi pány, druzí mezi zemany aby přijati byli. Stav panský či šlechta vyšší byla rozmnožena cizími knížaty a vypínala se nad šlechtou nižší jak v titulech, tak lesku. Nejvznešenější byl titul říšského knížete, vévody nebo hraběte, které tituly vláda ráda udílela, poněvadž si jimi zavazovala šlechtu na sněmích. Dynastie a vláda opíraly se o tuto vyšší šlechtu, jíž vyhrazena byla všechna vyšší místa v úřadech zemských, dvorských a praesidentských.[21]) Tato šlechta byla hrdá, ctižádostivá a panstvíchtivá; mezi sebou byla svárlivá a žárlivá, naproti nižším mocná a srdce tvrdého, ač sama ráda vyhýbala se břemenům obecným.

Šlechta nižší klesala, ona podržela ještě práva svá, ale chudla, tak že neměla účastenství ve vládě. Ke šlechtě vyšší jevila rovněž velikou nechuť. Avšak obě třídy šlechty v nerozdílnou jednotu pojila necitelnost a nesvědomitost naproti poddaným a nevýslovné pohrdání měšťanem. Většina šlechty po válce 30leté nedbala blaha obecného, jí nade vše šlo blaho vlastní, ona s duchovenstvem repraesentovala stavy zemské, tito stavové však nerepraesentovali více národ, nýbrž majetek a zájmy šlechty a duchovenstva. Větší část statků zemských v zemích českých byla po r. 1648 v držení cizinců, k tomu ještě větším dílem surových vojínů, kteří neměli žádných svazků společných osudů s lidem sobě poddaným, kteří neznali slitování nad ním, naopak domnívali se, že jim dovoleno jest páchati vše na poddaných, a ti že jsou jim povinni za to ještě vděčností, oddaností a úctou. Šlechta chovala se naproti poddaným svým v každém ohledu necitně, a to ve všech zemích koruny České bez rozdílu.[22]) Za jejich příkladem šla také šlechta domácí a tak lid selský v dobách těch byl uveden v poddanost hnusnou. Necitelným vrchnostem byl ponechán k libovolnému nakládání takořka beze vší ochrany právní, neboť vrchnosti měly nad ním moc soudní a správní. Někdy vláda sama uznala za dobré ujmouti se ubohého lidu poddaného, což častěji činil lidumilný a útlocitný císař Leopold.

---

[21]) V Čechách měli páni tyto úřady: nejv. purkrabího, hofmistra, komorníka, kancléře, dvor. sudího, praesidenta nad appellacími atd. Zemanům patřily: úřad zem. nejv. písaře, podkomořího a purkrabího kraje hradeckého. Na Moravě pánům: úřad nejv. zem. hejtmana, komorníka, sudího; zemanům úřad nejv. dvor. sudího a nejv. z. písaře. Kr. podkomořím býval střídavě pán a zeman.

[22]) Důkazem našeho tvrzení je nám cís. edikt ze dne 9. října 1651, který kárá zpustlou šlechtu slezskou. Edikt zní gegen die „Unruhigen und Friedhässigen von Adel und andere muthwillige Leute, deren viele in Schlesien sowohl in Städten als auch auf dem Lande herumziehen und gemeinglich ungebeten zu Hochzeiten, Kindertaufen, Begräbnissen, Gasterien etc. eindringen — gottlästlich schwören, fluchen und schelten, allerlei Schand und ärglichen Zoten und Discourse leichtfertig ausschütten, allerlei Tumult anstiften, die Speisen ärger als viehisch verunehren, Öfen und Fenster einschlagen, in den Zimmern Degen zücken, Büchsen und Pistolen lösen usw." Grünhagen II. str. 316.

Jádrem národa jako vždy byl lid městský a selský. Města utrpěla nejvíce provedením protireformace a následkem běhů válečných. Jednotě víry byl obětován ohromný kapital jmění a síly. Města dělila se na královská či svobodná a poddaná či nesvobodná

Města královská měla před válkou 30letou autonomii, tvořila zvláštní stav, chodila na sněm a měla tam virilní hlasy. Též města poddaná měla před válkou 30letou dosti velkou autonomii, na sněmě však zastoupena nebyla. Po válce 30leté neměla žádná města ani autonomie ani práva stavovského. Byla sice zastoupena na sněmích zemských, ale kdežto ostatní stavové měli hlasy virilní, měla z 42 měst královských v Čechách jen 4 města 4 hlasy za všechno měšťanstvo, a sice: Praha, Kutná Hora, Budějovice a Plzeň. Pražané žádali ku konci r. 1648 krále, by pro zásluhy při obraně města navrátil jejich městům místo na sněmě a hlasy virilní, avšak teprve 20. dubna 1649 obdrželo hlas Staré Město, 2. května i Nové Město, a Malá Strana až roku 1657.[23]) Na Moravě bylo 7 měst královských: Olomúc, Brno, Znojmo, Jihlava, Uh. Hradiště, Unčov a Kyjov. Ta vysílala na sněm 14 poslanců, ale měla jen jeden hlas.[24]) Ve Slezsku královské město Vratislav mělo hlas virilní, ostatních 9 měst: Svídnice, Javor, Hlohov, Středa (Středa a Namyslov), Opolí, Lehnice (Lehnice, Břeh a Olava) mělo 6 hlasů.[25]) Poslanců městských na sněmě mnoho dbáno nebývalo, byli voláni takořka jen ad verbum audiendum, když čten byl postulat daní neb usnesení sněmovní. V příčině povolování daní mohla města podati jen písemné votum, jehož ostatní stavové málokdy dbali. Poddaným městům a městečkům utrhovalo se od vrchnosti na živnostech a na právích upsaných, tak že musila jako sedlák platiti desátek a robotu. Z toho vznikly velké spory mezi magistraty a vrchnostmi, ale pro města nebylo nijakého dovolání spravedlnosti při úřadech zemských, kterým představeni byli rovněž držitelé panství. Autonomie měst tak poklesla, že jim nezbývalo než rozdělování státních a obecních povinností, což v těch dobách nešťastných a bídných bylo úkolem velmi nevděčným, tak že slušnější občané vyhýbali se čestným úřadům v obci. Města spravovala se svými purkmistry a konšely, avšak pod tuhou uzdou královského podkomořího a královských rychtářův a ve větších městech královských hejtmanů, kteří v radě městské mívali první místo, bděli nad plněním zákonů a rozkazů, nad zachováváním pokoje a pořádku, nad policií a obecním jměním. Města poddaná měla jen tehdy magistrat, když vrchnosti svěřily jim soudnictví. Vláda i vrchnost dbaly vždy o to, by v městech královských a vrchnostenských dostali se k úřadům jen dobří katolíci, kterých nebylo nikde nazbyt. A poněvadž slušnější občané často úřadům se vyhýbali, dostávala se správa obecní zhusta do rukou jednotlivých rodin, které jmění obecního hanebně zneužívaly, nadcházejíce si při tom všelijak

[23]) Čelakovský: „Postavení král. měst na sněmích“ v Časop. čes. Musea roku 1869. — Podrobné zprávy o městech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v té době podává nám Dudík: „Schweden in B. und M. 1640–1650.“ str. 377; Wolf: „Gesch. Bilder etc.“ II. str. 150 etc.; d' Elvert: „Beiträge etc.“ IV. sv. 23. str. 276 a 317 a Grünhagen: Gesch. Schl. II. str. 310 etc.

[24]) d'Elvert: „Beiträge etc.“ sv. 23. str. 297.

[25]) d'Elvert: „Zur Gesch. Schl.“ sv. 7. str. 45.

úřady královské. Policie byla obyčejně v úpadku, poněvadž obce byly tísněny velikými dluhy. V radnicích byly komory mučedlnické pro právo útrpné. Jednotné organisace měst nebylo. ba mnohdy ani v jednom městě nebylo jednoho práva. Nedostatek jednotného práva byl citelný ve všech zemích, zvláště ve Slezsku, ale ani vláda ani stavové neodvážili se odstraniti práva jednotlivá. V ohledu korporativním podrželo měšťanstvo svou důležitost a sílu, jen scházela mu uvnitř svoboda, kapital, dílny a obchod. Všechen průmysl a výroba všeho dály se dle cechů. Každý cech měl své zvyklosti a svobody. Bez práva měšťanského nikdo nesměl býti ve městě řemeslníkem samostatným, a žádný sedlák nesměl držeti městský pozemek. Čeládka a tovaryši byli prý zlomyslní, líní a lehkomyslní. Nečestno bylo býti ovčákem, katem, pohodným, biřicem, nemanželským dítětem a kridatářem. Ti nesměli míti ani domův ani pozemků.

Ačkoliv vidíme, že postavení měšťanovo nebylo skvělé, bylo přece závisti hodno naproti postavení sedlákovu. Za války 30leté vzdělávání půdy v zemích koruny České hluboce pokleslo. Při blížení se vojsk utíkával se lid selský do lesův a skrýší a skrýval se tu, pokud lid zbrojný se nevzdálil. Potom vycházel, aby kvapným vzděláním kousků polí zjednal si výživu, aby sbořeniště domu svého jakž takž upravil za obydlí. Tím vzmáhal se nedostatek, rostla bida, polí více a více leželo ladem, mnohá zarostla travou a křovinami. Dobytek domácí buď nepřítel vzal, buď nedostatkem hynul, nebo jej hladový sedlák musil zabiti. Vesnice jedna po druhé zanikala, a když po válce nastal pokoj, byla s velkým namaháním zpustošená pole buď znovu vzdělána, nebo v panské statky měněna. Za tou příčinou přičiněním vlády vydávaly sněmy zemské snesení, „kdo dům si vystaví, nebo pole nově vzdělá, by od data toho sněmu (1650) prost byl všech podlatků na 3 léta". Také vydávaly sněmy na umenšení bídy a povznesení hospodářství tak zvaná „moratoria" (1650, 1654, 1658), kterými dlužník byl na jistý čas sproštěn povinnosti platiti dluhy věřitelům."[26]) Poměr poddaných sedláků k vrchnostem před válkou 30letou zakládal se na smluvách, po ní jen na libovůli. Stav selský byl poddaným v tom smyslu, že podřízen byl soudní moci šlechty neb korporace nějaké a nebyl svobodným majitelem půdy, nýbrž jen vzdělával půdu cizí. Sedlák byl osobně nesvobodným, až na malé výjimky, a bez dovolení vrchnosti nesměl půdu opustiti, byl takořka fundus instructus, ano i děti jeho podléhaly moci pánově.

Proto v l. 1648—58 sněmy zemské často vydávaly snesení, „aby z Moravy do Čech a z Čech do Moravy (což se i o Slezsku rozumí) sběhlí poddaní svým vrchnostem navráceni byli".[27]) Snesení podobná, by poddaní „pro sousedskou shodu" vydáni byli, opakoval rok z roku sněm český, moravský i slezský, ale zdá se, že vrchnosti přísně se tím neřídily. Sedlák bez dovolení vrchnosti nesměl se ženiti nebo syna na řemeslo dáti, děti jeho musily 3 léta, děti chalupníkovy 2 léta

[26]) Snesení příslušných sněmů u Beckovského II. 3 str. 419. etc., d'Elverta sv. 16. str. 575, 599, 601. etc. a Grünhagena strana 313. etc.

[27]) Beckovský: II. 3 str. 419. a snesení sněmů moravských k r. 1652, 53, 54 etc. u d'Elverta: sv. 16. str 575—611.

nebo rok sloužiti u vrchnosti. Vrchnost měla soudnictví a policii nad poddanými, rozdělovala a vybírala všecky povinnosti. Rychtář měl nižší moc policejní, vykonával zákony státní, ale byl více úředníkem vrchnostenským než samostatným. Vrchnosti užívaly moci své ke stálému rozmnožování platů a povinností, chtíce na vrub poddaných brzy zotaviti se z pohrom válečných. Jen některé vrchnosti (na př. kníže lehnický, břežský, olavský) ulevovaly poddaným hojně v jejich povinnostech, by rychle osadily zpustlé statky své. Sedlák musil odváděti nesčetné dávky, vláda, vrchnost i duchovenstvo braly, kde co bylo. Vládě platil daň pozemkovou, domovní, někdy (1657) i osobní a jiné; vrchnosti platil úrok (peníze nebo vejce, kuřata, ovoce, obilí atd.), velký a malý desátek, pozůstalost, mýta, cla soukromá atd., čehož bývalo až nad slušnost, tak že sněm moravský r. 1651 ustanovil, by všecka mýta, mostné a cla, od r. 1618 v zemi zavedená, byla zrušena a vrchnosti by s poddanými mírně zacházely. Podobně sněm český r. 1645.[28]) Vrchnosti měly mnoho pozemků, a ty aby jim nezůstaly ladem ležeti následkem klesnutí obyvatelstva, zvyšovaly roboty nad slušnost a spravedlnost. Právě jmenovaná snesení sněmů na ochranu poddaných jsou nám smutným sice, však jadrným svědectvím toho, že vrchnosti poddané své příliš utiskovaly. Kdežto v 16. století robotoval sedlák 10—20 dní roboty ruční a několik dní roboty jízdné (tažné), musil po roce 1648 robotovati 5- až 10kráte více. Musil vrchnosti pole vzdělávati, dříví voziti, len přísti, rybníky čistiti, cesty spravovati, zvěř honiti, obilí své jen ve mlýně panském mliti, pivo nebo kořalku jen v nálevu panském kupovati. Vrchnosti žádaly často povozy 10—20 mil bezplatně, zvyšovaly všecky poplatky při jednáních úředních, ano i státní daň od poddaných vyšší požadovaly, než určena byla, a kryly tím daň vlastní. Dráčství úředníkův a písařův panských dotěžovalo jho, pod kterým stenala takto nejčetnější třída obyvatelstva. V zemích českých platilo přísloví: „rustica gens optima flens, pessima ridens". Zvláště krutě vedly si vrchnosti: Lažanský, Mansfeld, Klenau, Hartig atd. V takovém sklíčení nemohlo hospodářství povznésti se z ran utrpených válkou 30letou. Cena pozemků klesla o více než 10násobně, ba na mnohých místech půda tou měrou ceny pozbyla, že sedláci často utíkali od svých statků a musili býti poutáni k nim nucením, jak z uvedených snesení sněmovních viděti lze.

Tím, že většina půdy[29]) přešla do rukou šlechty a duchovenstva (klášterů), množil se na venkově proletariat, jako: muzikanti, komedianti, kejklíři, bubeníci, zpěváci, herci, ženky atd., a to vše přimnožovalo svízele sedlákovy tak, že osud jeho nebyl mnohem lepší osudu starověkého otroka. A proti všem nesčetným těmto útiskům byl sedlák bez ochrany právní. Dříve panovníci a úřady chránili sedláka před

[28]) Beckovský: II. 3. str. 424. a d'Elvert: sv. 16. str. 611.

[29]) Charakteristicky líčí nám postavení českého sedláka jeden vrchnostenský úředník z r. 1669: Jeder weiss, wie der arme Unterthan geplagt ist; wenn der böhmische Bauer alle Arbeit, so ihm von der Obrigkeit auferlegt wird, leisten, alle Contributionen und schweren Druck ausstehen muss, alle Unbilden, welche ihm zugefügt werden, mit Geduld erträgt, kann er wohl unter die Zahl der Märtyrer gerechnet werden." u Wolfa: „Gesch. Bilder aus Öst." II. str. 17.

útisky vrchností, však po roce 1648 tiskla ho vláda také sama. Sněmy zemské ujímaly se sice poddaných mnohými slušnými a spravedlivými sneseními, ale snesení ta prováděti měly ony vrchnosti, proti kterým snesení zněla, rozumí se tedy, že neučinily nic. Vláda neznala stavu rolnického, pokládala feudalní poměr sedláka ku vrchnosti za přirozený, právní a nutný. Toto postavení vrchností a jejich úřadů nad lidem obecným bylo nejsmutnější a nejslabší stránkou zřízení zemských. Teprve roku 1657 král Leopold uznal za dobré prohlásiti: „es möge mit allem Glimpf regieret und der Unterthan lieber erhalten als verdorben werden".[30]) Žel bohu, že vrchnosti si toho nevšimly a tak došlo ku povstání selskému roku 1680. Povstání to i všechna pozdější skončila vždy ke škodě poddaných, tak že osud jejich stále se horšil a stal se nesnesitelným, člověka stvořeného k obrazu božímu docela nedůstojným. Z nedůstojného toho otroctví vysvobodil stav selský alespoň z polovice r. 1775 císař Josef II., zač jest a zůstane vždy miláčkem a patronem stavu rolnického. Zbylé pak okovy novověkého otroctví nejen u nás, nýbrž v celé Evropě rozbil blahodějný duch hrozné revoluce francouzské.

[30]) Wolf: „Geschichtliche Bilder aus Öst." II. str. 20.

Obsah.

Oprava.

Na str. 25. posl. ř. z dola m. „*na království*“ — má býti „*na Chodsko*“.

Na str. 39. ř. 24. s hora m. *neb* chodovského — má býti *i též* chodovského.

Na str. 39. ř. 25. s hora m. *jeho* nejvíce — má býti *obého* nejvíce.

DATE DUE

